TEODOR T. BURADA

OPERE

★★★★

EDITURA MUZICALĂ

teodor t. burada

OPERE

407.489

Vol. IV

Folclor și etnografie

EDITURA MUZICALĂ • BUCUREȘTI, 1980

„Gh. Asachi"
I a ș i

Scanned with OKEN Scanner

Prezentul volum continuă seria lucrărilor cu caracter folcloric, etnografic și etnologic, realizate de Teodor T. Burada, cu începere din anul 1880. Deoarece principalele materiale privesc călătoriile autorului dincolo de granițele Moldovei natale (Dobrogea, Muntele Athos, gubernia Kerson și Istria), accentul cercetărilor deplasîndu-se de la folclor spre etnografie și etnologie, am socotit necesar să includem în acest volum și cele două investigații pur etnografice despre semnele de răboj pe cherestele și droburile de sare, conferind astfel lucrării de față un caracter *unitar*.

Așa cum am precizat în *Introducerea* din *Opere* (III), însemnările de *Călătorie* ale lui Teodor T. Burada la românii de peste hotare reprezintă o *fază nouă* în cercetările sale de folclor. Obligat fie de împrejurările speciale de după încheierea Războiului de Independență (1877) să-și publice materialele de specialitate în reviste de profil literar, fie de cauzele obiective ale investigațiilor pe teren, unde pierderea tradițiilor de limbă și obiceiuri nu i-a mai oferit pretutindeni posibilitatea adunării de documente folclorice (texte și melodii), se constată un accent mai pronunțat pe elementele de etnografie, pe descrierile cu caracter literar, pe confesiuni cu nuanță memorialistică. Astfel, volumele și studiile din ciclul *Călătoriilor* — după cum bine remarca și folcloristul I.C. Chițimia — reprezintă mici *monografii etnografice*.

Parcurgînd exegezele în ordine cronologică (avem în vedere și volumul următor din *Opere* V), vom putea desprinde nu numai cum a evoluat concepția lui Teodor T. Burada în prezentarea materialelor, ci și trăsăturile comune ale acestor schițe monografice. Fiindcă nu putem omite adevărul că prin *O călătorie în Dobrogea* (1880) muzicologul ieșean a creat modelul monografic românesc în cercetarea folclorului unei zone, unei regiuni, unui ținut.

Nu vom relua acum ideile privitoare la folcloristul Teodor T. Burada, expuse pe larg în *Opere* (III). Merită să reținem doar cîteva principii esențiale, capabile să lumineze concepția cercetătorului, ilustrată și în prezentul volum. Indiferent asupra cărui studiu din *Călătorii* ne vom opri, vom recunoaște pregătirea profesională multilaterală a autorului. Muzicolog, istoriograf, lingvist, sociolog, folclorist, etnograf etc., Teodor T. Burada a privit fenomenul artei populare dintr-o pluralitate de puncte de vedere. Firul roșu al cercetărilor sale rămîne însă dovedirea originii *latine* a poporului român și *unitatea* obiceiurilor folclorice pe toate meleagurile acestui popor, indiferent de distanțele ce separă neamul românesc de hotarele patriei. Deși nu a evitat contactul cu profesioniștii artei populare (lăutarii), totuși Teodor T. Burada s-a îndreptat hotărît spre vatra pură a folclorului, spre satul îndepărtat de influența poluantă a orașului, mergînd astfel la sursa originară a neamului său de păstori.

A existat în investigațiile sale peste hotare un veritabil *ritual al călătoriilor*. La început și-a alcătuit *fișa* itinerariului, temeinic însoțită de o vastă documentație istorică, culturală, filologică, a tuturor publicațiilor anterioare. Începutul culegerii pe teren l-a marcat aproape întotdeauna *concertul*, menit să-i asigure baza materială a întregii deplasări. Nu încercăm o figură de stil cînd afirmăm, că vioara i-a asigurat lui Teodor T. Burada acea independență de mișcare (nefiind susținut material decît rareori de oficialitate), proprie mai tîrziu și lui George Enescu, culegătorul deplasîndu-se zile și nopți în cît mai multe sate și case de informatori, de pretutindeni achiziționînd documente și

Scanned with OKEN Scanner

instrumente muzicale menite să îmbogățească viitorul muzeu al muzicii românești. De peste tot și-a întocmit hărți, planșe, desene, schițe. Ajuns acasă Teodor T. Burada și-a sistematizat materialele, le-a publicat în reviste și ziare locale (majoritatea din Iași), iar ulterior, le-a adunat în volume, broșuri sau extrase. Acesta a fost „ritualul" *Călătoriilor*.

Din păcate, muzicologul a renunțat în cursul redactării studiilor, atît la unele variante de texte populare, cît și la melodiile notate pe teren. Înlăturarea unor cîntece a făcut-o deliberat, neinteresîndu-l decît *ineditele* și operînd — după principiul estetic al lui Vasile Alecsandri — selecția fondului popular. Sperăm să recuperăm măcar o parte din materialul muzical risipit în diverse colecții particulare, arhive și biblioteci publice, în viitoarele volume. „A da la lumină toate cîntecele ce le-am adunat — scria de pildă, în articolul *O călătorie în satele moldovenești din gubernia Kerson (Rusia)* — credem că ar fi de prisos, fiindcă n-am face alta, decît să dăm acele ce sînt astăzi publicate; de aceea vom mărgini colecțiunea noastră la reproducerea cîtorva dintre cele mai caracteristice". Teodor T. Burada nu și-a dat seama în anii de pionierat ai culegerilor sale de folclor cît de prețioase rămîn textele și melodiile *acelorași tipuri* de cîntece descoperite în diverse zone și etape de investigație pentru studiul comparat în etnomuzicologie.

Riguros în munca de teren, scrupulos în metoda descriptivă de cercetare, exact în prezentarea textelor dialectale, muzicologul ieșean a reușit să se impună încă de le sfîrșitul veacului XIX prin studiile sale de folclor și etnografie. Corespondența vastă cu toți specialiștii epocii susține încrederea de care s-a bucurat Teodor T. Burada în ochii contemporanilor, precum și larga răspîndire a exegezelor sale științifice în cultura românească de la începutul secolului nostru.

Timpul care s-a scurs pînă azi a conferit *Călătoriilor* publicate de muzicologul moldovean valoare de *unicat*, volumele IV și V din *Opere* împrumutînd acestor cercetări de teren — prin adunarea și gruparea lor sistematică, centralizată — puncte de sprijin esențiale pentru orice folclorist și etnograf contemporan.

•
• •

Desigur că peregrinările lui Teodor T. Burada dincolo de granițele Moldovei nu s-au concretizat în studii de egală valoare științifică, deoarece expedițiile efectuate de culegător au variat de la o regiune la alta, în funcție de numeroase condiții obiective și subiective (bogăția sau sărăcia fondului popular, condițiile materiale de cercetare, timpul afectat deplasării, momentul social-politic al investigației, vîrsta, energia și experiența muzicologului etc.). Se pare totuși că *O călătorie în Dobrogea* a dispus de cea mai bună primire din partea specialiștilor, dovadă că s-a reeditat atît în timpul vieții autorului, cît și în epoca noastră[1].

Monografia folclorică *O călătorie în Dobrogea* s-a impus prin bogăția și ineditul materialului cules de Teodor T. Burada într-o regiune ce abia se alipise — după Războiul de Independență din 1877—1878 — la patria mamă. Această *terra incognita* din punct de vedere folcloric s-a dovedit o surprinzătoare sursă de păstrare a unor vechi obiceiuri strămoșești, Teodor T. Burada punînd în lumină

[1] Teodor T. Burada. *O călătorie în Dobrogea*. Ediție îngrijită și prefațată de Marin Bucur. Colecția *Miorița*. București. Edit. Tineretului. 1962, 182 p.

un material spiritual de autentică valoare națională. Aci a descoperit, de pildă, *scaloianul*, obicei popular ce i-a adus o prețioasă *prioritate* în folcloristica românească (pe lîngă alte cercetări de pionierat ca *bocetul*, *cîntecul bradului* ș.a).

O călătorie în Dobrogea se menține în perimetrul lucrărilor preponderent folclorice din știința românească, singularizîndu-se oarecum în ciclul *Călătoriilor* publicate ulterior de Teodor T. Burada, unde balanța a înclinat hotărît spre etnografie și etnologie. Studiul introductiv este urmat de o culegere de texte ce cuprinde: 1 plugușor, 18 colinde, 17 balade, 9 doine, 18 strigături, 3 bocete și 5 descîntece. Culegătorul nu a tipărit absolut nici o melodie populară, deși a notat — parțial — și materialul sonor al unor dansuri.

Monografia dobrogeană ar fi putut deveni astăzi un studiu de referință în folclorul european, dacă Teodor T. Burada nu ar fi ocolit deliberat — dintr-o inexplicabilă atitudine limitativă la fenomenul românesc — fondul popular al naționalităților conlocuitoare (pe care le înșiră în prefață: „turci, tătari, bulgari, nemți, țigani, armeni, izraelieni și puțini arabi"). De asemenea, cercetarea s-ar fi dovedit mult mai completă, dacă ar fi înregistrat și proza populară românească.

Dintre obiceiurile ce l-au atras pe Teodor T. Burada în chip special, menționîndu-le expres în prefața culegerii din Dobrogea, reținem în special *pehlivanii* („obicei de origine romană" ce derivă din luptele cu gladiatori), *copacul înmormîntării*, *drăgaica*, *păpăluga* și *scaloianul*. Ultimul obicei l-a semnalat cu text și descriere amănunțită, aducînd la Iași — sub formă de document necunoscut în Moldova — „chipul unui om mititel ca de-o palmă de lung făcut din lut".

Fără a aprofunda textele populare și a încerca să sublinieze unele aspecte particulare ale folclorului dobrogean, Teodor T. Burada a preferat să comunice cît mai multe piese de valoare științifică și artistică. Se simte totuși o oarecare rezervă în privința calității acestui fond popular, pe nedrept calificat de muzicologul ieșean inferior celui „din România de dincoace de Dunăre", fiindcă „dovedește o sărăcie de concepțiuni și în genere o lipsă de bun gust".

Nu încercăm să analizăm acum materialul folcloric din *O călătorie în Dobrogea*, dar greu vom putea ocoli frumusețea baladelor *Soarele și luna*, *Mierla și sturzul*, *Sava Letinul* și mai ales *Maica bătrînă*, apoi unele colinde (în frunte cu acel rarissim colind al cerbului) și doine ce ne trimit cu gîndul și versul la modelele similare din Oltenia și Transilvania (pledînd astfel pentru unitatea folclorului național).

Unele texte au permis trimiteri la poeții noștri clasici. Astfel, istoricul literar Marin Bucur propunea o apropiere de Eminescu *(Scrisoarea a III-a)* în versurile:

Frumos șede și se vede,
Luna și cu soarele,
Cîmpul și cu florile
Ceriul și cu stelele...

sau de Ienăchiță Văcărescu *(Amărîtă turturea)* ce apelase la varianta unei doine, surprinsă de Teodor T. Burada într-un bocet:

Turtureaua sărmana
Cînd și-a pierdut soția,
Ea pe altul nu mai ia.

Scanned with OKEN Scanner

Unde-i apa limpede,
Ea o tulbură ș-o bé,
Unde vede apă rece,
Ea o tulbură și trece . . .

Socotim că principala concluzie ce se desprinde din textele-document comunicate de culegătorul ieșean rămîne totuși uimitoarea unitate tematică a folclorului dobrogean cu restul fondului nostru popular. Să nu uităm că ținutul dintre Dunăre și Marea Neagră s-a aflat secole de-a rîndul sub stăpînirea otomană, dominația străină nereușind o clipă să distrugă creația poporului român. Frumos și subtil a concluzionat Teodor T. Burada în *O călătorie în Dobrogea* atunci cînd — remarcînd cu durere în prefață că „sub apăsarea unei dominațiuni străine se vestejește pînă și floarea cea mai aleasă" — a publicat atîtea „flori" și nestemate populare de autentică vibrație autohtonă.

Lărgindu-și simțitor, după 1880, preocupările de cultură populară, muzicologul ieșean a socotit necesar să pătrundă mai adînc în domeniul etnografiei. Observînd că în diverse țări europene se publicau lucrări despre semnele de răboj, Teodor T. Burada a urmărit în investigațiile sale să descopere asemenea mărturii de proprietate la țăranii români, nu mică fiindu-i surpriza cînd pe cherestelele țapinarilor și pe droburile de sare ale „ocnașilor" noștri a identificat mărturii similare. Urmărit, bineînțeles, de spiritul său istoric, cercetătorul moldovean a căutat să descifreze — dincolo de simple semne de proprietate — și eventuale urme ale scrierii dacice. Încurajat de unele ipoteze ale lui Bogdan Petriceicu Hasdeu, derutat de absența similitudinilor cu alfabetul misterios al semnelor de răboj la alte popoare, contrariat de răspunsul muncitorilor români că semnele „așa le-au apucat din tată-n fiu și așa le fac și ei", Teodor T. Burada a emis ipoteza — pînă azi neinfirmată, dar pare-se insuficient de convingătoare — că „acest alfabet nu poate fi decît de origine dacică". Tulburătoare ipoteză pentru zilele noastre!

În lumina actualității cercetărilor contemporane de arheologie și lingvistică asupra strămoșilor daco-geți, reluarea celor două studii ale lui Teodor T. Burada *Despre crestăturile plutașilor pe cherestele și alte semne doveditoare de proprietate la români* (1880) și *Despre crestăturile șălgăilor pe droburile de sare* (1885) capătă o valoare deosebită. Chiar dacă avem în vedere numai abordarea acestei teme singulare — se pare — la cercetătorii români din secolul XIX, încă merită să reluăm în discuție tabelele comunicate de Teodor T. Burada în urmă cu un veac. Pînă la identificarea exactă a semnelor de răboj, se impune a reține *prioritatea* cercetării muzicologului ieșean și comunicarea acestor vechi forme grafice de notație folclorică.

Lucrarea *O călătorie la Muntele Athos* a văzut lumina tiparului în 1883, după ce peregrinul moldav întreprinsese o cercetare în Turcia (1882). Desigur că profilul pronunțat istoric al scrierii lui Teodor T. Burada nu ar impune includerea însemnărilor în prezentul volum. Totuși, se pare că odată cu acest memorial de călătorie s-a produs definitiva orientare a muzicologului spre investigațiile etnologice și etnografice. Există în prima parte a *Călătoriei* numeroase elemente de artă și cultură materială populară care interesează pe cercetătorii istoriei muzicii psaltice și populare românești, dar mai ales pe etnografi.

Se poate afirma că în *O călătorie la Muntele Athos* există suficiente mărturii etnografice care interesează pe exegeții țărilor balcanice și sud-estul

european. Astfel, Teodor T. Burada indică îmbrăcămintea locuitorilor, obiceiurile, hrana etc. „Seara avui prilejul a observa unele obiceiuri destul de curioase ale grecilor din acea comună" — mărturisește peregrinul nostru. Descrierea ținuturilor traversate de Teodor T. Burada au savoarea și precizia ochiului ascuns de etnograf. În ciuda caracterului de *„ghid"*, lucrarea *O călătorie la Muntele Athos* a slujit la viitoarele cercetări istoriografice întreprinse de oamenii noștri de știință, fiindcă documentele comunicate de cercetătorul ieșean au prezentat girul competenței unanim recunoscute în epocă. Dar această scriere ne fixează totodată premisele etnografului și etnologului Burada, adîncite și cristalizate în lucrările publicate după 1890.

Traversarea Muntelui Athos i-a oferit numeroase „piste inedite" de cercetare a urmelor românești în afara granițelor patriei. De la călugării ruși stabiliți la Sfîntul Munte, Teodor T. Burada a aflat că în gubernia Kerson există o populație de români. Așa s-a născut *O călătorie în satele moldovenești din gubernia Kerson* (Rusia), publicată mai întîi în revista *Convorbiri literare* (1884) și apoi în broșură (1893).

Parcurgînd Basarabia, muzicologul nostru a cercetat „obiceiurile și datina și credințele poporului", după care trecînd Nistrul a ajuns la Odessa. Aci a vizitat fabrica de piane Haas (strămutată de la Iași din cauza eteriei), a concertat spre a-și strînge banii necesari deplasării în satele moldovenești, începîndu-și apoi cercetarea folclorică și etnografică.

Studiul amintit are patru secțiuni: itinerarul parcurs de cercetător, descrierea satelor și unele considerații istorice (cu extrase din cronici, considerații etnografice privitoare la locuințe, port ș. a.), analiza repertoriului muzical popular, obiceiurile strămoșești, și o scurtă incursiune lingvistică asupra asemănărilor și deosebirilor de grai românesc. Anexa folclorică însumează: 1 plugușor, 4 colinde, 1 bocet și 2 orații de nuntă (conăcărie și iertăciune). Fără nici o iluzie politică, Teodor T. Burada subliniază originalitatea folclorului din satele cercetate, multitudinea și mai ales similitudinea melodiilor populare din gubernia Kerson cu cele din Moldova, scutindu-l să le reproducă într-o proporție mai mare, majoritatea fiind deja tipărite. Se pare că o bună parte din materialul adunat în drumurile sale de peste Prut vor fi valorificate de Teodor T. Burada și în alte publicații.

Din întregul ciclu de *Călătorii*, cercetarea cea mai amplă și pasionantă pentru muzicologul ieșean se pare că rămîne aceea întreprinsă între anii 1890—1893 la românii din părțile Italiei. Două deplasări în satele și orașele din Istria (1890, 1893) și una în insula Veglia (1891) au dus la publicarea celei mai substanțiale schițe monografice (*O călătorie în satele românești din Istria*, 1896, 144 p.) și a unui studiu publicat în foileton și apoi în broșură ceva mai tîrziu (*Cercetări despre românii din insula Veglia*, 1896, 14 p.). Instrumentele muzicale aduse în patrie, documentele și articolele culese de la istro-români, desenele și harta ce însoțesc cercetarea, melodiile notate și incluse în volumul publicat la Iași — totul demonstrează interesul major manifestat de Teodor T. Burada pentru această temă. Dacă vom adăuga și gestul înflăcăratului patriot moldovean de a aduce copii din Istria la studii în țară, spre a se înapoia după absolvire pe meleagurile natale să continue opera de ridicare a românilor, vom avea imaginea exactă a legăturii sufletești a autorului față de o temă ce a depășit interesul celorlalte *Călătorii*.

Scanned with OKEN Scanner

Monografia debutează cu o *Introducere* ce seamănă a profesiune de credință, autorul dezvăluind datele fundamentale ce i-au dictat această deplasare și lucrările care i-au stîrnit interesul științific (Dr. Kandler, Gheorghe Asachi, Ioan Maiorescu, V. A. Urechia).

Urmează o *Schiță geografică și istorică* a peninsulei din Marea Adriatică, cu toate elementele topografice și documentele istorice. Încă o dată, istoricul Teodor T. Burada se dovedește perfect informat asupra trecutului acelei așezări, stăpînită în 1890 de Imperiul Austriac.

Prima parte a studiului descrie *Călătoria prin sate*, autorul transmițîndu-ne o sumedenie de nume proprii ale persoanelor ce le-a întîlnit pe traseu, nume de localități, cu atractive observații de literatură memorialistică (redă chiar discuții spontane în limba istro-română). Știind exact cîtă importanță au pentru lingviști, geografi, istorici, sociologi etc. denumirile de sate și cătune, rîuri și păduri, familii și magazine etc., Teodor T. Burada face risipă de detalii. Textul este completat cu extrase din documente în limba latină, din *Cronica* lui Ioan Neculce, menite să lumineze contextul social-istoric al închegării populației locale.

Călătoria prin orașe, capitolul următor al cercetării, i-a înlesnit contactul cu redacțiile unor periodice,bibliotecile de interes istoric, scopul investigației fiind obținerea a cît „mai multe deslușiri despre românii care locuiesc acolo" și chiar „a da de urmele celor răzleți pe acolo".

Partea a doua a schiței monografice se deschide cu *Impresii generale*. Însemnările cu conținut etnografic prezintă interes deosebit, după cum datele privind *Tipul și portul* locuitorilor ni se par de o valoare excepțională. Miezul *Călătoriei în satele românești din Istria* rămîne fără îndoială capitolul despre *Datini* (la Anul Nou, la nunți, la nașteri). Aci, Teodor T. Burada citează trei melodii din ritualul de nuntă. Un loc preponderent i-a acordat ritualului de înmormîntare, unde ne-a transmis un bocet în limba istro-română. Cele mai caracteristice jocuri populare — *Columbaro* și *Sub picioare* — sînt descrise de Teodor T. Burada cu exactitate, însoțindu-le și cu melodiile respective. Dintre *instrumentele muzicale*, cercetătorul ieșean se oprește asupra cimpoiului (*foalele*), fluierului gemănat (*surlă*) și *supelelor* mari și mici (o specie de oboi).

Un amplu spațiu din studiu i s-a acordat aspectului politic al acestei populații. Pornind de la *numărul românilor istrieni, satele* în care a trăit populația în decursul vremurilor, *dialectul istro-român*, Teodor T. Burada relevă lupta cu stăpînitorii pentru supraviețuire și libertate socială, religioasă și națională. Apelurile, documentele scrise, articolele din ziarele locale sînt reproduse de muzicolog cu probitate pentru adevărul istoric. În *Încheiere*, autorul propune tuturor românilor din patrie (autorități, oameni de știință, cetățeni) a nu „uita existența acestor frați de sînge, a ne interesa în fiecare moment de dînșii și a căuta orice mijloace *permise* (s.n.) de a-i face să iasă din ignoranța și întunericul în care se află". Așadar, Teodor T. Burada avea o atitudine patriotică, neîntinată de acel naționalism ce își făcuse loc în unele pături sociale conducătoare din România independentă.

Schița monografică se încheie cu o bogată *Anexă* privitoare la „starea actuală a românilor istrieni" (articolul lui Gheorghe Asachi din *Calendar pentru poporul român*, 1847, o scrisoare a lui Ioan Maiorescu publicată în ziarul italian *La provincia*, 1872, darea de seamă a lui V. A. Urechia despre populația din Istria și Dalmația susținută în ședința Academiei Române din 1878, articolele

Scanned with OKEN Scanner

istro-românului Anton Covaci publicate în ziarul *L'Istria* din 1846 și *La Penna* din 1887, o *Poveste din Rovigno* și două rugăciuni în dialectul local, scrisoarea lui Gheorghe Asachi către Anton Covaci din 1846 și un referat al autorului privind *Încercarea de a aduce copii la învățătură în România*).

Toate aceste documente întregesc imaginea acestei insule de români din bazinul Mării Adriatice, împrumutînd *Călătoriei* lui Teodor T. Burada pe meleagurile Istriei valoarea de unicat a acestei cercetări folclorice, etnografice și etnologice. Chiar dacă considerațiile științifice nu apar precumpănitoare, ele prezintă totuși virtuți remarcabile pentru istoria artei noastre populare de la sfîrșitul secolului trecut. Cercetătorul ieșean se maturizase vizibil în etapa acestor investigații, mînuind cu iscusință instrumentele de folclor, filologie (cunoștea rotacismul), istorie, organologie muzicală etc.

În concluzie, prezentul volum alcătuit — în principal — pe *Călătoriile* la românii de peste hotare confirmă multilaterala personalitate a lui Teodor T. Burada, completînd armonios portretul acestui muzician de cultură enciclopedică.

Viorel COSMA

București, 30 aprilie 1980.

Scanned with OKEN Scanner

NOTĂ ASUPRA EDIȚIEI

Respectînd criteriul cronologic de prezentare tematică a moștenirii științifice a lui Teodor T. Burada, prezentul volum continuă seria de lucrări cu caracter folcloric, etnografic și etnologic.

Toate textele respectă originalele ultimelor tipărituri ale autorului, confruntate și completate cu unele manuscrise ale autorului.

Formele lexicale dialecticale indicate de Teodor T. Burada la textele populare s-au reprodus fără intervenții. Bineînțeles că erorile evidente de tipar s-au îndreptat fără nici o precizare specială.

Normele ortoepice și ortografice ale limbii române contemporane s-au aplicat, acolo unde a fost cazul, fără alterarea stilului epocii sau al autorului.

Însemnările noastre de la subsolurile paginilor poartă mențiunea — între paranteze — corespunzătoare (n.n.), în timp ce trimiterile bibliografice fără nici o indicație aparțin autorului.

Indexul de nume proprii și de localități se va include la sfîrșitul ultimului volum din ediția critică de *Opere*.

Materialele prezente au fost reproduse de pe exemplarele adnotate de autor din colecția familiei Burada căreia îi aducem și pe această cale sincerele noastre mulțumiri.

Scanned with OKEN Scanner

O CĂLĔTORIE IN DOBROGIA

de

TEODOR T. BURADA.

Iași, 1880.
TIPOGRAFIA NAȚIONALĂ STRADA ALECSANDRI.

O călătorie în Dobrogea

Scopul călătoriei ce am făcut în Dobrogea[1] a fost mai mult a studia credințele, datinile și obiceiurile românilor ce locuiesc acolo, înconjurați de atîtea elemente străine, și a aduna poeziile lor populare, singura avuție intelectuală ce posed; înainte însă de a vorbi despre aceasta, vom da în puține cuvinte informații despre starea actuală a acestei țări, care odinioară a fost stăpînită de români, și care astăzi a ajuns iarăși în posesiunea noastră.

Călătorind prin interiorul Dobrogei și mai ales în districtul Chiustendje, am rămas pătruns de jale, văzînd calamitățile și pustierile făcute de ultimul război; orașe

---

[1] Dobrogea din vechime a fost stăpînită de românii de peste Milcov. Radu—Negru Voivod într-un hrisov din 1379 păstrat la Arhiva statului se intitulează: „Stăpîn al ambelor maluri a Dunării pînă la Marea Neagră și a orașului Silistra". Această stăpînire a românilor peste Dunăre se dovedește și din numeroasele legende răspîndite la sîrbi și bulgari despre domnitorii români, precum mai ales legenda despre Dan Voivod în care se repetează necontenit:

Dane bane, Dan-Voivo!
(Banul Dan! Dan Voivod.)

Într-un district al Serbiei, Kraina, nu departe de orașul Kladova, se vede și astăzi o mică biserică numită Manastiriţa, pe frontispiciul căreia se citește inscripția Падулер adică Domnul Radu.

Posesiunea Dobrogei a rămas a Țării Românești timp de 80 ani, pînă pe timpul lui Mircea I cel Mare Basarab, care în actul din 1387 se intitulează „Domn al întregii țări Ungro-Române, a țărilor de peste Carpați și Tătărești, al Almașului și Făgărașului, Duce al Banatului, Severinului și a orașului Silistra, și a ambelor maluri a Dunării pînă în Marea Neagră".

Același titlu îl găsim în alte trei documente ale aceluiași Domn din anii 1393, 1399 și 1406.

La 1439, unul din fiii lui Mircea Vlad Dracu se intitulează „Domn și stăpînitor a întregii țări Ungro-Române pînă la Marea cea mare", dar el nu mai zice ca tatăl său, „pe ambele maluri a Dunării" căci litoralul Danubian al Bulgariei căzuse acuma în stăpînirea turcilor, prin urmare Dobrogea a fost cucerită de turci, nu de la bulgari ci de la români, probabil către sfîrșitul Domniei lui Mircea. (Vezi mai pe larg: B. P. Hasdeu. *Histoire critique des Roumains*, vol. I, Bucarest, 1878. Traduit du roumain par Frédéric Damé.)

Scanned with OKEN Scanner

distruse, sate întregi nimicite cu desăvîrşire, încît abia se mai cunoaşte că prin acele locuri au locuit oameni; pietrele cimitirelor mai dovedesc încă călătorului că în apropierea lor au fost cîndva aşezări omeneşti.

I

Pămîntul Dobrogei are o suprafaţă foarte neregulată, e presărat de dealuri înalte, piscuri, colnice, văi profunde şi şesuri întinse, compuse cea mai mare parte din nisip amestecat cu uscături vegetale, care constituie un strat bun şi mănos pentru semănături, dar are defectul că nu ţine umezeală. În părţile însă din apropierea Mării Negre şi a ţărmurilor Dunării, se află şesuri foarte întinse de nisip curat, unde orice semănătură ar fi zadarnică, fiind lipsite cu totul de puterea productivă.

Clima Dobrogei este deosebită după localităţi: în interiorul ei e uscată; în părţile însă de pe malurile Mării Negre, a Dunării şi de pe marginile pădurilor, ea e mai răcoroasă şi mai umedă, de aceea în interiorul ţării în cele mai multe locuri, recoltele sînt expuse a se usca din cauza arşiţei soarelui şi a secetei care sacă toate izvoarele.

Multe comune sufăr foarte mult din cauza lipsei de apă, atît pentru trebuinţa casnică a locuitorilor, cît şi pentru adăpatul vitelor, care formează bogăţia lor de căpetenie, căci ei se ocupă mai mult cu păşunarea decît cu agricultura. Puţinele fîntîni care se află sînt foarte adînci, unele ajung pînă la 25 de metri şi construirea lor costă foarte mult; apa se scoate cu mare greutate prin o roată învîrtită de un cal.

Cele mai frumoase semănături sînt acele de primăvară, precum şi acele care sînt în apropiere de părţile păduroase, şi de văile profunde şi răcoroase, fiind la adăpostul razelor soarelui, pe cînd din contra cele de pe dealuri se usucă mai toate sub arşiţa tropicală ce domneşte în acele locuri.

Primăvara vine repede, vegetaţia grăbeşte şi se dezvoltă în scurt timp, iară cîmpiile înverzind iute produc deodată iarba cea mai frumoasă, din care cea mai mare parte se pierde pe pămînt, lipsind braţele care să o cosească, căci populaţiunea e prea mică în raport cu întinderea pămîntului.

Locurile imense din Dobrogea pentru păşunat au dezvoltat într-o proporţiune colosală *agricultura păstorală.*

În alte ţări şi chiar la noi în părţile de dincoace de Dunăre, principala ocupaţie serioasă a cultivatorului este îngrijirea ce o are de a aduna de cu toamnă nutreţul trebuitor pentru iernatul vitelor; fiecare gospodar se îngrijeşte ca să aibă nutreţ îndeajuns cel puţin pentru cinci luni de iernatic; în Dobrogea însă unde iarna nu durează cele mai de multe ori decît de la 5—6 săptămîni, îngrijirea nu e aşa de mare; adeseori vitele, chiar în cursul acestor săptămîni de iarnă, găsesc iarba uscată cu care se nutresc.

Aceste împrejurări din cele mai favorabile au fost cauza pentru care sute de păstori români-mocani călătoresc în toţi anii din Transilvania în Dobrogea, spre a duce la iernatic nenumărate turme de oi. Numărul oilor şi al mieilor se

Scanned with OKEN Scanner

ridicau înainte de războiu aproape la un milion, acuma însă după nenorocirile suferite, acest număr a scăzut foarte mult.

Păstorii mocani sînt foarte primitori şi îndatoritori. În călătoria mea, mi s-a întîmplat mai de multe ori a mînca pe la stîni, şi pe oriunde am fost găzduit cu cea mai mare bunăvoinţă; voind a-i mulţămi pentru îngrijirea şi merindele ce mi se dăduse, nicăierea n-au vrut să primească vreo plată, spunîndu-mi-se că merindele sînt date de Dumnezeu, şi nu se cade a se lua plată de la un drumeţ pentru hodina şi mîncarea lui. Acest obiceiu se păstrează la toţi păstorii români ori în ce ţară se află ei.

Mulţi din acei păstori-mocani, cu timpul nu se mai întorc în locul de unde au venit ci se aşază în Dobrogea pentru totdeauna, căsătorindu-se cu fetele românilor, şi nu s-ar putea întîmpla altfel, căci părinţii nu consimţesc niciodată a-şi da fetele ca să meargă în ţară străină; obiceiu vechiu şi nestrămutat la români, care explică contopirea diverselor rase ce au emigrat în ţările române, cu poporul de baştină.

Cele mai principale păduri din Dobrogea sînt acele ce se află în partea aceea numită Deli-Orman, adică ţara acoperită cu păduri; ele se află între Măcin şi Isaccea, Babadag, Cinka-Rova şi Slava, în insula Lari aproape de gura Sulinei şi pădurea Kara-Osman din insula Sfîntul Gheorghe. Toţi arborii din aceste păduri sînt tineri, căci acei bătrîni sînt tăieţi de mult acuma, fără nici o regulă, devastîndu-se astfel într-un mod vandalic această producţie vegetală de o importanţă aşa de mare pentru avuţia ţării şi mai ales pentru ameliorarea climei sale, care suferă de secete neauzite după cum am arătat.

Comerţul ce se face în Dobrogea constă mai ales din grîu arnăut şi ghircă, orz, ovăz, sacară, popuşoiu, fasole, rapiţă, sămînţă de in etc. Din toate aceste, orzul se face mai frumos, iar recolta grîului este mai totdeauna de calitate proastă; popuşoiul se cultivă puţin, şi putem zice că comerţul lui e minim, căci numai românii îl mănîncă, alte naţiuni, precum turci, tătari, bulgari, nemţi, ţigani, armeni, israeliţi şi puţini arabi, cu care pentru prima oară Hasan Paşa a încercat a coloniza Dobrogea, nu-l mănîncă deloc.

Mai nici într-o comună din Dobrogea nu se află arbori roditori, de aceea nici că există vreun comerţ cu fructele, asemine nu există nici comerţ de vin, fiindcă podgoriile sînt foarte rare, afară de cîteva ce se află în împrejurimile Isaccei, Măcinului şi Ostrovului, şi aceste însă sînt rău cultivate şi vinul ce se face este de o calitate proastă şi se consumă în ţară.

Tutunul se cultivă într-o cantitate destul de mare.

Comerţul cel mai însemnat al Dobrogei este acel ce se face cu lînă, mai ales cu cea ţigaie şi cu pescuitul din imensele şi multele lacuri şi bălţi de care este presărată această ţară, nu mai puţin şi cu icrele de morun ce se pescuieşte în Dunăre.

Însemnat este şi comerţul ce se face cu pieile de miel, de berbec, de ied, de vulpe, care sînt foarte frumoase şi ieftine; asemine şi acel cu brînzăriile de oaie.

Comerţul cu piatră de construcţie şi de pavaj e destul de întins; cele mai principale pietrării sînt acele de la Măcin, Igliţa, Isaccea şi Cernavodă; ase-

407,489

BIBLIOTECA JUDEŢEANĂ „GH. ASACHI" IAŞI

mine şi cel de pietre pentru facerea varului care se află atît în interiorul Dobrogei cît şi de-a lungul Dunării.[2]

Starea sanitară a Dobrogei lasă mult de dorit, frigurile sînt într-o stare endemică, mai ales în satele acele care sînt pe malurile Dunării şi pe ţărmurile lacurilor sau bălţilor. Dunărea revărsîndu-se, umple toate şesurile, şi apoi retrăgîndu-se cu iuţeală, apele n-au cînd să se scurgă şi formează astfel bălţi şi mlaştini, care prin căldura soarelui dezvoltă miasmele paludiene, cauza frigurilor. Una din cauzele principale care mai contribuie ca frigurile să fie aşa de dese este şi nutrimentul cel rău a locuitorilor, care nu se compune decît din peşte proaspăt sau sărat, cafea, ceapă şi alte legumuri, şi pîne foarte proastă.

Mai cu deosebire orăşelul tătărăsc Medjidia, încunjurat numai de bălţi şi mlaştini, precum şi satele din plasa Medjidiei sînt expuse bîntuielii frigurilor. Apa de prin fîntîni contribuie şi ea la aceasta, fiind foarte rea de băut şi mocirloasă, conţinînd materii organice vătămătoare sănătăţii; nu mai puţin şi casele lor, care sînt construite în condiţiuni cu totul neigienice, fiind făcute din pămînt; dacă ar fi clădite cel puţin cu ciamur, precum sînt acele din partea de jos a Basarabiei, adică cu pămînt cleios frămîntat cu paie şi apoi uscat bine la soare, ele nu ar fi atît de umede şi nesănătoase. Asemene mai contribuie la boli şi maiasmele ce se produc chiar în casele lor. Aceste case se compun mai toate, din două încăperi, dintre care una serveşte pentru grajdul vitelor, în care se culcă totodată şi patru sau cinci cîini, găini, gîşte, raţe şi alte păsări, iar cea de alăturea, despărţită numai printr-o uşă, serveşte de locuinţa familiei. Aerul cel infect, nereînnoindu-se, întreţine boalele într-o stare permanentă; nu mai puţin contribuie la aceasta şi gunoaiele zvîrlite în mijlocul satelor, care formează movili imense.

Căile de comunicaţie, unul din mijloacele cele mai puternice pentru a da o dezvoltare producţiei şi prin urmare avuţiei unei ţări, putem zice că lipsesc cu totul din Dobrogea. Drumurile ce se află nu sînt decît numai pentru a arăta şi parcurge distanţele de la o comună la alta, iar nici de cum pentru a facilita transportul productelor la tîrguri; bunătatea lor depinde de la căldură, de la umiditate şi de la toţi agenţii atmosferici; cînd sînt ploi atunci se face un glod aşa de mare încît drumul e impracticabil, şi cultivatorul aşteaptă timpul cel mai frumos, căldura şi vîntul, pentru ca, uscîndu-se pămîntul, să se poată face transportul grînelor.

•

Aruncînd o privire generală asupra acestei provincii care este în starea cea mai mare de decadenţă în ceea ce priveşte agricultura, comerţul şi industria, şi asupra locuitorilor ei, care sînt cea mai mare parte tătari, turci şi alte

[2] Aducînd mai multe pietre de prin acele locuri le-am supus examinării dlui Grigore Cobălcescu, profesor de geologie la Universitatea din Iaşi, care cercetînd fosilele ce ele conţineau, ne-a spus că în acele din pietrăriile de prin prejurul Cernavodei sînt specii din genurile *Diceras*, *Terebratula Arca* şi *Polipieri*, caracteristici calcarului superior *coralian* din tărîmul jurasic. Pietrele luate din centru Dobrogei sînt specimene de *micacist* şi *quastzit*; acele de lîngă Isaccea de *Wellenkalk* şi *Wellendolomit*, din sistema inferioară a calcarului *cochilian*, iar acele din munţii de pe lîngă Babadag *Dolomic cristalină galbenă*, tot din această sistemă a tărîmului *triasic*.

Scanned with OKEN Scanner

naţiuni, lipsiţi de cea mai mică cultură intelectuală, ne întrebăm dacă vom ajunge vreodată să facem din această provincie o ţară curat românească? [...] Cînd vom ajunge noi să facem din ei adevăraţi soldaţi români spre a-şi apăra patria lor, ei care consideră ca o nelegiuire a-şi vărsa sîngele pentru ghiauri?

Numeroase familii de turci şi tătari emigrează necontenit, deşi luînd în stăpînire Dobrogea le-am întins braţele şi le-am făcut tot felul de înlesniri; ei preferă mizeria pe pămîntul drept credincioşilor asupra căruia domneşte Sultanul şi religia lui Mohamed, decît îmbelşugarea sub stăpînirea creştinească.

Ceea ce credem noi că ar fi de făcut pentru a popula, înavuţi şi româniza această provincie este de a determina pe românii din Bulgaria şi din Serbia ca să emigreze în Dobrogea.

În părţile dinspre Vidin, mai cu deosebire, şi în toată partea Serbiei, dinspre România, sînt mii de români, rătăciţi prin acele părţi şi pierduţi pentru patria română. Această emigrare ar fi de cel mai mare interes, atît din punctul de vedere naţional, cît şi din acel economic, şi nu ne îndoim că guvernul român va veni în sprijinirea acestei idei, încurajînd şi procurînd toate mijloacele spre a înlesni emigrarea acelor locuitori.

II

Partea cea mai interesantă a populaţiei din Dobrogea, cel puţin pentru noi românii, sînt confraţii noştri care locuiesc în această provincie, cu deosebire pe mal şi în apropierea Dunării, negăsindu-se în celelalte părţi decît foarte puţini, strămutaţi pe acolo pentru interesele lor.

Românii din Dobrogea par a se fi strămutat acolo din Valachia sau Moldova în timpuri destul de vechi. Această părere a noastră se va adeveri din studiul următor asupra năravurilor şi obiceiurilor păstrate de dînşii, dintre care unele deşi de origine curat română nu se mai găsesc astăzi la românii de dincoace de Dunăre.

Cele mai multe din obiceiurile, credinţele şi năravurile aflate la noi, avînd cea mai mare parte originea lor de la romani, sînt păstrate şi de fraţii noştri din Dobrogea; aşa vedem: pluguşorul, buhaiul, colinda religioasă cu florile dalbe şi cea lumească cu *Leru-mi Doamne*, sau şi fără aceste cuvinte, păpuşele,[3] irozii, steaua, serbarea zilei de 1 Maiu, obiceiurile de la înmormîntări şi de la nunţi, tăierea porcilor la Ignat, credinţa în descîntece, farmece, vrăji, în prevestirea cucuveicelor, în pocnetul icoanelor, în şerpii de casă, iele, năluci, miază-noapte, stafii, strigoi, tricolici, vîrcolaci, zmei, balauri, în deochi, că sfîntul Ilie goneşte dracii cînd tună, şi alte multe care s-au păstrat de români ori unde s-au aflat ei.

Afară de aceste însă, mai întîlnim nişte obiceiuri de origine romană, care astăzi la noi sînt uitate sau au dispărut cu totul; între aceste găsim *pehlivăniile* (luptele). În comuna Enisala, districtul Tulcea, plasa Babadag, este obiceiul, ca în ziua de Sfînta-Treime să se adune flăcăi de prin mai multe sate şi să se apuce la luptă, care se numeşte *pehlivănie*, de la cuvîntul turcesc *pehlivan* care înseamnă „luptător". Luptătorii sînt dezbrăcaţi în piele pînă la jumătatea

[3] Ele se joacă numai de ţigani şi reprezintă turci şi cadîne.

Scanned with OKEN Scanner

corpului şi se luptă numai din mîini, în unele comune îşi ung trupul şi cu untdelemn.

Acest obicei este invederat o reminiscenţă a luptelor romane de *gladiatori,* care şi ei aveau obiceiul păstrat de la greci a-şi unge corpul cu oleu.

La românii de dincoace de Dunăre, acest obiceiu există din timpurile cele mai vechi, însă într-o formă mult mai puţin caracteristică decît în Dobrogea; aşa în cîntecele populare se vorbeşte despre asemine lupte: în *Păunaşul codrilor*[4] găsim:

Ei de brîe s-apucau
Şi la luptă se luau.

Este cunoscut că românii iubesc foarte mult şi astăzi trînta; ea se face în deosebite feluri: trînta voinicească, trînta ciobănească, trînta ursărească, trînta pe dreptate (adică fără piedică).

Hobotul. La nunţi este obiceiul ca mireasa după ce se găteşte cu *tel* (*peteală*) să fie acoperită peste tot capul cu o pînză sau cit ce se numeşte *sovon* (*hobot*), încît nu i se vede de loc faţa, iar la brîu ţine o oglindă şi astfel gătită este condusă de mînă pînă la biserică; înaintea ei merg doi flăcăi, purtînd un copac împodobit cu flori, cu hîrtie poleită şi cu o maramă, pe care-l joacă necontenit pînă ajung la biserică; acolo acest copac în timpurile vechi se zvîrlea pe biserică, acum însă se lasă în ograda bisericei.

Acoperirea capului s-ar părea că este obiceiu turcesc, dar el este de origine curat romană. În Transilvania, acest obiceiu există, şi *hobotul* se numeşte *tulbent.* La romani, faţa miresei se acoperea cu o pînză numită *flammeum;* Flamina a fost cea dintîi femeie romană care a întrebuinţat astfel de acoperiş, ce înseamnă sfiala şi inocenţa fecioriei, fiindcă ea a fost cea mai sfiicioasă şi nevinovată în viaţa sa (Plin. Lib. XXI.C.VIII).

Cînd se leagă mireasa la cap, se zic următoarele versuri:

Taci mireasă nu mai plînge,
Inimioara nu-ţi mai frînge,
Că la maică-ta te-oiu duce
Cînd s-a-ntoarce gîrla-ncoace
Ş-a face jugul
Mugur,
Restee
Clostee,[5]
Tănjelele
Viorele,
Stremănările[6]
Floricelele.

Copacul înmormîntărilor. Este obiceiul ca la înmormîntările flăcăilor şi a fetelor să se ducă înaintea mortului un copac de lemn de prun sau şi de

[4] V. Alecsandri, *Poesii populare,* p. 25, Bucureşti, 1866.

[5] Rădăcina stufului.

[6] Nuiele.

Scanned with OKEN Scanner

altceva, împodobit cu ştergare, cu busuioc, cu hîrtie albă, cu canură (lînă) roşie; el se pune pe mormînt lîngă cruce. La romani acest arbore era de chiparos (*cupressus*), ca semn de moarte, şi era sfinţit lui Pluton, zeul infernului.

Jijeu. În mai multe comune şi mai cu seamă în comunele Seimenii mari şi Seimenii mici este obiceiul ca în cea dintîi luni a postului mare să se bată şi să se chiuiască cîinii; această zi se numeşte *jijeu*.

Acest obicei foarte curios poate că este o rămăşiţă romană, ca amintire despre scăparea capitolului de invaziunea galilor, prin gîştele sacre pe cînd cîinii au dormit: „*tanto silentio in summum evasere est non custodes solum fallerent, sed ne canes quidem sollicitum animal ad nocturnos strepitus excitarent, anseres non fefellere, quibus sacris Junonis in summa inopia cibi tamen abstinebatur, quae res saluti fuit.*“ (Tit. Liv. Lib. V, 47).

Nu mai puţine sînt însemnate dansurile lor dintre care multe sînt necunoscute în România, aşa sînt: *hora de brîu, hora în bătae*, care se joacă numai de flăcăi, *hora ţigănească, cadăneasca, bătuta, tropanca, joenica, mărămile*, un soiu de horă ce se joacă cu mărămi cînd se duce copacul înaintea miresei la cununie, *sîrbeasca, căzăceasca, raţa, leasa, bulgăreasca, mocăncuţa, cerchezasca, grecească* şi altele[7], ce se joacă la sunetul cimpoiului, a fluierului sau a cavalului, singurele instrumente de muzică ce se află în Dobrogea.[8]

Mai sînt încă *Drăgaica* şi *Păpăluga* care şi la noi în Moldova au fost din vechime după cum ne spune prinţul Dimitrie Cantemir,[9] dar care astăzi a dispărut cu totul din obiceiurile poporului.

Drăgaica se face în ziua de Sînzieni la 24 iunie de patru fete, dintre care două îmbrăcate bărbăteşte apucîndu-se cruciş de mînă cu celelalte două, dănţuiesc pe la case la cîntecul unui fluierar care zice diferite arii de danţuri, apoi li se dă cîte un bacşiş.

Păpăluga[10] se face a treia joie după Paşti numai de ţigance, care mergînd pe la case dănţuiesc strigînd: Păpălugă sue-te în ceriu şi deschide porţile şi ne dă ploi, ca să crească grîul, popuşoiul şi altele; stăpîna casei în timpul acela vine cu găleata de apă şi o azvîrle peste ele; apoi li se dă cîte un bacşiş, o bucată de mălaiu, mămăligă, făină, iar cele mai de multe ori nişte haine vechi.

Mai rămîn multe obiceiuri afară de cele ce le-am văzut, a căror origine este încă de cercetat, aşa:

În Sîmbăta lui Lazăr este obiceiul de se adună trei fete mici, cam de 12 ani, dintre care una se împodobeşte pe cap cu *tel* (peteală) făcîndu-se că este mireasă, alta se leagă la cap cu un tulpan, iar cealaltă ţine un paner cu ouă în mînă; ele merg pe la case şi dau ouăle de pomană.

---

[7] Mulţi bătrîni mi-au spus că în timpurile mai de mult s-ar fi jucat şi *căluşarii*.

[8] Buciumul a dispărut cu totul de vreo zece ani.

[9] *Descrierea Moldovei*, pag. 287 şi 288, Iaşi, 1851.

[10] În Valahia se joacă şi astăzi *păpăluga* asemine tot de ţigance. Acest joc după cum ne spune d. Teodorescu e de origine tracică. (*Încercări critice asupra unor credinţe, datine şi naravuri ale poporului român*, pag. 129, Bucureşti, 1874.)

Scanned with OKEN Scanner

Cu o zi înainte de înălţarea Domnului la Ispas, mai multe femei şi babe iau cu ele azime calde, ceapă verde şi rachiu, şi mergînd prin sat le dau de pomană pentru sufletul morţilor, zicînd ca să aibă pe drum, căci în acea zi ele cred că zboară morţii în cer.

În noaptea spre sfîntul Dimitrie se fac *saegii:* mai mulţi flăcăi, întrunindu-se, pornesc pe la case jucînd şi cîntînd din fluiere şi cavale, avînd cu ei un flăcău îmbrăcat în haine femeieşti de cadînă, apoi li se dă cîte un bacşiş.

În ziua de lăsatul de brînză se fac *cucii,* adică s-adună 20 flăcăi din care unul se îmbracă ca diavolul cu coarne şi cu haine împestriţate şi se zugrăveşte cu negru pe obraz, numindu-se împărat, apoi merg pe la case şi joacă după care apoi li se dă cîte un bacşiş. Acest obicei a dispărut mai cu totul acuma.

În Joia din săptămîna a patra după Paşti se fac *scaloenii;* în acea zi mai multe fete din sat se adună şi fac *scaloeanul:* chipul unui om mititel ca de-o palmă de lung făcut din lut, apoi îl pun într-un sicriu de papură şi îl dau pe Dunăre sau pe baltă, cînd atunci încep toate fetele a se face că plîng şi a se văicări, zicînd următoarele versuri:

Scaloeni, Scaloean,
Trupuşor de dician,
Scaloiţă, Scaloiţă,
Trupuşor de cuconiţă,
Măta că mi te-a cătat,
Te-a cătat, te-a întrebat
Prin pădurea rară
Cu inima amară,
Prin pădurea deasă
Cu inima arsă.

În multe locuri, scaloenii, înainte de a se arunca în apă, stau trei zile îngropaţi în pămînt. După ce scaloeanul s-a dat pe apă toate fetele se întorc acasă, pun masa, fac bucate şi plăcinte, beau, mănîncă şi fac horă, iar flăcăii cîntă din fluier şi din cimpoi.

III

Interesant este a studia şi poezia populară păstrată la românii din Dobrogea. Din poeziile ce am adunat mai ales în comunele Ostrov, Bugeac, Perjoaea, Satul nou, Oltina, Beilic, Küzgün, Mărlean, Aliman, Vlakioi, Rasova, Cocherleni, Seimenii mari, Seimenii mici, Topala, Samova şi Niculiţel, se va vede că cele mai multe au aceleaşi motive ca şi în poezia populară de dincoace de Dunăre, apoi chiar comparaţiile şi expresiile samănă adeseori foarte mult. Totodată însă se va observa o lipsă de gust şi de idei poetice, o repetire prea deasă a aceloraşi cuvinte [fapt] care dovedeşte o sărăcie de concepţie şi în genere o lipsă de bun gust, şi de acel sentiment estetic care caracterizează poeziile din România de dincoace de Dunăre; atît e de adevărat că sub apăsarea unei dominaţii străine se vestejeşte pînă şi floarea cea mai aleasă a sufletului omenesc.

Iată dăm aici o colecţie din poeziile populare ce am adunat, care constau din colinda cu plugușorul şi alte colinde, cîntece bătrîneşti, doine, hore, bocete şi descîntece.

Scanned with OKEN Scanner

Pluguşorul

Se scală ist domn bun,
Vasile jupîn,
Cu plugul cu doisprezece boi,
Doi bourei
În coadă codălbei,
Şi-a arat joile
Văile,
Vinerile
Piscurile,
Marţile
Hîrtoapele,
Cît îţi luau vederile.
Brazdă neagră răsturna,
Grîu în poală el lua,
Cu dreaptă mi-l asvîrlea
Semăna şi isprăvea.
Pogoniciul îl punea
De grapa şi mîntuea.
Ia mînaţi, măi!
Hăi! hăi!
Acasă cînd el vinea
La jupîneasa-i privea,
O lună la ea şedea.
În grajd apoi mi-a intrat
Şi la cai el s-a uitat,
Scoase-un cal negru,
Negru ca corbu,
Iute ca focu,
Înşeuat
Şi-nrăfturat
Cum e bun de-ncălecat;
Să vadă grîul a pornit
De-i copt, de-i pîrguit,
Şi l-a găsit frumos
Ca şi faţa lui Hristos,
În pai ca trestia,
În spic ca vrabia,
În grăunţ ca mazărea.
Ia mînaţi, măi!
Hăi! hăi!
Ist domn bun,
Vasile jupîn,
De bine ce-i părea
Pe-acasă nu dădea,
La tîrg se ducea
Şi-ndată îmi lua
Nouă ocă de oţel
Şi nouă ocă de fier;
Porni drept la Stan ţiganul,
Fii-ar a dracului mormanul!
Făcu nişte săcerele
Încărlicăţele
Cu dinţi de chipăreţele;
Dete la fini, finicele,
La nepoţi şi nepoţele;
Ii scoase-n ghiaţa vîntului
În capul pămîntului
Cu toţii cînd ei sosiră
La secerat se povîrniră:
Unii mănunchi făceau,
Alţii snopii legau
Şi în clae-l clădeau,
Din clăi în cară-ncărcau,
La arie ei plecau,
Mai mînaţi, măi!
Hăi! hăi!
Ist domn bun,
Vasile jupîn,
Cu atît nu se lăsa,
Şi degrabă apuca
În sat la Cegai
Ş-aduse opt cai
Cu coame cănite,
Unghii potcovite,
Cu cozi bici făcute;
Cu copite trierau
Şi cu nările grăneau,[1]
C-urechile vînturau,
Cu coada îl primeteau.[2]
Ia mînaţi, măi!
Hăi! hăi!
Ist domn bun,
Vasile jupîn,
Cu-atîta nu se lăsa
Ci la turmă se ducea,
Nouă saci lua vărgaţi
De la nouă turme fapţi;
Boii ei mi-i înjuga,

[1] Scuturau
[2] Alegeau de paie

Scanned with OKEN Scanner

Sacii în cară punea,
La moară mi se ducea,
La moară la Căpătan
Unde-a fost Dumnealui an,
La moară la Văjiita
Unde-a fost baba Dumitra,
La moară la Siriclia
Unde-a fost baba Maria.
Cînd sosi la moară
Cu atîte cară
Așa de-ncărcat
Și împovărat,
Moara s-a spăriat;
Puse coada pe spinare
Ș-apucă în lunca mare.
Mai mînați, măi!
Hăi! hăi!
Dar ist domn bun,
Vasile jupîn,
Luă brăcinaru[3]-n gură,
Turul[4] șalvarilor în mînă
Ș-o scăfiță
Cu trei tărițe
Și alerga
Și tot striga:
Ptr, ptr, ptr, și nea, nea, nea!
Moara sta
Și se uita
Pîn' punea mîna pe ea.
Ia mînați, măi!
Hăi! hăi!
Făcu mîna otoboc
Și o apucă de scoc,
Cu toporu-i dă cioc, boc,
Ș-o trînti iarăși la loc,
Apoi grîu că i-a turnat
Și îndat-a măcinat
De cu joi
Pîn- mai apoi.
Ia mînați, măi!
Hăi! hăi!
Dar cea gazdă jupinească
La obraz nu prea frumoasă
În poartă ieșea,
La moară privea
Se vadă carele
Și harabalele
Încărcate cum vineau,
Cum vineau și scîrțieau;
Minicele-și sufleca
Minile își arăta,
Niște mîni negre-mbărnite
Ca niște zinjeli pîrlite,
Dete-n sită și-n covată
Și cernu făina toată;
Făcu colaci mulți
Mulți de cei mărunți,
Dă la fini și finicele,
La nepoți și nepoțele.
Un colac a mai durat
De grîu de cel mai curat,
Vru să-l deie în camară,
Noi strigarăm toți de afară;
Dă-ni-l pe ușă afară,
C-așa-i legea de-astă sară;
Dac' a fi el de sacară
Nu-l lăsăm noi ca să piară,
Dac' a fi el și de orz
Îl dăm noi lui moș Găvoz,
Dac' a fi [el] de grîu curat
Îl ducem la noi în sat.
Mai mînați, măi!
Hăi! hăi!
Dați-ne doi, trei, leișori,
De bănișori,
Că doar nu-i marea
Cu sarea;
Dați-ne doi, trei leișori
De bănișori
Să facem un boldișor,
Să-mboldim cel boușor
În trupușor
C-a dat plugul
Cu totul
În rădăcina de lăptucă,
Nu pot opt boi ca să-l ducă,
Și-ntr-un os de rimă,
Tot mi se sfărîmă;
Dați-ne doi, trei leișori
De bănișori
Să ferecăm fearele,
Fearele, topoarele,
Ce noi le uitarăm iară
Asară pe prisp-afară

[3] Brîul
[4] Fundul

Scanned with OKEN Scanner

Şi hoţii ni le luară.
N-avem decît o ipingea
Şi nu-ncăpem toţi sub ea.
Dă-ne şoldul porcului
Cel din fundul podului.
De urat am mai ura
Dar ni-i că om insera.
Rămîi jupîn sănătos.
Sănătos şi tot voios!
Cîte paie [sus] pe casă
Atîţia lei pe masă.
Cîte pietre la fîntînă
Atîtea oale cu smîntînă.
Cîte trestii groase
Atîte vaci lăptoase,
Şi la mulţi ani!

Colindă

Ici Doamne în ceste curţi,
Florile dalbei!
Unde-s străini oaspeţi mulţi,
Crescutu-mi-au nouă peri,
Nouă peri şi nouă meri,
De tulpină depărtaţi,
De vîrfuri amestecaţi.
Sus în vîrf la nouă peri
Arde nouă luminări,
Din acele luminări
Pică nouă picături,
Din acele picături
Faptu-mi-s-a trei rîuri,
Trei rîuri, trei părîuri;
Unu e cu vin curat
Curat şi neamestecat,
Altu'e cu mirul sfînt
Ce se scurge pe pămînt,
Altu-i cu-apă limpegioară
Ca şi cea de primăvară.
În rîul de vin curat
Se scaldă Domn luminat,
Scalde-se
Băiade-se,
În apă limpezească-se,
Cu mir sfînt miruească-se,
În vestmînt primenească-se.
De-a rîndul cu Domnul bun
Se scaldă şi moş Crăciun,
Scalde-se
Băiade-se,
În apă limpezească-se,
Cu mir sfînt miruească-se,
În veştmînt primenească-se.
Mai în colo mi se scaldă,
Mi se scaldă mi se spală
Ioan
Sfînt Ioan,
Ilie
Sfînt Ilie;
Scalde-se
Baiade-se,
În apă limpezească-se,
Cu mir sfînt miruească-se,
În veştmînt primenească-se.
Mai colo sfinţii se scaldă,
Mi se scaldă mi se spală,
Scalde-se
Băiade-se,
În apă limpezească-se,
În veştmînt primenească-se.
Tot acolo mi se scaldă
Ist domn bun şi mi se spală.
Domnul la el privea
Şi din gur-aşa-i grăea:
Unde te gîndeşti
Te nădăjdueşti,
De te scalzi
Te băezi
De-a rîndul cu noi
Şi nu mai -napoi?
Ori mie, ori lui Crăciun
Cel bătrîn şi cel prea bun.
Ori lui Ioan
Sfînt Ioan.
Ori lui Ilie
Sfînt Ilie,
Ori la cei sfinţi
Sfinţi părinţi.
Ist jupîn la Domn privea
Şi din gură-i răspundea:
Doamne, mult eu mă gîndesc
Şi chiar mă nădăjduesc
Binelui care l-am fapt

Scanned with OKEN Scanner

De cînd eu m-am însurat.
Flăminzii săturat-am,
Pe-nsetaţi adăpat-am,
Despoieţii îmbrăcat-am,
Pe cei desculţi încălţat-am.
Friguroşii încălzit-am.
La marginea drumului,
La mijlocul cîmpului,
Puţuri am făcut
Cu-apă de băut,
Care cum apa o bea
Tot mie îmi mulţămea.
Dumnezeu la el privea
Şi din gură că-i grăea:
Ferice de tine
C-ai fapt bine,
În raiu mîndru merge-vei,
Descuet tu găsi-l-vei,
Descuet şi luminat,
Intra-vei nejudecat
La prînz sta-vei nechemat,
Nechemat, neimputat,
Pahar plin ăi închina.
Lumina te-a lumina.
Sănătate-n astă casă
Şi în cruci mîndră frumoasă.

Colindă

Sub poalele ceriului
Florile dalbe!
La umbra nourului
Mîndră masă e gătită
Pe iarba cea înverzită.
Dar la masă cine şede
Dumnezeu ce toate vede;
Şi Crăciun
Cel bătrîn,
Şi Ioan
Sfînt Ioan,
Şi Ilie
Sfînt Ilie,
Şi toţi sfinţii d-împreună
Se aflau în voie bună;
Beau de-a rîndul şi cinsteau
Şi frumos se-nveseleau.
Dar cînd ochi-şi aruncau
De departe ei zăreau
Arhanghelul Mihăilă
Ce vinea cu mare silă,
Iute alergînd
Pe-un cal spumegînd,
La Domnul îngenunchea
Cînd de el s-apropia
El din gură-aşa-i grăia:
Bei Doamne, te veseleşti
Şi cu sfinţii toţi grăieşti.
Cu idolii m-am bătut
Şi în luptă am căzut,
Raiul sfînt că l-am pierdut.
Sfînt Petru a adormit
Idoli cheia i-a răpit
Şi în rai ei au intrat
Şi din el tot au prădat.
Luat-au luna
Şi lumina
Zorile şi razele,
Stelele şi soarele,
Cel toiag de judecată,
Ce judecă lumea toată;
Toate-n braţe le căra
Şi în iad le aşeza.
Rău în raiu se-ntuneca,
Tare-n iad se lumina.
Raiul plîngea
Iadul rîdea.
Pe Ioan şi pe Ilie
Ajutor dă-mi Doamne mie,
Din raiu ca să-i alungăm
Şi în iad să mi-i băgăm,
Înapoi să le luăm,
Lucrurile ce-au luat
Şi în iad le-au aşezat.
Luat-au pe Ioan botezînd
Şi pe Ilie tot trăsnind
Tot trăsnind şi fulgerînd
Şi pe idoli prăpădind.
Ioan botezînd ocolea
Ilie trăsnind prăpădea
În tot ceriul se-nvîrtea
Drept în iad că ajungea.
Luat-au luna
Şi lumina,

Scanned with OKEN Scanner

Zorile și razele,
Stelele și soarele,
Cel toiag de judecată
Ce judecă lumea toată,
Toate-n brațe le lua
Și în raiu le așeza.

Frumos raiul lumina
Rău în iad se-ntuneca,
Raiul îmi rîdea,
Iadul că plîngea.
Mai rămîi dar sănătos
Și în voia lui Hristos.

Colindă

Venitu-ne-au nouă știre
Florile dalbei!
Ca la dalba mănăstire
Nouă preuți preuțesc,
Nouă diaconi citesc
În locaș dumnezeesc.
Iar cînd popa cel mai mare
Zări ieșind sfîntul soare
Se bucura foarte tare
Și la el că se uita,
Și din gur-așa-i grăia:
Bre Dascăle Constantine
De tocat vremea ne vine,
Ieși afară, sui pe scară
La dalba clopotnicioară,
De trei ori tu bate-n toacă
Să s-audă-n valea seacă,
Nouă ori tu bate-n clopot
S-audă norodul tot,
La sfînta rugă să s-adune
Domnului ca să se-nchine,
Să le ierte din păcate
Din păcate-a treia parte,
Din greșeli pe jumătate.
Se suise
Și bătuse,
Și norodul auzise,
La sfînta rugă pornise.
Cînd ochii își aruncau
Ei pe mare că zăreau,
O mică corăbioară
Cam pe la vreme de sară
Sfărîmată și smolită
Și pe valuri tot bătută,
Și de maluri tot trîntită.
Dar într-însa cine este?
Popa Paraschiv sosește
Cu-a lui dalbă preuteasă
Prea cinstită și aleasă,
În vad cînd el îmi sosea
Raizul din ea sărea*
Par corăbiei bătea
Cu odgoane o oprea
Popa Paraschiv privea
Papuci 'n mînă lua
Din corabie jos se da
Cu-a lui dalbă preuteasă
Prea cinstită și aleasă
Cu norodul împreună
Toți 'n voia cea mai bună
Cărăruia apuca
La sfînta rugă mergea,
Să se roage Domnului
A tot făcătorului
Să le ierte din păcate
Din păcate-a treia parte
Din greșeli pe jumătate,
Se-nchinase,
Le iertase
Din păcate-a treia parte
Din greșeli pe jumătate.
Apoi la ei el privea
Și din gură le grăia:
Voi nouă preuți cinstiți
Nouă diaconi ce citiți
Pre Dumnezeu pomeniți,
Dar pe unde-i voi nu știți;
Acum o se vă spun eu
Unde este Dumnezeu.
La Ierusalim el este
Și de-acolo ne privește,
Din cea carte-a lui Crăciun
A lu' Crăciun cel prea bun;
Sub un crac de chiparos

* Cîrmaciul.

Scanned with OKEN Scanner

Cu mirosul prea frumos,
Mititel și-nfășețel
Pus într-un mic legănel
Tot în fașă de mătasă
Pe la margini cu-aur trasă,
Bătînd vintul 'leagănă
Căzînd ploaia-l scaldă,
Zinele mi-l apleca.
Mai rămîi sănătos
În voia lui Hristos.

Colindă

Astă sară.
Florile dalbe!
Mare sară
Sara marelui Ajun;
Mîni e ziua lui Crăciun
Cînd aice pe pămînt
S-a născut Domnul cel sfînt,
Mititel și-nfășețel
Ca un înger frumușel.
De bucuria cea mare
Izvorîtu-mi-a isvoare,
Și cîmp pîrlit
Mi-a odrăslit,
Crengi ce s-a fost uscat
Toate-acuma că au dat.
Cînii de jidani săreau
Cum de veste ei prindeau,
Și a căta începeau
Prin toate părțile
Toate vadurile,
Toate grajdurile,
Și-l catară
Nu-l găsiră.
Maica precista ce făcea
Ea de veste cum prindea,
Pruncul în brațe lua
Cărăruea-și apuca
Sus în munte se urca,
Urc-un munte, urcă doi,
Urcă pînă mai apoi,
Cînd l-al treilea sosi
Acolo și poposi,
Ca să se mai odihnească
Prunculeț să-și primenească.
Și cînd ochi-și arunca
De departe îmi zărea
Că vine Ioan
Sfînt Ioan
Cu Ilie
Sfînt Ilie
Tot strigînd
Și bărățind;
Striga tare
'N gura mare:
Ie-ți măicuță
Pruncu-n brațe
Și haideți cît mai departe,
Mai la dreapta într-o parte;
Acolo sunt trei rîuri
Trei rîuri, trei pîrîuri:
Unu-i de vin,
Altu-i de mir,
Altul de apușoară
De cea limpegioară,
În cel de vin l-om boteza,
În cel de apă l-om scălda,
Cu bun mir l-om mirui,
Domnul că ni l-a zări;
În veștmînt l-om îmbrăca
Sus în ceriu l-om ridica,
Toiag în mînă i-om da,
Sus ceriul se stăpînească
Norodul se-nțelepțească.
Sănătate-n astă casă,
Astă casă-n cruci frumoasă.

Colindă

Iar cel Făt Frumos,
Hai Leru-mi, Doamne hai!
Dimineață se scula,
Pe ochi negri se spăla
Ștergarul în mîni lua
Pe obraz că se ștergea,

Scanned with OKEN Scanner

La icoane se-nchina,
Cărăruia-și apuca
La grajd drept el se-ndrepta
Și 'năuntru-mi-ntra,
Cerca murgul
Cerca negrul,
Găsi murgul că-i mai bun,
Ai mai bun și mai blajin,
Înșelat
Și-nrefturat
Cum e bun de-ncălecat,
De căpăstru mi-l trăgea
Afară că mi-l scotea
De parmac[1] *că mi-l lega,*
Și în casă se băga,
Luă arcul încordat
Cum e bun de săgetat
Și-o sicreată
De săgeată,
Afară mi le scotea,
Binișor că le lega
Cu codița arcului
La cinchina[2] *calului*
Sub poala caftanului;
Piciorul în scări punea
Și pe cal încăleca.
Cruci cu dreapta-și făcea,
Toți ogarii-și chema,
Șoimii iuți că mi-i lua
Cărăruea-și apuca
Cam la vale
Cam sub soare.
Vîna zioa
Toată zioa,
Zi de vară
Pînă-n sară;
Iar cînd soarele se duse
Și de tot el se ascunse,
Pe cînd zioa amurgea,
Ochii el își arunca
Sub o tufă
De schindufă[3]
Sora soarelui zări
Și cu drag la ea privi,
Ea se la, se pieptăna
Și frumos se împletea,
Din inimă suspina,
Din gură se blestema:
Tu părule
Perișorule,
Videte-aș de colilie[4]
Crescut pe-o mare cîmpie,
Cei haiduci să mi te pască,
Rădăcina să nu-ți crească.
Haidăii cu boi,
Ciobanași cu oi.
Dar el ce-mi făcea.
Calu-mi repezea,
Mîna-n brîu îi sumetea[5]
Și pe cal mi-o arunca,
Cărarea-și apuca
Și acasă mi-o ducea.
— Ea din gură așa-i grăia:
În șelar
În porumbar
Ascunde-mă bine,
Că din urmă vine
Zori încercători,
Luceferi ispititori.
Sănătate-n ceastă casă
Ceastă casă-n cruci frumoasă.

Colindă

Ferice de ist domn bun,
Hai Leru-mi, Doamne hai!
Că-îmi are
Fată mare
Și mi-o cere
Portar mare,

[1] Stîlp
[2] Coamă
[3] Burneana
[4] Un fel de iarbă
[5] Băga

Scanned with OKEN Scanner

Da mai cere
Zestre mare:
Cirezi de boi,
Turme de oi,
D-ale ciute
Şi cornute,
Pluguri multe
Cu cornaci
Şi pogonaci,
Cere mia de mioare
Tot de cele fătătoare,
Mai vre' suta de cornute
Cu lîni dalbe poleite,
Cere zeciuri de berbeci
Tot berbeci de acii beci,
Şi pe Negrul
Şi pe Murgul
Cu coama viforită.[1]
Cu coada bici făcută.
Cînd părinţii auzea,
Tare mai îngălbinea,
Şi rămase ei uimiţi,
Uimiţi şi înmărmuriţi,
Şi-a ei fraţi
Întristaţi.
Fata că la ei privea
Şi din gură le grăia:
Ce staţi părinţi
Înmărmuriţi
Şi voi fraţi
Întristaţi,
Ori de zestrea ce-o s-o daţi?
De-aceea nu vă gîndiţi
Şi nu vă mai îngrijiţi.
Azi e sfînta Sîmbătă,
Mîni e sfînta Duminică,
Intra-voi în chilioară,
Pune-oi faţa la-nălbeală,
Buze moi la rumeneală
Şi sprinceni la înegreală;
Îmbraca-voi ii
Ia din cele mii
Şi o rochie
De coftarie[2]
Şi briu lat
De Ţarigrad,
Şi papuci
De pe la Turci;
Veni-va joi cu horile
Şi duminici cu nunţile;
Aşa dalbă şi frumoasă
Cu flori mîndre şi voioasă
Eu la horă oi ieşi,
Toţi la mine or privi,
Portar mare m-a zări
Şi cu mine a vorbi,
Zestrea toată mi-a ierta
Şi bani mulţi el că mi-a da.
Iar voi părinţi
Să-mi dăruiţi
Pe Negru
Ca focu
Înşeuat
Şi-nrefturat
Cum e bun de-ncălicat.
Meargă calul cel de dar
Alături pe lîngă car,
Şi radvan
După radvan,
C-aşa-i legea din bătrîni,
Din bătrîni din oameni buni.
Iară fata cea frumoasă
Ea să fie sănătoasă
Cu-a ei părinţi
Cu-a ei fraţi.

Colindă

La tulpina unui brad
Hai Leru-mi, Doamne hai!
Un cerb mi s-a lăudat,
Că nime nu l-a văzut
Că nime nu l-a ştiut,
Unde el s-adapă
Cu limpede apă,
Apă din nastrapă

[1] Zburlită
[2] Stambă

Scanned with OKEN Scanner

Ce-acolo cură
Cu picătură,
Şi unde el îmi paşte
O iarbă ce creşte
Şi-n vîrf se-mpleteşte
În cinci găităneşte;
Numai cest domn bun
Vasile jupîn
La vînat cînd ieşia
Atunci se imprileja,
El pe cer de mi-l găsea
La umbră de lin,[1]
Lin măicuţă lin,
Şezînd
Rumegînd
Amează făcînd;
Atunci el îngenunchea
Arcul că mi-l întindea
Săgeata în el punea
Şi încet o slobozea,
Pe cerb mi-l lovea
Şi mi-l străpungea
Coast-a-tria io rupea
Unde sufletu-i şedea.
Cerbul atunci că sărea
Şi astfel se blestema:
Urechele mele
Videv-aş parcele![2]
Voi n-aţi simţit
Na-ţi auzit
Săgeata venin,
Frunza foşăind,
În mine intrînd
Săgeată-nvrăstată,
Videte-aş uscată!
Rău m-ai lovit
Rău m-ai rănit.
Ochişori iubiţi,
Videv-aş săriţi!
Cum de n-aţi zărit,
Cum de n-aţi văzut
Săgeata venind
Frunza clătinînd,
În mine intrînd!
Săgeata-nvrăstată,
Videte-aş uscată!
Rău m-ai rănit
Rău m-ai lovit.
Cerbul apoi că grăia
Istu-i domn ce-l auzea:
În zile ce-ai născut
Parte tu că mi-ai avut
La a ta nuntiţă
De a me cărniţă.
Tu Vasile, Făt Frumos,
Rămîi dară sănătos
Cam în voia lui Hristos.

[1] Copac
[2] Bucăţele

Colindă

Prunduleţ de mare
Sub soare răsare,
Un verde darvînt[1]
Bătut tot de vînt;
Nu-i verde darvînt
Nici bătut de vînt,
Ci-i roş călin[2],
Bătut de vînt lin.
Sus mi-i frunza deasă
Jos mi-i umbra groasă,
Sus frunza măruntă,
Jos umbra rotundă.
Jos la rădăcină,
La verdea-i tulpină,
Pat mare-ncheiat
Cu scînduri de brad,
Cu stîlpuri de fag
Să-l priveşti cu drag.
Muşchiul bradului
Şi-a moliftului,
În pat aşternut
Cum nu s-a văzut.

[1] Un soi de copac
[2] Un soi de copac

Scanned with OKEN Scanner

Peste-aceste toate
Mai sunt așezate
Covor de matasă
De matas-aleasă.
Pe el chiroțica[3]
De cea picățica,
Peste ele toate
Mai sunt așezate,
Perne frumoase
Și tot alese.
În pat ce se vede
Oare cine-mi șede
Maria cu ochi verzi
Să-i vezi să nu-i crezi,
Cu Voinea iubit
Din război sosit.
Coasă și-nchindește[4]
Brîu verde-mpletește
Pe marea privește
Departe-mi zărește,
O corăbioară
Mică sprintenioară,
Neagră și smolită
De valuri bătută,
De maluri trîntită.
În ea se zăresc
Greci care sosesc,
De cei ce s-au dus
Marfă de-au adus,
Fir și ibrișin
Postav de cel bun.
Sculuri de matasă
Că sunt mai frumoasă.
Trag și chiuesc
La mal năvălesc,
Din gură grăiesc:
Ori ți-i frățior
Ori ți-i verișor?
Nu mi-i frățior,
Nu mi-i verișor,
Ce-i Voinea al meu
Ce am iubit eu,
Din oaste sosit
Rupt și ostenit.
— Ia pas de mi-l scoală
Facă socoteală,
Și să ne vorbească
Să ne vămuiască;
Fir și ibrișin
Postav de cel bun,
Sculuri de matasă
Ca să coși camașă,
Vama să și-o ia
Drumul să ni dea.
Mai rămîi sănătos
Ca un trandafir frumos!

Colindă

Ici în ceste curți
Leru-mi Doamne, Leru-mi!
Crescutu-mi-au
Născutu-mi-au
Doi meri împletiți
Din toamnă sădiți
Din vară-nfloriți;
Jos la rădăcină
La verdea tulpină,
Frumos danț se trage
Mîndru că mai merge;
Mihai dănțuește,
Toiag răsucește
Sus îl asvîrlește,
În mînă ăl primește.
Și să fericește:
Ferice de mine
Că îmi merge bine.
De cînd m-am născut
Parte mi-am avut.
De taica,
De maica,
De doamnă-nțăleaptă
Cuminte cinstită
De cînd m-a luat
Bine m-a purtat,
Cu cămeși de in,
Cu guler de fir

[3] Pînză
[4] Țesă pînză

Scanned with OKEN Scanner

De fir chiar baș-fir.
Și-apoi mă mai poartă
Ziulica toată
Cu dalb zăbun[1]
Tot de cel bun,
Cu nasturi cutați
Pe piept revărsați.
Iar nevasta lui
Fericitului,
Așa se mîndrea
Și așa grăia:
Ferice de mine
Că tare mi-i bine,
De cînd m-am născut
Parte c-am avut,
De taica,
De maica,
De domn tinerel
Tînăr frumușel.
De cînd m-a luat
Bine m-a purtat,
Cu dalbă rochiță
De cea-n patru iță,
Dalbă de mătasă
Mîndră și aleasă;
Și-apoi mă mai poartă
Ziulica toată,
Cu rochița-n ținte,[2]
Cu brîu cu cuțite.
Cuțite cu zale
Lăsate pe șale,
Cuțite cu bolduri
Lăsate pe șolduri.
Rămîi jupîn sănătos
Cam în vestea lui Hristos!

Colindă

Ferice de ist domn bun
Vasile jupîn,
Trei feți mari îmi are
Cu toții au stare,
Si cîte trei
Cu meserii.
Unu-i Lin-umblă
Ce berbeci primblă,
Altu-i vinărici
Cel din podgorici,
Cel ce-mi are buți cu vin
Și bătloage cu pelin,
Altu-i Comet-mare
Cel ce buni cai are,
Dar Dumnezeu cel Sfînt
S-a pogorît pe pămînt,
Pe bunul bucatelor
Pe dulceața poamelor,
Ici la gazdă la domn bun
Vasile jupîn.
Acest domn bun
Vasile jupîn,
Cum îl videa
Bine-i părea;
Și-a trimis la Lin-umblă,
Cel ce berbecuții primblă,
Trei berbeci grași ca s-aducă
Masă mîndră ca să facă;
Să-mi ospete pe Hristos
Cum e bine și frumos.
Trimisese,
Adusese,
Pe Hristos mi-l ospătase.
Și a trimis la Vinarici
Cel ce stă în podgorici,
Buți cu vin ca să-mi aducă
Îndată să-mi mai aducă,
Cu rachiu vr-o trei bătloage
De cele cu multe doage;
Să cinstească pe Hristos
Cum e bine și frumos.
Trimisese,
Adusese,
Pe Hristos că mi-l cinstise
Și frumos mi-l ospătase.
A zis și lui Comeț-mare

[1] Strai
[2] Bumbi galbeni

Scanned with OKEN Scanner

Cel ce buni cai că-mi mai are,
Să-mi aducă opt jugani
Cu toții ca de trei ani;
Și-o carîtă
Zugrăvită,
Cu postav verde-nvelită,
Să petreacă pe Hristos
Cum e bine și frumos.
Trimisese,
Adusese,
Pe Hristos mi-l petrecuse.
Chiar din poarta raiului.
Pîn' în slava cerului.
Unde bici de foc plesnea
Și cu nori s-amesteca;
Mai jos apoi se lăsa
Pe-un mîndru șes se oprea,
Cu livezi,
Verzi,
Și cu apă rece
La inimă merge.
Atunci ist domn bun privea,
Și din gur-așa grăia:
Să te-ntreb am vrut eu Doamne
Rogu-te și mie-mi spune,
Cînd e capul veacului,
Sfîrșitul pămîntului.
Atunci Domnul îl privea,
Și din gură îi grăia:
Cînd fiul pre tata-njură
Și fiica pe mam-ambală;
Finul pe naș înjură
Fina pe nașa-mbală;
Acela-i capul veacului,
Sfîrșitul pămîntului.
Mai rămîi dar sănătos
Cam în vestea lui Hristos!

Colindă

Ici Doamne în ceste curți
Hai Leru-mi, Doamne, hai!
Crescutu-me-au,
Născutu-me-au,
Doi meri 'nalți
Minunați;
De tulpină depărtați
De vîrfuri amestecați.
Jos la rădăcin-un pat
Mare lat și încheiat,
Cu scîndurile de brad
Și cu stîlpii tot de fag.
Dar în pat ce-i așternut,
Cu flori mîndre tot țesut?
Covor verde de mătasă
De mătasa cea aleasă,
Peste covor chiroțică
Chiroțică picățică;
Peste ele peste toate
Îmi mai stă tot așezate,
Perne-alease
Și frumoase.
Dară cine îmi doarme-n pat
Ist domn bun de mult culcat,
Culcat cu-a lui jupînească
Cea frumoasă și aleasă.
El dormise cît dormise
Doamna din somn se trezise;
La domnul său ea privea,
Și din gur-așa-i grăia:
Destul timp cît ai dormit
Că ne-a nins ne-a viforit;
Domnul la ea că privea
Și din gură îi zicea:
N-a nins nici n-a viforit,
Vînt de vară ne-a bătut
Din pometul raiului
Din crengile mărului,
Vînt de var-a adiat
Flori de măr s-a scuturat;
Peste noi s-a revărsat.
Culcă-te și-i mai dormi
Pînă soare-a răsări.
Flori de măr s-or vesteji,
Fețele s-or rumeni.
Mai rămîi domn bun voios
Cam în vestea lui Hristos!

Scanned with OKEN Scanner

Colindă

Din vad în vadul Brăilei
Florile dalbe!
La întorsătura gîrlei.
Merge Niță călare
Pe o verde cărare,
Pe-un cal galben gîngurel
Gîngurel și frumușel,
Cu scări dalbe argintii
Cu frîu cu rastagalii[1]
Cu zgîrbaci[2] *cu măciulii*[3]
Se certa el cu turcii,
Cu turcii și cu frîncii,
Să-i dea turcii vadurile,
Și frîncii corăbiile;
S-a certat
Le-a luat,
De cea parte le-a cărat,
În cea parte-n Dalbănași
La oamenii groși și grași.
Să-i robească în trei neamuri
În trei zile pe trei pleanuri[4]
Pleanu-ntîi că mi-a robit,
Tot junei
Și tinerei;
Plean al doilea că a robit,
Neveste că a smomit;
Plean de-al treilea că a robit,
Fete mari că a răpit.
Vin junei șuierînd
Și nevestele săltînd,
Fete mari hore făcînd.
Cam pe urma tuturora
Iaca vine Mărioara,
Mărioara Smădioara;
Cu cosița gălbioară
Tot plîngînd
Și suspinînd,
Fața dalbă sgîriind
Păr galben dărăpănînd.
Niță din gură-i grăia:
Taci tu nu mai suspina,
Nu te duc roabă să-mi fii,
Ci te duc doamnă să-mi fii,
Doamna curților
Nora părinților,
Cumnățica fraților
Fraților surorilor,
Stăpîna argaților.
Rămîi domn bun sănătos
Cam în vestea lui Hristos!

Colindă

Prunduleț de mare
Crescutu-mi-au tare
Aici pe pămînt
Un verde darvînt;
Nu-i verde darvînt
Dar îi roș călin
Că-l bate vînt lin.
Sus cu frunza deasă,
Jos cu umbra groasă,
Sus frunza măruntă,
Jos umbra rotundă,
Jos la rădăcină
La verdea-i tulpină,
Oști mi-a tăbărît,
Și mi s-a oprit.
Oști moldovinești
Și Craiovinești
Și chiar muntenești,
De la București.
Ele domn că n-au,
Și domn căutau,
Din casă
În casă,
Din masă

[1] Rotițe la zăbalele calului
[2] Bici
[3] Canafuri
[4] Moșii

Scanned with OKEN Scanner

În masă;
Aici au stat
Și mi-a aflat,
Că ist domn bun
Vasile jupîn,
Are un fecior,
Fecior pe Nistor,
Ce-i bun de domnit
Cum nu s-a pomenit.
Dă-ni-l taică, dă-ni-l
Dă-ni-l maică, dă-ni-l;
Taica mi-l dădea,
Maica nu vroia,
Că-i mic mititel
La trup puținel;
Nu știe-a domni
Nici a boieri.
Dă-ni-l taică
Dă-ni-l maică,
Că e lesne a domni
A domni și-a boieri;

La masă el să șadă,
Împrejurul lui se cată,
Să bea să mănînce,
Pahar să rădice,
Caftan să-mi îmbrace,
Cal bun să-ncalece,
Pe poartă să-mi iasă,
Oști să-nșiruească.
Oști moldovinești
Și Craiovenești,
Și chiar muntenești
De la București.
El să pregătească
Și să împărțească,
Lefi la lefegii,
Cai pe la spahii,
Arme la armași,
Cai la călărași.
Rămîi dară sănătos
Cam în vestea lui Hristos.

Colindă

Iar Vasile, Făt Frumos
Florile dalbe!
De dimineață se scula,
Pe ochi negri se spăla,
Ștergar în mînă lua,
Pe ochi el că se ștergea,
La icoane se-nchina,
Cărăruia-și apuca,
La grajd de piatră mergea,
Acolo că îmi intra;
Cercă murgul,
Cercă negrul,
Găsi negrul
Cal mai bun,
Mai blajin,
Înșeuat și-nrăfturat,
Cum e bun de-ncălecat.
De căpăstru mi-l lua
Și afară mi-l scotea,
De parmac că mi-l lega,
Și în casă se ducea,
Lua arcul încordat
Cum e bun de săgetat,
Și-o sicreată

De săgeată,
Toate în brațe le lua
Și afară le scotea;
Binișor că le lega,
La cordița arcului
La cinchina calului,
Sub poala caftanului;
Sulița-n mînă lua,
În pămînt o înfigea,
Cu dreapta cruce-și făcea,
Piciorul-n scară punea,
Și pe cal se asvîrlea;
Ogari galbeni își chiama,
Ogari galbeni pe pămînt,
Șoimei vineți sus din vînt,
Cum alții nici că mai sunt.
Cărăruia apuca
La vînat el îmi pleca,
Vîna zioa
Toată zioa.
Zi de vară
Pînă-n sară;
Cînd soarele apunea
Și vremea se înturna,

Scanned with OKEN Scanner

Cînd ochi negri ş-arunca,
Văzu leul adormit
Adormit şi neclintit;
Sub o tufă
De schindufă.
Îl deştepta
Nu se-ncredea,
Îl săgeta
Nu se-ndura.
Negrul său cînd nechezea
Leul mi se deştepta;
Prinse leul a fugi,
Ogari galbeni a-l goni,
Ogari galbeni pe pămînt,
Şoimi vineţi sus din vînt.
Tocmai mult nu mi-l gonea,
Căci pe leu mi-l obosea;
Atunci cal bun repezea,
Cu leul s-alătura,
De urechi că mi-l lua,
Binişor că mi-l lega,
Cu cordiţa arcului
Arcului voinicului;
Cărăruia 'ş-apuca
Acasă că se ducea,
La părinţi el că striga:
Ia vezi maică,
Ia vezi taică,
Ce-ai scăldat,
Şi ce-ai băeat.
Că-ţi aduc leul legat
Viuşor nevătămat;
Toată lumea-l auzea
În cale i se pornea,
Şi din gură îl fericea.
De pe cal se cobora,
Calul său că mi-l primbla
Pînă ce se răcorea,
Apoi în grajd îl băga.
Şi la iesle mi-l lega;
Fin cu flori îi revărsa.
Fin cu flori
Din sărbători.
Rămîi dară sănătos,
Ca un trandafir frumos!

Colindă

Crescutu-mi-au,
Florile dalbe!
Născutu-mi-au,
Fir de măr aurel,
Mîndru şi frumuşel;
Face merele
'N toate verele
Frumoase
Arătoase.
Ce folos că le face,
Dacă nu se coace;
Duf de mare neagră
Cînd vine-n desară
Din vînt
Pe pămînt,
Sare-n merişor
Mîncă binişor.
— Nu mînca,
Nu le strica,
Frunza nu o dărăpăna;
Prinsă măru-a se văita
Cu glas mare a striga:
Cine-n lume s-a afla
Duf de mare-a săgeta?
Niţă-n vad se prileja
Pe măr de mi-l auzea,
Cum striga
Se văita.
Iute-acasă alerga,
Şi în grabă ajungea;
Lua arcul încordat,
Cel ce-i bun de săgetat,
Şi-o sicreată
De săgeată,
Toate-n braţă le lua,
Cărăruia apuca,
Cărăruia cam sub soare,
Ca să meargă-n vad la mare;
Acolo cînd el sosi,
Toată zioa că păzi,
Zi de vară
Pînă-n sară;
Vine zioa-nturnătoare,
Sare-afară duf de mare,

Scanned with OKEN Scanner

Din vînt
Pe pămînt,
Sare-n vîrf de merişor,
Frunza n-o dărăpăna,
— Nu mînca
Nu le strica,
Frunza n-o dărăpăna,
Prinsă măru-a se văita.
Niţă mărul auzea,
Tare-acolo alerga,
De genunchi îngenunchea
Şi arcul îşi întindea,
Şi săgeata mi-o punea;
Duf de veste că prindea
Şi din gur-aşa-i grăia:
Niţă nu mă săgeta,
Că degeaba te sileşti,
Pe noi să ne prăpădeşti,
Căci suntem vr-o nouă fraţi.
Ce au fost toţi săgetaţi,
Dar nici unul n-am murit.
Căci în mare ne-am dosit
Rămîi dară sănătos,
Cam în vestea lui Hristos!

Colindă

Vasile-mi slujeşte
Florile dalbe!
La domnul Constantin
Boier de Măcin
Cu chimiru-n brîu,
Cu murgul de frîu,
În dreapta cu clondirul,
În stînga cu paharul,
Pahar că umplea,
La domn întindea,
De greu ce ofta,
Paharul vărsa,
Pe poala de domn
De domn de stăpîn,
Domnul îl privea,
Şi la el grăia:
— Da ce-ai gîndit,
Ce-ai socotit,
Că eu am să mor,
Şi-am să mă cobor,
Din a me domnie
Şi-a me boerie?
Vasile că îl privea
Şi aşa el îi grăia:
Doamne Constantine,
Uiti-te la mine,
Nici am socotit,
Şi nici am gîndit,
Că tu ai să mori
Şi să te cobori,
Din a ta domnie
Şi-a ta boierie;
Că eu m-am gîndit
Şi mi-am amintit,
Peste negri munţi
De ai mei părinţi.
Părinciorii mei
Ce or fi făcînd ei!
Prînzuri ce întind
De loc nu le prind,
Tot de jalea mea
Amară şi grea.
Frăţiorii mei
Ce-or fi făcînd ei!
Cai îşi hrănesc
Ce în grajd slăbesc,
Nu-i pot alerga
Nici nu-i pot purta,
Tot de dorul meu
Şi de focul meu
Surorile mele
Ce-or fi făcînd ele!
Cununi împletesc
Ce se vestejesc,
Nu le pot purta
Tot de jalea mea,
Şi de focul meu
Ce le arde greu.
Domnul Constantin
Boier de Măcin,
La el că privea
Şi aşa-i grăia:
Slujeşte-mi tu mie
Pîn' la Sîn-Văsie,[1]
Cînd se-mpart moşii,
Şi se schimb domnii;

Eu te-oi milui,
Şi ţi-oi dărui,
Un cal cu-n caftan,
Şi-un verde rădvan,
Cu opt telegari,
Mîndri harmăsari,
Negri ca corbul,
Şi iuţi ca focul,
Cu doi sicirăşi[2]
Negri ţigănaşi;
Şi ei că te-or duce,
Repede te-or trece,
Peste negri munţi,
La a tăi părinţi.
Prinzuri or prinzi,
Şi s-or veseli,
Tot în cinstea ta,
Şi-n dragostea ta;
Frăţiorii tăi
S-or veseli ei!
Caii ce-şi hrănesc,
Şi în grajd slăbesc,
Îi vor alerga,
Şi îi vor purta,
Tot în cinstea ta,
Şi-n dragostea ta.
Surorile tale
N-or mai fi cu jale,
Cununi împletind,
Pe toate isprăvind,
Le-or putea purta,
Tot în cinstea ta,
Şi-n dragostea ta.
Mai rămîi în voie bună!

---

[1] Sfîntul Vasile
[2] Vizitii

Colindă

Pe un cîmp depărtat,
Florile dalbe!
Cu flori presărat,
Pe margini de lac,
Unde ciute pasc,
Paşte şi s-adapă,
Cu limpede apă,
Şi-o ciută mioară,
La păr gălbioară,
La bot brezişoară
Paşte se soreşte
În trei părţi priveşte,
Şi se străjueşte,
De-o parte de turci,
De-o parte de frînci,
De-alta de Marin
Vînătului chin.
Ce un cal hrăneşte
Şi-un ogor păzeşte,
Şi-un şoim de vînat,
Cum nu s-a mai dat.
Calul mi-l hrăneşte,
Şi mi-l îngrijeşte,
Tot cu orz pisat
În vînt vînturat;
Şi încă-l adapă
Cu-apă din nastrapă.
Calul îşi hrănea,
La vînat ieşia
Pe margini de lac,
Unde ciute pasc.
Ciutele-l zărea,
Din gură grăia:
— Peste noi a da,
'N goană ne-a lua,
Şi ne-a tot goni,
Şi ne-a osteni,
Pînă-n lunca verde,
Ce colo se vede,
Unde iarba creşte,
În vîrf se-mpleteşte,
În cinci găităneşte.
Şi-ncă ne-a goni
Şi ne-a osteni,
Unde apa cură
Cîte-o picătură.
Şi-ncă ne-a goni,
Şi ne-a osteni,

Scanned with OKEN Scanner

Pîn' la munți
Cărunți.
Munți cărunți nu s-au aflat,
Și nici încă s-a mai dat;
Dar noi i-om face,
Și i-om prea face,
Tot cu păr de ciută,
De ciută măruntă,
Și-ncă ne-a goni,
Și ne-a osteni,
Pîn' la lacul alb,
Cel la apă dalb.
Dar lac alb nu s-a aflat
Și nici încă s-a mai dat.
Dar noi l-om face,
Și-l vom prea face,
Cu lapte de ciută,
De ciută măruntă,
De ciută mioară,
La păr gălbioară,
La bot brezișoară.
Și-ncă ne-a goni,
Și ne-a osteni,
Pîn' la lacul roș
Roș poroș.
Dar lac roș nu s-a aflat
Și nici încă s-a mai dat.
Noi că l-om face
Și-l vom prea face.
Cu singe de ciută,
De ciută mioară,
La păr gălbioară,
La bot brezișoară.
Și-ncă ne-a goni,
Și ne-a osteni,
Pîn' la pod de os,
Mîndru și frumos.
Pod de os nu s-a aflat
Și nici încă s-a mai dat.
Dar noi l-om face,
Și l-om prea face,
Tot cu os de ciută,
Ce la glas e mută,
De ciută mioară,
La păr gălbioară,
La bot brezișoară.
Toate ciutele-or pieri,
Și ele s-or prăpădi;
Numai eu am să scap,
Pe margini de lac.
De cal necălcată,
De bici neurzicată,
De ogari nepișcată
De șoimi nezgîriată.
Iar cel Făt-Frumos,
Fie sănătos,
Cam în vestea lui Hristos!

Colindă

Jiul mic, mare-a venit,
Și amarnic s-a lățit;
Căci de mare
Margini n-are,
Și plăvie a-mi aduce
Și la vale că mi-o duce,
Tot brazi' nalți,
Minunați,
Molifți verzi
Cum nu-i vezi;
Pintre brazi
Pintre molifți,
Bohor[1] *negru înoată,*
Și pe coarne îmi poartă,
Leagăn mîndru și frumos,
Lucrat cu sedif[2] *și os;*
Coperit cu taftă verde,
Dar în el cine îmi șede
Ileana cu ochi căprii,
Cu obrazii rumenii,
Ea tot coasă și-nchindește,
Și frumos mai potrivește,
Într-un guler și-o basma,
Albă, dalbă ca zioa,
Guleru-i-a fraților,
Basmaoa-a surorilor.

[1] Bour
[2] Sidef (*n.n.*)

Scanned with OKEN Scanner

Ea ta Bohor se uită,
Și din gură îi grăia:
— Lin, mai lin, cu-notătura,
Să nu sminteşti cusutura.
Fraţii mei de te-or vedea,
După tine-or alerga,
Ţie vadul ţi-or închide
Şi pe tine că te-or prinde,
Frumos capul ţi-or tăia;
Şi-apoi din cărniţa ta,
Nunta a nunti cu ea,
Şi-apoi din pelcica ta,
Covor face-or cu ea,
Şi-apoi din coarnele tale,
Face-vor ei lingurele,
Lingurele păhărele,
De-or lumi boieri cu ele,
Rămîi dară sănătos,
Cam în vestea lui Hristos!

CÎNTECE BĂTRÎNEŞTI

Chira Chiralina

În vadul Brăilei,
Lîngă crîşma Chirei
Mi se încarcă,
Cam pe la toacă,
Două, trei sandale[1]*,*
Şi un caic mare.
Cine le încarcă
La vreme de toacă
Cu fir, ibrişin,
Postav de cel bun,
Blănuri de samuri,
Ghiuluri de matasă,
Marfă femeiască,
Că e mai bănoasă
Şi e mai frumoasă?
— Harapul ciudatul,
Cîinele spurcatul,
De legi lepădatul.
— Harapul ciudatul
La Chira căta,
Din gură-i grăia:
— Chira, Chiralină,
Frumuşică zînă,
Floare din grădină,
Nu mă las de tine,
Să-mi fii tu soţie,
Şi ţi-oi face ţie
Aşternutul tău,
Jur pe Dumnezeu!
De galbeni venetici
Tot de cei în cinci,
Tot de lei bătuţi
Cu sîrmă-npletiţi
De cei ce am mulţi.
— Chira Chiralină,
Frumuşică zînă,
Floare din grădină,
Din gură zîmbea
Astfel răspundea:
Unde s-a văzut
Sau s-a pomenit
Hărăpoaicele
Ca corboaicele,
În ţar-Arabească
Să se mai găsească
Ca să mă cinstească?
Cînd m-or zări,
Mor otrăvi,
Nu m-or cinsti.
— Chira Chiralină,
Frumuşică zînă,
Floare din grădină,
Nu te văicăra,
Hatîr nu-mi strica,
Mor de dorul tău,
Jur pe Dumnezeu!
În braţe mi-o lua
În sandal mi-o punea,
Bine că mi-o lega,
Cu şfori de matasă

[1] Un fel de caiac

Scanned with OKEN Scanner

Împletite-n șase,
Cu șfori de bumbac
Strînse de catarg;
Iar frații Chirei,
Hoții Brăilei,
Acasă veneau
La poartă strigau:
— Chira, Chiralină,
Frumușică zînă,
Floare din grădină,
Poarta ne-o deschide
Și-apoi ne-o închide;
Marfa ce-o avem
În curți s-o băgăm,
Căci zioa ne-apucă,
Potera ne-ncurcă.
— Maica Chirei ieșia
Cu lacrimi răspundea:
— Chira ar deschide,
Dar n-are de unde,
Căci negrul harapul,
Ciinele spurcatul,
De legi lepădatul,
În sandal a pus-o
Și cu el a dus-o.
Frații Chirei cînd grăia,
Poarta li se descuia,
Marfa-n curte o băga
Și frumos mi-o descărca
Și cu toții întreba:
— Să ne mai spui cu gura,
Unde s-a dus Chira?
Mă-sa lor le-a arătat
Încotro s-a depărtat,
Dar ei cînd mergeau
În sandal zăreau
Din gură ziceau:
— Chira, Chiralină,
Frumușică zînă,
Floare din grădină,
De ești în cel sandal
Nu departe de mal,
Dacă ne auzi,
Tu să ne răspunzi.
Chira că-i zărea
Și le răspundea:
— Nene Constant'ne,
Ai milă de mine,
Stau legată
Ferecată,
Cu șfori de matasă,
Împletite-n șase,
Cu șfori de bumbac
Strînsă de catarg;
Iar voi fraților
Și voinicilor,
Vă apropiați
De mă deslegați.
Și apoi mă luați;
Căci negrul harapul,
Ciinele spurcatul,
De legi lepădatul,
Bine-a potrivit
Căci au adormit;
Iar frații Chirei,
Hoții Brăilei,
În caic urcară
La sandal plecară;
Pe harapul mi-l tăia
În mare îl arunca,
Pe Chira o deslega
Și acasă mi-o ducea.

Maică bătrînă

Primblă-mi-se primblă
Pe cel mal de gîrlă,
Cea maică bătrînă
Cu briul de lînă
De lînă seină[1],
De păr de cămilă;
Din drug[2] îndrugînd,
Din furcă torcînd
Din gură-ntrebînd:
— Dunăre, Dunăre,
Drum făr' de pulbere!
Și făr' de hăugaș,

[1] Albă
[2] Fus de tors

Scanned with OKEN Scanner

Trup mult drăgălaș!
De-ai fi vorbitoare
Și-ndatoritoare,
Eu că te-aș ruga
Și te-aș întreba
De-un drahiu[1] *al meu,*
Ce l-am pierdut eu,
Tu nu l-ai văzut?
De valuri bătut,
De maluri izbit,
De coscai[2] *scobit!*
De l-ai fi văzut
L-ai fi cunoscut:
Un flăcău înalt,
'Nalt și sprîncenat,
Fețișoara lui
Spuma laptelui,
Coala de hîrtie
De la prăvălie,
Chiculița lui
Spicul orzului,
Cînd e revărsat
La vreme plouat,
Crește-n foaie lat;
Mustăcioara lui
Spicul grîului,
Cînd se pîrguește
Lumea-l îndrăgește;
Sprîncenele lui
Pana corbului,
Pană neboită,
Nesulemenită;
Ochișorii lui
Mura cîmpului,
Coaptă la răzoare
Ferită de soare,
Coaptă la pămînt
Ferită de vînt.
— Dunărea privea
Și așa grăia:
— Măicuță bătrînă
Cu brîul de lînă,
De lînă seină,
De păr de cămilă,
Și de l-am văzut
Nu l-am cunoscut.
— Dar tu să te duci
În colo s-apuci,
La sora mea ceață,
Ce acum se-nalță,
Că e mai mare
Mai înecătoare
Și-ntunecătoare;
Poate l-a văzut
Și l-a cunoscut.
— Cea maică bătrînă
Cu brîul de lînă,
În genunchi cădea
Și la cer privea,
Și mi se ruga:
De s-ar îndura,
Eu m-aș bucura,
Domnul să mă facă
O neagră corboaică,
Din aripi să zbor
Colo să scobor.
— Domnul auzea
Corboaică-o făcea.
Dunărea trecea
Și se ducea
De întîlnea,
Cea ceață
Negureață.
Cum a întîlnit-o
În drum a oprit-o,
Din gură-a-ntrebat-o:
Tu ceață,
Negureață,
De-ai fi vorbitoare
Și-ndatoritoare,
Eu te-aș întreba:
N-ai văzut cumva
Un dragiu de-al meu,
Mîndru' nalt flăcău,
Munții ocolind
Din gură cîntînd?
De nu l-ai văzut
De valuri bătut,
De maluri izbit
De coscăi scobit!
Că tu ești mai mare
Și-ntunecătoare.
— Cea ceață
Negureață,

[1] Fiu
[2] Corbi

Scanned with OKEN Scanner

Din gură-i grăia
Şi aşa-i zicea:
— Măicuţă bătrînă
Cu brîul de lînă,
De lînă seînă
De păr de cămilă:
Ba eu l-am văzut
Şi l-am cunoscut;
La malul mării,
În marginea ţării.
La umbra de peri,
De peri şi de meri,
De păgîni gonit,
De gloanţe rănit
La pămînt trîntit!
— Ea mereu mergea
Pînă ajungea
În virfuri de peri,
De peri şi de meri.
Colo se punea
Şi în jos privea,
Pe el mi-l zărea
Şi mi-l cunoştea,
Şi ea începea
De mi-l cloncăea;
Dar ei ce-mi făcea?
Arcul mi-l lua
Şi îl încorda.
Atunci ea grăia:
— Nu mă săgeta
Că sunt maica ta!
Nu te cloncăesc
Ci eu te jălesc,
Dar el ce-mi făcea?
Din gură grăia:
— De eşti maica mea,
Du-te tu în grabă
Leacuri de îmi adă,
La rănile mari
Nişte ierburi tari,
La rănile mici
Nişte ierburi dulci,
Ca să mă vindeci.
Şi ea se ducea
În grabă venea
Ierburi aducea,
Ierburi dulci lăsa
Ierburi tari lua.
În grabă să-i treacă,
Acasă să-l ducă.
Dar nu-l vindeca
Ci îl omora;
Şi ea se scîrbea
Lîngă el murea!

Tudor Tudoraş

Tudor Tudoraş
Tudor zăvălaş,[1]
Tudor dobrogean
Din viţă mocan.
Saegi[2] Tudor
În luna cuptor,
Tinerel se însura
Tinerică mi-o lua
Vochiţa că o chema.
De frumoasă ce-mi era,
Naiba că mi-l îndemna
Crişmăriţă de-o punea
În drumul spre Tarigrad,
În şchele de împărat.
Iar turcii cînd o vedea
Chiar papucii lor îşi bea,
Agalele
Cialmalele,
Croitorii foarfecele,
Ienicerii hamgerele,
Lăutarii lăutele,
Şi ţiganii foile.
Plugarii oticele
Şi mocanii turmele,
Rămîneau cu căţele,
Umblau dulăi urlînd,
Iar ciobanii toţi jălind.
Tudor tare-mbogăţea

[1] Sărman

[2] Însărcinat de a înşeoa caii stăpînului

Herghelii de cai făcea,
Și turme de oi,
Și cirezi de boi;
Iar aenii Chiustengii[3]
Și boierii Dobrogii
Cu el se împismuia
Să-l sărăcească căta.
Haraci[4] *mari în țară da*
Pe Tudor mi-l sărăcea,
Da pe lună
Pungă[5] *plină;*
Herghelii de cai avea
Pe toate mi le dădea,
Ca să se vadă plătit
De haraci cotorosit
Cu Vochița odihnit.
Și geaba că le dădea
De haraci nu se plătea,
Cirezi de boi,
Turme de oi,
Avutu-le,
Datu-le,
Să se vadă el plătit
De haraci cotorosit
Cu Vochița odihnit.
Degeaba că le dădea
De haraci nu se plătea.
Nouă mori pe sub pământ
Măcinînd toate argint,
Nime nu le-a fost știind,
Avutu-le,
Datu-le,
Să se vadă el plătit
De haraci cotorosit
Cu Vochița odihnit.
Degeaba că le dădea
De haraci nu se plătea,
Tudor tare-mi sărăcea
De garduri se sprijinea,
Cu gîndurile se bătea
Și din gură-așa grăia:
— Vochiță, Vochiță dragă,
Greu are să ne mai meargă!
Mătură hambarele,
Scutură covețele
Și-mi adună făinoară,
Și-mi fă tu o turtișoară,
Și mi-o pune-n trăistioară,
Că eu am să mă pornesc
Prin țară să rătăcesc,
Din vad în vad,
Din sat în sat,
La cinstitul împărat.
— Iar Vochița se scula
Hambarele mătura,
Covețele scutura
Făinoară-i aduna,
Turtișoară îi făcea
În trăistuță i-o punea;
El îndată și pleca
Din vad în vad,
Din sat în sat
La cinstitul împărat.
De trei zile-n curți ședea
Și-mpăratul nu-l vedea,
După ce mi l-a zărit
Din gură că i-a grăit:
— Tudor, Tudoraș,
Tudor zăvălaș,
Tudor dobrogean
Din viță mocan,
Ori prea tare-ai sărăcit,
Ori prea te-ai îmbogățit,
De la mine ai venit?
Prea cinstite Împărat
Galbeni mulți n-am adunat,
Dar tare am sărăcit
Cum nu s-a mai pomenit!
Tinerel m-am însurat,
Tinerică am luat,
Vochița că o chema
De frumoasă ce-mi era
Naiba că m-a îndemnat
Să trag și eu un păcat;
Crîșmăriță o puneam
Frumos că mi-o așezam
În drumul spre Țarigrad,
În șchele de împărat.

---

[3] Originari din Chiustenje

[4] Dare pentru a fi scutit de armată

[5] 500 lei turcești

Scanned with OKEN Scanner

Scanned with OKEN Scanner

Iar Turcii cînd o vedea
Chiar papucii lor își bea,
Agalele
Ciamalele,
Croitorii foarfecele,
Ienicerii hamgerele,
Lăutarii lăutele,
Și țiganii foile,
Plugarii oticele
Și mocanii turmele,
De rămîneau cu cățele;
Umblau dulăii urlînd
Și stăpînii toți jălind.
Iar ciobanii chiuind
Iar aenii Chiustengii.
Boierii Dobrogii
Haraci mari că-mi dădea
Și de tot mă sărăcea!
— Da-mpăratul ce-mi făcea?
Carte mîndră că-mi scria:
— De-i găsi oi aenești
Să le scrii împărătești.
Beilicul să le cei
Din zece una să iei.
— Aenești oi cum găsea
Împărătești le scria,
Turme de oi că-mi făcea
Pîn-acasă ajungea;
Cînd de sat s-apropia
Drept acasă se ducea,
Pe Vochița mi-o găsea,
Fericit cu ea trăia.

Mierla și sturzul

Foaie izmă creață
Joi de dimineață,
Pe nouri de ceață
Două păsărele
Pe două smicere,[1]
Ceartă mi se ceartă
Una l-alta cată,
Pe nume-și spunea
Sturzul și mierla.
Sturzul că privea
Și așa-i grăia:
— Mierliță, mierliță
Pasăre pestriță,
Glas de copiliță
Cu-ochi de porumbiță,
La gură plăviță,
La aripi jalnică,
La gură falnică
A mea ibovnică!
Eu te-am învățat
Și te-am și rugat,
Cuibul să nu-ți faci
În crengi de copaci,
În margini de drum,
În tufe de-alun.
Cărucer m-oiu face
Și pe drum oi trece
Cu cară,
Cu povară,
Cu mărfuri aenești,
Aenești și domnești,
Iarba că ne-a place,
Conac[2] *că ne-om face.*
Boi or dejuga,
Topoare-or lua,
În codri-or intra
Și ei or tăia
Răstei,
Bolfei,
Și dalbe stremănări[3]
Ca drepte lumînări,
Peste cuib ț-or da,
Cuibul ț-or sfărma,
Tu te-ai mînia
Sus te-i ridica
Și mă-i blestema.
— Mierla îl privea
Din gură-i grăia:
Sturze, sturzule,

[1] Crenguțe
[2] Loc de găzduit
[3] Nuiele

Haramgiule,
Tu beşliule[4]
Străin eşti pe lume
Tu ştii asta bine,
Dă-mi tu mie pace
Că eu m-oi preface
În turtă frumoasă
În cea vatră arsă;
De tine-oi scăpa
Nu mă-i mai căta.
— Sturzul c-o privea
Şi aşa-i grăia:
— Ori cum te-i preface
Tot nu ţ-oi da pace,
Că şi eu m-oi face
Negru vatraraş
Ca un cărbunaş;
În spuz-oiu intra
Peste tine-oiu da,
În mînă te-oiu lua
Şi te-oiu scutura,
Şi te-oiu înşela
Şi te-oiu săruta.
— Mierliţa se uita
Şi aşa-i grăia:
Sturze, sturzule,
Haramgiule
Tu beşliule,
Străin eşti pe lume
Tu ştii asta bine,
Eu de gura ta
Şi de maică-ta,
Unde să mă duc
Încotro s-apuc?
În cîmpie
În pustie!
Eu mă voiu preface
Pulbere m-oiu face,
M-oiu amesteca
De tine-oiu scăpa.
— Sturzul se uita
Şi aşa-i grăia:
Mierliţă, Mierliţă
Pasăre pestriţă,
Şi eu mă voiu face
Şi mă voiu preface
În vîrtej din nor
La tine să zbor,
Peste tine-oiu da
Pulbere-oiu lua,
Sus m-oiu ridica
Şi te-oiu vîntura,
Peste tine-oiu da
Şi te-oiu înşela
Şi te-oiu săruta.
— Mierla îl privea
Şi aşa-i grăea:
Sturze, sturzule
Haramgiule
Tu beşliule,
Străin eşti pe lume
Tu ştii asta bine,
Peste ape line
Peste ţări străine,
Trestică măruntă
Răchită-nflorită,
Pe margini de lac
Eu am să mă fac,
De tine să scap.
— Sturzul o privea
Din gură-i grăia:
Mierliţă, mierliţă
Pasăre pestriţă,
Dă-mi tu mie pace
Că eu m-oiu preface,
Negru porcăraş
Ca un ciobănaş,
Porci oiu aduna
În bălţi i-oiu băga,
Apa că ţi-or bea
Răchit-or rîma,
Trestia or paşte
Şi ea n-a mai creşte.
Fluiere oi face
Şi nu ţi-oi da pace,
Cu ele-oi cînta
Peste tine-oi da
Şi te-oi înşela,
Şi te-oi săruta.
— Mierla se uita
Şi aşa-i grăia:
Sturze, Sturzule
Haramgiule
Tu beşliule,
Străin eşti pe lume
Tu ştii asta bine,

[4] Obraznicule

Scanned with OKEN Scanner

Icoană m-oiu face
Și cînd eu m-oiu duce
În dalba biserică
În strana cea mică,
De tine-oi scăpa
Nu mi-i săruta.
— Sturzul o privea
Din gură-i grăia:
Mierliță, mierliță
Pasăre pestriță,
Și eu cînd m-oi duce
La cea sfîntă cruce,
În dalba biserică
În strana cea mică,
Icoanele-n rînd
Le-oi săruta pe rînd,
Peste tine-oi da
Și te-oi înșela,
Și te-oi săruta.
Mierlița privea
Din gură-i grăia:
Sturze, Sturzule
Haramgiule
Tu beșliule,
Străin ești pe lume
Tu știi asta bine,
Pe cuc' oi lua
De tine-oi scăpa,
Că el soră are
Pe Privighetoare,
Bine mi-a ședea
Sus pe rămurea.
Sturzul rămînea
El că se cernea,
Se călugărea
Munții stăpînea.

Necola Neculcea

Primblă-mi-se primblă
Și încet mai umblă,
În șandal de-alamă
Legat cu aramă,
Pe boaz[1] *de mare,*
La apus de soare,
Necola Neculceá
Din oraș din Tulcea,
Fecioraș de sîrb
Baș marghiol[2] *de tîrg,*
Din vîsle-nvîslind,
Cîrma cîrmuind.
De trei zile-ncoace
Gura nu-i mai tace
Căci el auzea
Și mereu gîndea,
La fata de frînc
Făcută cu-n turc!
— Cînd fata-l videa
Din gură-i grăia:
— Cine-mi face mie,
O frumoasă vie,
În mijloc de mare,
Cum altul nu are!
Cu înalți haragi
Că așa-mi sunt dragi,
Cu albi strugurași
Cu-ochii vide-i-ași,
Mari și lămîioși,
Că sunt mai frumoși
Și mai drăgăstoși.
Împrejur de vie
Să-mi sameni tu mie
Naramze frumoase
Că sunt mai arzoase[3]
Așa-i de-i dura
Eu că te-oi lua!
— El că se lega
Pe mare pleca,
Și mi se primbla,
Tarași arunca,
Din ea drac ieșia
Din gură grăia:
— Necola Neculcea
Din oraș din Tulcea,
Ce umbli primblînd

[1] Înfundătură
[2] Dezmierdat
[3] Căutate

Scanned with OKEN Scanner

Taraşi aruncînd?
— Necola-l privea
Şi aşa-i grăia:
— Vie vreu să-mi fac
Că aşa mi-i drag!
In mijloc de mare
Cum altul nu are,
Cu nouă răzoare[4]
Cu albi strugurași
Cu-ochii vide-i-aşi,
Mari şi lămîioşi
Că sunt mai frumoşi.
— Dracul îl privea
Şi aşa-i grăia:
— Necola Neculcea
Din oraş din Tulcea,
De aici porneşte
Şi te odihneşte,
Că vie ţi-oi face
Cum ţie îţi place.
El că se ducea
Şi se hodinea.
Dracul ce-mi făcea?
Mîna me-o punea,
Pămînt îmi plutea,
Vie îmi făcea.
O vie pe mare
Cu nouă răzoare
Cu înalţi haragi
Că aşa is dragi.
Bine că-i părea
La fată mergea
Din gură-i grăia:
— Ce mi-ai poruncit
Ţi-am îndeplinit.
— Dar ea ce-mi grăia,
La el cînd privea:
— De mi-i săgeta
Şi din ceri luna,
Taman cînd a fi
Soare-n miază zi,
Atunci te-oi lua!
— Necola-o privea
Şi aşa-i grăia:
— Vie ţi-am făcut
Tu m-ai amăgit!
Şi-asta pot s-o fac
De ţie ţi-i drag.
Şi de nu mă crezi
Haide tu să vezi.
In luntre-o punea
Pe mare pornea,
Şi cînd ajungea
Din gură-mi grăia:
— Uite tu la mine
Eu mă uit la tine!
Alta nu-i zicea,
Arcul încorda,
Şi mi-o săgeta,
Inima-i lovea,
In mare-o trîntea!

Bucă Bucaleţ

Ştefan Vodă cel vestit
Cum nu s-a mai pomenit,
Trei divanuri mi-a urzit,
Toţi boierii mi-a venit,
Toţi boierii ţărei
Ţărei Moldovei,
Numai Bucă n-a venit,
Numai Bucă n-a sosit.
Bucăleţ slugă bătrînă
Ce mi-a fost chiar dreaptă mînă,
Slugă dreaptă
Şi-nţăleaptă,
Nu ştiu tare-a sărăcit,
Galbeni mulţi ori c-a făcut,
A domni ori a poftit,
La divan de n-a venit!
Pînă vorba mi-o sfîrşea,
Iată Bucă că-mi sosea,
La divan el că intra,
Ştefan Vodă că-i grăia:
— Alei! Bucă slugă dreaptă,
Slugă dreaptă şi-nţăleaptă,
Ori tu tare-ai sărăcit,
Ori mulţi galbeni ai făcut,

[4] Cărări

Scanned with OKEN Scanner

A domni ori mi-ai poftit,
La divan de n-ai venit?
Bucă-atunci la domn privea
Și din gură ăi grăia:
— Alei! Doamne, Domn vestit,
Tare eu n-am sărăcit,
Nici mulți galbeni n-am făcut.
Nici a domni n-am poftit;
Mie doamne mi-a venit
Vremea de căsătorit,
Ceea ce-am ș-ndeplinit.
Socrul meu mi-a dăruit.
O iapă și-un mînz rotat.
Iapa lupii mi-au mîncat!
Cînd vestea că mi-a venit,
La herghelie-am pornit,
Mînzișoru-n car l-am pus,
Și acasă l-am adus.
Binișor că l-am crescut,
Cal de vîrstă l-am făcut.
Ia să-l vezi Doamne să-l vezi
Să-l vezi și să nu mă crezi!
La iesle șede legat,
Înșeoat și-ncăpăstrat,
Parcă-i un porumb rotat!
Ștefan Vodă-l auzea
Pusă-n gînd ca să îl ia.
După Bucă el pleca.
La grajdi tocmai cînd intra
Mare-ntuneric era.
Dar și Bucă ce făcea?
Drept la mînz că se ducea,
La ureche îi șoptea:
— Alei! mînzișorul meu
Tu ce ești un pui de leu!
Eu pe tine te-am crescut
Cal de vîrstă te-am făcut,
Domnul vrea să mi te ia,
Ca să-mi rupă inima!
La tine cînd a veni,
La tine cînd a privi,
Din urechi să ciuciulești,
Din coadă să-mbrățoșești,
Din picioare să-mi lovești,
Mare taină ca să-mi faci,
Și cu glasu-ți tu să taci.
La Domnul să-mi năvălești
De piept să mi-l forfecești.
Și el dacă s-a spăria
De cujban l-om desbrăca!
De cujban[1]
Și de caftan.
Ce îi dat de-mpărăție
Cu el să stea în domnie.
— Domnul la el se ducea,
Mînzișorul ce-mi făcea?
Din urechi el ciuciulea,
Și din coadă-mbățoșa,
Cu piciorușul bătea,
Mare taină că făcea.
Domn-atunci la el privea
Cu mîna mi-l netezea,
Calul la el năvălea,
Și de piept mi-l forfeca.
Bucă din gură-i grăia:
— Ștefan Vodă domn vestit
Cum nu s-a mai pomenit!
Calul nu te-a cunoscut
Să-l încaleci de n-a vrut.
Leapădă Doamne cujbanul,
Mai leapădă și caftanul,
Să mă-mbrac Doamne cu ele
Ca cu mîndre priminele
Pe el 'oi încăleca,
Miros de haine-a lua,
Și așa l-oi înșela,
Să te poți încăleca!
Hainele le desbrăca,
Bucă mi se îmbrăca,
Sabia mi-o încingea,
Pe cal el încăleca.
— Să-ți arăt Doamne-umbletul
Ce ții drag ca sufletul.
Începu a se primbla,
Calu-n buestru[2] umbla
La Ștefan Vodă mergea.
Basma el i-o așternea,
De galbeni el i-o umplea
Și din gură ăi grăia:

---

[1] Un soi de haină

[2] Umblet al calului cu ridicarea simultană a picioarelor laterale. Mers particular, de dresaj, al calului (*n.n.*).

Scanned with OKEN Scanner

— *Rămîi Doamne sănătos*
Ca un trandafir frumos!
La mină că m-ai avut,
Și din mînă m-ai pierdut!
Nici n-ai cal să mă gonească
Nici voinici ca să-ndrăznească!
Ștefan Vodă îl privea
Și din gură îi grăia:
— *Alei! Bucă Bucăleț*
Om viclean și îndrăzneț,
De te-oi prinde
Ori și unde,
Amar te-oi mai socoti,
Și cu capu-mi vei plăti.

Iorga Iorgovan

Cîți voinici s-au dus
Tot pe Cerna[1] *'n sus,*
Toți că s-au repus,
Veste s-a adus,
Că ei nu mai sunt,
Aici pe pămînt!
Pînă cînd s-a dus,
Și că mi-a ajuns,
Iorga Iorgovan
Fecior de mocan,
Tinerel
Și sprintenel,
Cu șoimul pe mînă
Cu ogari ce mînă,
Legați în pravadă[2]*,*
Toți ca să mi-i vadă.
El cînd ajungea,
Cerna cînd trecea,
Iată că zărește
Și-n drum întîlnește,
O fată de zînă
Floare din grădină.
El că mi-o alungă,
Ca să mi-o ajungă,
Dar el n-a ajuns-o
Nici nu a atins-o!
Căci un proclet șerpe
Chiar în drum îmi șede,
Drumul închidea,
Mulți voinici pierea!
Iorga ce-mi făcea?
El că se ducea,
Tocmai-n tîrg la Beci[3]*,*
Și mi-a ajuns deci,
La-mpăratul Neamțului
Și a Ungureanului.
El cînd ajungea
Așa că-i grăia:
— *Cinstit 'mpărat*
Eu că te-am rugat,
Mie să-mi găsești
Și să-mi potrivești,
Un mic căluțel
Ușor sprintenel,
Bun și lăudat.
De la zmei luat!
Eu să mă pornesc
Proclet[4] *să găsesc,*
Proclet să ucid
Drumul să-l deschid;
Lumea m-a vorbi
Și m-a pomeni.
Craiul ce-mi făcea?
Telal că punea,
Telal îmi căta,
Unde s-a afla,
Un mic căluțel
Ușor sprintenel,
Bun și lăudat
De la zmei luat!
Și el că-i găsea
Și îi aducea,
Bine-l înșeoa
Și îl înfrîna,

---

[1] Rîu
[2] Zgardă
[3] Viena (*n.n.*)
[4] Blestemat, ticălos, mișel (*n.n.*).

Scanned with OKEN Scanner

Lui Iorga îi da.
Iorga ce-mi făcea?
Gloanțe el căta,
În fier le lega,
Pușcă încărca
Cal încăleca,
La șerpe pleca.
Acol-ajungea
Taman cînd sosi,
Soare-n miaza zi.
Șerpe-atunci dormea.
Iorga ce-mi făcea?
Pușca îndrepta,
Pe șerpe-l lovea,
La ochi mi-l plesnea,
Vederi că-i pierea,
Mințile-i smintea,
Capu-i serbezea
Proclet ce-mi făcea?
La fugă-mi pleca,
Munții dărîma,
Poduri el surpa!
Cal în piept lua,
Șerpe-l ajungea.
Cu paloșu-i da
De coadă-l scurta,
Pe el că-l gonea,
Tot pe Cerna-n sus
Pe unde s-a dus.
Domnul ce-mi făcea?
O fată-mi scotea,
Cu căldarea-n mînă
Mergînd la fîntînă,
Și frumos cîntînd.
Iorga auzind,
În cale-i s-oprește
Din gură grăiește:
— Soro, Cerno dragă!
Tu apă pribagă,
Stăi cu urletul
S-ascult cîntecul!
Cerne-n loc îmi sta
Și nu mai urla.
Șerpele fugea
Iute mai mergea,
Tot pe Cerna-n sus
El că mi s-a dus,
Pînă mi-a ajuns,
Sub un pantin[1] *mare*
La cap de carare,
Acolo intra.
Iorga mi-l zărea,
Calul slobozea,
Șerpe ajungea,
Din gură-i grăia:
— Proclete, proclete
Șerpe-nveninate!
Ia ieși tu afară
Să te văd eu iară,
Să ne măsurăm
Și să ne luptăm,
Care-i mai voinic
Și mai puternic.
Șerpele-mi grăia,
Și-așa-i răspundea:
— Iorgo Iorgovan
Fecior de mocan!
Nu ies eu afară
Să mă vezi tu iară.
Iorgo Iorgovan
Fecior de mocan;
In-untru intra
Șerpele tăia,
Apoi se-ntorcea
Fata mi-o găsea
Nevast-o lua,
Și cu ea trăia.

[1] Un feliu de copac

Corbea Viteazul

Viteazu' Corbea-mi zăcea
În temniță el ședea.
Pentru ce mi l-a băgat?
Pentr-un paloș ferecat
L-a-mpărat ce s-a furat.
Pentru ce mi l-a băgat?
Pentru-n puiu de bididiu[1]
Ce-a fost prins de prin pustiu.

[1] Cal sălbatic

Scanned with OKEN Scanner

Nouă ai[1] *că mi-l ținea!*
Cînd a fost pe-a zecilea
Nevasta-i se logodea.
Măsa-i furca-n brîu lua
La temniță că mergea,
La fereastră se punea,
Și din gur-așa-i grăia:
— Alei! Corbea fiul mamei
Două vorbe ia răspunde-i:
De mai ești tu încă viu
Eu pe tine să te știu.
De ești mort să te jălesc,
Pe la popi să te slujesc.
Corbea din gură-mi grăia:
— Maică, măiculița mea
Nici nu-s viu, nici încă mort,
Numai sufletul îmi port,
Nici nu-s mort, dar nici nu-s viu,
Numai sufletul îmi țiu.
— Nouă ai și jumătate
Eu de tine n-avui parte,
În temniță cît ai stat
Unde oare te-ai culcat?
Ce oare ți-ai așternut
Și cu ce te-ai învălit?
De căpătîi ce ți-ai pus,
Hrana cine ți-a adus?
Corbea la mă-sa privea
Și din gură îi grăia:
— Mamă, măiculița mea
Chica mare mi-a crescut,
Jumătate-am așternut
Jumătate m-a-nvălit;
Barba căpătîi mi-am pus,
Hrană corbii mi-au adus.
Aice cînd m-au băgat,
Împrejur cînd m-am uitat,
Erau broaștele
Ca muștele,
Șerpii ca și acele,
Năpîrci ca andrelele!
Acum toate au crescut
Și de spaimă s-au făcut.
Broaștele
Ca ploștele,
Șerpii ca grinzele,
Năpîrci ca buțile!
O năpîrcă uricioasă
Pui în sînu-mi ea își scoasă,
Acolo ea mi-i și crește
Tot din carnea mé ciupește,
Și pe dinții mi-i adapă
Cu-al meu sînge ca cu apă
Cînd s-apucă de se-ntind
Inima chiar mi-o cuprind,
Cînd încep de se sgîrcesc
Inima chiar mi-o răcesc.
Mă-sa din gur-îi grăia:
— Alei! dragul meu Corbea
Nevasta-ți te-a părăsit
Cu altul s-a logodit
Și copiii ți-a murit!
Ce se fac oare cu tine
Să te-aduc iară la mine?
El la mă-sa se uita
Și din gur-așa-i zicea:
— Stau aici ca în sicriu
Pentr-un pui de bididiu,
Dacă vrei tu să mă scoți
Cearcă mamă și-ai să poți.
Ie în mînă tu o sapă,
Mergi acasă și tu sapă,
În poala gunoiului
Drept în ușa grajdului;
Apoi ușa mi-o deschide
Și-apoi iarăși mi-o închide
Și pe Roșul tu mi-l scoate
Dacă-l vei mai găsi poate;
Că l-am băgat tretior
Și-l vei scoate bătrior.
Cu el mamă 'ncet se umbli
Pe uliță să te primbli,
Ștefan Vodă te-a vidé
Calul a vré să ți-l ie;
Iar tu mamă nu-l vei da
Pîn' pe mine ve-i scăpa.
Mă-s-acasă se ducea
Și-ntocmai așa făcea.
Ștefan Vodă o videa
Și din gur-așa-i grăia:
— Babă, ce cu cal te primbli,
Nu cumva să-l vinzi tu umbli?
Dacă-ți este de vînzare
Îți dau galbeni și parale.

[1] Ani

Scanned with OKEN Scanner

— Nu mi-i calul de vînzare,
Îl dăruiesc Măriei tale.
Să-mi scapi Corbea de-nchisoare.
Ştefan Vodă-o auzea.
Calul pus-a-l încerca.
Un arnăut că-mi chema
Şi pe cal încăleca
Însă calul mi-l trîntea
Ţărînă că mi-l făcea
Sîngele mi-l podedea[1];
Alt arnăut mai chema
Şi pe Roşu-ncăleca
Da şi pe el mi-l trîntea.
Din temniţă Corbea videa
Şi-n glas mare-aşa striga:
— Alei, Ştefan Domn viteaz
Ce faci oştii tu necaz?
Dă-mă tu pe mine-afară
Slobod să mă văd eu iară,
Să-ţi arăt eu umbletul
Ce ţi-i drag ca sufletul.
El pe Corbea mi-l scotea
Frumos că mi-l mai gătea
Haine bune îmbrăca.
Sabia că încingea,
Şi pe cal încăleca,
Şi din gură îmi grăia:
— Alei! Ştefan Domn viteaz
Să nu-ţi fie cu necaz,
Porţile tu zăvoreşte,
Strejele tu întăreşte.
El pe cal încăleca
Să se primble începea,
Mîna pe mă-sa punea.
Şi pe cal mi-o ridica
Şi din gur-aşa grăia:
— Rămîi Doamne sănătos
Ca un trandafir frumos!
La mînă că m-ai avut
Şi tu nu m-ai priceput.
Nici n-ai cai se mă gonească
Nici voinici se îndrăznească.
El pe poartă nu ieşia
Calul însă-mi repezea
Peste ziduri el sărea.
Vodă-n urmă că grăia,
„Naiba să mi te ia".

[1] Umplea

Mogoş Vornicul

La umbră de şepte brazi,
Se umbresc cei şepte fraţi,
A lui Mogoş toţi cumnaţi,
Şi-a frumoasei Stancăi fraţi;
Unde rîd şi îmi vorbesc
Moşii dalbe hotăresc.
Cînd ochii îşi aruncau
De departe că-mi zăreau
Pe drumul Tabanului
Pe şleahul Tatarului
Calea Bucureştilor
Lunca Măgurenilor;
Ia pe Mogoş vornicul
Calare pe galbenul
Cu zăbunaş[1] de atlaz,
Mor boierii de necaz.
El însă cînd îmi sosea
Bună zioa că dădea:
Bună zioa şepte fraţi
A mei pre iubiţi cumnaţi.
Nici unul nu-i mulţămea,
Nimic nime nu-i zicea,
Decît cel frate mai mare
Cel cu gluga pe spinare,
Numai el că-i mulţumea
Şi cu dînsul îmi grăia.
Dar şi cel frate mai mic
Ia mai mic şi mai voinic,
Un pahar de vin întinse
A-nchina cu el îmi prinse.
Păhărele nouă bea
Pe Mogoş vinu-l prindea,
Iar ei lui aşa-i grăia:
— Sora noastră cînd ţi-am dat
Tu cu noi că te-ai legat
S-o aduci vara de trei ori

[1] Un soi de haină.

Scanned with OKEN Scanner

C-atunci sunt mulți lucrători
Și puține sărbători;
Și iarna de nouă ori
Că sunt multe sărbători.
Și mai puțini lucrători.
— Alelei! voi nouă frați
Nouă frați ca niște brazi
Ai mei toți iubiți cumnați:
Voi pe sora cînd mi-ați dat,
Tatarii ne-au alungat,
Ne-a robit
Ne-a prăpădit.
Am rămas chiar de perit!
Pe Stăncuța s-o vedeți
S-o vedeți, să nu credeți.
Cu-n cojoc mare linos
Îl poartă Stanca pe dos.
Are-un car ce-i înschițat
Dar nu-i de loc obedat.[2]
Și-o rogojină din baltă
Patru parale plătită.
Dar la car ce-i înjugat,
Și de cine e purtat?
De doi boi moldovinești
Ia să-i vezi și să-i privești.
Scurți de coadă, șuți[3] de coarne
Numai carne și ciolane.
Atunci cel frate mai mic
Ia mai mic și mai voinic,
Mina pe paloș punea,
Și-n Mogoș îl repezea.
Dar Mogoș mi se ferea
Dup-un brad că se dădea,
Paloș în brad că lovea
Trei crampoți[4] că îmi făcea.
Dar și Mogoș ce-mi făcea?
— Mina pe-un crampot punea.
Cei șepte frați se sculau,
Și ca zmei se repezeau,
Mina pe Mogoș puneau
Dupe cal că mi-l trinteau,
Frumos capul îi tăiau.
Și-apoi mări se suiau
Cei șepte frați
În șepte brazi,
Crengi mărunte că-mi tăiau
Peste Mogoș grămădeau,
Pe galbenul mi-l legau,
Și la masă se puneau.
Iar cînd ochi-ș aruncau
Pe drumul Tabanului
Pe șleahul Tatarului,
Calea Bucureștilor
Lunca Măgurenilor
Văd pe Stanca
Mogoșanda
În carită zugrăvită,
Cu postav verde-nvălită.
Împrejur stăteau legați
Șepte puișori de hați[5],
Să-i dea Stanca pe la frați.
Și Mogoș pe la cumnați.
La caretă-s înhămați
Doi cai vineți porumbați.
Ea era cu ii[6] gătită
Mîndru și frumos țesută,
Chiar din piept și pînă-n spete,
Frumos șede și se vede,
Luna și cu soarele,
Cîmpul și cu florile,
Ceriul și cu stelele.
Ea vinea și îmi sosea,
Bună ziua le dădea.
Nici unul nu-i mulțămea,
Decît cel frate mai mare
Ce-i cu gluga pe spinare.
Iar fratele cel mai mic
Ce-i mai mic și mai voinic
Întins-un pahar de vin
Să-i facă Stanca-i venin,
Apoi un pahar cu apă
Să-i facă Stanca-i otravă.
Ea cînd ochi-și arunca
Pe galbenul mi-l vedea,
Și ea-ndată-l cunoștea
Și de Mogoș întreba.

---

[2] Șinuit.
[3] Scurți.
[4] Bucățele
[5] Cai buni
[6] Cămeșă

Și din gur-așa grăia:
— Alei! ai mei șepte frați
'Nalți cu toți ca niște brazi,
A lui Mogoș toți cumnați!
Voi galbenul *l-ați legat*
Și pe Mogoș l-ați tăiat!
Ei la ea că se uitau
Și din gură-i răspundeau:
— Galbinul *l-am întîlnit*
Și noi că ți l-am oprit.
Galbenul îmi sta mîhnit!
Zabalele și le-a ros,
A rămas Mogoș pe jos!
Grăind ea, sînge zări!
L-a ei frați atunci privi,
Din caretă ea sări
După picături mergea
Drept la Mogoș ajungea;
Frunza că mi-o răschira
Și pe Mogoș mi-l găsea,
Atunci ea amar plîngea!
Capul la trup îl punea,
Și-n cucie[7] *se suia*
Și din gur-așa zicea,
La frate-său cel mai mare
Cel cu gluga pe spinare:
—'Oi toarce cu furca-n sat.
Pîn' la Domn ea se ducea
Și din gur-așa-i grăia:
— Stăpîne, Măria ta,
Vin la tine-a mă pleca:
Hoții în țară a dat
Eu cu Mogoș m-am primblat,
Și ei că mi l-a tăiat!
Aș da iia[8] *de pe mine*
Să mi-i văd ferecați bine!
Domnul cînd mi-o auzea
Șepte poteri că-mi pornea,
Pe toți șepte îi prindea,
Pe patru că mi-i tăia
Iar pe trei îi spînzura!
Dar și Stanca ce-mi făcea.
Ea din gur-așa grăia:
— Decît zău, casă de doage[9]*,*
Eu cred că mai bine-aș face,
Să fac moarte peste moarte
Și trupuri încrucișate,
Și suflete-amestecate!
Hamgeri din teacă-mi scotea
În inimă îl băga
Moartă pe Mogoș cădea!
Într-un sicriu că-i puneau,
Pe-amîndoi că-i îngropau!

[7] Trăsură
[8] Cămeșă
[9] Cununie de a doua oară

Soarele și luna

Foaie salbă moale,
S-a dus Sfîntul soare
Să mi se însoare,
Și el mi-a umblat,
Mi-a cutrierat,
Locuri ne-ncetat,
Nouă ai[1]
Pe nouă cai;
Patru a murit,
Cinci s-a obosit,
Și el n-a găsit
Nici a pomenit,
Protivnică-n lume
Și cu frumos nume,
Ca sora sa Iana,
Iana Simziana.
Foaie de cicoare
Sub soare răsare,
Noue argele[2]*,*
Noue vatale[3]

[1] Ani (*n.n.*).
[2] Războaie de țesut (*n.n.*).
[3] Lemne de fixarea războaielor (*n.n.*).

Scanned with OKEN Scanner

Și războaie de argint,
Cum altele nu mai sînt!
Suveică de-aur curat
Așa cum nu s-a mai dat!
Dar cu ea cine-mi țesea?
Îmi țesea și-mi închindea
Iană, Iană,
Simziană,
Pînză de matasă
Să-și facă cămașă.
Ieși Sfîntul soare
Pe drumul cel mare,
Și cînd o zări
Din gură-i grăi:
— Iană, Iană,
Simziană,
La mine privește,
Țese și-nchindește,
Pînza de matasă
Lui soare cămașă,
Că eu am umblat,
Și-am cutreierat
Locuri ne-ncetat,
Nouă ai
Pe nouă cai,
Patru mi-a murit
Cinci mi-a obosit,
Și eu n-am găsit
Nici am pomenit,
Protivnică-n lume
Decît eu pe tine.
Iană, Iană,
Simziană,
Țese isprăvește
Și mi te gătește,
De gînd am pus eu
Ca să mi te ieu.
Iană, Iană,
Simziană,
Cînd îmi auzea,
Lacrimi îi curgea
Pe pînză pica,
Pînza și-o strica,
La soare privea,
Din gură-i grăia:
— Soare, soare,
Frățioare,
Maica ta mi te-a făcut,
Și eu că mi te-am crescut;
Unde s-a auzit
Și s-a mai pomenit,
Să iei sora pe frate,
Că nu e în lume parte.
Iană, Iană,
Simziană,
Țese ș-isprăvește,
Și mi te gătește,
Că de gînd am eu
Ca să mi te ieu!
— Iană, Iană,
Simziană.
Dac-așa videa,
Din gură-i grăia:
— Soare luminos,
Mîndru și frumos,
O scară de fier,
Pîn' la 'naltul cer,
Tu mie să-mi faci,
Pe ea să te urci,
Iute să te duci,
Pîn' la moș Adam,
Căci dorință am,
La el să privești,
Să te spovedești.
De treabă el s-apuca,
Și îndată că făcea.
O scară de fier,
Pîn' la 'naltul cer,
Ș-apoi se urca,
Și se înălța,
Pîn' la moș Adam,
Străbun lui Avram
La el că privea,
Să spoveduea
Adam scoborea,
De-a stînga-l lua,
În iad mi-l băga,
Trei zile-l ținea.
Acolo-mi videa,
Niște pomurele,
Și mici păserele,
Ce sunt sufletele,
De la copilași
Mici și drăgălași.
Ce-au murit sub soare

Scanned with OKEN Scanner

Fără luminare,
Striga-n gura mare:
— Rău ne mai găsim,
Şi ne osîndim!
De-a dreapta-l lua,
Din iad că-l scotea,
În rai mi-l băga,
Trei zile-l ţinea,
Şi el că-mi videa,
Niște pomurele,
Şi mici păsărele,
Ce cîntau
Şi ciripeau!
Dar nu-s păsărele,
Ci sunt sufleţele,
De la copilaşi
Mici şi drăgălaşi,
Ce-au murit sub soare,
Toţi cu luminare,
Striga-n gura mare:
— La bun loc ne-aflăm,
Şi ne desfătăm!
Din rai mi-l scotea,
Şi mi-l trimitea
El că se pornea,
Şi îmi ajungea,
La Iana, Iana,
Simziana.
La ea că privea,
Şi aşa-i zicea:
— Ţese, ţese, ş-inchindeşte,
Pînza tu mi-o isprăveşte,
Ce de gînd am eu,
Ca să mi te ieu.
Iană, Iană,
Simziană,
La el ea căta,
Din gură-i grăia:
— Soare, soare,
Frăţioare,
Du-te iute şi-mi fă mie,
Un pod mîndru peste mare,
Cum nimene nu mai are.
La mijlocul podului,
În bătaia vîntului,
Masa tu să mi-o găteşti,
Şi să o împodobeşti.
Cu poame frumoase,
Cele mai arzoase.
Ş-apoi tu să te apuci,
Un călugăr să aduci,
Pe noi să ne creştinească,
Cununia s-o cetească.
Tare s-a grăbit
Podu' c-a isprăvit.
De mîn-o lua
La pod că venea,
Şi cînd ea mergea,
'Nainte mi-o da.
Iana îi grăia:
— Unde s-a văzut,
S-a mai pomenit,
Mireasa întîi,
Mirele -napoi
Apoi ea căta
Înaint-îl da,
'Napoi rămînea,
În mare sărea,
Mreană se făcea!
Trei zile -nota,
Valuri despica.
Iar şi Dumnezeu cel sfînt,
Sfînt în cer şi pe pămînt,
Cîrja o-ntindea,
Pe ea o prindea,
În cer o zvîrlea.
Lună mi-o făcea,
Şi ea lumina
Noaptea ca zioa.
Apoi ea grăia:
— Soare, soare,
Frăţioare,
Noi cît om trăi,
Nu ne-om întîlni,
Cînd eu merge-oi la apus,
Tu la răsărit te-ai dus,
Cînd tu merge-i la apus,
Eu la răsărit m-am dus!
Cînd a vifora
Eu oi lumina.
Călătorii or umbla,
Şi pe drum s-or îndruma.

Scanned with OKEN Scanner

Sava Ienciu Sabienciu

Primblă mi se primblă,
Şi încet mai umblă.
Prin mijlocul tîrgului,
Tîrgului Măcinului,
Sava Ienciu,
Sabienciu.
Cu şalvari de lipiscat,
Cinci galbeni cotul a dat,
Cu calul de frîu trăgînd
Din gură aşa grăind:
— Cîte fete în Bălgrad,
În Bălgrad şi-n Ţarigrad,
Nici una nu mi-a scăpat,
Nepişcată, nemuşcată,
Pe papucel necălcată.
Numai una mi-a scăpat,
Cea Stăncuţă din Bălgrad,
Fată a cadiului,
Nepoata-mpăratului,
Din mînă că mi-a scăpat,
Inimioara mi-a stricat,
Faţa rău mi-a serbezit,
Viderile mi-a slăbit.
Minţile mi le-a smintit,
Trupul mi l-a zdrobit,
Parcă-s de moarte gătit.
Maica sa cînd îl videa,
Din gură aşa-i grăia:
— Alei! Ienciu
Sabienciu,
De cînd maica te-a făcut,
Mîhnit nici că te-a văzut
Mult îţi eşti tu necăjit,
Ca de moarte eşti gătit!
Ori murgul ţi-a-mbătrînit,
Ori hainele-ai ponosit,
Ori galbenii i-ai sfîrşit,
Ori arma ţi-a ruginit,
Ori turcii mi te-a-ntîlnit,
De eşti tu aşa mîhnit?
Sava Ienciu,
Sabienciu.
Din gură aşa grăia:
— Mamă, măiculiţa mea,
Nici murgul n-a-mbătrînit.
Nici haine n-am ponosit.
Nici galbenii i-am sfîrşit,
Nici arma mi-a ruginit,
Nici turcii nu m-a-ntîlnit.
Cîte fete în Bălgrad
În Bălgrad şi n Ţarigrad,
Nici una nu mi-a scăpat,
Nepişcată, nemuşcată,
Pe papucel necălcată.
Numai una mi-a scăpat,
Ea Stăncuţa din Bălgrad,
Chez[1] fata cadiului
Nepoata-mpăratului
Minţile mi le-a smintit,
Viderile mi-a slăbit,
Faţa ea mi-a serbezit,
Trupuşorul mi-a zdrobit,
Parcă-s de moarte gătit.
Mă-sa la el că privea,
Şi din gur-aşa-i grăia:
— Alei! Ienciu
Sabienciu,
Mai aşteaptă pîn' de sară,
Şi te-ntoarnă apoi iară:
Peste haine voiniceşti,
Să-mbraci haine femeeşti,
Peste poşul[2] cel din cap.
Tu îţi pune un calpac,
Pînă-n sară îmi aşteaptă,
La Stăncuţa mi te-ndreaptă.
La poartă cînd ajungea,
El din gur-aşa-i zicea:
— Stăncuţo din Bălgrad,
Nepoţică de-mpărat,
Chez fata cadiului,
Nepoata-mpăratului,
De-ai făcut vreo dată bine,
Fă-ţi pomană şi cu mine.
Şi dă-mi drumul tu la tine.
Poarta mie mi-o deschide,
Uşa mie nu-mi închide.
Ei milă i se făcea,
Poarta că i-o deschidea.
Şi în casă îl primea.

[1] Chiar
[2] Fesul

Ea la foc îi aşternea,
Şi la el cu drag privea,
Din gură aşa-i zicea:
— Stăncuţo din Bălgrad,
Nepoţică de-mpărat,
Puşchiul mă tem c-a venit,
Pe fereastră a privi,
Cu puşca m-a-mpuşca,
Cu sabia m-a tăia,
În păcat mare-a-intra,
Ei milă i se făcea,
Şi sub pat că mi-l culca.
Pînă-n revărsat de zori,
Stăncuţa vărsa sudori,
Dar şi Ienciu,
Sabienciu,
El prin casă se primbla,
Mînţile se tulbura,
Stăncuţa la el privea,
Din gură aşa-i grăia:
Alei Ienciu,
Sabienciu,
'Mi-aruncă o cîrpă-n cap.
Şi mă schimbă în bărbat,
Ienciu cînd o auzea,
Cîrpă-n cap el îi punea.
În bărbat o prifăcea,
Dar şi Ienciu ce-mi făcea:
Din amnari că scăpăra
Ciubucul şi-l aprindea,
Şi pe cal încăleca,
Şi la fugă o pornea.
Pe Stăncuţa mi-o lua
Lăutari el îşi tocmea,
Mare nuntă că făcea.
Fericit cu ea trăia.

Bradul şi teiul

Două lemne mi se certa
Neîncetat sfadă-şi căta,
Teiul
Şi Bradul
Bradul la Tei că privea,
Şi din gur-aşa-i grăia:
— Teiule, Teiule,
Buturugosule,
Tu frunzosule!
Mai mare sunt eu,
Peste capul tău.
Teiul la Brad privea
Din gur-aşa-i grăia:
— Bradule, Bradule.
Tu înaltule,
Nodurosule!
Mai mare sunt eu
Peste capul tău.
Treizeci de dulgheri,
Feciori de boieri,
La mine-or veni,
Toţi că m-or privi,
Şi s-or hodini,
Şi cinste mi-a fi,
Şi-or bé şi-or minca
Şi-apoi m-or tăia,
Şi m-or despica
În mîni m-or lua,
Blane[1] m-or dura
Şi m-or rîndui[2]
Şi m-or netezi,
Icoane mărunte
Zeciuri de sute
Din mine-or face,
Zugravi mi-or aduce.
Şi m-or polei
Şi m-or zugrăvi,
Chipul lui Hristos,
Hristos cel frumos.
Şi m-or aşeza
În biserica
Cea frumoasă,
Şi aleasă.
Lumea a veni
Şi mă va privi,
Candele m-or lumina,
La mine s-or închina.
Bradul la el privea,
Din gur-aşa-i grăi:

[1] Scînduri
[2] Gelui

Scanned with OKEN Scanner

Teiule, Teiule,
Buturugosule,
Tu frunzosule!
Mai mare sunt eu
Peste capul tău.
Treizeci de dulgheri
Feciori de boieri,
La mine-or veni
Și s-or întîlni.
Și ei m-or tăia
Și m-or despica,
Cu ei mă vor duce.
Șindrilă m-or face,
Și mi-or șindrili
Și-or acoperi
Cele mănăstiri,
De prin pustiuri.
Teiul la el privea,
Și așa că-i grăia:
Bradule, Bradule,
Tu înaltule,
Nodorosule!
Vîntul te va bate,
Ploi că te-or străbate,
Ninsoarea te-a ninge
Gerul te-a stringe,
Piatra te-a păli
Și vei putrezi.

Dobrișan

Unde Domne s-a văzut,
S-a văzut, s-a pomenit,
Pe cer să fie doi sori
Și-n țară doi Domnitori?
S-a văzut
S-a pomenit,
Mihnea Vodă-n București
Dobrișan în Stoenești.
Ia să vezi, mări, să vezi
Să vezi zeu să nu mai crezi.
Unu-i mare Dobrișan
N-are numai un cioban,
Doisprezece el îmi are
Și cu toții îmi au stare.
Ciobanii lui Dobrișan
Ei sunt boeri de Divan,
Șed în cață rezemați
Cu caftan toți îmbrăcați.
Cîte-o piatră nestimată,
De plătește lumea toată.
Sus pe cață-i aninată.
Ia să-i vezi, mări, să-i vezi
Să-i vezi zău, să nu mai crezi.
Oile lui Dobrișan
Ce-i din viță el mocan,
Au lînele poleite
Și coarnele răsucite!
Iar în vîrful coarnelor
Oilor, berbecilor,
Cîte-o piatră nestimată
De plătește lumea toată!
Mihnea Vodă auzea
Sta pe loc și se gîndea
Mare veste trimetea,
La Dobrișan ajungea
Ce la curte îl chiema,
Unde el se și pornea.
Dobrișan ciobani striga,
Și așa le cuvînta:
— Astă noapte ce-a trecut
Mare veste mi-a venit,
Vă gătiți toți de pornit.
Oile că le gătea,
Le-nșira și le pornea.
Era fruntea-n București
Coada tocma-n Stoenești.
Dobrișan încet mergea
Și la Domn îmi ajungea,
Noaptea pe la cîntători
Pîn a nu răsări zori.
Mihnea Vodă că dormea
Și apoi mi se trezea,
El pe slugi le bărăța[1]
Și din gur-așa grăia:
— De zioă s-a luminat
Și eu că m-am deșteptat,
Și voi nici că v-ați gîndit
Că e vreme de trezit.

[1] Ocărea

Scanned with OKEN Scanner

Slugile mi se trezea
Și din gură că grăia:
— Să trăiești Măria ta
Nu e zioă zău făcută
Și poronca-ndeplinită.
Rămîi Doamne liniștit
Dobrișan că a venit,
Cu cinci sute de mioare
Frumușele și lăioare,
Cu cinci sute, cu cinci mie
Și tot înc-au să mai vie.
Mihnea Vodă atunci grăia:
Dobrișane
Tu ciobane!
Mare veste s-a lățit
Și eu înc-am și simțit,
Că tu aștepți chiar să-ți vie
Firman de la-mpărăție,
Să mă scoată din domnie.
— Mă ferească Dumnezeu
De-aș avé așa gînd rău.
Eu îmi cat de-a me avere
Tu cată-ți de a ta putere.
Tu ești Domn cu numele
Eu sunt Domn cu pungile.
Domnul Mihnea mulțumit
Din gură că i-a grăit:
— Mergi acasă Dobrișane
De oi cată-ți tu ciobane,
Că-ai mai mare fericire,
Decît a me stăpînire.

Zmeul și zmeoaica

Diz de dimineață
Pe-o deasă ceață,
Intr-o sărbătoare,
Duminica mare,
Trei feciori de popă
Caii își adapă,
Chiar în revărsat de zori
Și în glas de cîntători.
Cînd dorm toate apele
Și-nceată vînturile.
Pe ochi negri se spălau,
La icoane se-nchinau,
La Sfînta rugă mergeau,
Slujba ei o auzeau.
Apoi acasă vineau
Bine ei îmi ospătau,
Caii îți încălecau
La vînat apoi plecau,
La loc departat
De tot neumblat.
Vînat n-au aflat,
Să se-ntoarne ei vroiau
Zăduf u-i înădușea
Geaba caii-și obosea,
Setea că mi-i încingea
Oboseala-i doborea.
Atunci cel frate mai mic
Ia mai mic și mai voinic,
La-i săi frați el că privea
Și din gură le zicea:
— Vînat să lăsăm,
Drumul să luăm,
La siliștea 'naltă
Cu izvoare toată.
Drumul potriviți
Caii îi siliți.
Geaba că-i silea,
Zăduf întărea,
Caii s-obosea,
Setea-i încingea,
Drumul rătăceau,
Nu mai ajungeau
La siliștea 'naltă
Cu izvoare toată.
Dar ei ce-mi făceau?
'Nainte mergeau
Pînă îmi zăreau
Puț cu apă bună,
Ca cea din fîntînă.
Acolo s-opreau
Să bee vroiau.
În puț cînd ei se uitau,
În fundul lui că zăreau,
Un voinic ce-mi zăcea
Și cu fața-n jos stătea.
Ei atunci la el priveau
Și din gură îi grăiau:
— Veri, verișcane,

Scanned with OKEN Scanner

Mă frate mocane
Ți-a fi greu
Gîndim, zău!
Voinicul nu se urnea,
Și din gur-așa zicea:
— Nu mi-i greu
Vă jur eu.
În puț eu cînd m-am uitat,
Mie atunci că mi-a picat
Un chimir cu galbeni mulți
Și un testemel cu cărți.
Cine mi-a intra,
Și mi l-a afla,
Chimirul să-l ia
Testemel să-mi dea.
De chimir nu-mi pare rău,
Dar de cărți scîrbit sunt eu;
Că sunt de la-mpărăție,
Ca să merg eu în domnie.
Ei căpestre înădeau,
Frîu de frîu că mai legau,
Adînc în puț ei băgau
Pe cel frate mai mare,
Ce să bucura tare.
Dar voinicul ce-mi zăcea
Și cu fața-n jos stătea,
Nu era voinic, ci zmeu,
Tare, mare, ca un leu.
Dar în fundul puțului,
De desuptul zmeului,
Mai era și muma lui.
În puț cînd sărea,
Zmeoaica-l prindea,
Și mi-l înghițea.
Nimic nu zicea
Ci bolbolosea!
Zmeul ce-mi zăcea
Din gură grăia:
— Veri, verișcane,
Măi frate mocane,
Frățiorul vostru
Oaspetele nostru,
Chimiru-a aflat
Cu el l-a luat,
Galbenii ascunde
Să n-aveți de unde
Cînd voi îl veți scoate,
Pe el din puț poate.
Fratele cel mijlociu
Ce era mult mai deliu,
În puț atunci-mi sărea;
Iar zmeoaica mi-l prindea
Și pe el mi-l înghițea.
Nimic nu zicea
Ci bolboroeea
Zmeul ce-mi zicea
Din gură grăia:
— Veri, verișcane,
Măi frate mocane,
Uite frățiorii tăi,
Cît de vesel vorbesc ei,
Galbenii cum împărțesc
Și la tine nu gîndesc!
Cel frate mai mic
Mai mic, mai voinic,
Un glas auzea
Din cîmp ce striga,
La puț cînd vinea:
— Veri, verișcane,
Măi frate mocane,
Stăi în puț nu te uita
Nici în el nu te lăsa,
Că acela nu-i voinic
Ci e un zmeu puternic!
Și-n fundul puțului
E mama zmeului!
El îmi stă
Nu se lăsa,
Frați de cruce se prindea.
Zmeul videa că nu vine
Și nu-l putea prinde bine,
Sus din puț că se urcă,
Și la luptă se prindea.
Zmeul cînd sărea
De coadă-l lua,
Și la puț cînd năvălea,
Cu paloșul îl izbea
Capul că i-l reteza
Zmeoaica cînd auzea
În sus iute se urca,
Ajutor lui ca să-i dea.
Și pe dînsa o lovea
Cu paloșu-o despica
Alăturea ea cădea.
Voinicii ieșeau din ea,
Jumătate mistuiți,
Jumătate otrăviți!

Scanned with OKEN Scanner

Dar curînd se vindecau.
Căci zgeaburile[1] *umpleau.*
Cu apă din cea fîntînă
Pentru leacuri tare bună.
Şi pe trup ei se spălau
Şi acasă se-ntorceau.

[1] Trencile

Ghiţă Cătănuţă

Pe culmiţa dealului
Dealului Ardealului,
Pe sub umbra bradului,
Iată primblă mi se primblă.
Ghiţă Cătănuţă
Cu soaţa sa Nuţă,
Cu doisprezece cătărei
Încărcaţi cu galbinei.
Unde sara îmi sosea
Haznalele descărca
Drumul la cătări îmi da,
Numai pe murgul oprea
Sapa-n mînă că-şi lua
Mare tainiţă făcea
Haznalele le-ngropa,
Ghiţă din gură-mi grăia:
— Nuţico soţia mea
Astă noapte n-ai dormit,
Ci numai te-ai obosit,
Nici mîni n-ai să odihneşti
Numai ai să străjuieşti
Focul să mi-l grămădeşti.
Să-mi croieşti un ghisluce[1]
Se mă-nbrac Nuţă cu el.
Iar Nuţa că-l asculta
Toată noaptea-mi străjuia,
Şi focul îi ilumina,
Ghiţă ghisluc îşi croia.
În loc de bumbi îi punea
Nişte galbeni mititei
De cîte cincizeci de lei,
Binişor că-i aşeza
Tot pe muche mi-i punea,
Binişor că-i rînduia
Tighele dese făcea,
Pînă zioa lumina
Ghislucul şi-l isprăvea.
Unde cu el se-mbrăca
Parcă scris pe el era
Pe murgul încăleca,
Mîna pe Nuţa punea
Din dărăpt mi-o arunca,
Drumuri bune că lăsa,
Munţi în curmeziş tăia
Ghiţă din gură-i grăia:
— Nuţico, soţia mé,
Auzit-am eu prin lume
Că tu cînţi Nuţico bine:
Să-ţi ascult eu cîntecul
Ce mi-i drag ca sufletul.
Nuţa din gură-i grăia:
— Alei! Ghiţă dumneata,
Cu drag ţie ţi-aş cînta,
Dar am un pustiu de glas
Ce din inimă îi tras,
Glasu-mi este femeiesc
Dară versul haiducesc,
Unde Ghiţă l-oi lăsa
Văi adînci c-or răsuna,
Munţii s-or cutremura,
Păduri chiar s-or smăcina,[2]
Livezi verzi s-or scutura,
Ape reci s-or tulbura.
Arim-Başa m-a-auzi
Şi el rău că s-a mîhni.
Arim-Başa Căpitanul
Care mi-a slujit la Banul;
Eu de mică l-am iubit
Şi mare l-am părăsit,
Inimioara rău i-am fript.
Arim-Başa de haiduci
Peste patru-zeci şi cinci,
El pe mine m-a-auzi
Şi pe mine m-a răpi,
Şi pe tine te-a tăia.
Ghiţă din gură-i grăia:

[1] Un feliu de haină
[2] Clătina

Scanned with OKEN Scanner

— Nuțico, soția mea,
Nu-ți mai fie de-aceea,
Că și eu pe ei îi cat
Eu cu ei ca se mă bat.
Nuțica dacă-l videa,
Ce făcea ce nu făcea,
Unde glasul slobozea
Văi adînci că mi răsunau,
Munții se cutremurau,
Păduri mari se smăcinau,
Livezi verzi se scuturau,
Apele se tulburau!
Arim-Bașa-mi auzea
Și în loc el se oprea,
Tocmai pe la miez de noapte
Vărsînd el sudori de moarte,
Cînd sufletu-i se bătea
El din gură că-mi grăia:
— Voi cei patru-zeci de inși
Ce de somn sunteți cuprinși,
Eu de-asară n-am dormit,
Eu un glas mi-am auzit,
Și e glasul femeesc
Dară versul haiducesc.
Aceea Nuțica mea,
Care m-am iubit cu ea
Din copilăria mea;
Ea de mică m-a iubit
Si mare m-a părăsit,
Inimioara rău mi-a fript.
Voi cei patru-zeci de inși
Ce de somn sunteți cuprinși,
Ia pas măi de vă sculați
Poticele impanați,
Și pe Ghiță mi-l căutați;
Pe dînsul să mi-l prindeți
Și aici să-l aduceți
Că noi vină i-om căta
Pe Nuțica i-om lua.
Ei cu toții se sculau,
Patru-zeci potici umblau,
Și pe Ghiță mi-l prindeau,
Acolo că-l aduceau.
Arim-Bașa că-i grăia:
— Alei Ghiță dumneata,
Ori ești tu vr-un fermecat
Ori ești cu capul stricat,
De tu pe-aici mi-ai venit
Ghimuruc[1] de n-ai plătit?
Ghiță, Ghiță, Cătănuță
Să ne dai tu pe-a ta Nuță,
Să ne plătești tu vama
Să-ți cați apoi tu calea.
Ghiță din gură-mi grăia:
— Arim-Bașa dumneata,
Eu pe Nuța nu ți-oi da
Că mi-a dat-o maica sa,
Trupul să-mi trufesc cu ea.
Arim-Bașa iar grăia:
— Alei Ghiță dumneata,
Dă-ne tu măcar pe Murgul
Și plătește ghimurucul,
Și apoi îți cată calea!
Ghiță din gură grăia:
— Arim-Bașa dumneata,
Eu pe Murgul nu ți-oi da
Că mi l-a dat socrul meu
Ca să-mi poarte trupul zeu.
Arim-Bașa iar grăia:
— Alei! Ghiță dumneata,
Dă-mi tu mie paloșul
Să-ți plătești ghimurucul.
Ghiță din gură grăia:
— Arim-Bașa dumneata,
Paloșul eu nu ți-oi da
Mi l-a dat cumnatul meu
Să-mi păzesc capul de zeu.
Arim-Bașa-atunci grăia:
— Alei! Ghiță dumneata,
Vrei tu moarte luminată
Ori vrei moarte-ntunecată?
Ghiță din gură grăia:
— Nu vreau moarte luminată
Nici moarte întunecată,
Ci vreau luptă că-i mai dreaptă
De la Dumnezeu lăsată
Ei pe pîne și pe sare,
Și din cer pe Sfîntul soare,
Și pe Sfintele icoane,
Mare jurămînt făceau,
Și la luptă s-apucau
Arim-Bașa se trudea
Pe Ghiță-n pămînt trîntea
Pîn-n brîu îl îngropa.

---

[1] Vamă

Scanned with OKEN Scanner

Ghiță din gură grăia:
— Nuțico, soția mea,
Sai, de-mi leagă brăcinarul
Că mi se duce sufletul.
Nuța din gură-mi grăia:
— Alei! Ghiță dumneata,
Voinicește vă luptați
Iar la trîntă v-apucați,
Căci care mi-i rămînea
Eu de soț că l-oi lua!
Unde Ghiță-mi auzea,
El din groapă îmi sărea.
De pămînt se scutura,
Pe-Arim-Bașa-brățioșa
Apoi Ghiță răbunea[1]
Pămîntul mi-l răsturna,
Pe-Arim-Bașa-l aducea,
Pîn' în gît că-l îngropa,
Frumos capul îl tăia.
Iar cei patru-zeci de inși
Ce din somn fuse cuprinși,
Lui Ghiță se închinau,
Mîinile că-i sărutau.
Ghiță mulți galbeni le da.
Cu rachiu clondir umplea,
Și-n desagi că mi-l punea,
Și pe cal încăleca,
Mîna pe Nuța punea
Din dărăpt mi-o arunca,
Și-nainte se ducea;
La izvorul de demult
Numai de Ghiță știut
Acolo descăleca
Drumul murgului îi da,
Cu rachiu clondir scotea
Paharul că și-l umplea,
Și la Nuța-l întindea.
Ia ține Nuțo de bea,
Ia de bea din mîna mea
Nuța sama că-și lua
Și din gur-așa grăia:
— Alei! Ghiță dumneata,
Eu oi bea, ba n-oi mai bea!
Toate sama nu baga,
Că muierea multe face
Bărbatul vede și tace.
Da și Ghiță ce-mi făcea?
Mîna pe Nuța punea
Din gură mi-o pedepsea,
Din paloș o ciocîrtea[2],
Frumos capu-i rătezea!
Cozile i le tăia
În sin el că le băga,
Și pe Murgu-ncăleca
Și la soacra sa pleca.
Soacra sa dacă-l videa
Tare bine că-i părea,
Bune bucate-i gătea,
Și din gur-așa-i grăia:
— Alei! Ghiță dumneata,
Ce-ai făcut pe Nuțica?
Că de-ar fi Nuța cu tine
Ți-ar șidé Ghiță mai bine!
Ghiță din gură-i grăia:
— Alei! Maică dumneata,
Pîn' bucate ai găti,
Și Nuțica mi-a sosi.
Mă-sa unde auzea
Bune bucate gătea,
Pe masă le rînduia.
Da și Ghiță ce-mi făcea?
Mîna-n sîn el că băga,
Cozile Nuței scotea,
Și pe masă le punea:
— Alei, maică dumneata,
Pîn' bucate mi-ai gătit,
Și Nuțica mi-a sosit.
Cozile cînd ea privea
Îndată le cunoștea.
Și ea moartă îmi cădea.

Mihnea Vodă

În șesul Scăenilor,
Lunca Măgurenilor,
Mihnea Vodă cel vestit
Cu-a lui oaste-a tăbărît,

[1] Resufla
[2] Ciopîrțea (*n. n.*)

Scanned with OKEN Scanner

Multe corturi mi-a făcut
Multe, multe,
Și mărunte,
Tot corturi de ipingele
Mai mari și mai mărunțele.
Dar mai multe-s tătărești
Care-n lume nu găsești.
La mijloc de corturele
Mai mari și mai mărunțele.
Este-un cort mare rotat
Cu creștutul naramzat,
Cu sforile de matasă
Împletite toate-n șase,
Cu țărușii de argint
Cum n-a fost nici că mai sunt.
Cu maiugi[1] de acioi[2]
Cum nu se-află pe la noi.
Pe pământ ce-i așternut
Și cu ce îi învălit?
Covor verde de mătasă
De mătasă tot aleasă,
Peste covor chiroțica
De cea mîndră picațică,
Peste tot îs mese întinse,
Jur împrejur mai sînt puse,
Pernișoare mititele,
Stau boierii tot pe ele,
Pe la patru colțurele
Tot cu scumpe petricele,
Petricele nestimate
Care-n lume nu se poate.
La masă cine se vede?
Domnul Mihnea Vodă șede,
Cu cîte trei frați Buzești,
Și cu amîndoi Căplești.
Iar colo la capul mesei,
Lîngă cel stîlp gros a ușei,
Șede Neda pîrcălabul
Înțeleptul, chibzuitul,
Temeiul războaielor
Și nădejdea oștilor,
Și fruntea boierilor.
Mihnea Vodă se sculă,
De departe se uită,
De drumul Tabanului
Pe șleahul Tatarului,
Calea Bucureștilor,
Asupra Scăenilor,
Mare pulbere zărea,
Și la masă iar intra,
Și din gură așa grăia:
— Alei! voi ostașilor
Sfetnici mari, boierilor,
Voi beți și vă veseliți
Nicăiurea nu gîndiți.
Eu afară am ieșit
Mare pulbere-am zărit.
Boierii atunci grăia:
— Alei! tu Vodă Mihnea,
Șezi la masă și mănîncă
Și nu te scula tu încă,
Vr-un vîrtej din cer lăsat
Poate peste drum a dat,
Pulberea de-a ridicat.
Cîmpul că l-a apucat.
Iar de-a fi vr-o oaste grea.
Doamne pe la noi să dea,
Și-i sta Doamne te-i uita,
Și-i vide noi ce-om lucra,
Vorba bine n-o sfîrșea,
Iată mări că sosea,
Radu din Calomfirești
Cum îl vezi încremenești:
De trii ori îi ocolea
Bună zioa le dădea,
Și ei că îi mulțămea.
Frate cu Mihnea era
Și ei că nu se știa
Radu din gură-i grăia:
— Știi tu Doamne ori nu știi?
În țar-a-ntrat Tătarii!
Pe maica mé a robit
Pe copii mi-au omorît.
În București a intrat,
Bisericele a prădat!
Prin ele că au trecut
Grajdi de cai le-au făcut!
Maica precista cea sfîntă
Între cai îmi stă zvîrlită!
Să-mi dai pe trei frați Buzești
Și pe amîndoi Căplești
Și pe Neda Pîrcălabul
Înțeleptul, chibzuitul,

[1] Țăruși
[2] Alamă

Scanned with OKEN Scanner

Temeiul războaielor
Și nădejdea oștilor,
Și fruntea boierilor.
Domnul Mihnea că-i grăia:
— Eu Buzeștii nu ți-oi da,
Că Buzeștii videni sunt,
Cum nu găsești pe pământ;
La pomană
Dau navală,
La război
Dau-napoi.
Radule eu ție da-voi
Pe Căpleștii amîndoi,
Și pe Neda pîrcălabul
Înțeleptul, chibzuitul.
Ei atunci încălecau
Și-nainte ei plecau.
Radu din gură grăia:
— Alei voi Căpleștilor
Inima voinicilor,
Băteți voi mijloacele,
Iară eu marginile.
De la voi ce va scapa
De la noi nu s-a-nturna.
Căpleștii că răspundeau:
— Unde Doamne s-a văzut,
Unde s-a mai pomenit,
Slugi să bată mijlocul,
Marginile stăpînul.
Paloșu-n mînă luau
Și-n tătari ei năvăleau,
Mare drum că ei făceau,
Cu pămînt îi mestecau.
Pîn' era soare-n chindie
Rămasă tătari o mie.
Nici soarele n-asfințea
Și tătarii se sfîrșea.

Sava Letinul

Chez[1] *în tîrg la București*
Tot să stai se tot privești.
S-a făcut o adunare
De boieri și de cucoane,
Multe carîte-s sosite,
Toate că-mi sunt zugrăvite,
Cu postav verde-nvălite
De nuntă toate gătite.
Zinca un ficior însoară,
Boier Răducan îl chiamă,
Iancu Vodă mi-l cunună.
Dar fata de unde-o ia?
Chez din tîrg din Dobrogea
La fata Letinului
Lui Sava păgînului,
Lui Sava Letin bogat,
Și de lege lepădat,
Și-n cruce nebotezat,
Mare nuntă mai făcea
De la sîn' Petru pornea
La sîn' Metru[2] *se sfîrșea*
Cînd nunta că îmi sosea,
Unde Letinu-o videa,
Porțile le închidea,
Zăvoarele că punea,
În foișor se suia,
Și din gur-așa zicea:
— Care-mi este mirele,
Mirele — ginerele?
Să-mi sară zidurile,
Să-mi tragă zăvoarele,
Să deschidă porțile,
Să-și bage toată nunta,
Să intre toată gloata.
Care-mi este mirele,
Mirele, ginerile?
Să salte umerile,
Ca șoimii aripele
Cînd îl bat paserile,
Tot din toate părțile.
Sava-i și nunul cel mare,
Care-i cu grija-n spinare.
El la nuntă că privea,
Și din gur-așa grăia:
— Alei! fine Răducane
Grijă nu purta de mine,

[1] Chiar *(n.n.)*
[2] Sfîntul Dumitru

Scanned with OKEN Scanner

Fine, peste lumea toată.
Roagă-te la Dumnezeu
Să trăiască nunul tău;
Și la Maica Precista
Să trăiscă nuna ta.
Calul-n chingi că mi-l strîngea,
Și pe dinsu-ncăleca,
Și-ncepea a se primbla,
Pînă calul-nfierbînta.
Unde calu-mi repezea,
Zidurile că-mi sărea,
Zăvoarele le trăgea,
Porțile le deschidea,
Nunta toată o băga,
Gloata toată că intra.
Sava Letinul bogat,
Sava cînele spurcat,
Și de lege lepădat,
Și-n cruce nebotezat.
Altă cinste nu făcea,
La pivnicer poruncea:
Șapte buți că îmi scotea,
Binișor le rînduia,
Și din gur-așa grăia:
— Care-mi este mirele,
Mirele, ginerile?
Să-mi sară el buțile,
Să taie cercurile,
Să verse vinurile,
Să se facă heleșteu,
Să bea nuntașii mereu.
Dar și nunul ce-mi făcea?
Să se primble începea,
Pînă calu-nfierbînta.
Unde calu-mi repezea
Șapte buți că le sărea,
Cercurile le tăia,
Vinurile se vărsa,
Heleșteu că se făcea,
Și cai îi adăpa.
Sava Letinul bogat,
Sava cinele spurcat
Și de lege lepădat,
Și-n cruce nebotezat,
Altă cinste nu avea:
Șapte teancuri că-mi scotea,
Șapte teancuri de postav,
De cel moale și puhav[1];
Binișor le rînduia,
Din gur-așa grăia:
— Care-mi este mirele.
Mirele, ginerile?
Sară postavurile,
Și să taie sforile.
Nunta el ca să-și îmbrace,
S-o pornească într-a coace.
Care cum a fi omul,
Așa să-i dea postavul.
Unde cal bun repezea
Șapte teancuri că-mi sărea;
Sforile că le tăia,
Postavurile împărțea.
Care cum era și omul,
Așa-i da și postavul.
Sava Letinul bogat,
Sava ciinele spurcat,
Și de lege lepădat,
Și-n cruce nebotezat.
Altă cinste nu avea:
Șapte fete că scotea,
Tot un fel că le gătea
Cu rochiile
Și cimbelele[2].
Și în horă se prindea
Și din gură le grăia:
Care-mi este mirele,
Mirele, ginerele?
Să-și cunoască mireasa,
De la draga maică sa.
— Care-mi este mirele,
Mirele, ginerile?
Să salte umerile,
Ca șoimii aripele,
Cînd îl bat paserile,
Tot din toate părțile.
Dar Sava nunta privea
Și din gur-așa grăia:
— Alei! fine Răducane,
Grijă nu purta de mine,
Că de mine e purtată,
Fine, peste lumea toată.
Roagă-te la Dumnezeu,

[1] Înfoiat, umflat *(n.n.)*
[2] Tulpanurile

Scanned with OKEN Scanner

Să trăiască nunul tău,
Și la Maica Precistă
Să trăiască naşa ta.
Dar şi nunul ce-mi făcea?
El în hora se prindea
Și din gur-aşa grăia:
— Care-mi este oare fina?
Vie să-mi sărute mîna.
Ciucuri la brîu că-i punea,
Și de mină mi-o lua.
Și-n carită mi-o suia.
Pe la cai pe la picioare
Mi-a legat tot maramioare[1]
Maramioare roşioare
Pe pocazei[2] *trimitea*
Înainte se ducea
Pîn-acasă ajungea
Iar nunta cînd sosea
Cu toții se bucurau
Cu toții se veseleau.

[1] Năframe (n.n)
[2] Conocari

DOINE

Alei neica, neica-l meu

Alei! neica, neica-l meu
Unde mergi să merg şi eu.
Dar şi neica ce-mi grăia:
— Alei! mîndră, puica mea.
Te văzui într-o grădină
Ca o zare de lumină.
Cînd încaleci tu pe Negrul,
Ce nu-mi spui unde ți-i gîndul?
— Gînduleţu-mi este bun
Dar mi-i Negru cal nebun,
Că mă poartă nu pe drum.
— Alei! neică, neica-l meu,
Gîndeşte la Dumnezeu
Pentru sulfleţelul meu;
Căci cînd te-oi blestema eu
Te-a prinde blestemul meu.
Ca blestemul zeu de fată
Mi te-ajunge ia îndată.
Neica sta şi se gîndea
Şi din gur-aşa grăia:
— Alei! puică, puica mea
Tu frumoasă ca o stea!
O guriță dă-mi tu mie
Ba chiar poți să-mi dai şi-o mie
Cu guriţa de la tine
Mai trăiesc şi eu pe lume.
Toată noaptea-m dat în p_artă,
Tu dormeai, dormire-ai moartă,
Dacă văzui şi văzui
Pusei stinga căpătîiu,
Şi dorul mi-l aşternui.
Cu dragostea mă-nvălii
Şi noaptea o pitrecui
Cam cu greu, cu supărare,
Nu mi-a părut noaptea mare.

Cîntecul haiducului

De-ar veni primăvara,
Să se-nalţe papura,
Să-nflorească răchita,
Să păzesc eu cu flinta;
Pe la drum pe la strîmptoare
Unde-a fi cîte-o cărare,
Să ciştig zău la parale,
La parale turalii[1]
Luate pe la beţii.
Oltule, Olteţule,
Oltule pîriule!
Oltule pe malul tău,

[1] Furate

Scanned with OKEN Scanner

Crească-ți iarbă și dudău!
Să pască și murgul meu
Care-mi poartă trupul greu
Făr' de drum, făr' de cărare
Haide murgule mai tare,
Să ajung eu mai cu soare
C-am o puică ca o floare,
Tot îmi cată ca în cale,
Mă așteaptă mai la vale,
Mă așteaptă bucuroasă,
Cu bucatele pe masă
Cu ocaoa lină, rasă.
Doi ochi negri pe fereastră,
Numai neica să iubească.
Ochii și sprîncenile
Mult îmi mai frig zilele,
Piept'ul și cu țițele,
Mi-a scurtat cărările.
Mi-a legat drumurile.
Și mi a smintit mințele.

Cucul

Peste deal, peste movile,
Vinea cucul de trei zile,
Pe-o rămurea să punea
Aproape de puica mea.
Prinsă cucul a cînta,
Și puica nu-l asculta.
Și din gur-așa-i zicea:
— Nu mi-i cucul un voinic
Să mi-l fac eu ibovnic!
Ci cucul îi pasărea
Ci mereu se cînte vrea.
De iubit se jăluea.
Ea din gur-așa grăia:
— Cîntă cuce
Limba-ți pice!
De aice
De te-ai duce!
Cînd cucul mi-o auzea
Îmi cînta și-mi ciripea,
Și din gur-așa zicea:
— Amorule, amoraș,
Videte-aș călugăraș!
Pîn în patruzeci de zile
Să te văd la mănăstire
Cu coatele pe psaltire!
Fete treacă pe la tine!
Iată că din urmă-ți vine,
Și-o mîndră copil-a ta,
Care te-ai iubit cu ea.

Copilul orfan

Foaie verde, foaie lată
Vai de copii făr' de tată!
Parcă sunt născuți din piatră!
Crescuți în țară streină
Fără tată, fără mumă!
Făr' de frați, făr' de surori,
Parcă sunt născuți din flori.
Copii mari că se făceau
La-mpăratul se duceau,
Și din gur-așa grăiau:
— Să trăiești Măria ta!
Spune-mi tu care-i tata?
Spune-mi tu pe maica mea?
Mă căznii eu întreg anul
Zahar ca se fac pelinul,
Și pelinul tot amar
Nu s-a mai făcut zahar!
Mă muncii o vară toată
Ca se fac streinul tată,
Și streinul
Ca pelinul!
Mă urcai pe munți de piatră

Scanned with OKEN Scanner

Să văd maică, să văd tată.
Mă urcaiu pe munți de flori
Să văd frați, să văd surori.

Dar părinții mi-au murit
Și frații s-au prăpădit,
Și mila s-a isprăvit!

Teluleț cu foale lată

Teiuleț cu foaia lată
Nici un vînt să nu te bată!
Mult bine mi-au prin odată,
Cînd de potiră fugeam,
La tulpina ta veneam,
Tu cu umbra mă păzeai,
Și cu frunza mă-nvăleai,
Tot de potiri mă scapai.
Cînd eu zic mă duc, mă duc,

Toate mîndrele se string.
Și mă-ntreabă unde mergi?
Unde mergi și unde pleci?
Eu le spun la Cîmpul-Lung
Ele toate-ncep de plîng.
Și mă-ntreabă vii de sară,
Vii de sară la noi iară?
Eu le spun tocmai la toamnă,
Ele plîng de se omoară!

Frunză verde de nout

Frunză verde de nout
Auleu soare rotund,
Te coboară mai curînd,
Că mie mi s-a urît,
Tot urcînd
Și coborînd,
Tot trecînd deluțe grele,
Pogorînd vîlcele rele.
Tot ți-am zis
Puică ți-am spus,
Tot ți-am spus de nouă ori
Să mă faci vie cu flori,
Că pe mine mă omori.
Mai am să-ți mai spun odată

Să te trag la judecată,
Să spui tu, să spun și eu,
Să văd cui [îi] șede rău.
Tu nevastă cu bărbat
Eu flecău necununat.
Spune-mi tu cu-adevărat
Cîte lacrimi am vărsat!
Făceam o fîntînă-n sat.
Fîntînă cu cinci izvoară,
Două dulci și trei amară.
Să bea dușmanii să moară.
Să bea și dușmanca mea,
Să plesnească fierea-n ea.

Frunză verde de cireș

Frunză verde de cireș
Arde-un foc în sus la Iești
Arde, arde, nu se stinge
Și norodul jalnic plînge!
Unde tîrg era mai bun

Trage coasa să faci fîn,
Unde tîrg era mai des
Să pui plugul să-l brăzdez,
Unde tîrg era mai rar
Să pui plugul ca să-l ar

Scanned with OKEN Scanner

L-a lui Ipsilant palat
Mare foc s-a ridicat!
Las' să ardă nu-i păcat.
Moldov-a ajuns la sapă
Vreau s-o duc-acum la groapă.

Fete ciocoiești,
Roabe tătărești!
Cele băiești,
Prin tîrguri turcești!

Foale verde lobodă

Foaie verde lobodă
Toată lumea-i slobodă,
Numai eu zac la-nchisoare,
La-nchisoare la foc mare.
— Foaie verde de mohor
Doamne, Doamne, să nu mor,
C-am iubit două surori
Mîndre chiar ca niște flori.
Cea mai mare, cea mai mică
Una și-alta frumușică.
Cea mai mare n-a știut
Cea mai mică mi-a plăcut.
Ioană sufletul meu,
Tare mult te mai rog eu
Să vii la mormîntul meu,
Și pe mine să mă plîngi
Tu pe nume să mă strigi!
Și de bine și de rău
Căci am fost iubitul tău
Dalelei soare rotund,
Vezi pogoară mai curînd,
Că mie mi s-a urît
Sufletul mi s-a-amărît.
Tot urcînd dealurile,
Pogorînd văicelile.

Vara vine, iarna trece

Vara vine, iarna trece
N-am cu cine mai petrece,
Și cu cine am avut
Vai de mine l-am pierdut!
L-a mîncat negru pămînt,
La biserică-n mormînt!

HORE

Alei! lele și iar lele

Alei! lele și iar lele,
Pentru tine trag belele,
Trag belele și necaz,
Nu s-a sfîrșit măcar az!
Cîte-a fost toate le-am tras
Și de lelea nu mă las.
Fire-ai lele-a dracului,
De-i spune bărbatului.
— Frunză verde și-o lalé
Plînge, plînge puica mé,
Tot cu milă și cu dor
C-a-auzit c-am să mă-nsor.
— Ardă-te focul pădure,
N-ar mai crește-n tine mure,
Să se facă drum prin tine
Să mă duc cu neica-n lume.
Nici departe, nici aproape,
Unde apa ne disparte!

Scanned with OKEN Scanner

Frunză verde de dudău

Frunză verde de dudău,
Murgule sufletul meu,
Mi-i greu zău de ce-aud eu,
Aud vîntul șuierînd
Și lupii mereu urlînd.
— Foaie verde ș-un burete
Cîmpuleț cu iarbă verde,
Cine Doamne umbra-ți vede,
Decît numai paserile,
Ce îmi bat drumurile.
— Foaie verde alimon[1]
Să pun murgul la pripon,
Să-mi aștern jos băncuța[2]
Și la capătii șeluța,
S-ascult vîntul șuierînd,
Și frunzele foșăind,
Și paserile cîntînd,
Și a mé puică sosind.

[1] Alămîe
[2] Cerga de sub șea

Foaie verde ș-o lalé

Foaie verde ș-o lalé,
Eu sunt fată de raie,
Si știu vinul cu se bé,
Cîte-un pic, cîte-o lecuță,
Pînă rămîi pe perinuță.

Foaie verde flori albastre

Foaie verde floare-albastră,
Dumnezeu să te păzească,
De dragostea femeiască
Te usucă, te face iască.

Foaie verde de susai

Foaie verde de susai,
A mé puică tu erai,
Și așa tu îmi jurai:
Pe altul să nu mai ei,
Și-acum te prinsei de față,
Strîngîndu-te altu-n brață.

Foaie verde arțăraș

Foaie verde arțăraș[1],
Bată-te crucea de naș,
Cu cine mă cununaș?
Cu urîta din oraș
Nu mi-i doară că-i urîtă,
Că-i urîtă și că-i slută,
Că ea are vaci și boi,
Și cirezi multe de oi.
Dar mi-i că stă toanta-n vatră,
Cinii de-or afla mă latră,
Și mă rîde lumea toată!

[1] Un soi de buruiană

Scanned with OKEN Scanner

Foale verde de dudău

Foaie verde de dudău,
Aduci-te-ar Dumnezeu,
Pe la bordeiașul meu,
Să te miluesc și eu;
Cu-o năframă-n patru iță,
Și-o copae de țărîță
Pe de-asupra cărbunași
Să vezi cum iubești și lași.

Aolică ce văzui

Aolică ce văzui
Colo-n deal la Călmățui,
Mi-i rușine să vă spui.
Că văzui pe moș cu barbă,
Ducînd mîndra în dumbravă!
— Fugi de-acolé moș bătrîn,
Nu-mi lua mărul din sîn,
Că nu-ți păstrez mărul ție.
Ci unui copil drag mie.
— Las' copilul, ca copilul
Și dă mărul la bătrînul.
Că copilu-i copilos,
Și scapă mărul pe jos,
Dar uncheșul e bătrîn
Și-nfundează măru-n sîn.

Călugărul

Săracul
Călugărul,
Cînd vede nevestele,
Sucește mustețile,
Iar cînd vede fată mare,
Scapă rasa din spinare,
Și papucii din picioare.

Hai Ileană la Galați

Hai Ileană la Galați,
Să ne luăm zău de frați,
Să trăim necununați
Cu copii nebotezați.
Hai Ileană la grădină
Să-ți aștern o rogojină,
Să-ți croiesc rochii de lînă.
Papucei tot de meșină,
Ciorăpei de cei de lînă
De lînă de cea seină.[1]

Geaba pulcă mă mîngîi

Geaba puică mă mîngîi,
Că mîni tu o să rămîi
Privește-mă de departe,
Altfel de mine n-ai parte.
Cine mă puse pe mine
Ca să mă iubesc cu tine?
Cu tine un călător
Fără milă, fără dor!

[1] Cenușie (*n.n.*)

Scanned with OKEN Scanner

Dragă, dragă Mărioară

Dragă, dragă Marioară,
Dușmanii mi te aflară
Hai cu neica la Focșani,
Să te curăț de dușmani.
Hai cu neica-n București
Să-ți croiesc haine domnești.
Să-ți croiesc o maloté[1]
Zău frumoasă ca o ste,
Să-ți croiesc și o rochiță
Verde ca frunza de viță.

Foaie verde sălcioară

Foaie verde sălcioară
La casa cu trestioară
Ard-o focul inimioară,
Zace-un voinicel să moară.
Nu știu zace
Sau se face,
Că gurița nu-i mai tace!

Frunză verde bob și linte

Frunză verde bob și linte
Copiliță făr' de minte,
Zi măte-i să te mărite,
Că și eu am să mă-nsor
Și-am să ieu un drag odor,
După Paști în serbători
Cînd e cîmpul plin de flori.

Foaie verde și-un nout

Foaie verde și-un nout
De cînd mama m-a făcut
Ibovnică n-am avut,
Dar aseară într-o ciudă
Fetele să mă audă,
Numai trei am căpatat
Numai trei am săru'at,
Una-n deal mă aștepta
Una-n vale mă chiema,
Alta, dragă, mă striga.

Frunzuliță poamă coarnă

Frunzuliță poamă coarnă,
Leliță Ioană.
De-aș trăi pînă la toamnă
Să beau vin, să frig pastramă,
Să mă duc în deal la cramă,
Să-mi încalec murgul meu,
Și pe tine să te ieu,
Să-ți dau rochie roșioară
Și o fustă gălbioară,
Să te string la inimioară!

[1] Haină femeiască îmblănită (*n.n.*)

Scanned with OKEN Scanner

Foaie verde mărăcine

Foaie verde mărăcine
S-a dus puiul de la mine,
Cine-mi zice puiul vine,
Are-o liră de la mine.

Tuturor le pare bine,
Numai mie-mi pare rău,
C-a fost puișorul meu!

De la crișmă beat eu viu

De la crîșmă beat eu viu
Cu ploschița cu rachiu,
Nu pot drumul să mi-l țiu.
Nimerii la altă casă,

La nevasta cea frumoasă,
Cu bărbatul nătărău,
Cam pe-acolo-i drumul meu!

BOCETE

Bocet

Moartea rău te-a amăgit,
De la noi că te-a pornit
În cîntatul cucilor
Pe-nfloritul florilor,
Pe-nverzitul codrilor,
Draga mamei Măriucă,
Ai fost la mama unică,
La cinci frați o sorioară,
Nu te-ai mai sculat de-asară!
Ochișorii ei
Ca niște scîntei,
Dalbele mănuțe
Ca florile-albuțe
Erau tipar la Țarigrad,
Să le tot privești cu drag!
Alesăturile ei

Mare cu drag le privei.
Ai trăit tu nelumită,
De toți ai fost pomenită,
Ca floarea ce înflorește
Și pe urmă putrezește,
De nimene smultă,
La cap nepurtată
Și nemirosită.
Mergi în groapa-ntunecată
Cu lacată încuiată;
Lacata c-o rugeni
Trupul că ți-a putrezi
Florile or înflori,
Codrii or înverzi,
Numai tu n-o să-nflorești
Ci mergi ca să putrezești.

Bocet

N-am gîndit,
N-am socotit,
Că de-acum nu te-oi ura,
Ci pămînt ți-oi măsura

Cu stînjinul în lungiș,
Cu palmele-n curmeziș.
Degeaba te-oi mai striga.
Pe la noi tu nu-i mai da.

Scanned with OKEN Scanner

Pe grea cale te-ai pornit;
Tu pe toți ne-ai amărît,
Moartea rău te-a înșelat
Și în lacrimi ne-ai lăsat.
La venirea cea de-apoi
Atunci ne-om vedea și noi.

Bocet

Drăguțul meu bărbățel,
Drăguțul meu suflețel,
Cînd ți-a veni dorul,
Să iei drumușorul,
Să-mi stingi focușorul.
Astă primăvară,
Cînd ieșiai afară
În revărsatul zorilor,
În cîntatul paserilor,
În șuierul vînturilor,
Plugușorul înjugai,
Neagră brazdă resturnai,
Și din gură tu ziceai:
Ța Plevan
Și hais Joian,
Hai cu tata, nu vă dați
Și la greu nu mă lăsați,
Brazda toat-o răsturnați.
Eu cînd te auzeam
Cu gura nu grăiam,
Mă luam
Mă sculam
Și-n grădină mă duceam,
Floricele sămănam,
Să le poarte fetele,
Fetele, nevestele.
Florile au înflorit,
Bărbatul mi-a putrezit;
Timpul coasei c-a sosit
Și la cîmp cînd am ieșit,
Pe răzoare m-am uitat,
Sufletelul mi-am strigat:
Spune-mi dragă un cuvînt
Să pot trăi pe pămînt.
Am rămas fără de sprijin,
Singurică făr' de razim.
Valuri mari mă-nvăluesc,
N-am cum să mă sprijinesc.
Bătută-s de gînduri,
Ca vîntul de dealuri
Ca apa de maluri.

DESCÎNTECE

Descîntec de turbă

Amin, amin,
De la mine descîntecul
De la Maica Domnului leacul,
Primii, Priiștie
Salimon, Samanie
Daștina.

Intr-o străchiuță să pune tărîțe amestecate cu puțină camforă, care apoi se mestecă cu o măturiță de alun și apoi se dă să mănînce vita; iar locul muș-cat se spală cu oțet amestecat cu sare sau cu rachiu spirt.

Cînd omul este turbat, atunci se descîntă în făină de popoșoi, mestecată cu ceapă cu care se face o turtiță și o dai să mănînce. Acest descîntec atît pentru vite cît și pentru oameni, să repetează de trei ori și tot suflă din timp în timp asupra făinei, pe cînd se zice descîntecul; iar rana asemene se spală mai multe ori tot cu oțet amestecat cu sare sau cu rachiu spirt.

Scanned with OKEN Scanner

Descîntec de beşica cea ré

Amin, amin,
De la mine descîntecul
De la maica Domnului leacul,
Beşică albă,
Beşică neagră,
Beşică verzie,
Beşică ghivizie,
Beşică naramgie,
Beşică de nouă feliuri
Beşică de nouă soiuri.
Venit-au Ilie
Şi cu Pailie,
Cu tunetul
Cu fulgerul,
A tunat, tunatu-te-au.
A fulgerat, fulgeratu-te-au,
La rădăcină secatu-te-au
Şi n-a rămas de leac
Cît un fir de mac
În patru despicat,
În mare înecat.
Să remîie N. curat
Luminat,
Ca argintul strecurat,
Ca soarele-n senin
Ptiu, amin.

Acest descîntec să zice de trei ori pe zi, în curs de trei zile de-a rîndul; după fiecare descîntătură să ia o petică curată de olandă şi se aprinde lăsînd ca fumul şi căldura să meargă la băşică, şi apoi se ia scrumul şi amestecîndu-se cu stupit, se unge cu dînsa băşica.

Descîntec de obrînt [1]

Păcurariu[2] *şuieră*
Ras-şuieră,
Pe dincolo de mare
Oaia zbiară,
Res-zbiară,
Dincoace de mare.
O stinchit[3] *oaia de zbirat*
Şi păcurariul de şuierat.
Astă lină laie
De la cea oaie,
Mult a nins-o
Gerul a strîns-o,
Mult a mai ploat-o
Vîntul a bătut-o,
Dar nici n-a durut-o.
Nici n-a usturat-o.
Aşa să steie durerile
Şi săgeţile
Şi umflăturele
Şi N. să rămîie curat,
Luminat.
Ca Domnul ce l-a lăsat
Cînd popa l-a botezat.
Descîntecul de la mine
Leacul de la maica Domnului!

Acest descîntec se zice de trei ori, în trei zile de-a rîndul, dimineţile, aprinzîndu-se lîna laie şi lăsînd ca fumul să meargă la obrinteală; sau se ia făină de popuşoi, în care se descîntă suflînd în ea, şi se moaie cu apă călduţă făcîndu-se ca un aluat, apoi să pune călduţ pe rana obrintită.

[1] Inflamat, umflat (*n.n.*)
[2] Ciobanul
[3] Stîmpit, încetat (*n.n.*)

Scanned with OKEN Scanner

Descîntec de muşcătura de şarpe

Idiţa, idiţa
Cu pielea pestriţa,
Astă vită ce-ai muşcat
Pe coadă te-a călcat.
Vita seacă
Priseacă
Cu cinci degete luată
Peste garduri aruncată,
Cu boz cu-alun descîntată
Vita muşcată,
Vindecată.
Apa să se bee,
Veninul să stee.

Să ia boz şi un beţişor de alun, şi se mestecă în dărăpt în apă neîncepută, zicîndu-se de nouă ori cuvintele descîntecului, apoi descîntătorul zice:

Eu sunt descîntătorul
Maica precista lecuitorul.

Apa descîntată se toarnă la vite pe nas şi se spală unde-i muşcată.

Cînd omul e muşcat atunci i se dă să bee cîte un pahar de apă descîntată şi se spală la muşcătură.

Descîntec de viermi la vite

Cum nu poate să steie
Nici să rămîie
Praful în drum,
De care şi dobitoace,
Ce merg în colo şi în coace;
Aşa să nu poate să stee
Nici să rămîie
Viermii în rană
De ei plină,
Ei să piei
Să răspiei,
Cum nu poate să steie
Nici să rămîie
Duhovnicul satului
În fundul raiului.
Aşa să nu poată să steie
Nici să rămîie
Viermii în rană,
De ei plină.
Ei să piei
Să răspiei!
Şi cum nu poate să steie
Nici să rămîie
Pîrcălabul satului
În fundul iadului,
Aşa să nu poată să steie
Nici să rămîie
Viermii în rană,
De ei plină,
Ei să piei
Să răspiei.

Să stropeşte vita cu apă neîncepută mai de multe ori, şi se pune deasupra viermilor praf din drum. Acest descîntec se zice de trei ori în rînd. La cîni să nu se descînte, căci atunci nu mai are leac descîntecul, pînă ce nu a trece anul.

Scanned with OKEN Scanner

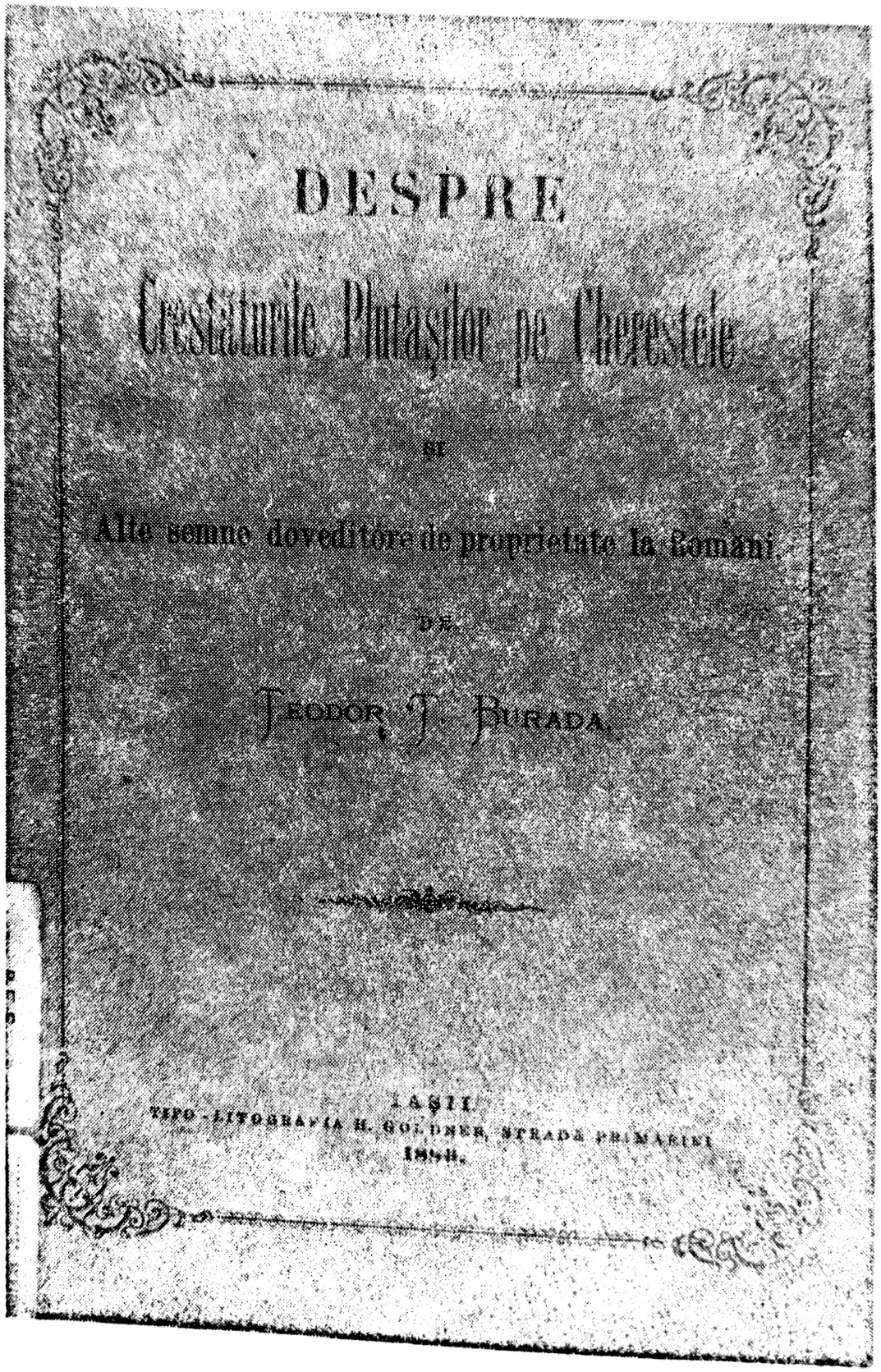

DESPRE

Crestăturile Plutaşilor pe Cherestele

SI

Alte semne doveditóre de proprietate la Romani.

DE

TEODOR T. BURADA.

IAŞII.
TIPO-LITOGRAFIA H. GOLDNER, STRADA PRIMARIEI
1888.

Scanned with OKEN Scanner

Despre crestăturile plutaşilor pe cherestele şi alte semne doveditoare de proprietate la români*

Mai înainte de a căuta care sînt crestăturile plutaşilor pe cherestele şi alte semne doveditoare de proprietate la români, în ce epocă s-au născut ele, ce împrejurări au influenţat asupra ivirii lor, care a fost caracterul şi modul lor primitiv de întrebuinţare, vom cerceta mai întîi dacă ele s-au aflat şi la alte popoare, la care anume şi dacă se mai păstrează şi astăzi undeva.

Existenţa acestor semne se pierde în întunericul veacurilor; le aflăm la diferite popoare sălbatice, nomade şi agricole; aşa le găsim la locuitorii din Australia, la negrii din Africa, la cele mai multe familii indiene din America de Nord, la nomazii de la poluri şi în genere la popoarele turane din Asia.

Semnele de proprietate constau din diferite linii drepte şi curbe, ce se fac pe obiecte, peceţi, ştampile neguţitoreşti, dangale[1], arme de familii, steaguri, rebuşe[2] etc.

La unele popoare putem însă descoperi pînă la un punct originea existenţei acestor semne de proprietate; aşa, uitîndu-ne la australieni, vedem că ele provin din următoarea împrejurare: acest popor împărţindu-se în triburi, se deosebesc unele de altele prin aceea, că fiecare trib îşi are un animal sau plantă, pe care o venerează ca divinitate şi se pun sub protecţia ei, servind şi ca simbol al tribului, cînd atunci se numeşte *cobong*, avînd totodată şi caracterul de semn de proprietate a acelui trib.

Aceleaşi obiceiuri le găsim şi la negrii din Africa, după cum ne spun misionarii creştini din acele părţi.

La familiile indiene din America de Nord, găsim de asemenea că fiecare gintă sau trib îşi are un nume particular şi se numeşte *Tote* sau *Dode*, care în genere serveşte pentru a denumi un obiect însufleţit, precum: urs, lup, broască ţestoasă, capră ş.a., şi nici odată pentru un obiect neînsufleţit.

Semnele simbolice sau cobongele se pun pe arme, pe unelte de gospodărie, pe obiecte din casă, pe arborii cu fructe, dovedind atunci că acele obiecte astfel însemnate sînt proprietatea acelui care are asemenea semn sau cobong.

La alte popoare, semnele de proprietate provin din obiceiul de a-şi tatua corpul cu diferite semne, care exprima ideea, că indivizii ce le port înflorite pe corp, aparţin cutărui sau cutărui trib. Pe lîngă aceasta, ta-

---

* Publicat în Iaşi, Tipo-Litografia H. Goldner, 1880, 27 pag.

[1] Semne încrustate cu fierul roşu pe animale (*n.n.*)

[2] Lemn cu crestături pentru socoteli (*n.n.*)

Scanned with OKEN Scanner

tuarea mai are după gustul lor estetic şi scopul secundar, al înfrumuseţării corpului. Că acest scop nu este însă cel de căpetenie, ne-o dovedeşte împrejurarea că tatuările sînt totdeauna deosebite după triburi.

Locuitorii din Noua Zeelandă întrebuinţează semnul tatuării şi pentru subsemnătura lor.

Obiceiul de a-şi tatua corpul e foarte vechi. Moise, în cartea XIX v. 28, a Leviţilor, opreşte pe israeliţi de a-şi face semne pe corp, fiindcă acest obicei există şi la popoarele idololatre: „Şi tăieturi pentru suflet să nu faceţi, şi slove împunse să nu faceţi întru voi." Lucian, în cartea sa despre zeiţa din Siria c. 59, ne spune că: „Sirienii aveau şi ei semne puse la unii pe mînă, iar la alţii, pe gît."

Tatuarea popoarelor primitive a trecut pe încetul şi la acele mai dezvoltate. Aşa, la induşi, adoptarea copiilor se face la multe familii, în anul al V-lea, prin tatuarea la mînă, cu un semn oarecare. Toţi bărbaţii, şi mai arareori femeile din oraşele Meka, şi Djida, se disting printr-un semn deosebit care se face tatuîndu-se de către părinţii lor, patruzeci de zile după ce se nasc.

Aceste semne sînt făcute prin trei tăieturi lungi pe ambele părţi ale obrazului şi două pe tîmpla dreaptă; ele nu se mai şterg niciodată de pe faţa lor.

Locuitorii din Ierusalim au obiceiul de a-şi tatua pe mîna dreaptă semnul crucii cu capul lui Adam; asemenea şi cea mai mare parte din acei care au călătorit la Ierusalim sau hagii îşi tatuează pe mînă literele „I. C.", adică iniţialele numelui lui Isus Christos. Marinarii din Europa apuseană îşi tatuează pe mîinile lor numele corabiei, anul şi ziua intrării lor în serviciu, precum şi numele lor propriu.

La multe popoare însă nu putem găsi originea semnelor de proprietate, care există ca un fapt pînă la un punct neexplicat; aşa la popoarele tătare din Rusia le găsim, ca şi la alte popoare, ca semne de gintă sau trib, apoi de familie şi mai în urmă personale.

La tunguşi şi iacuţi, din Siberia, ce se află pe o treaptă cu totul jos de cultură, semnul de proprietate sau *tamga*, după cum îl numesc ei, începe numai în secolul al XVIII-lea a avea caracterul unui semn personal. La aceştia, precum la chirigiji şi la permeacii din gubernia Permsc şi la alte popoare din Rusia, *tamga* se pune pe oi, cai, pe arborii din pădure, ştiubei şi lemne trebuitoare pentru gospodărie. Însemnarea acestor obiecte se face prin mijlocul unui fier înroşit în foc; acest obicei de a se înfiera animalele şi obiectele a existat totdeauna la cele mai multe popoare, pînă şi la cele mai sălbatice.

Tamga şi semnele despre care am vorbit au însemnătatea lor, în cazul de furt sau de lipsa animalelor, căci prin mijlocul lor, se descopăr mai cu uşurinţă. Tamga se pune şi pe steagurile triburilor.

Semnele de proprietate mai sus expuse le găsim şi astăzi la diferite popoare moderne; aşa în Germania de Nord şi de Sud, în Scandinavia, în Marea Britanie şi în alte părţi.

Ele sînt compuse din puţine linii, cele mai multe însă drepte şi se apropie în genere de forma crucii, avînd adeseori asemănare cu *runele* scandinavilor; iar uneori cu forma unor unelte casnice, precum: hîrleţ, cazma, ancoră şi altele. Ele se însemnau pe animale şi chiar pe obiecte prin mijlocul unui fier înroşit în foc, iar îndeosebi, pe obiecte, prin săpătură.

Scanned with OKEN Scanner

Din toate cele zise putem deduce că semnele de proprietate au urmat o regulă oarecare în dezvoltarea lor, aşa, la început, le găsim la cele mai multe popoare ca semne de gintă sau de trib, pe urmă, transformîndu-se în semne de familie, devin la sfîrşit semne personale a fiecărui individ. Desigur, această tranziţie nu s-a operat deodată, ci gradat, prin mişcarea progresivă a vieţii popoarelor.

Originea acestor semne se află în sentimentul dependenţei omului de natură şi de viaţa lui socială, de care sînt pătrunse toate popoarele şi dovada cea mai bună este că australienii şi alte popoare întrebuinţează ca semn de proprietate chipul animalelor, sub a căror protecţie se pun diversele ginţi. Aceste semne, urmînd unei legi naturale de transformare, se prefac necontenit, cu trecerea timpului, prin progresul culturii şi al civilizaţiei, pierzînd din ce în ce legătura cu care stăteau cu faptele ce le-au dat naştere şi devenind tot mai neînţelese şi mai enigmatice. De aici provin multiplele forme posterioare, mai ales ca devenind cum am spus, semne personale, ele trebuie să se înmulţească la nesfîrşit, după numărul persoanelor ce le întrebuinţează. Prin urmare, putem spune, despre semnele de proprietate, că la originea lor sînt indeterminate şi generale, servind pentru arătarea unui neam, trib, familie şi avînd o origine în credinţe supranaturale şi religioase.

Cu cît ele însă se dezvoltă, cu atît tind a se preface în nişte semne, care nu mai sînt simbolul unei generalităţi, ci acel fel al fiecărui individ, devenind prin aceasta însăşi, tot aşa de neregulate şi de numeroase ca şi indivizii înseşi.

Într-o tabelă ce urmează mai la vale dăm icoana diferitelor semne întrebuinţate la deosebite popoare ce locuiesc cele mai multe în Rusia, apoi şi cîteva ale indienilor din America precum şi unele ale poporului german.

Explicarea tabelei semnelor[1]

No. 1—15 Semnele de proprietate la ţăranii unui sat, Racula, din ţinutul Holmogorsc, procurate de locuitorul Doctorov.

No. 16—43 Semnele de proprietate la ţăranii din satul Boru de sus, Bogoeavlensc, Uhtrostov, din ţinutul Holmogorsc, procurate de ajutorul misionarului F. S. Batracov.

No. 44—71 Semnele ţăranilor satului Tovra, din ţinutul Holmogorsc, procurate de locuitorul Corotcoi.

No. 72—84 Semnele locuitorilor ţinutului Sencursc, procurate de secretarul judecătorului de pace Costilev.

No. 85—87 Semnele ţăranilor satului Zolotiţa din ţinutul Arhanghelsk, procurate de preotul Rozanov.

---

[1] Vezi mai pe larg despre semnele de proprietate a diferitelor popoare, mai cu seamă slave, scrierea: Іорідическіе-знаки de П. Ефімеико, înserată în: Журналь Міністерство народнаго просвьщенія, часть CLXXVI. Санкпетербургь, 1874, unde se află şi tabela ce conţine semnele de la 1—365. Asemenea vezi şi scrierea lui Homeyer înserată în: *Zeitschrift für Deutsche Mythologie und Sittenkunde*, editată de J. W. Wolf. Götingen, 1853, vol. I.

Scanned with OKEN Scanner

No. 88—90 Semnele țăranilor ținutului Pinej, desemnate de P. A. Ivanov, prin o hotărîre comunală.

No. 91—102 Semnele locuitorilor comunei Niuhot din ținutul Comsk, desemnate de P. Efimenko, printr-o hotărîre comunală.

No. 103—116 Semnele locuitorilor satului Siuzma din ținutul Arhanghelsk desemnate de P. Efimenko.

No. 117—136 Semnele locuitorilor orașului Holmogor, desemnate de P. Efimenko.

Multe din semnele de proprietate a populației rusești din gubernia Arhanghelsk s-au desemnat mai de multe ori pentru ca să se arate uniformitatea semnelor din diferite localități ale guberniei.

No. 137—144 Aceste semne sînt luate din ediția comisiunei arheografice, *Acte juridice*. St. Petersburg, 1838, pag. 185 și 213.

No. 145—153 Aceste semne s-au luat din ediția comisiunei arheografice. *Acte relative la starea juridică a Rusiei vechi.* Tom. I. St. Petersburg, 1864, pag. 2 și 558.

No. 154—164 Semnele vechi a Ceremișilor. Acte juridice, pag. 213.

No. 165—196 Semnele Loparilor, copiate din registrul mînăstirii *Coli* și *Peceneg* an. 1734, aflător în Catedrala din Holmogorsc.

No. 197—303 Semnele Corelilor, luate din hotărîrile judecătoriilor comunale și din registrele tocmelilor comunei Corelsc, gubernia Arhanghelsk.

No. 304—313 Semne luate din cartea lui Milerr intitulată: *Descripția popoarelor idololatre, trăitoare în gubernia Kazan, numite Ceremiș, Ciuvaș și Voteac.* St. Petersburg, 1871, pag. 64.

No. 314 Semnul tătarului Tomnicov, luat din ediția comisiei arheografice. *Acte relative la starea juridică la vechia Rusie*, Tom. I. pag. 433.

No. 315 Semnul de familie a tribului Cerchez Djighitov, procurat de P. S. Poznanski.

No. 316—350 Semnele de familie și personale a Calmucilor din gubernia Astrahan, luate din cartea *Deșerturile Calmucilor din gubernia Astrahan*, editată de Ministrul averilor statului; St. Petersburg, 1868.

No. 351—360 Semnele de familie a Chirghizilor din Oarda mică, luate din manuscriptul „*Colecțiunea moravurilor juridice ale chirghizilor din Oarda mică*, de P. Efimenco.

Scanned with OKEN Scanner

No. 361—365 Semnele de familie ale indienilor din America de Nord luate din cartea lui Taylor: *Starea ante-istorică a omului*, an. 1868, pag. 108. Ele reprezintă un urs, un rechin (peşte de mare), un alsion (pasăre de mare), o broască ţestoasă şi o cocoară.

No. 366—381 Semnele de proprietate a locuitorilor din Traust lîngă Danzig.

Iată aceste semne (vezi pag. 88 şi 89).

Venind acuma şi la semnele noastre de proprietate şi cercetînd scripturile vechi, memoria bătrînilor noştri şi obiceiurile poporului, nu am putut afla nimic în ceea ce concerne origina lor; fost-au ele mai întîi a unei stirpi, care apoi cu timpul împărţindu-se în neamuri, să fi rămas ca semn a acelui neam? Trecut-au ele apoi în semne de familie şi apoi în personale? Nici o urmă care să ne conducă pe o cale sigură, spre a descoperi ceva în această privinţă.

Semnele românilor de proprietate se compun din linii drepte, formînd o mulţime de figuri, care cu deosebire nu se pun decît numai de plutaşi, pe lemnăriile cele de brad, ce servesc la facerea plutelor,[1] încrestîndu-le cu toporul

[1] Mai obişnuit plutaşii lucrează iarna, în munţi, codrii de lemn de brad din care au să se facă plutele; din arborii cei groşi de tot, ei fac butuci de diferite mărimi, care se duc apoi la feresee pentru a le face scînduri, iar din cei mai puţin groşi, fac: *catarguri, catargele, trînchete, grinzi şi ghile sau taftaloci*. După ce lucrează acei arbori curăţîndu-i de crengi, ei îi scoboară din munţi sau pe ulucuri făcute cu argele pe de laturi sau pe sanii sau le aruncă pe omăt lunecînd pînă în vale şi apoi le cară cu boii la malul rîului. Doi boi trag un butuc, 6 un catarg sau catargel şi 4 un trănchet.

Catargurile sînt arbori întregi *meree* (neciopliţi) lungi de 36 coţi şi trebuiesc 4, pentru a face o plută.

Catargelele sînt şi ele *meree*, lungi asemenea de 36 coţi însă puţin mai subţiri decît catargurile, 5 bucăţi fac o plută.

Trînchetile sînt asemenea *meree*, lungi de 36 coţi, mai subţiri decît catargele şi intră 7 bucăţi într-o plută.

Ghilele sau ţaftalocii sînt arbori întregi *meree*, lungi de 18 coţi, trebuiesc 22 într-o plută.

Grinzile sînt arbori întregi *meree*, lungi de 14 şi 16 coţi, trebuiesc 36 într-o plută; mai sînt şi grinzi mici, cioplite în două muchii, trebuiesc 72 bucăţi într-o plută.

Plutele mai sînt încă de *dulapi, scînduri şi tabanuri;* o plută de dulapi se compune din 100 de bucăţi; dulapul e lung de 16 palme, lat, de 1 palmă şi gros de 1 parmac şi 3 sferturi.

O plută de tabanuri are 200 de bucăţi; *tabanul* e lung de 16 palme, lat de 1 palmă şi gros de o jumătate *parmac* şi o linie.

O plută de scînduri are 300 de bucăţi; scîndura e lungă de 10 palme, lată de 6 parmace şi groasă de 1/2 parmac.

Scanned with OKEN Scanner

Scanned with OKEN Scanner

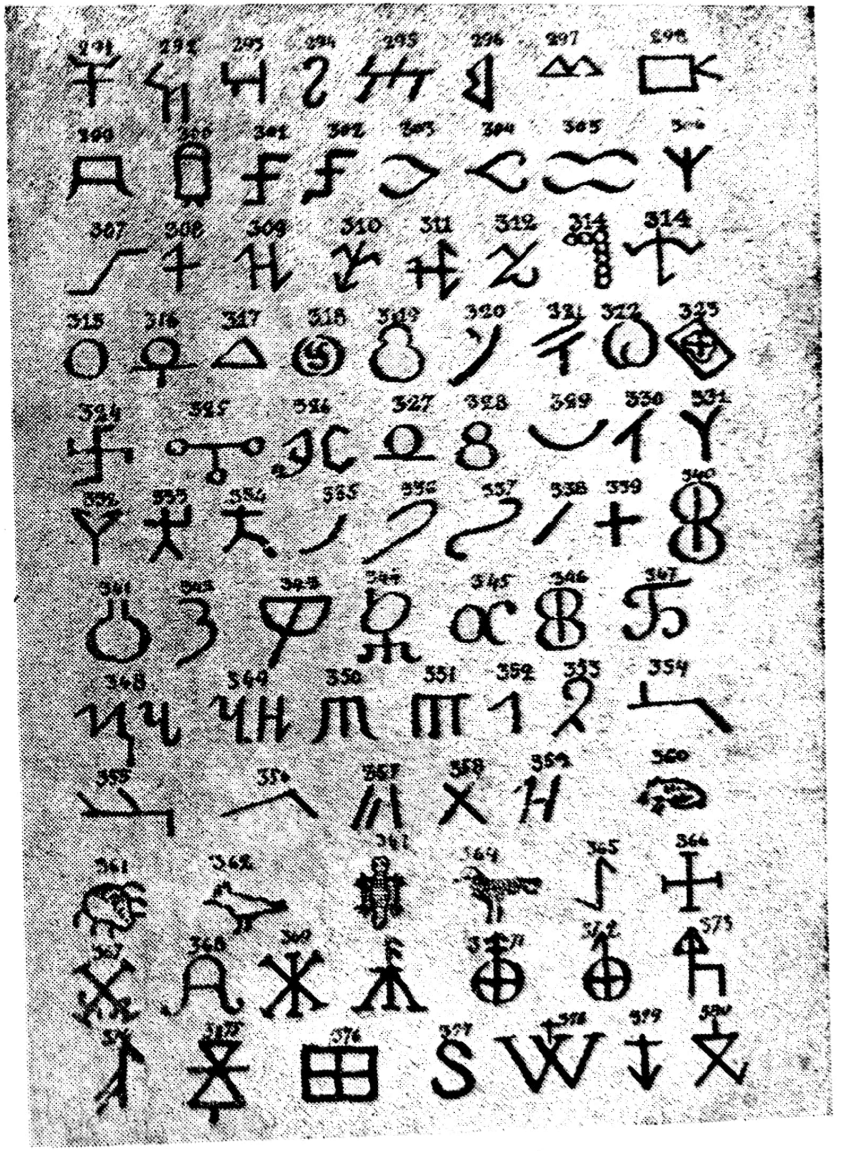

sau cu barda; aceste semne nu arată la noi drept vorbind proprietatea, ci ele servesc numai de dovadă pentru munca celui ce le-a produs.

Semnele plutaşilor nu putem zice că sînt, sau că au fost vreodinioară, a unei stirpi, neam sau familie, devenind apoi personale; ele nu trec ca o moştenire din neam în neam, de la tată la fiu; aşa, într-o familie, fiecare membru al ei îşi are semnul său propriu, întîmplîndu-se să moară capul familiei, nici un fiu nu-şi va apropia semnul părintelui său, ci îşi va face un altul. În unele familii însă am observat că semnul care şi-l ia fiul în asemenea caz nu se deosebeşte mult de acel pe care l-a avut defunctul lui părinte; îl preface numai, adăugîndu-i vreo linie sau două, rămînînd însă urmele celui vechi şi astfel dar, trece din neam în neam, cu oareşicari schimbări.

Afară de aceste semne de proprietate ale plutaşilor mai sînt şi altele, care se înseamnă pe vite, prin mijlocul unui fier înroşit în foc, ce se numeşte *danga*, a cărui origine este slavonul *tamga*, despre care am vorbit mai sus.

La clasa cea mai avută a poporului, la boieri, semnul *dangalei* conţine literele iniţiale a numelui şi pronumelui[1], iar la locuitorii săteni, un semicerc, un cerc, sau şi alte figuri precum *Dangaoa* se pune sau pe coapsa, sau pe spatele vitelor, sau pe coarne şi numai în scop, ca în caz cînd s-ar rătăci ori fura, să se găsească mai cu înlesnire.

Obiceiul de a se înfiera vitele şi lemnăriile s-a păstrat şi se păstrează mai mult la boieri, rareori vedem locuitorii înfierîndu-şi vitele lor, ei în caz

---

[1] În timpurile mai de demult, a fost obiceiul la noi ca boierii să înfiereze în frunte sau pe spate pe ţiganii fugari cu iniţialele lor, ca să se poată găsi mai uşor. Ei îi mai însemnau încă şi pe braţe cu aceleaşi iniţiale printr-un fel de tatuare, care se făcea în modul următor: se lega braţul în două locuri, pentru a se împiedica circulaţia sîngelui şi apoi în spaţiul a celor două legături, se împungea mîna cu un ac scriindu-se iniţialele boierilor şi apoi presărînd peste acele împunsături praf de puşcă, îi dădea foc, rămînînd apoi acele iniţiale însemnate fără a se mai şterge vreodată.

Modul acesta de înfierare, fie în frunte, fie pe spete prin mijlocul unui fie înroşit în foc, se găseşte la noi ca pedeapsă contra condamnaţilor recidivişti, numindu-se *înbourare*, fiindcă pe fierul cu care se însemnau, era săpat capul unui bour. Aceasta se poate vedea din: *Anaforaoa Divanului Domnesc* din 1840, Mart., 6, cu No. 727, atingătoare de *înbourarea* nepărăsiţilor făcători de rele (vezi *Adunare de Ofisuri şi dezlegări*, publicate de Banul Dimitrie Hasnaş, Iaşi, 1844, pag. 239).

Origina înfierării e foarte veche, o găsim la popoarele din antichitate, precum la greci, la romani, la gali, la germani şi la alte popoare. Romanii înfierau în frunte sclavii fugari cu litera F; cîteodată li se punea numai un cerc de fier la gît sau o brăţea pe care era săpat numele stăpînului lor. (Vezi legea *Aelia Sentia*, Gai. I. 13—15). Semnul bourului se mai punea de către geometrii statului în copaci, ca semne de hotare.

de a li se rătăci sau fura, le cunosc mai mult de pe semnele lor exterioare sau metehnele ce le au[1].

Oile nu se înseamnă decît la urechi, pe care sau le spintecă puţin, sau le potricălesc, făcîndu-le mai multe borte rotunde sau triunghiulare.

Acestea sînt singurele semne de proprietate ce se află în deobşte la poporul român şi dacă vedem astăzi că unele familii boiereşti au peceţi cu arme de familii şi devise[2], acestea sau nu sînt de origine română, sau sînt numai produsul imaginaţiei proprietarilor lor.

Asemenea peceţi la noi nu au existat şi nu există decît numai la stăpînire şi la domnii ţării, care în vremurile vechi, după ce mai întîi le puneau pe ceară tare roşie, sau pe ceară galbenă, le agăţau la ureche cu o sfoară de mătase; acele peceţi se puneau şi pe hîrtie înegrindu-le mai întîi cu lumînarea[3].

Terminînd aceste semne, ne mai rămîne a vorbi şi despre *rebuş*, pe care-l găsim în uz la diferite popoare.

Rebuşul este un băţ de lemn cioplit în patru muchi, de diferite dimensiuni pe care se fac mai multe semne crestate de acei ce nu ştiu carte, spre a le servi de dovadă despre cantitatea obiectelor sau mărfurilor date ori primite.

Rebuşurile sînt de două soiuri, acele dintr-o singură bucată, astfel cum aţi văzut mai sus şi acele din două bucăţi, care apropiate fiind una de alta, după semnele făcute pe ele în timpul de cînd formau o singură bucată, servesc de dovadă, îndată ce semnele crestate pe ele corespund pe ambele bucăţi la apropierea lor.

La rebuşele compuse din două bucăţi, partea ce rămîne la acel ce da lucrul se numeşte *matcă*, iar partea ce rămîne în mîinile primitorului lucrului se zice *ţancusă*.

În unele comune de prin munţi precum: Secul-Buhalniţii, Chisirig, Tarcău, Hangu şi altele, matca se numeşte şi *casa*.

---

[1] Aşadar, ei îşi recunosc boii lor, sau că sînt: plăvani, porumbi, lupani, bălţaţi, murgoci, mohorăi, cudalbi, cu coarnele ţăpoşe, latişe, butace sau greblişe. Caii lor sau că sînt: rotaţi, brezi, mohorîţi, păntănogi, roibi, murgi, pagi, sărgi, derişi, cu strug la copită, cu strănut în bot, ţintaşi, berbecaţi, spetiţi, şoldiţi etc. Oile lor sau că sînt lai, bălai, bucălai, stogoase, bîrsane, cornute, ciute, ţigăi, negre etc.

[2] În scriptele vechi, găsim că cuvintele *arme de familii* se numeşte *gherbul familiei*, luat de la cuvîntul slavon *repoz*.

[3] Astfel de peceţi nu se agăţau numai la urechi. Pe la anul 1806, sub a treia ocupaţie rusească, pe cînd senatorul Milaşevici era cîrmuitor în Moldova, aflăm că s-a pecetluit, ca pedeapsă, hainele de pe o condamnată, stînd astfel fără a le putea scoate de pe ea timp de un an, în mînăstirea Agapia.

Scanned with OKEN Scanner

În comunele locuite de românii din Dobrogea, nu se întrebuinţează *rebuşul;* cu toate acestea el este cunoscut. Matca se numeşte *măsa,* iar ţancusa, *puiul.*

Obiceiul de a se cresta semne pe beţe (*rebuşuri*) e foarte vechi la noi, îl aflăm şi la alte popoare, la vecinii noştri slavi şi germani.

Alfabetul se chiamă şi pînă astăzi la germani *Buchstaben* de la *Buche*= fag şi *stab*=*băţ*, adică „*beţe de fag*".

Liber la romanii cei vechi, înainte de a deveni carte, a fost scoarţa de lemn, pe care se încrestau literele şi fără a mai vorbi de indieni şi egipteni, romanii scriau şi ei odinioară pe beţe, pe scoarţă sau mai bine pe scînduri, după cum califica foarte bine acest fel de material grafic un comentator bizantin din secolul al XII-lea[1].

Semnele care se crestează la noi pe *rebuşe*, pentru a arăta cantitatea, corespund în unele părţi cu cifrele romane: I, II, III, IIII, V, VI, VII, VIII, VIIII, X, XI şi aşa mai departe. În unele părţi, cifra V se face în jumătate de cum este X, aşa vroind a scrie XV, se va scrie X^{v}. Pentru sută exista

semnul ✱

Fracţiunile unităţilor de măsură se înseamnă după semnele unităţilor, prin puncte făcute cu vîrful cuţitului pe *rebuş*. Astfel spre a se exprima cantitatea de una chilă şi o merţă, se va încresta I şi aşa mai departe.

În unele comune de prin munţi, cifra V se scrie astfel *I;* aşa vroind a scrie şase, şapte, opt etc. se fac semnele următoare *I*I (şase) *I*II (şapte) *I*III (opt). Linia piezişă care însemna pe cinci este tăiată numai cît prin o singură crestătură fără a desprinde de lemn coaja încrestată. Semnul zece se face şi el tot printr-o singură crestătură piezişă, dezlipindu-se însă cu totul prin o a doua tăietură coaja încrestată. Suta se exprimă prin semnul X, iar mia

prin ✱

În tabela ce urmează, reproducem un număr de semne de proprietate a plutaşilor, ce am adunat în mai multe comune care vin pe malul Bistriţei, precum: Tarcău, Bicaz, Buhalniţa, Hangu şi altele.

Aceste semne de proprietate nu pot fi datorate cu totul întîmplării, a presupune aceasta n-ar fi nici raţional, nici întemeiat. Aşa şi alfabetul pare a fi astăzi compus din semne întîmplătoare, şi cu toate acestea, dacă ne urcăm la originea lui, dăm de ieroglifele egiptene, care la început nu erau decît imitarea unor obiecte ale naturii.

---

[1] Eustath in *Iliad.* Z: Καθὰ καὶ των τινες ὑστερον Σκυδῶν ἐσημαινον ἃ ἤθελον εἰδολάτινα καὶ ωολυε δῆ γραμμικα ξὲσμκτὰ εγγρὰφοντες ἤτοι εγγλύφοντες πίναξι τουτέστε σανίσεν. Vezi şi Hajdeu, *Columna lui Traian*, an. IV, pag. 189.

Scanned with OKEN Scanner

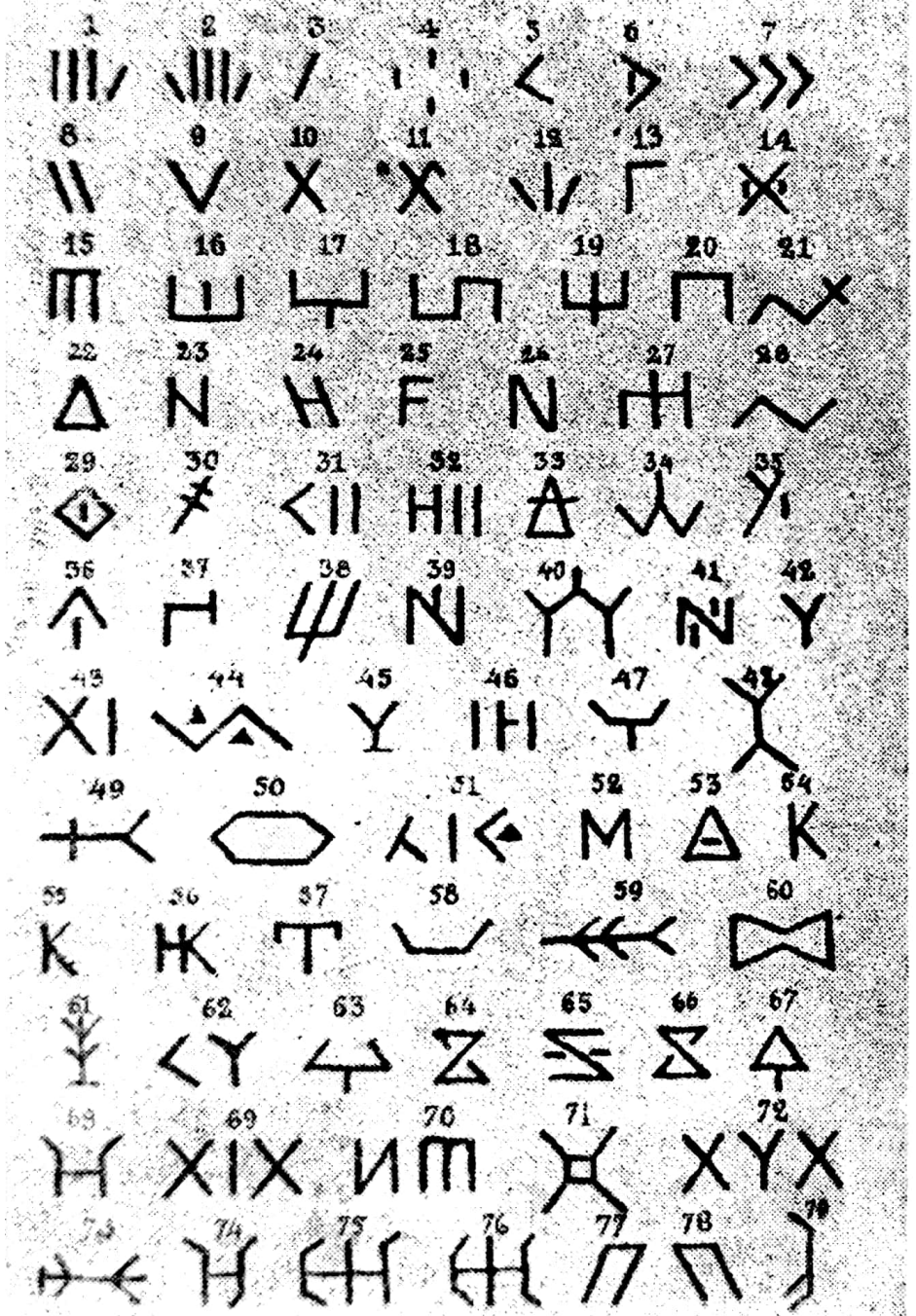

Scanned with OKEN Scanner

Nu e vorbă că multe din semnele de proprietate a românilor seamănă cu semnele găsite la popoare ce n-au venit niciodată în atingere cu dînşii.

Această asemănare se poate însă explica prin întîmplare; aşa găsim cuvinte ce seamănă în mod identic în limbile europene, pe de o parte, şi pe de alta, în limbile chineze, japoneze, în limbile congo şi bongo din Africa şi altele, care n-au nici o afinitate între dînsele, precum e de exemplu cuvîntul *tată*[1]. Cu cît mai uşor putem găsi semne identice, deşi cu înţeles cu totul deosebit, de vreme ce acestea sînt compuse din linii a căror combinaţie nu poate fi aşa de variată ca sunetele unei limbi. (Vezi planşele de la pag. 93).

Este mult mai probabil ca semnele de proprietate să fi avut origina lor istorică, în alte semne, care aveau, pentru popoarele ce le întrebuinţau, un înţeles precis şi care numai cu timpul s-au pierdut, prefăcîndu-se semnele în nişte forme lipsite de orice înţeles.

Originea istorică a acestor semne, dacă ne este permis a arunca o ipoteză într-o chestiune aşa de puţin sigură şi aşa de necunoscută pînă acuma, ne pare a fi *alfabetul dacic*. Se va părea curios că pomenim de un asemenea, ca de ceva cu totul cunoscut, dar după cercetările făcute de dl. Hajdeu, cu atîta ştiinţă cît şi pătrundere, nu rămîne nici o îndoială că alfabetul dacic a existat şi că el s-a păstrat la români, pînă adînc în timpurile istorice.

Reproducem în rîndurile următoare părerile d-lui Hajdeu în această privinţă.[2] Într-un autor ungur, Simon Kezái, al cărui manuscript latin datează din secolul al XV-lea, găsim următoarele:

Zaculi Hunorum sunt residui, qui dum Hungaros in Pannoniam iterato cognoverunt remeasse, redentibus in Ruthenie finibus occurerunt, insimulque Pannonia conquestata, partem in ea sunt adepti, non tamen in plano Pannonie, *sed cum Blackis in montibus confinii sortem habuerunt, unde Blackis commixti litteris ipsorum (Blackorum) uti perhibentur.*

„Săcuii sînt resturile hunilor. Aflînd despre reîntoarcerea în Panonia, ei le-au ieşit înainte la hotarul Galiţiei şi de împreună cu dînşii au cucerit Panonia, din care au şi căpătat o parte, nu însă pe şes, ci la munte, *învecinaţi şi amestecaţi cu vlahii, de unde se vede că au şi adoptat literele vlahice*".

Alt autor ungur, Turotz, din secolul al XVIII-lea, ne spune că aceste litere nu se scriau, ci se crestau pe beţe. Aceste litere ale românilor pe care le-au împrumutat secuii trebuie deci să se găsească la acest din urmă popor, dacă în realitate mai există.

Între manuscriptele răposatului Trausch, păstrate la Biblioteca Evanghelică din Braşov, în *Diplomatarium Transilvanico-Siculicum ab anno 1251—1807*, se afla unul din 1702, scris de către preotul Ştefan Lakatos, sub titlu de *Siculia accuratius quam hactenus delineata.*

---

[1] Hajdeu. *Principii de filologie comparativă*, Bucureşti 1875, Tom. I. pag. 74.

[2] *Columna lui Traian*, an. 1873, pag. 188—190.

Scanned with OKEN Scanner

Acest autor ne spune că pe la 1700, secuii mai întrebuinţau încă un alfabet propriu al lor care constă din următoarele semne:

Afară de acestea, Lakatos mai aduce următoarele monograme din cîte două sonuri:

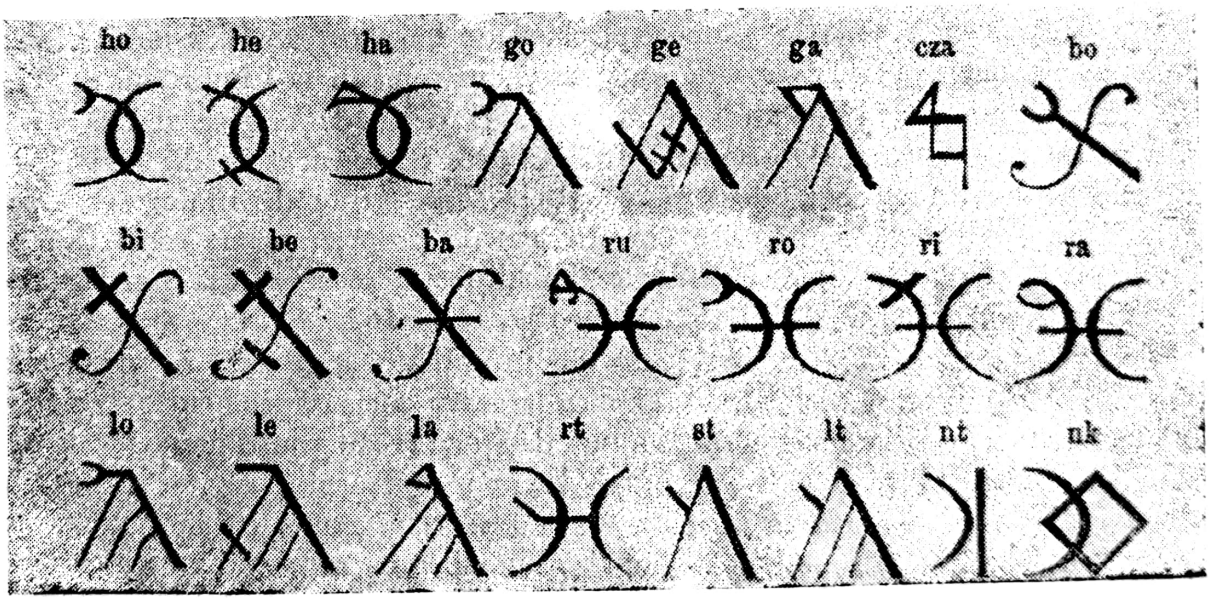

Peste tot 56 semne: 33 simple şi 23 compuse[1].

Şi Lakatos ne spune că aceste litere nu erau scrise pe hîrtie, ci crestate pe beţe. Tot în biblioteca evanghelică din Braşov No. 26. b., în manuscriptul lui Eder, intitulat *Exercitationes diplomaticoe*, Hermanstadt, 1802, in-4, se găseşte scris un act în Bucureşti la 1492 prin care Domnul muntenesc Vlad Ţepeş

[1] În biserica Secuiască Unitară de la Enlaka, în regiunea Odorheiului din Transilvania, se găseşte o inscripţiune scrisă cu aceste semne.

Scanned with OKEN Scanner

înştiinţează pe saşi despre o apropiată invaziune a turcilor în Transilvania. Latineasca în care e scris acest document dovedeşte pînă la evidenţă că e scris de un român, pentru că construcţia frazelor, precum şi întrebuinţarea cuvintelor, este evident acea românească.

Se începe aşa:

„Vlad dei graţia Woywoda partium Transalpinarum. Circumspecti amici et vicini honorandi. Dabimus scire, quod Thwrchi deponerent patientiam cum Domino rege. Cesar dedisset Woywodatum de Zendere uno familiari, qui vocatur Alibek, altero autem, qui nominatur Markovich, dedisset Waywodatum de Bodon, et nunc sunt cum bellis maximis, sed nescimus, ad quas partes volunt transire. Nos timemus, ut at Hattzak aut ad Transilvaniam, non debeaut transire. Pro eo etc.".

Într-acest text găsim cuvîntul „Cesar", cu o literă în loc de C, care este foarte curioasă, nesemănînd cu nici una a vreunui alfabet cunoscut, anume: ea este identică cu semnul ce reproduce sunetul *gy*, în alfabetul lui Lakatos. Sunetul *gy*, se putea foarte uşor amesteca cu sunetul *c*, pentru un român, care zice adeseori *sprinceana* şi *springeana*, încît prin aceeaşi schimbare scriitorul lui Ţepeş a putut scrie *Gesar* în loc de *Cesar*.

Acest semn scris de un român pe la sfîrşitul veacului al XV-lea dovedeşte într-un mod evident adevărul spuselor lui Kazái, anume că românii ar fi avut un alfabet propriu pe care l-ar fi împrumutat de la secui.

Dacă avem acuma în semnele păstrate de Lakatos rămăşiţa unui alfabet român original, este întrebarea de unde au putut românii să-l împrumute.

Dovedirea că acest alfabet nu poate fi decît de origine dacică, căci este evident că nu este de origine latină ne pare demonstrat de dl. Hajdeu cu destulă probabilitate, bazîndu-se între altele şi pe fapte de filologie comparată. Este evident că mai multe din semnele de proprietate ale românilor pe care le-am văzut seamănă cu semnele din alfabetul secuiesc, aşa sînt semnele de la No. 117, 142, 145, 147—151, 153—157, 159—162.

Această asemănare nu o credem noi întîmplătoare şi dacă ne-am fi permis a pune o ipoteză, am putea explica această curioasă coincidenţă, numai cît astfel: românii, la început pe timpul dacilor, aveau conştiinţa de valoarea fonetică a fiecărui semn, şi-l aplicau ca litera începătornică a unui nume propriu, pe obiectul a cărui proprietate vroiau să o însemne; cu timpul însă se pierdu însemnătatea fonetică şi rămase numai una convenţională, care, în curînd, pentru a putea corespunde mai bine scopului său, suferea oarecare schimbări sau modificări în liniile din care se compunea.

Cea mai bună dovadă despre această pierdere a înţelesului semnelor este că liniile rotunde, care sînt mult mai greu de efectuat cu barda sau cu toporul, au dispărut cu totul din semnele de proprietate la români, care sînt compuse numai cît din linii drepte.

O analogie putem găsi în *rebuş*, care şi el conţine, cum am văzut în crestăturile de pe dînsul, nişte semne ce odată aveau o valoare precisă şi care acuma s-a pierdut.

Scanned with OKEN Scanner

O CĂLĂTORIE

LA

MUNTELE ATHOS

de

TEODOR T. BURADA.

Iaşi
Tipografia Naţională strada Alecsandri.
1884.

Scanned with OKEN Scanner

O călătorie la muntele Athos*

În vara anului 1882, am întreprins o călătorie în Turcia, al cărei scop a fost mai cu seamă cercetarea locuitorilor români din Macedonia.

Odată întors în Salonic din acea călătorie, pe care o voi descrie altă dată, nu m-am putut opri de a mă abate şi în Muntele Athos, pentru a vedea vestitele mînăstiri ce se află acolo şi care odinioară au stat într-o legătură îndestul de strînsă cu istoria ţării noastre.

Pentru a ajunge în acel munte pornind din Salonic, sînt două drumuri: pe apă sau pe uscat. Cel mai drept şi mai lesnicios este acel pe apă, trecînd cu vaporul golful de Salonic pînă la locul numit „Dafini"[1], unde se află un han aproape de mînăstirea rusească Sf. Panteleimon.

Serviciul de vapoare se face numai de un singur vapor turcesc vechi şi hodorogit, pe care cînd te sui te cuprinde frica. Pe acest vapor negăsind nimic de ale mîncării, eşti nevoit să te aprovizionezi.

El pleacă de două ori pe lună, abătîndu-se la muntele Athos numai cînd se găsesc muşterii în număr îndestulător pentru a compune o sumă de 20—25 lire otomane; se înţelege, că şi un singur muşteriu poate să se se folosească de acel vapor plătind acea sumă, şi fiindcă nu am găsit muşterii pentru a reduce proporţia la o sumă potrivită, am fost nevoit să apuc drumul pe uscat şi nu mi-a părut rău deloc, fiindcă aceasta m-a făcut a cunoaşte ţara mai bine.

Înainte de a porni la drum, am căutat să-mi scot de la autorităţile turceşti din Salonic o teşcherea, care nu este alta decît o foaie de drum în care este trecut numele călătorului, semnalmentele şi locul unde merge; ea este neapărat trebuitoare pentru oricine călătoreşte, căci se cere în interiorul ţării, fie pe drum pe la diferitele conacuri, fie în orăşelele de prin provincii şi districte. Paşaporturile nu se cer decît cînd intri în capitală sau în alte porturi şi pe la fruntarii.

După ce mi-am căpătat teşchereaua am căutat să mă pregătesc de drum, luîndu-mi pe lîngă cele strict necesare călătoriei şi ceva mîncare, căci în hanurile turceşti care se află pe la ciuflicuri[2] şi care şi acestea sînt la mare depărtare unele de altele, nu se găseşte altă mîncare decît: pedea (lipie), măsline, castraveţi muraţi cu oţet şi nelipsita cafea.

---

* Extras din: *Revista pentru istorie, arheologie şi filologie*, sub direcţiunea dlui Gr. Tocilescu, Bucureşti, 1883.

[1] Aşa numit din cauza mulţimii dafinilor.

[2] Mici proprietăţi particulare.

Scanned with OKEN Scanner

Călătoria pe uscat se face mai cu seamă cu măgari sau catîri şi mai arare ori cu cai, care se închiriază anume de pe la chihai, fără multă greutate, mai ales cînd se dă bacşiş, lucru fără de care în ţara turcească nu poţi face un pas. Aşa, în 25 august 1882, pe la ora 7 dimineaţa, am pornit întovărăşit de mai mulţi cunoscuţi, un chiragiu, un suvariu[1] şi un cavas[2], pe care consulul general al României la Salonic, d. G. Leng, mi l-a pus la dispoziţie. Toţi eram călări afară de chiragiu şi formam o caravană îndestul de respectabilă prin numărul ei, pentru ca la caz de nevoie să ne putem opune tîlharilor, care fac drumurile din Turcia cu totul nesigure şi sînt cea mai vie dovadă despre necultura acestui popor.

Cavasul era îmbrăcat cu fustane, cu tusluci, cu contăşiu şi în cap cu fes roşu, înarmat cu pistoale şi iatagan la brîu; pe lîngă acestea mai avea şi o puşcă albaneză cu ţeava lungă şi cu cremene; soldatul turc pe lîngă revolver mai avea şi o carabină Wincester cu repeţite; eu încă eram înarmat din cap pînă-n picioare, căci căpătasem teşcherea prin care mi se da dreptul de a purta arme, fiindcă nici un creştin n-are voie a fi înarmat fără o anume învoire.

Calabalîcul ce-l aveam era aşezat pe un catîr anume. Catîrii sînt foarte tari; pe aceste animale se pot pune poveri pînă peste 100 ocă. Am văzut îngrămădiţi pe un catîr o familie întreagă, tată, mamă, copii şi pe deasupra două bocceli mari încărcate.

Îndeobşte, catîrul se închiriază cu samar, un fel de şea lungă, umplută cu paie, care cuprinde mai tot trupul animalului, avînd laţuri de lemn de-a lungul ei; la capătul de dinainte, se află o scîndurică lată şi lungă, ce stă drept spre gîtul catîrului. Pe samar se aşterne un chilim (cergă); scările sînt făcute din frînghie.

Pentru a încăleca trebuie să fii ajutat de altcineva, care ţine samarul din partea opusă acelei pe unde încaleci, căci el, fiind legat numai cu o frînghie pe sub pîntecele animalului, se pleacă în partea în care vrei să te sui pe el şi fără a fi reţinut el se întoarce într-o parte.

Călătoria cu catîri sau cu măgari nu se face decît la pas; din cînd în cînd chiragiul strigă la ei „haide", pentru a-i îndemna să mai îndesească pasul, căci altfel adorm mergînd. Ei nu au frîe, ci sînt legaţi numai cu o frînghie de gît pe care uneori chiragiul o apucă spre a trage animalul după dînsul.

Cîrmuirea catîrului în dreapta sau în stînga se face bătîndu-l cu o vărguţă peste gît în partea încotro vrei să apuce, sau prin oarecari strigăte particulare ale chiragiului, pe care aceste inteligente animale le pricep.

E foarte greu a călători pe samar din cauză că nefiind bine strîns, se cumpăneşte şi în dreapta şi în stînga, încît eram nevoit să ţin echilibrul pentru a nu cădea; apoi acestor animale le trece multe prin cap şi au multe obiceiuri, pe care necunoscîndu-le nu le-am putut prevedea; aşa bunăoară catîrului meu, după o călătorie de vreo cîteva ore, îi vine în cap deodată să se tăvălească în colb, încît dacă nu scoteam de grabă picioarele din scările de frînghie ale samarului să sar jos, m-aş fi văzut trîntit la pămînt cu samar cu tot şi cu catîrul peste mine. După ce s-a tăvălit însă catîrul, singur s-a

[1] Soldat turc de la cavalerie.

[2] Aprod pe la autorităţile civile.

Scanned with OKEN Scanner

sculat şi sta ca şi cum m-ar fi poftit să mai încalec iarăşi. Chiragiul se uita la mine şi-mi spunea să nu-mi fie frică, căci şi-a făcut tabietul.

După o călătorie de 13 ore prin Calamaria[1] şi alte părţi mai mult în apropiere de malul mării şi de muntele Olimp, pe o căldură nesuferită aproape 40 grade R., neîntîlnind decît cîmpii întinse fără arbori şi munţi pietroşi, seara pe la ora 8, am ajuns în fine sfărîmat de oboseală la mitocul rusesc, la părintele Modest, mai marele acestui mitoc, către care aveam o carte de recomandaţie ce mi-o dăduse părintele Josii de la mitocul rusesc din Salonic.

Acolo îndată ce am ajuns, am fost cu toţii foarte bine găzduiţi şi ospătaţi cu îmbelşugare. În acel mitoc am găsit şi un călugăr român din Basarabia, care locuia acolo de mai mult timp.

A doua zi dimineaţă am plecat mai departe şi după alte 8 ore de călătorie am ajuns la un sat grecesc numit Nichita; acolo am poposit puţin după care am întreprins trecerea peste muntele Sf. Niculae, foarte înalt şi rîpos, alcătuit din stînci de piatră şi marmură, avînd ca loc de călătorit numai nişte cărăruşe înguste şi primejdioase. Aducîndu-mi aminte de cele ce păţisem cu catîrul şi cu samarul în ziua trecută şi neştiind dacă catîrului meu nu-i va mai veni gust să-şi facă tabietul, să se mai tăvălească încă o dată cu mine pe jos, ceea ce după poziţia locului şi prăpăstiile ce erau în acel munte, putea deveni de astă dată primejdios, am pus în lucrare toată ştiinţa mea echilibristică pentru a mă ţine pe şchelea cea pusă pe spatele animalului, iar de altă parte observam cu mare băgare de seamă urechile lui, pentru a pîndi momentul fatal. Din fericire însă, trecui muntele fără a resimţi alte emoţii decît cele ale fricii.

De ceea parte a muntelui se află satul grecesc Sf. Niculai, unde am mas, oprindu-mă în gazdă la un bătrîn numit Dimitrie, epitropul mînăstirei ruseşti Sf. Panteleimon din muntele Athos. Către acesta aveam o scrisoare de la părintele Modest din mitocul rusesc şi aicea am fost ospătaţi şi găzduiţi foarte bine. Cea dintîi grijă a mea a fost să găsesc o barcă cu care să pot trece golful aşa-numit al Sfîntului munte.

După puţin timp am tocmit o barcă cu pînze mînată de doi voinici barcagii, care a doua zi de dimineaţă trebuia să mă treacă de cealaltă parte în muntele Athos.

Seara avui prilejul a observa unele obiceiuri destul de curioase ale grecilor din acea comună. Femeile îngrijesc de toate treburile gospodăriei, spală, fac bucate, mătură, purtînd pe spatele lor în nişte saci legaţi de gît, pe pruncii lor cei mici, ceea ce produce o privelişte destul de deşanţată. În loc de lumînări aprind făşii făcute anume din lemn de brad.

Sculîndu-mă a doua zi după un somn din cele mai adînci, m-am suit cu tovarăşii mei în barcă, zburînd pe luciul mării, sub puternicul avînt dat de braţele vînjoase ale vîslaşilor noştri, pentru a ajunge mai curînd la locul dorit.

---

[1] O întindere foarte mare de pămînt, unde se află o mulţime de metocuri dăruite mînăstirilor din muntele Athos de către fiica lui Iorie despotul Serbiei, care apoi a devenit soţia sultanului Murat, fără a-şi schimba legea. Se zice că pentru acest fapt călugării i-ar fi dat epitetul de Καλα Μαρια adică „buna Maria".

Scanned with OKEN Scanner

După o călătorie de vreo cinci ore, începu a bate un vînt puternic „Batis"[1] cu totul opus direcţiei ce ne trebuia şi astfel în loc să ajungem unde vroiam, am fost aruncaţi de valuri la arsanaoa[2] mitocului Crumiţa; acolo a trebuit să ne oprim vreo trei ore pînă ce s-a schimbat vîntul, după care apoi am pornit înainte cu barca şi pe la ora 12 noaptea, am ajuns la arsanaoa mitocului mînăstirei bulgăreşti Zograf, unde eram hotărîţi să ne oprim.

I

Muntele *Athos* sau al *Athonului* sau *Sfetagora,* sfîntul munte, după slavoneşte, cum îl numesc mulţi scriitori români, se află la sudul Macedoniei; el înaintează în formă de peninsulă în Arhipelag, odinioară Marea Egee, are o lungime de 60 kilometri şi o lărgime în unele locuri 8—12 kilometri. Înălţimea lui cea mai mare care vine de la sud, e aproape de 2 066 metri deasupra nivelului mării.

Tot muntele are o poziţie pitorească, încîntătoare; e acoperit de păduri răcoroase şi grădini pline cu flori şi pomi roditori. Între arborii ce cresc în acel munte, însemnăm: chedri, chiparoşi, prunari, stejari, paltini, zazi sau pefci, plopi, tei, paltini, frasini, rihi, comori, jugastri, dafini, corcoduşi, mersini, lemn de levant etc.; între arborii fructiferi, aflăm castani, corni, aluni, maslini, smochini, rodii, caişi, migdali, piersici, pruni, alămăi, portocali şi alţii. Dintre florile mirositoare de cîmp, găsim: floarea Maicii Domnului, alişfachia, rigan şi altele.

Legumele pe cît şi fructele ajung la o mărime de necrezut; aşa am văzut păstăi de fasole de o lungime pînă la patru palme domneşti, încît din două păstăi poţi face o mîncare pentru mai mulţi oameni; cît despre bostănei (dovlecei), ei ajung la o lungime colosală, aproape pînă la un cot şi jumătate. Poama (strugure), care se cultivă în mare cătime, ajunge iarăşi la o mărime de boabe aproape cît aceea a unei prune şi este de o dulceaţă ca mierea. Piersicile ajung la mărimea unui măr domnesc şi smochinele din acest munte sînt vestite prin mărimea şi bunătatea gustului lor; în genere, această regiune este binecuvîntată de natură şi nu fără temei au ales-o călugării drept adăpost a vieţii lor. Totul se întîlneşte aici, frumuseţea şi liniştea naturii cu îmbelşugarea cea mai bogată: dulceaţa aerului, felurimea plantelor ce bucură vederea şi îmbălsămează aerul, cîntecul păsărilor, murmurul apelor, zborul albinelor, privirea luciului mării, liniştea văilor, tăcerea şi singurătatea pădurilor, toate acestea fac o ţesătură de voluptăţi ce răpesc simţurile şi înalţă sufletul către Dumnezeu[3].

Marea care înconjoară muntele este şi ea nu mai puţin darnică decît pămîntul; plină de peştii cei mai gustoşi: rofo, han, barbuni, lacherdă,

[1] Afară de acest vînt, mai sînt: Boreas, Notia, Gardist, Tremundan, Levant, Maistru şi altele.

[2] Schele unde se descarcă marfa şi provizii pentru mîncare.

[3] Nicefor Gregoras. Hist. byz. XIV. 7.8.

Scanned with OKEN Scanner

scrumbii, sinagrida, fagria, hiad şi alţii, precum şi de raci, stacoşi foarte mari încît te poţi sătura dintr-un gît de-al lor, stridii, midii, cracatiţă (caracatiţă), calimara, feluri de scoici şi altele.

Capitala aşa-zicînd a acestui munte este Careia sau Caries, o comună cu o poziţie prea frumoasă; locuitorii ei sînt toţi negustori, avînd magazii cu deosebite obiecte necesare pentru gospodărie şi de ale mîncării; unii din ei mai avînd şi mătănii, iconiţe, cruciuliţe de sidef, de os, sau de lemn de chiparos, linguri de lemn de tisă şi alte lucruri bisericeşti, toate lucrate foarte frumos de sihaştri.

În centrul oraşului se află casa administraţiei centrale a comunităţii religioase din sf. munte.

Fiecare mînăstire îşi are cîte un reprezentant numit epistat.

În totul sînt douăzeci de epistaţi, după numărul mînăstirilor şi formează la un loc consiliul permanent al comunităţii religioase, *protata*, Το πρῶτατον ; ei se adună de trei ori pe săptămînă şi discută afacerile generale ale mînăstirilor, judecînd totodată şi pricinile iscate între călugări. În contra hotărîrilor luate de ei este dreptul de apel la Patriarhie.

Adunarea generală a epistaţilor poate fi înlocuită numai prin patru din ei, pentru a judeca afacerile de mică importanţă.

Pecetea ce au epistaţii e de argint şi frîntă în patru bucăţi; fiecare are cîte un pătrat din ea; trebuie deci consimţămîntul unanim al acestor epistaţi pentru ca actul care se învesteşte cu acea pecete să-şi aibă tărie şi să se aducă la îndeplinire.

În Careia se află un birou de poştă şi telegraf şi un atelier de fotografie. În timpurile vechi era şi o şcoală unde se învăţa teologia; astăzi ea nu mai există de mult. Ocărmuirea muntelui este încredinţată autorităţii turceşti, care se compune dintr-un caimacam, un poliţai, un vameş şi vreo zece soldaţi, pentru liniştea publică. Este obiceiul ca oricare închinător ce vine la sf. munte să meargă mai întîi la Careia, să-şi arăte caimacamului teşchereaua şi să vadă şi pe epistaţi. Afacerile penale comise de călugări se judecă de caimacam împreună şi cu reprezentanţii mînăstirilor. Toate mînăstirile din sf. munte plătesc anual guvernului turcesc o dare de 625 lire otomane.

II

Cîteva cuvinte asupra mînăstirilor din acest munte nu credem că vor fi de prisos.

În timpurile vechi se ridicase pe vîrful cel mai înalt al peninsulei un altar lui Jupiter, de la care muntele primi numele de Athous; mai tîrziu, pe la secolul al XI-lea, peninsula întreagă în care se află aşezat muntele, devenind locaşul mai multor mînăstiri, muntele luă numele τό ἅγιον ὄρος, sfîntul munte, care se păstrează şi astăzi în gura călugărilor greci, pe cînd în afară este cunoscut mai mult sub numele vechi schimbat în Athos.

Înainte de a ajunge în munte se vede la baza peninsulei urmele canalului pe care Xerxes imperatorul perşilor întreprinse a-l săpa, după ce flota

lui Mardonius fusese nimicită în anul 494 înainte de Christ de către furtunile ce se nasc adeseori în jurul peninsulei, care sînt aşa de tari, încît oamenii cu anevoie pot merge de la un loc la altul, fără a fi trîntiţi la pămînt.

Vechii locuitori ai peninsulei erau unii greci, alţii barbari, care însă vorbeau mai toţi limba greacă, atraşi mai ales de aerul cel curat şi de toate bunătăţile naturii ce se află acolo cu îmbelşugare.

De pe la secolul al IX-lea, începe a se vedea călugări bizantini în muntele Athos; aceşti călugări zidiră mînăstirea Xeropotam, cu toate că exista mare discuţie între ei, chiar în privinţa antichităţii respective a mînăstirilor, din care unii pretind că mînăstirea Lavra ar fi cea mai veche.

Organizaţia vieţii monahale se atribuie de călugări sf. Atanasie, care zidi pe la anul 963 mînăstirea Lavra. Împăratul Constantin Monomac, printr-un regulament din anul 1406, reglează viaţa monahală şi raporturile de proprietate ale deosebitelor mînăstiri şi opreşte totodată şi intrarea femeilor în muntele Athos, pe care pentru prima oară îl numeşte sfîntul munte, τὸ ἅγιον ὄρος. Ele nu trebuie să păşească peste Megala Viglia, care se consideră ca graniţa muntelui Athos; această oprire se întinde pînă şi la animale.

În tot timpul cît am stat în sfîntul munte, n-am zărit nici un animal de parte femeiască, precum vaci, măgăriţe, iepe, capre, căţele, mîţe, nici măcar găini. Dacă călugării sf. munte ar fi stăpîni şi pe văzduh, ar opri desigur şi păsărilor zburătoare de parte femeiască să profaneze aerul respirat de ei. Lucru vrednic de luat aminte este că nici turcii n-au voie să locuiască cu femeile lor în sf. munte.

III

Tot pămîntul muntelui Athos este împărţit între douăzeci de mînăstiri ce se află acolo aşezate pe de o parte şi pe de o alta a muntelui; cele mai multe din ele sînt pe lîngă malul mării.

Ele se numesc: Lavra, Caracal, Filoteu, Ivir, Cotlomuş, Stavronichita, Pantocrator, Vatoped, Castamanit, Duheriu, Csenof, Esfigmen, Xeropotam, Simopetra, sf. Pavel, Grigoriu, Dionisiu, Chilindar, Zograf şi sf. Panteleimon.

Afară de mînăstirea Chilindar care e sîrbească, Zograf care e bulgărească şi sf. Panteleimon care e rusească, toate celelalte sînt greceşti.

Toate aceste mînăstiri sînt supuse Patriarhatului din Constantinopol. Ele sînt zidite din piatră cioplită şi înconjurate cu zid, care odinioară aveau aşezate pe ele tunuri şi păreau ca nişte adevărate cetăţi. Cele mai bogate din ele posedă spitaluri, farmacii, biblioteci însemnate şi arhive preţioase, apoi argintării, pietre scumpe, care împodobesc icoanele şi moaştele sfinţilor şi alte lucruri de artă foarte vechi, unele din timpurile primitive ale creştinătăţii.

Aceste mînăstiri se numesc împărăteşti şi se împart în *chinovii* κοίνοβια şi *idioritmi* ἰδιορρύθμια.

Scanned with OKEN Scanner

Chinovii se numesc acelea unde călugării trăiesc în comun, adică nu le este iertat a mînca în chilia lor în deosebi, ci toţi la masa comună, la trapeză; a avea bani asupra lor, ori a-şi face haine, a-şi împodobi chilia cu mobilă, ori a-şi cumpăra ceva spre trebuinţa lor particulară; ei sînt datori a cere toate lucrurile de care au nevoie la stareţ sau egumen, care are administraţia mînăstirii şi care se alege de comunitate; afară de aceasta, ei sînt supuşi la cele mai aspre canoane bisericeşti.

Idioritmi sînt acelea unde călugării nu-şi au viaţa în comun, mănîncă fiecare în parte în chilia sa, se îmbracă din banii săi şi administraţia acelor mînăstiri este încredinţată unui sfat de mai mulţi călugări aleşi de comunitate pe mai mulţi ani. Pe lîngă acestea, canoanele bisericeşti nu sînt aşa de aspre.

Pe lîngă aceste mînăstiri se mai află şi schituri care nu sînt altceva decît mici mînăstiri ce se află pe teritoriul celor douăzeci de mînăstiri împărăteşti; ele plătesc embatic pentru locul ce-l ocupă şi dreptul ce li se învoieşte de a păşuna vitele şi a tăia lemne din pădure pentru foc, pentru facere de cărbuni şi altele.

Aceste schituri sînt: Capsocalivi, Sf. Ana mare, Sf. Ana mică, Schitul nou[1], Schitul Sf. Ioan botezătorul sau al Jvirului, Schitul Sf. Panteleimon sau al Cotlomuşului, Sf. Dumitru, Xenof, Sf. Andrei sau Sarai, Prorocul Ilie, Bogorodiţa sau naşterea Maicii Domnului, Schitul Zografului sau Cernivir, Lacu şi Prodromu.

Aceste două din urmă sînt româneşti.

Schiturile se împart şi ele, ca şi mînăstirile împărăteşti, în chinovii şi idioritmi.

Pe lîngă călugării ce locuiesc în mînăstiri şi schituri, mai sînt *chilioţii*, adică acei care-şi cumpără loc de pe la vreo mînăstire şi-şi clădesc încăperi, în care trebuie să fie neapărat şi un mic paraclis. Chiliotul ţine pe lîngă sine doi pînă la trei ucenici pentru slujba bisericii şi a chiliei.

Mai sînt încă şi *colibaşii*, care au numai o mică chilie proastă numită *colibă;* ei sînt săraci cu desăvîrşire, n-au decît traista ce o poartă în spate şi metaniile călugăreşti de lînă. Pentru a-şi cîştiga pîinea de toate zilele, unii din ei lucrează cruciuliţe, iconiţe de os, linguri de lemn, metanii din seminţele unei plante ce se numeşte „lacrimile Maicii Domnului" şi care apoi le vînd în orăşelul Careia. Unii din ei muncesc pe la călugării cei mai avuţi; cei mai bătrîni şi slabi cer milostenie pe la mînăstiri, dîndu-li-se bani, pîine şi untdelemn, mai cu seamă la mînăstirea rusească Sf. Panteleimon, care astăzi e cea mai bogată din toate mînăstirile din Sf. munte; ea singură numără 900 de călugări şi cheltuieşte pe an pentru întreţinerea lor şi a mînăstirii peste 40 000 oca untdelemn, 60 000 oca peşte şi altele. Ea are o tipolitografie, un atelier de fotografie, un vaporaş pentru trebuinţa mînăstirii şi alte multe lucruri, care alte mînăstiri nu le au.

Pe lîngă colibaşi mai sînt şi *pustnicii* care trăiesc prin peşteri făcute în stînci şi prin locurile cele mai sălbatice şi primejdioase, încît numai uitîn-

[1] Întemeiat pe la an. 1760 de către un moldovan numit Daniil.

du-te la ele te cuprinde groaza cum e cu putinţă ca să fie locuinţi omeneşti. Pustnicii se feresc a se întîlni cu cineva şi dacă zăresc vreun om de departe în calea lor, schimbă drumul şi-l ocolesc. Dacă este întîlnit de cineva, atuncea el pleacă capul în jos, se uită în pămînt, nu răspunde la nici o întrebare şi fuge ca un sălbatic; ei umblă cu picioarele goale şi sînt îmbrăcaţi prost de tot, curg zdrenţele de pe hainele lor şi nu le schimbă cu anii, decît atunci cînd s-a rupt de istov. Ei nu mănîncă decît buruieni şi rădăcini şi de două ori pe săptămînă pîine uscată înmuiată în apă, dacă au. Acea pîine li se aduce ca pomană de către alţi călugări în zile anume pe cînd pustnicii nu sînt în peşteri.

Pentru a se scoborî din peşteri, pustnicii au cu ei frînghie şi o scară care o pun de pe o stîncă pe alta şi agăţîndu-se de frînghie, se dau jos, încet cîte încet, din înălţimile stîncilor în care se află; este o adevărată gimnastică primejdioasă, căci cea mai mică nebăgare de seamă poate să-l arunce într-o prăpastie.

În călătoria care am făcut-o cu barca în jurul Sf. munte, pentru a mă duce pe la mînăstirile care sînt aşezate pe lîngă mare, am văzut la peşterile ce se află pe malul mării nişte sîrme ca cele de la telegraf lăsate pînă aproape de apă, în capătul cărora erau aninate nişte coşniţe, pentru ca călătorii cu barca să se oprească şi să pună ceva de mîncare în ele. Aceasta este cea mai mare pomană ce poate face un închinător. Din cînd în cînd pustnicii trag coşniţele de încearcă să vadă dacă şi-a făcut cineva pomană cu ei, punîndu-le ceva de mîncare.

Numărul total al călugărilor în timpurile vechi ne spun bătrînii, că se urca pînă peste 20.000; astăzi însă nu se urcă decît la 6000—7000.

IV

Să vin acum la partea cea mai interesantă a călătoriei mele în muntele Athos, anume la vechile rămăşiţe istorice lăsate de domnii români în această peninsulă.

Chiar la locul unde m-am oprit cu barca, arsanaoa mitocului mînăstirii bulgăreşti Zograf, se află un turn înalt de piatră cioplită, în care sînt mai multe odăi menite pentru găzduirea călătorilor închinători.

Într-una din acele odăi am mas şi eu neştiind că acel turn e zidit de Ştefan cel Mare eroul Moldovei. Sculîndu-mă dimineaţa pentru a mă pregăti de drum înainte la mînăstirea Zograf, se apropie de mine un călugăr şi-mi spuse în româneşte: „ştii închinătorule că astă noapte ai mas în turnul lui Ştefan Vodă, domnul Moldovei?“ Aceste cuvinte ale călugărului m-au pus în mirare şi-l întrebai îndată, că de unde aceasta; el îmi răspunse că se află o inscripţie care mărturiseşte pe cel ce a zidit turnul şi acela este Ştefan domnul Moldovei. Şi în adevăr zisele acelui călugăr erau întemeiate, căci mi-a arătat înăuntru turnului, într-un loc întunecos, în partea lui superioară, o piatră mai mare ceva de un cot, atît în lungime cît şi în lăţime, mai mult

Scanned with OKEN Scanner

pătrată, pe care se află scrisă în slavonește inscripția următoare, pe care o reproduc după cît mi-a stat în putință.

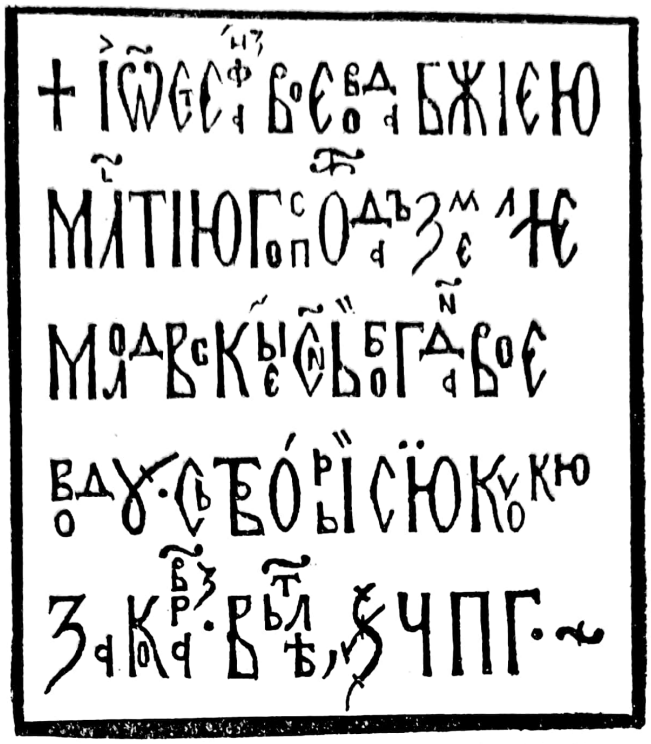

Care se traduce: „Io Stefan voevod cu mila lui Dumnezeu Domn țării Moldovei, fiul lui Bogdan voevod a zidit acest turn pentru corăbii la anul 6983 (1475).

Apoi, scoborîndu-mă de acolo, călugărul mi-a arătat în josul turnului, tot pe dinăuntru, o altă piatră, cam de aceeași mărime, într-un loc ascuns și întunecos, încît mi-a trebuit o lumînare spre a ceti inscripția ce se află pe dînsa. Iat-o:

„Blagocestivul și iubitorul de Hristos Ion Bogdan voevod a zidit acest turn în numele sf. Neculai la an. 7025 (1517)".

Din aceste două inscripțiuni se poate vedea că ambii domni, tatăl și fiul, au contribuit la zidirea acestui turn.

Plin de bucurie și mulțumit despre cele ce văzusem, mă pregăteam acum să pornesc la mînăstirea Zograf, cînd deodată am fost întîmpinat de părintele David, schimonah din schitul român Prodrom, care venise într-adins să mă întîlnească și cu care făcusem cunoștință mai dinainte la ambasada română din Constantinopole. Sfinția sa s-a oferit a mă întovărăși în toată călătoria ce voi face în sf. munte și apoi împreună cu mai mulți alți călugări, un serdar[1] și cavasul am pornit călări pe catîri spre mînăstirea Zograf, prin locurile cele mai frumoase și mai pitorești. Tot drumul e pardosit cu pietre, pe partea din stînga sînt sădite o mulțime de vii, iar pe partea din dreapta se află o prăpastie foarte adîncă, în josul căreia curge un pîrîu cu o repeziciune nemaipomenită. Mai înainte de a ajunge în apropiere, atît serdarul cît și cavasul au început a împușca din puști și din pistoale spre a vesti sosirea noastră. Acolo mi s-a făcut o primire din cele mai pompoase; preoții îmbrăcați în odăjdii cu icoanele și cu crucea în mînă eșise înaintea mea la clopotnița mînăstirii, de acolo în sunetul clopotelor și în cîntări bisericești, călcînd pe frunze de dafin, pe care le presăraseră înadins mai dinainte, am intrat în mînăstire; acolo îndată călugării au început a clătina policandrele, obicei ce se păstrează în sf. munte la sărbători mari.

După o mică slujbă, spre mai marea mea mirare, am auzit cîntîndu-se în românește „mulți ani trăiască" și „Doamne miluiește", pomenindu-se și regele nostru Carol I.

Mînăstirea Zograf numită și a Zugrafului „μόναστήριον τοῦ Ζογραφον" departe de mare ca la trei sferturi de oră, înconjurată din toate părțile cu munți și păduri de o frumusețe nespusă, cu hramul Sf. Gheorghe, de la icoana acestui sfînt, care ne spune tradiția că s-a zugrăvit singur de sine și a cărui chip se afla mai întîi în mînăstirea sf. Gheorghe din Palestina, a fost zidită pe la începutul secolului al X-lea, sub împărăția lui Leon cel înțelept, de către trei frați Moise, Aron și Ioan, din neamul împăratului Justinian. Mai pe urmă această biserică se zice că s-a dărîmat cu desăvîrșire de către Papa Romei, pentru a pedepsi pe călugării ortodocși, care se împotriveau de a recunoaște autoritatea sa; apoi pe la anul 1502 s-a zidit din temelii de Ștefan cel Mare, Domnul Moldovei, pe dărămăturile vechii biserici înzestrînd-o cu multă avere.

Acest domn se pomenește la sf. jertfelnic și e înscris în pomelnicul cel mare al mînăstirii.

Această mînăstire de la anul 1850 încoace s-a făcut chinovie din idioritmă ce era. Are peste una sută șasezeci călugări dintre care vreo douăzeci sînt români.

Înăuntrul bisericii am văzut pe Ștefan cel Mare zugrăvit pe peretele din față, din dreapta cum intri pe ușă; el e arătat cu barbă și nu bătrîn, avînd scris deasupra cuvintele:

Стефан Воевода Молдавскіи Ктітор Довроветскіи Капріанскі і овновітелі сеіа овітеси, adică „Ștefan Voevod al Moldovei, ctitor Dobrovățului,

[1] Îngrijitor peste păduri.

Caprianii şi înnoitorul acestui locaş". Apoi de o parte a lui se află chipul lui: Александру Воевода Молдаскіи овновітели Капріанскии. „Alecsandru voevod al Moldovii, înnoitorul Caprianii", iar de altă parte: Василии Воевода Молдавски подложникь Довроветскии. „Vasile voevodul Moldovii, ctitor al Dobrovăţului".

Afară de aceşti trei domni, se mai află încă unul pe partea din dreapta lîngă fereastră, cum intri în biserică; nu se poate cunoaşte însă cine e, din cauză că tocmai în locul unde era scris numele lui s-a stricat peretele şi s-au pus nişte drugi de lemn spre a se drege fereastra[1]. (vezi nota 1 la pag. 110).

Tot în biserică se mai păstrează şi un steag al lui Ştefan cel Mare, care e ca un prapur de biserică; pe de o parte se vede cusut cu fir şi cu mătase sf. Gheorghe călare şi împrejurul steagului, troparul sfîntului în litere cusute cu fir; de cealaltă parte se vede botezul Domnului cusut tot cu fir şi împrejur troparul: „Botezîndu-te tu Doamne" asemenea cusut cu fir; aceste rugăciuni sînt scrise în limba slavonă.

Afară de acest steag se mai află încă unul tot al lui Ştefan cel Mare, care se păstrează în bibliotecă; pe el se vede cusut cu fir de argint sfîntul Gheorghe, care şade pe scaun şi sub picioarele lui zdrobeşte un balaur, iar doi îngeri îi pun coroană pe cap; în jurul steagului se văd în limba slavonă scrise în litere cusute cu fir următoarele:

О страстотеръпче и побѣдоносче великїи Георгіе иже въ бѣдах и въ напастехъ скоріи прѣдстателю и топліи помошниче и скръбѣщим радости не изглаголаннаа пріими от нась и сіе молене смѣренаго своего раба наша Стефана Воеводы божіею мілостію господарѣ земли Молдавскои ѧ съхрани его невредима въ сьи вѣкъ и въ грѧдущіи молитвами четьщихъ тѧ ꙗко да прославлѣемъ тѧ въ вѣкы амниь и сътвори е в лтѡ ҂з. а господства своего лѣт лз҃.

Aceasta se traduce astfel:

„Îndelung răbdătorule și purtătorule de biruinți mare Gheorghe cela ce în nenorociri și în năpaste grabnic vii ajutor și fierbinte ajutător și celor scîrbiți bucurie nespusă, primește de la noi această rugăciune, de la smeritul robul lui D-zeu Ștefan voevod, cu mila lui Dumnezeu domn țării Moldoveii; și-l păzește neatins în acest veac și în cel viitor cu rugăciunile celor ce te cinstesc ca să te proslăvim în veci amin și s-a făcut în anul 7000 și al domniei lui anul al 37."

Cîmpul acestui steag pe care e cusut sfîntul e de atlas roșu vechi și rupt de tot; mai mulți călugări erau de părere ca să se repare acel steag, luîndu-i cusăturile și punîndu-le pe alt atlas nou; eu însă i-am rugat să nu facă aceasta, să-l lase așa vechi și rupt cum se găsește, spre a nu schimba această prețioasă rămășiță a unor timpuri de mult trecute. Această rugăminte am făcut-o mai ales părintelui arhimandrit Climent, starețul mînăstirii și părintelui Neofit, călugăr român din orașul Chișinău din Basarabia, cărora nu am cuvinte a le mulțumi pentru buna primire ce mi s-a făcut, precum și pentru graba și buna voință care mi-a arătat-o a mă îndatori în cercetările mele, dîndu-mi orice deslușire de care am avut nevoie.

---

[1] Aceste portrete sînt mai noi, zugrăvite la rezidirea bisericii și deci nu garantează autenticitatea figurilor. Dl Al. Pencovici, în o scriere a sa *„Impresiuni de la muntele Athos"*, înserată în gazeta Timpul, nr. 232 din 22 oct. 1882, spune că dăruiește bibliotecii Academiei Române o litografie a lui Ștefan cel Mare, ce i s-ar fi dat de călugări, pe care o anexează sub nr. 4 și care ar reproduce portretul vechi al lui Ștefan vodă. Această litografie nu este însă altceva decît cea vulgarizată de Gh. Asaki, care reprezintă pe Ștefan sub figura lui Christos și care poartă chiar numele Domnului în românește și franțuzește. Mărturisim că nu era nevoie a se aduce asemenea portret de la muntele Athos și a se oferi Academiei.

Scanned with OKEN Scanner

În biserică se mai află o icoană de la Ștefan vodă, pe care e zugrăvit sf. Gheorghe și e străbătută de gloanțe. Despre această icoană călugării spun că: pe cînd Ștefan vodă era la Bender în Basarabia, s-a început un război cu tătarii, în care Domnul Moldovei a rămas învins; trecînd apoi Prutul și intrînd în Moldova a mers prin o pădure și a înoptat, dar văzînd de departe o zare de lumină la o casă de lîngă biserica din Dobrovăț, Ștefan vodă s-a dus acolo; „călugării dinăuntru au întrebat cine este, Ștefan le-a răspuns, „om pămîntean“ și deschizîndu-i ușa, a intrat înăuntru și le-a zis în slavonește „dobrovecer“ „bună seara“; călugării i-au răspuns „Dobrovăț“, de unde a rămas numele locului și pînă astăzi; și întrebînd Ștefan dacă se află biserică în acel loc, călugării i-au răspuns că da și ducîndu-se să se închine a adormit în biserică și în somn i s-a arătat sf. Gheorghe, care l-a întrebat: ce ești așa de înspăimîntat Ștefane? Ia icoana mea și te pornește spre Bahlui, că am să-ți ajut să biruiești pe tătari. Ștefan s-a sculat și a doua zi, strîngînd oastea, a luat icoana sfîntului și a mers la Frumoasa, unde întîlnind pe tătari, care veniseră spre Iași, s-a început lupta. Ștefan punînd icoana sfîntului înaintea vrăjmașului, l-a biruit și a alungat pe tătari pînă dincolo de Nistru. Încetînd bătălia, tătarii au trimis soli la Ștefan să-i spună că nu i-a biruit el, ci un tînăr care este vrednic împărat și asupra noastră și asupra voastră. Atunci Ștefan a poruncit să iasă toată oastea din tabără să vadă care a fost acel ostaș care i-a biruit, dar solia n-a recunoscut pe nimeni. Spuse Ștefan să deschidă biserica să intre solii în ea și cum au intrat au început a striga: acesta ne-a biruit pe noi, arătînd icoana Sf. Gheorghe. După aceea Ștefan a trimis icoana la sfîntul Munte la mînăstirea bulgărească Zograf, închinîndu-i ei veniturile Dobrovățului și Lipovățului din Moldova, precum și Chipriana din Basarabia.

În dreptul bisericii, la vreo cîțiva pași de ea, se află o trapeză de piatră foarte frumoasă zugrăvită pe dinăuntru, zidită iarăși de Ștefan cel Mare, după cum dovedește inscripția slavonă de pe o piatră ce se află pe ea, la o înălțime de cîțiva stînjeni în partea dreaptă spre chiliile călugărilor. În josul acestei pietre, din dreapta se vede capul de bou cu steaua, soarele și semiluna pe care iarăși o reproducem aici.

✝. Иже въ христа благовѣрнь Іѡ Стефан Вое-
вода милостю божіе господарь земли Молдо-
влахіиской сыи Богдана Воеводу сътворы сию
трапезарию въ лѣт ҂зг̅ създасе и сьвръшисе ме-
сѣц юн. ѕ а господства его текущи лѣт м̅.

Adică:

„Is. Hristos Nica. Cel în Christos drept credincios Io Ștefan voevod cu mila lui Dumnezeu Domn țării Moldovlachii, fiul lui Bogdan voevod, a făcut acest trapezar în anul 7003 (1495); l-a fundat și l-a sfîrșit în luna iunie în 6 și de la domnia sa anul curgător 40“.

Scanned with OKEN Scanner

Această trapeză astăzi se dărîmă de către călugării mînăstirii pentru a zidi alte încăperi cu o faţadă mai frumoasă. La fiecare lovitură de ciocan resimţeam parcă în inima mea un răsunet dureros, văzînd cum se nimiceşte acest monument, care deşi poate păcătuieşte în contra regulilor estetice, totuşi nu este mai puţin o rămăşiţă scumpă poporului nostru. Am rugat pe arhimandritul Climent stareţul mînăstirii şi pe alţi cinstiţi părinţi ca să se păstreze măcar piatra ce purta acea inscripţie, aşezîndu-se pe zidul noii clădiri, spre a rămîne de dovadă că pe acel loc a fost cîndva trapeza lui Ştefan cel Mare, eroul Moldovei.

Înainte de a porni la drum, am iscălit după obicei într-o condică ce se păstrează pe la mînăstiri, numele meu, data venirii, dîndu-mi-se spre amintire iconiţe, mătănii şi fotografia sf. Gheorghe, în josul căreia se află şi mînăstirea.

De acolo am mers la mînăstirea Vatoped cu hramul Buna-vestire, una din cele mai bogate din tot muntele Athos; se zice că a fost zidită de Constantin cel mare; apoi împăratul Teodosie a reînnoit-o în amintirea unei minuni ce s-a întîmplat cu fiul său Arcadie, căci pe cînd era aproape de insula Imbro, în preajma muntelui Athos, iscîndu-se o furtună înfricoşătoare, Arcadie a căzut în apă dar nu s-a înecat, ci a fost dus pe apă neatins în muntele Athos, unde s-a găsit în nişte rugi. Această întîmplare a dat numele mînăstirii, de la Βάτος, rug şi Παίδιον, copil.

Înăuntrul bisericii am văzut păreţi şi icoane lucrate în mozaic; aşişderea între alte antichităţi de ale bisericii de mult preţ mi s-a arătat de călugări sfînta cruce, pe care spun ei că împăratul Constantin o purta în războaie;

de asemenea şi brîul Maicii Domnului, precum şi o parte din trestia şi buretele care a adăpat în timpul muncilor pe Isus Hristos.

Am vizitat şi bogata sa bibliotecă, care posedă pînă la patru mii de manuscripte; între altele am văzut geografia lui Strabon şi a lui Ptolomeu, precum şi o biblie grecească veche din secolul al XII împodobită cu o mulţime de miniaturi, precum şi mai multe liturghii şi molitve pe pergament, aproape de cinci coţi în lungime şi mai bine de jumătate de cot în lăţime. Aceste făşii de pergament se află învîrtite pe nişte suluri alipite de capetele lor şi cel ce le citeşte le desfăşoară treptat învîrtindu-le în mod invers, încît cînd a sfîrşit de cetit liturghia sau molitva, se găseşte cu sulul iarăşi strîns pe partea cealaltă.

Călătorind mai departe am ajuns la mînăstirea Doheriu, cu hramul sfinţii Voievozi, unde am văzut zugrăvit pe pereţii bisericii pe Ioan Alecsandru, cu inscripţia în limba greacească: ἐν χριστῷ τῷ θεῷ εὐιεβσέα καὶ πίστις α.. φέντης πάτη Μολδοβλαχὶας Ιωάννηζ Αλεξάνδρου Βοεβόδαζ καί κτίτωρ τής μονῆς ταὐτης: „în Hristos Dumnezeul cucernicie şi credinţă. Domnitor al întregei Moldovlachii, Ioan Alecsandru voevod şi ctitor al acestei mînăstiri". Apoi de o parte Ιωάννης Μπογάν κτὶτορ „Ioan Bogdan ctitor", iar de altă parte: εὐσεβεστάτη Κητία Ροξάνδα, „Prea evlavioasa Doamna Rucsandra".

Aceşti trei au trimis pe mitropolitul Teofan de a zidit biserica şi murind dînsul s-a şi îngropat acolo, unde i-am şi văzut mormîntul.

Despre zidirea acestei biserici din temelie de către Ioan Alexandru voievod mărturiseşte inscripţia următoare, care se află pe piatră deasupra uşii:

Οὗτος ο θεῖος καὶ περιβόητος ναός τῆς Θείας τε καὶ ἱερᾶς μονῆς τῶν πανμεγίστων ταξιαρχῶν Μιχαὴλ καὶ Γαβριὴλ τῆς ἐπόνομαζομένης Δοχειαρίου ἀνηγέρθη ἐκ βάδρων καὶ ἀνεστολίσθη δία συντρομῆς καὶ ἐξόδου τοῦ εὐσεβεστάτου αὐθέντου κυρίου Ιωάννου Αλεξάνδρου βοεβόδα πάσης Μολδοβλαχίας ἡγεμονέυοντος καιροῦ Θεοφίλου ἔτος ,ζος ω μηνι δε.

„Acest sfînt şi faimos locaş al Dumnezeeştii şi sacrei mînăstiri a prea măriţilor tacsiarchi Mihail şi Gavril pronumit Dohiariu s-a ridicat din temelie şi s-a împodobit prin contribuţia şi cheltuielile prea slăvitului Domn Ioan Alecsandru voevod a toată Moldovlachia, care a domnit pe timpul lui Teofil, an. 7076 (1567), luna dec. 8.

De acolo am trecut la mînăstirea rusească cu hramul Sf. Panteleimon, numită şi Rusicon, care se zice că a fost zidită de către nişte călugări veniţi din Rusia în Macedonia în secolul al XI-lea, sub împărăţia lui Alexie I Comnen; această biserică s-a dărîmat cu totul şi s-a zidit din temelie de către Domnul Scarlat Calimach, la an. 1812.

La această mînăstire mi s-a făcut aceeaşi primire pompoasă ca şi la mînăstirea Zograf.

Scanned with OKEN Scanner

Intrînd în biserică se vede capul de bou al Moldovei şi vulturul ţării româneşti pe uşile cele mari de lemn ale bisericii, sculptate cu măiestrie şi foarte frumos. Deasupra uşii bisericii am citit în greceşte următoarea inscripţie:

Οὗτος ὁ θεῖος καὶ περικαλλὴς ναὸς τοῦ ἁγίου ἐνδόξου μεγαλομάρτυρος καὶ ἰαματικοῦ Παντελεήμονος ἀνηγέρθη ἐκ βάθρων καθὼς καὶ ἅπασα ἡ ἱερὰ καὶ σεβασμία αὕτη μονὴ ἐπιλεγομένη Ρουσσική, ὑπὸ τοῦ εὐσεβεστάτου ἡγεμόνος πάσης Μολδοβλαχίας Σκαρλάτου Καλλιμάχη προτροπῇ τοῦ ἀειμνήστου καθηγουμένου κτίτορος καὶ αὐτοῦ τῆς αὐτῆς μονῆς Σάβα ἱερομονάχου τοῦ Πελοποννησίου ἐν ἔτει ΑΩΙΒ: μέχρι τοῦ ΑΩΚΑ: ἔκτοτε δέ ἐκάλλωπίσθη καὶ καλλωπίζεται ἔτι μᾶλλον ἐπὶ τὸ κρεῖττον ὑπὸ τοῦ νῦν εὐκλεοῦς ἡγουμένου ὄντος καὶ Γερασίμου ἱερομονάχου τοῦ ἐκ Δράμας ἐν ἔτει ΑΩΝΕ.

Adică: „Această dumnezeească şi prea frumoasă biserică a sfîntului slăvit mare mucenic şi tămăduitor Panteleimon, s-a ridicat din temelie precum şi toată sfînta şi cinstita această mînăstire pronumită Rusico, de prea evlaviosul Domn a toată Moldovlachia Scarlat Calimach, după îndemnul de-a pururea pomenitului egumen ctitor şi el al aceleeaşi mînăstiri Sava ieromonach Peloponisianul la anul 1812 pînă la 1821, iar de atunci s-a împodobit şi se împodobeşte încă din ce în ce mai mult spre mai bine de către actualul cu bun renume egumen şi ieromonach Gherasim din Drama la anul 1855".

Pe un turn înalt care se ridică lîngă trapeză se află sculptat în piatră în partea lui superioară capul de bou cu data 1819.

În ziua de Sf. Alexandru, am asistat la sfînta liturghie unde era sobor, fiind ziua împăratului rusesc şi unde slujea mitropolitul Nil Pentapoleos. Acest venerabil preot cunoscut în România este foarte iubit în sf. munte de toţi călugării schitului român Prodrom, căci în toate afacerile şi luptele ce le au călugării români cu cei greci din mînăstirea Lavra, totdeauna a căutat să-i sprijine şi să-i ocrotească cu influenţa de care dispunea.

Prea-sfinţia sa mitropolitul a rostit în limba română mai multe rugăciuni, ceea ce ne-a măgulit prea mult.

În timpul liturghiei am auzit corul de muzică vocală cîntînd cele mai frumoase melodii religioase ruseşti, cu cea mai mare acurateţă şi precizie. Acest cor este singurul care se află în sfîntul munte. Aici, ca şi la celelalte mînăstiri, am iscălit după obicei în condica închinătorilor, dîndu-mi-se spre amintire iconiţe, mătănii, fotografia mînăstirii şi o carte rusească slavă şi

Scanned with OKEN Scanner

greacă în care se află mai multe hrisoave în limba romană de ale Domnilor noştri intitulată: *Acta praesertim graeca, Rossici in monte Athos monasterii.* Акты рускаго на свѣтомъ Аѳонѣ Монастыря св. велико мученика и цѣлителя Пантелеимона. Кіевъ типографіи Кіевопечерской успенской Лавры 1873[1]

Înainte de a porni la această mînăstire am fost şi la chilia părintelui Luchian, care se află în apropiere; are o poziţie încîntătoare, înconjurată de vii, de pomi şi de florile cele mai frumoase. Părintele Luchian este cunoscut în tot Sf. munte; e un pictor distins; multe din icoanele mînăstirii Sf. Panteleimon sînt lucrate de el cu multă artă.

În apropiere de această mînăstire se află mînăstirea Xenof, care a fost meremetisită de fraţii Duca Vornicul şi Radu, boieri din Ţara Românească zugrăvind şi biserica: ei se pomenesc la Sf. jertfelnic neîncetat. Catapeteasma acelei biserici e unică în felul ei în tot Sf. munte; toată e de marmură de o frumuseţe nespusă.

De acolo am pornit călări pe catîri împreună şi cu părintele mitropolit Nil la locuinţa sa în Careia, unde am fost găzduit timp de mai multe zile, bucurîndu-mă de cea mai darnică ospitalitate. Locuinţa părintelui putem zice că e cea mai frumoasă şi mai pitorească din întregul oraşel; ea e înconjurată cu o grădină plină cu cele mai frumoase flori, vie şi pomi roditori. În ea se află şi o capelă de toată frumuseţea, unde se slujeşte sfînta liturghie de obşte.

Apoi după obicei am făcut vizită la comunitate şi la caimacam, pe care-l anunţasem mai înainte; el îndată mi-a oferit ciubuc şi cafea, a doua zi caimacamul mi-a întors vizita.

---

[1] O asemenea carte s-a dat de aceeaşi mînăstire spre aducere aminte şi Dlui Alex. Pencovici pe care a oferit-o Academiei Române. Dsa în a sa scriere: *„Impresiuni de la Muntele Athos"*, ce a publicat şi despre care am vorbit în nota de la pag. 32, ne spune că: „m-am încredinţat, că nu toate manuscriptele din ţările noastre s-au inventariat în publicaţiile străine care s-au tipărit. Astfel, domnul Victor Langlois în *„Le mont Athos et ses monastères"* Paris 1867 — carte ce cuprinde numărul cel mai mare de documente descoperite în peninsula Atonică — nu face menţiune la „Rusicu" decît în total de vreo 27 documente din România; pe cînd am putut aduce 32; adică 4 în slavoneşte, din care cel mai vechi este din 1487, — 15 româneşte, din care cel mai vechi din 1709 şi 13 în greceşte, din care cel mai vechi cu data 1744. Aceste hrisoave n-am avut trebuinţa a le copia; pentru că părintele bibliotecar a binevoit a mi le procura toate in extenso, împreună cu traducerea lor în rusește, tipărite într-un volum cu 618 pagini (anexa nr. 1) intitulat: *„Acta, praesertim graeca, Rossici in monte Athos monasterii"*.

Nu înţelegem cum d. Pencovici spune că a *putut aduce* acele documente, de vreme ce ele erau *publicate* în cartea rusească de care vorbeşte dsa, cunoscută la noi îndată după ce a ieşit la lumină şi din care în anul 1876 s-a reprodus: *„Gramata Mitropolitului Gavriile, prin care rînduieşte de egumen mînăstirei Doamnei pe ieromonahul Teofan"* (vezi Uricariul sub direcţiunea dlui Teodor Codrescu, Iaşi, 1876 tom. VI. pag. 351). Credem că era de prisos a se aduce asemenea carte de la muntele Athos şi a se oferi Academiei.

Aici am văzut, după spusa călugărilor, biserica cea mai veche din muntele Athos numită „Protata", cu hramul adormirea Maicii Domnului, ea este zidită de marele Constantin la an. 337 d. Chr. şi care se zice că a fost odinioară capişte de idoli, iar în timpul patriarhului Evdocsie Arianul, s-a ars de către neîndumnezeitul Iulian Paravatul; zidurile ei dinăuntru şi astăzi sînt înnegrite de fumul flăcărilor; arhitectura ei este foarte simplă, nu seamănă a biserică; n-are turnuri, pare mai mult ca o casă. Călugării şi slujitorii acelei biserici se întreţineau cu banii ce se trimiteau din veniturile bisericii Trei Ierarhi din Iaşi şi ale mînăstirii Cotroceni din Bucureşti.

Din Careia se vede mînăstirea Cotlomuş, ea se află la un sfert de oră depărtare. Radu Vodă cel Mare a început să o zidească din temelie; apoi Neagu Vodă a sfîrşit-o.

De aici m-am dus la schitul rusesc sf. Andrei, numit şi Sarai, care se află pe teritoriul mînăstirii Vatoped; are o poziţie din cele mai frumoase; acolo am fost primit cu cea mai mare dragoste; poftit în arhondaric, mi s-a făcut ceremonia obişnuită a lucumului[1] şi a cafelei.

După vreo cîteva ore am pornit mai departe şi am ajuns la mînăstirea Ivir, cu hramul adormirea Maicii Domnului; ea e zugrăvită de Şerban Cantacuzino, Domnul Ţării Româneşti, aici se află portretul lui Radu Vodă.

De acolo am pornit spre mînăstirea Lavra, pe o căldură tropicală şi prin locuri primejdioase, pe unde mă miram cum putea catîrul meu să urce. La jumătate de cale am poposit la părintele Sava, român, care are o chilie cu poziţie din cele mai încîntătoare; ea se află pe malul mării, e înconjurată de smochini, maslini, rodii şi de alţi pomi roditori precum şi de o grădină cu flori prea frumoasă. Acolo am fost găzduit şi ospătat cum nu se poate mai bine.

Pe faţa părintelui Sava se vedea scrisă bucuria ce o avea de a ne putea servi şi îndatora. Obosit de drum, m-am odihnit puţin sub un smochin şi apoi sculîndu-mă am pornit înainte, unde după cîtva timp am ajuns la mînăstirea Lavra.

Această mînăstire, cu hramul sf. Atanasie, este una din cele mai frumoase şi mai bogate din sf. munte. Intrînd în ograda mînăstirii am văzut înaintea bisericii doi chiparoşi de o grosime şi mărime uriaşă şi de o nespusă frumuseţe; se zice că ei au fost sădiţi de sf. Atanasie pe la an. 936, care a zidit şi biserica. Mînăstirea a fost restaurată de Domnul Ţării Româneşti Neagoe Basarab. În timpurile vechi această mînăstire a avut o tipografie.

Vorbind călugării despre frumuseţile şi avuţiile mînăstirilor din sf. munte şi întrebîndu-mă şi ei la rîndul lor despre ţara mea şi mînăstirile noastre, arhimandritul Veniamin şi călugărul Neofit, plini de bucurie că m-au văzut, mi-au spus că au cunoscut foarte bine pe părintele meu, Vornicul Teodor Burada, care a fost avocatul mînăstirilor greceşti, în timp de mai mulţi ani. Aceste cuvinte mi-au făcut cea mai mare mulţumire şi luîndu-mi rămas bun de la aceşti vechi cunoscuţi ai tatălui meu, am pornit prin acest rai pămîntesc, la schitul grecesc sf. Anna, unde am poposit o noapte la un călugăr grec numit Ignatie, odihnindu-mă sub portocali şi lămîi. Acest schit se află în păduri de maslini, smochini şi castani. În acele părţi locul este

[1] Rahat, ce se dă în loc de dulceaţă care nu se obişnuieşte.

Scanned with OKEN Scanner

atît de rîpos şi primejdios, încît nici catîrii nu pot răzbate. Călugării cară cu spatele cu o nespusă greutate, de la malul mării, cele trebuincioase pentru hrana lor.

Pe urmă am pornit cu barca tot pe lîngă malul mării la mînăstirea Dionisiu, cu hramul sf. Ioan Botezătorul, care pe cît se ştie e zidită de Alexie Comnen imperatorele Trapezundei, pe la an. 1385. În biserică este chipul lui Petru voievod cu doi fii ai săi; tot acolo am văzut şi un sicriu întreg de argint suflat cu aur, lucrat cu mare artă şi de o nespusă frumuseţe; în el se păstrează parte din moaştele sf. Nifon Patriarhul, care a fost mitropolit în Ţara Românească, la Tîrgovişte. Înăuntru pe capac se vede zugrăvit Neagoe Vodă, care a dăruit mînăstirii acel sicriu. Acolo, ca şi la celelalte mînăstiri, după ce am vizitat biserica, am fost poftit în arhondaric, unde am văzut spînzurate pe pereţi mai multe icoane vechi şi portrete; unul din acele portrete mi-a atras atenţia mai mult, căci se părea mai vechi decît toate şi într-adevăr nu am greşit căci era tocmai din timpul lui Neagoe vodă, după cum m-au încredinţat mai mulţi călugări bătrîni din mînăstire, spunîndu-mi că aşa au apucat povestindu-se din vechime. Pe acel portret se află zugrăvit chipul lui Neagoe-vodă şi al fiului său, îmbrăcaţi milităreşte în haine ungureşti.

Nu departe de aici este mînăstirea Simon Petru, în care se află chipul lui Mihai Bravu şi o evanghelie prea frumoasă dăruită de acest domn, acelei mînăstiri.

De acolo, tot pe malul mării cu barca m-am dus la mînăstirea Xeropotam numită astfel de la un pîrîu care e mai totdeauna sec, ξερὸς πόταμός, cu hramul sf. patruzeci de mucenici, care se zice că a fost zidită de împărăteasa Pulcheria, sora împăratului Arcadie. Ea a fost reînnoită de Domnul Ţării Româneşti Alecsandru, zugrăvind-o şi înfrumuseţînd-o. Pe zidurile mînăstirii se vede capul de bou al Moldovei şi vulturul Ţării Româneşti. În biserică, călugării mi-au arătat într-un toc de argint împodobit cu pietre scumpe, de o nespusă frumuseţe, o bucată din sf. lemn ca de 33 cm lungime, în care se află şi semnul pironului care a ţinut palma Mîntuitorului; ei spun că altă bucată mai mare din sf. cruce nu se află nici într-o parte a lumii.

V

Muntele Athos[1] fiind locul de adăpostire al tuturor călugărilor ortodocşi, românii au şi ei biserica lor în acel munte, la schiturile Lacu şi Prodrom.

Schitul Lacu, cu hramul sf. Dimitrie, se află pe teritoriul mînăstirii sf. Pavel căreia îi plăteşte 12 lire otomane embatic. Chiliile şi colibele sînt răspîndite prin munţi şi prăpăstii, soarele nu bate deloc în unele locuri; în zi de vară se arată pe la unele chilii două, trei ore pe zi; călugării stau îngropaţi în locuinţele lor ca în temniţă; numărul lor se urcă pînă la 90; ei sînt

[1] Vezi harta la finele volumului, reprodusă din cartea dlui V. Langlois. *„Le mont Athos et ses monastères"*. Paris. 1867, cu oarecare adaose culese de mine în călătoria mea.

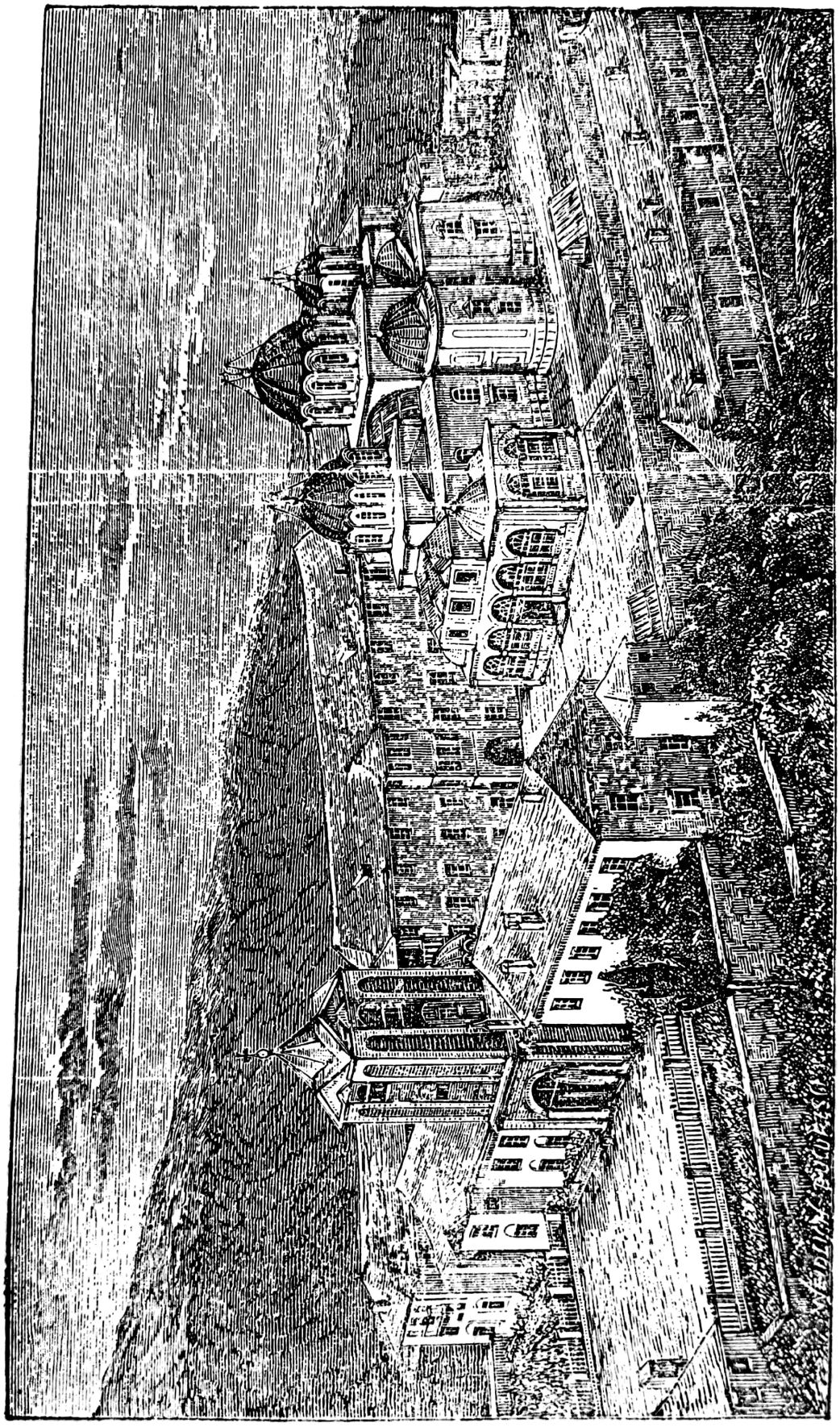

Schitul român PRODROM de la muntele Athos.

Scanned with OKEN Scanner

foarte primitori şi au o nespusă bucurie cînd se duce cineva de-i cercetează în prăpăstiile şi sălbăticiunile în care trăiesc.

Schitul cel mare Prodrom, cu hramul sf. Ioan Botezătorul, înainte mergător, cu o arhitectură din cele mai frumoase care se vede în figura aici alăturată, se află pe teritoriul mînăstirii Lavra, căreia îi plăteşte 50 lire otomane embatic. Cînd am ajuns în preajma schitului, a început sardarul şi cavasul ce-l aveam a slobozi puştile şi pistoalele pentru a da de ştire, apoi în sunetul clopotelor am fost întîmpinat de părintele Damian, stareţul schitului şi de către alţi cinstiţi părinţi îmbrăcaţi în odăjdiile cele mai frumoase, cu icoane şi cu crucea în mînă, printr-o alee de dafini făcută pentru primire; călcînd pe verdeaţă, ce înadins o aşternuse, am intrat în biserică, unde după o mică slujbă am fost condus în arhondaric şi felicitat de bună venire.

Atît biserica cît şi chiliile schitului sînt aşezate pe stînci în josul lor, ca la o jumătate de oră, la malul mării, se află schelea schitului. Numărul călugărilor la aceste două schituri se urcă pînă la 900. Poziţia schitului e din cele mai frumoase, ea se află în capătul muntelui; pe de o parte se vede marea, iar pe de alta, partea cea mai înaltă a Athonului, în vîrful căruia se află o bisericuţă ca de trei stînjeni de lungă cu hramul adormirea Maicii Domnului. În ziua hramului se face slujba de către preoţii din Lavra.

Această bisericuţă nu are decît vreo trei icoane, care nu sînt de lemn, ci de alamă, pentru a le feri de trăsnete, care sînt foarte dese, începînd de cu toamnă mai ales. Metalul însă atrăgînd fulgerele, a făcut ca şi acestea să fie stricate în deosebite locuri. Într-un paraclis al Prodromului „tăierea capului sf. Ioan" se află vreo două din acele icoane aduse acolo din bisericuţa din vîrful Athonului.

Muntele este gol în partea lui cea mai înaltă, lipsit de verdeaţă şi de arbori; în multe locuri prin crăpături omătul nu se topeşte niciodată. În creierii acelui munte, prin stînci, creşte numai o floricică foarte mică care face floricele albe şi roşii şi miroase frumos, ea se numeşte „floarea Maicii Domnului" şi care în veci nu se mai veştejeşte.

Schitul Prodrom are în apropiere un mitoc în insula Thasos pe care l-a întemeiat încă pe la 1864. Atît chiliile cît şi bisericuţa lui sînt înconjurate cu zid. În el se află 4 călugări şi un iconom, pe care schitul îi schimbă la fiecare trei ani; acest mitoc are 800 copaci de maslini, care dau pe fiecare an aproape 5000 oca untdelemn pentru trebuinţele schitului.

La schitul nostru ca şi la celelalte mînăstiri din sf. munte, după obicei, am iscălit în condica închinătorilor, dîndu-mi-se spre amintire, cruciuliţe, mătănii, iconiţe şi fotografia schitului, apoi încîntat de buna primire şi de dragostea ce mi-au arătat acei cinstiţi părinţi, ducînd cu mine cea mai plăcută amintire, am plecat.

Cîteva cuvinte despre întemeierea schitului Prodrom nu le credem de prisos.

Mai înainte de anul 1820, cam pe la 1816, un duhovnic român Justin, retras în sf. munte, locuind la chilia numită Janicopulo, pe teritoriul mînăstirii Lavra, a avut de scop a preface acea chilie într-un schit, dar s-a sfîrşit din viaţă fără a-şi putea îndeplini dorinţa. După moartea lui acea chilie intrînd în posesia călugărilor Patapie şi Grigore, aceştia au dobîndit la 1820 învoire de la mînăstirea Lavra de a preface numita chilie într-un schit, care

Scanned with OKEN Scanner

să poarte numele de „schitul binecinstitorului neam al Moldovenilor". Călugării, după ce dobîndiră această învoire, veniră prin Moldova pentru a face o colectă spre zidirea schitului, dar neputînd aduna bani, părăsiră întreprinderea şi se sfîrşiră din viaţă prin mînăstirile Moldovei. Actul dat lor de mînăstirea Lavra, s-a privit ca desfiinţat şi chilia fu vîndută la alte feţe. În 1852, Domnul de atunci Grigore Ghica, împreună cu mitropolitul Sofronie, luînd cunoştinţă de actul din 1820, găsit în mînăstirea Neamţu, unde murise călugărul Grigore, stăruiră la mînăstirea Lavra ca să se dea voie duhovnicului Nifon să restatornicească schitul Moldovenesc. Mînăstirea plecîndu-se la rugăminţile domnului moldovan, a învoit zidirea schitului. Grigore Ghica Vodă apoi l-a înzestrat cu 3000 galbeni, ce se află depuşi la epitropia sf. Spiridon, cu aşezămînt a se da schitului dobînda de 300 galbeni pe fiecare an. Schitul, fiind întemeiat cu banii adunaţi de la românii din Moldova şi Ţara Românească, luă numele „schit românesc".

VI

Să venim acum la izvoarele istorice şi documentele ce se găsesc, în ceea ce priveşte participarea domnilor români la zidirea, înzestrarea şi înfrumuseţarea locaşurilor sfinte din muntele Athos, căci astfel numai se va putea îndeplini şi lămuri laconismul inscripţiilor.

Vom urma în această parte a lucrării noastre pe eruditul nostru filolog Tim. Cipariu, care în scrierea sa *„Muntele Athos şi monastirile lui"*[1] se întemeiază pe lucrările următoare:

I° J. Προσκυνητάριον τοῦ Ἁγίου Ὄρους τοῦ Ἄθωνος, tipărit mai întîi în Snagov la 1701, de Anthim Ivirianul, care era din mînăstirea Ivir din acel munte, retipărit în textul grecesc cu versiune latină de B. Montfaucon, în *Paleografia graeca* (fol. Paris. 1708) p. 441—509II° Ios. Müller, *„Monumente istorice în monăstirile din Athos"*, (nemţeşte) în Biblioteca slavică, tom. I. pag. 147 seq. şi extra 8°, Viena, 1851. III° Victor Langlois. *„Le mont Athos et ses monastères,"* Paris 1867, pag. 32 seq.[2]

Mînăstirea Lavra. Domnul Ţării Româneşti, Neagoe Basarab, a restaurat-o acoperind toată biserica cu tablă de plumb, precum se vede scris în plumbul camerei celei mari, deasupra porţii celei mari a tindei. În biserica cea mare a Lavrei, între altele se află şi icoana sf. Atanasie, împodobită cu argint de principele Neagoe, lîngă care şi el împreună cu soţia sa e zugrăvit

---

[1] Vezi *Arhiva pentru filologie şi istorie*. Blaj, 1857, p. 170 şi următ.

[2] Afară de aceşti autori vezi şi *„Proschinitar al sfîntului munte al Atonului"* de ieroshimonahul Serafim, tradus din rusește de ieromonahul Anania Melega. Bucureşti. 1856.

Asemenea şi : Ἀθωνιαζ ἤτοι Σύντομος περιγραφὴ του Ἁγίνου Ὄρους Ἄθωνος Σωφρονίου Καλλιγα, εγράφη τοῦ ἐν τῆς αὐτῆς Μονῆς τοῦ Αγίου Παύλου, εν ἔτει Σωτηρίω ϡωξγ.

de amîndouă părțile spre aducere aminte.[1] Între odoarele bisericii se află și capul sf. Mihail din Synade, împodobit cu aur și cu pietre scumpe, într-un sarcofag foarte frumos de argint, toate cu cheltuiala principelui Constantin Basarab.

Mînăstirea Dionisiu. Această mînăstire fu înfrumusețată de principele Neagoe Basarab, ridicînd un turn foarte mare și înalt, unde sus, pe o tablă de marmură e scris numele principelui în limba grecească. Tot acesta a adus și apă pe un apăduc de mînăstire și a trimis în dar capul S. Ioan Botezătorul într-un toc de aur, împodobit cu pietre scumpe. După el a dres și înfrumusețat această mînăstire Domnul Țării Românești Petru, care la anul 1580, zugrăvi biserica pe cheltuiala sa. În urmă, Doamna Rucsandra, fiica principelui Petru și soția lui Alexandru Vodă, fundă un spital pentru infirmi și o trapeză, pe care le zugrăvi foarte frumos și pe dinăuntru și pe dinafară. În acea biserică se află și corpul patriarhului Nifon, afară de cap și de mîna dreaptă, pus într-un sicriu de argint înfrumusețat cu aur și cu pietre scumpe, cu cheltuiala principelui Neagoe, iar capul și mîna dreaptă sînt în biserica mînăstirii din Argeș, în România.

Fondatorii acestei mînăstiri, după Alexie Comnen, a fost principele Neagoe Basarab, precum s-a zis; fiul său Teodosie și Petru Vodă; arzînd mînăstirea, au restaurat-o mai toată, biserica au zidit-o mai lată și mai înaltă de cum fusese mai înainte și o zugrăvi toată cu picturi minunate. Așișderea a edificat și toată partea porții care este între moară și teasc.

După acești fondatori se zice a fi fost oarecare Pahomie călugărul, care mai înainte fusese principe României, Alexandru, ginerile lui Petru Vodă de mai sus și Doamna Ruxandra, soția lui, fiica aceluiași Petru Vodă, care edifiase spitalul pentru infirmi și trapeza. Ba încă și cînd din ordinul Sultanului turcesc s-au vîndut proprietățile acestei mînăstiri, tot această Doamnă le-a restituit. La acești fondatori se adaugă și Silvan monahul, care fusese trimis de Petru Vodă ca să îngrijească de reedificarea mînăstirii și a bisericii, iar el a priveghiat și în această mînăstire și-a dat sufletul său, unde s-a și înmormîntat.

Mînăstirea Pantocrator. Castrul din afară a acestei mînăstiri, care din vechime era surpat în mai multe părți, fu reparat de marele logofăt Barbu și Gavril, amîndoi boieri din Țara Românească.

---

[1] K. P. Dim. Petcovici, овзопъ адонскихъ древностеі în записки Academiei din Petersburg, t. 6, p. 25, arată că pe icoana sf. Atanasie, îmbrăcată în argint aurit, se citesc următoarele inscripțiuni în limba greacă săpate în litere care se aseamănă cu cele slavone:

La dreapta:

† Іωанню владтісллвос мегас воеводас ен χω ωт дω пізос аудт ке аутократωр пасис Ѹггровлахіас.

La stînga:

† Ана евсевазатн мегалн воеводіса ен χω ωт дω пієн ке аутократωріса апасис Ѹггровлавхіас.

De dedesubtul instrucțiunilor se văd portretele lui Vladislav Basarab (1365) și al soției sale Ana. Despre portretele lui Neagoe și a soției sale, Petcovici nu vorbește.

Gr. G. T.

Mînăstirea Xeropotam. Domnul Ţării Româneşti Alexandru a restaurat cu mari cheltuieli mînăstirea şi a zugrăvit biserica şi a înfrumuseţat-o, precum se vede şi pînă astăzi.

Mînăstirea Cotlomuş. Prea luminatul Domn al Ţării Româneşti Neagoe şi Radu Vodă Basarabul şi Mircea Vodă şi Vintilă Vodă au reparat mînăstirea pe încetul şi de aceea toţi aceştia se află zugrăviţi jur-împrejur în biserică, ca ai doilea ctitori după cel dintîi, împăratul Alexie Comnen.

Mînăstirea Simon Petru. Între odoarele acestei mînăstiri se află o evanghelie de mare preţ, dăruită de Mihai Bravul Domnul Ţării Româneşti, spre veşnica lui pomenire.

Mînăstirea Zograf. Ştefan cel Mare, Domnul Moldovei a restaurat această mînăstire în anul 7010 (1502), de aceea e zugrăvit din afară de biserică, spre aducere aminte.

Mînăstirea Duheriu. Alexandru, Domnul Moldovei, a reconstruit din fundament biserica la anul 7086 (1578), a zugrăvit-o pe dinăuntru şi a înfrumuseţat-o foarte, precum se vede. De aceea se află şi el acolo zugrăvit, împreună cu Doamna şi fiii săi.

Mînăstirea Sf. Pavel. Domnul I. Constantin Basarab Brîncoveanul a edificat din fundament un turn foarte înalt şi frumos cu cheltuiala sa, precum şi mai multe chilii, o trapeză şi un paraclis[1] toate foarte frumoase.

Mînăstirea Xenof. Această mînăstire are şapte paraclise, dintre care, într-unul se vede zugrăviţi boierii: Barbu Banu, Danciu Vornicul, Pîrvu şi Radu. Pe la anul 7053 (1545), a reparat-o fraţii Duca-Vornicul şi Radu, boieri din Ţara Românească, şi au zugrăvit biserica foarte frumos. Iar în urmă, principele Matei Basarab, cu cheltuiala sa a zugrăvit tinda bisericii şi toată trapeza, unde şi el e zugrăvit cu Doamna sa întru memoria eternă.

Mînăstirea Caracal. Petru Vodă al Moldovei, voind să restaureze mînăstirea, trimise pe protospătarul său Petru, cu mulţi bani, recomandîndu-i s-o zidească într-un loc frumos, iar acesta vrînd să-şi facă cîştig, a ridicat numai un turn aproape de mare şi se întoarse în Moldova. Însă principele

---

[1] Petrovici, l.c., p. 39 arată că în paraclis, în faţa iconostasului se află portretele lui Constantin-Vodă şi al soţiei sale Maria; că în etajul al doilea al turnului (πυργος) se citeşte pe perete următoarea inscripţie:

Блгочестивы Іѡ Стефань воевода і гѹсподарь
земли молдавскои снъ Богдана воевода и снь
его Іѡ Богдань воевода доведоше сїю водѹ, и
сьздаше овѹ крьстилицѹ и воденіцѹ...

Adică:
„Binecredincioşii Ion Stefan-Voevod şi Domn al Ţării Moldovei, fiul lui Bogdan-Voevod şi fiul său Ion Bogdan-Voevod au adus această apă şi a făcut acest baptisteriu şi moară."

G. G. T.

înţelegînd aceasta, s-a supărat foarte şi vru să-i taie capul. Iar spătarul, ca să-şi scape viaţa, a promis că are să ridice mînăstirea cu cheltuiala sa şi aşa l-a iertat, precum a şi făcut şi reîntorcîndu-se acasă, principele l-a primit cu mare onoare. În urmă, amîndoi, principele şi spătarul, ducîndu-se la Sfîntul Munte, acolo s-au călugărit amîndoi numindu-se Pahomie şi acolo şi-au sfîrşit şi viaţa în fapte bune şi au răposat cu Domnul.

Mînăstirea Stavronichita. Apa pentru uzul acestei mînăstiri fu adusă cu cheltuiala principelui României Şerban Cantacuzino printr-un apăduc boltit, în adevăr foarte bogat.

Toate aceste îmbunătăţiri sînt însemnate numai cît mai scurt şi pentru a ne face o idee cît de multe şi preţioase au fost bunătăţile şi darurile făcute de Domnii noştri mînăstirilor din muntele Athos, reproducem aici un mic extras din *Viaţa patriarhului Nifon*[1] în care se arată mai pe larg cîte a făcut numai principele Neagoe Basarab, cel mai evlavios şi totodată şi acela care a lăsat mai multe pomeniri la bisericile creştine:

„Iar în muntele Atonului pe groapa sfîntului, zidi biserică frumoasă în numele sfîntului Nifon; iar mînăstirea o au îmbogăţit cu multă avuţie şi multe ziduri a făcut şi înalte.

Iar *mînăstirea lui Hariton, care de obşte se chiamă Cotlomuş, care a început a zidi din temelie Radu Vodă,* Neagoe Vodă a sfîrşit-o şi cu toate frumuseţile şi podoabele a împodobit-o, din lăuntru şi din afară, iar împrejur a îngrădit-o cu zid.

Şi au făcut biserica sfîntului Nicolae făcătorul de minuni: *cu turle, chilii şi trapezarie, pimniţă, magherniţă şi magupia, grădină şi poartă mică şi poartă mare, bolniţă şi ospătărie şi dohirie, jitniţă şi visterie şi alte case de toată treaba.*

Iar biserica şi chiliile le-au umplut de toată frumuseţea şi le-au sfîrşit de acoperămînt.

Iar *biserica şi tinda au învăluit-o cu plumb şi au pus sticle pe la toate ferestrele.*

Şi au şi tîrnosit-o cu blagoslovenia Arhiereului şi a Protului şi a altor egumeni de la alte mînăstiri.

Şi făcu cinste mare, tuturor şi-i dărui cu daruri mari şi se duseră care pe la locurile sale cu mare bucurie mulţumind lui Dumnezeu.

Aşişderea făcu o priştanişte[2] *în Ascalon la mare, să fie de corăbieri. Şi o corabie mare şi alta mai mică cu tot ce trebuieşte; şi a zidit-o (priştanişte) cu zid împrejur.*

Şi a făcut o culă cu arme şi cu tunuri, să le fie de pază. Şi alte mitocuri, cu de toate au zidit şi au făcut şi bine le-au tocmit; din care are mînăstirea mult venit.

Şi i-a pus numele: *Lavra cea mare a Ţării Munteneşti.*

Iar Lavra lui sveti Atanasie, toată biserica cea mare cu altarul şi cu tinzile le-a înnoit; şi a împrumutat plumbul cel vechi cu altul nou şi a acoperit-o toată de iznoavă.

---

[1] Vezi *Arhiva istorică a României.* Hasdeu, tom. I, partea a II-a, pag. 146, Bucureşti, 1865.

[2] Port la mare.

Scanned with OKEN Scanner

Şi toată cliserniţa a zidit-o din temelie şi a făcut vase de treaba bisericii de aur şi de argint, şi *zavese cusute cu sîrmă de aur* pre înfrumuseţate a dat şi i-a făcut şi mertic mare către 200 taleri de an.[1]

Iar în Lavra Jvirului a lui Sveti Evtimie făcătorul de minuni *spre sus spre ziduri a adus apă cu urloaie ca de o milă de loc de departe;* şi cu multă avuţie a îmbogăţit-o.

Iar cinstita Doamnă, Despina, data *una zavesă cusută cu sîrmă de aur şi prea înfrumuseţată,* să o puie înaintea sfintei şi făcătoarei de minuni icoanei, în care este scris chipul prea curatei fecioarei şi maicii lui D-zeu Mariei, care se chiamă portariţă, care a venit pe mare la acea mînăstire cu mare minune, cum se afla scris de dînsa.

Iar la mînăstirea Pantocrator a făcut mari zidiri, ca şi la Jvir şi a dăruit multe daruri.

Şi în Lavra cea mare a Chilindarului iar a adus apă tot de la Jvir.

Iar în lăudata mînăstire Vatoped, tocmi să se dea milă pe an, ca şi în Lavra lui sveti Atanasia.

Şi a pus pe făcătoarea de minuni icoană a precistei *un măr de aur cu mărgăritar şi pietre scumpe.*

Şi zidi şi pivniţă mare din temelie.

Şi a împodobit şi în marea mînăstire Xeropotam, că a făcut *o trapezară din temelie şi pivniţă.*

Iar la Sveti Pavel a zidit *o culă din temelie să fie de strajă.*

Ce vom mai înmulţi cuvintele, spunînd de toate mînăstirile pe rînd, că toate mînăstirile din sf. muntele Athos le-a îmbogăţit cu toate trebuinţele şi dobitoace încă le-a dat şi multe ziduri a făcut şi fu ctitor mare a toată Svetagora".

Afară de aceste îmbunătăţiri ce am văzut arătate numai pe scurt aci, cea mai mare parte din mînăstirile din muntele Athos aveau închinate mari venituri a o mulţime de mînăstiri, schituri şi moşii din ţara noastră, pe care domnii şi boierii noştri le hărăzise pentru evlavie şi binefacere.[2]

VII

Muntele Athos este foarte bogat în documente, între care sînt o sumă care se referă la istoria ţării noastre şi anume: hrisoave de-ale domnilor, alte acte emanate de la veliţii noştri boieri, care cele mai multe se referă la danii sau alte binefaceri făcute mînăstirilor din Sfîntul Munte.

Aceste documente, în cea mai mare parte, au fost reproduse sau analizate de deosebiţi autori ce au cercetat arhivele acelor mînăstiri. E de crezut

---

[1] In extractul în *Magazinul istoric*, 1847, Bucureşti, t. 4. pag. 257, vedem 10 000 taleri.

[2] Vezi *Foiletonul Zimbrului* sub redacţia dlui Theod. Codrescu şi D. Gusti nr. 41 şi 42 Iaşi, 1855. Cesar Boleac. *Mînăstirilor închinate* Bucureşti, 1862. *Memoriu asupra mînăstirilor române pusă sub invocaţia locurilor sfinte din orient.* Publicat de Ministerul de externe Bucureşti 1863. M. C. Negri. *Memoire avec pièces justificatives presentés à la comission internationale pour les couvents dédiés,* Constantinopole, 1865.

Scanned with OKEN Scanner

că multe documente stau încă ascunse în păstrarea călugărilor, care de la secularizarea averilor mînăstirești, făcută sub principele Cuza, se tem a le mai arăta, mai cu seamă românilor. Despre acest fapt eu singur m-am încredințat. Numai prea sfinția sa mitropolitul Nil Pentapoleos, care prin cultura și spiritul său se deosebește între toți călugării Muntelui Athos, a binevoit a pune la dispoziția mea mai multe documente rămase în păstrarea sa, din care în scurtul timp cît am stat la prea sfinția sa în gazdă, am putut copia numai cele cîteva care urmează și care sînt încă cu totul necunoscute, dînd la două din ele în facsimile și iscăliturile domnilor.

Nr. 1

Iași, 1624, iunie 14.

† Іѡ Радꙋл воевода ѣожіею мілостію господарь землі молдавскоі adică a venit înaintea domniei mele Jonașcu Batii vornicul de gloată, de a pîrît de față pe Apostol ginerile lui Jonașcu Bole, pentru un sat anume Băilești ce este în ținutul Tutovei, ce au fost luat acel sat de Ștefan Vodă de viclean, cînd a fost cu Leșii Bole de s-a bătut cu Ștefan Vodă și au pîrît pentru viclenie; apoi după Ștefan Vodă, am stătut domnia mea, la domnia mea în țară și am dat acel sat lui Jonașcu Batti și i-am făcut domnia mea uric de miluire. După aceea Alexandru Vodă, a luat acel sat și uricul de la Jonașcu Batii ce a avut de la domnia mea și a dat satul lui Apostol; acum a adus Apostol pe acel sat uric de la Petru Vodă, cum acel sat n-a fost a Bolii de moșie sau cumpărătură, ci le-a fost de prin altă parte a lui Gheorghie, ce a fost logofăt. Deci domnia mea, am judecat cu tot sfatul nostru, să nu fie nici Jonașcu Batii cu pagubă, nici Apostol fără sat, pentru că este a lui dreaptă moșie de pe altă parte, deci i-am tocmit de a dat Apostol o sută cincizeci de galbeni buni lui Ionașcu Batii și să știe Apostol satu, altul nimeni să n-aibă treabă și s-au împăcat dinaintea noastră și de acum înainte să nu aibă a mai pîrî unul pe altul, pentru această pîră, nici odinioară în veci înaintea cărții domniei mele.

† слам господінъ (însuși Domnul a poruncit) ꙋ іас (în Iași) влѣт зрлв (7132) юн ді (Iunie 14).

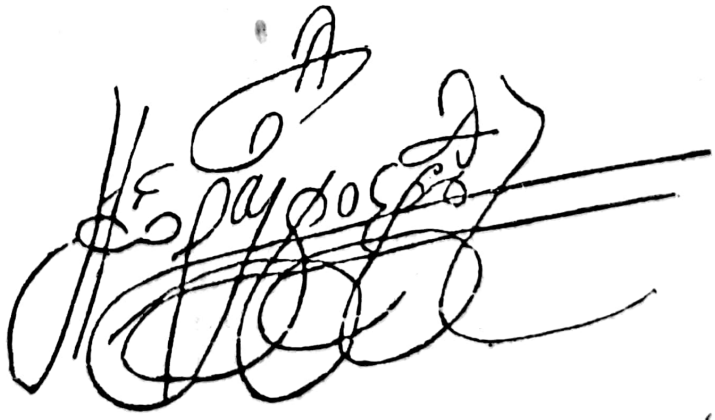

(semnat) *Pătrașcu*

Nr. 2

Iaşi, 1651. Iulie 9.

† Iѡ Василіе воевода вжїю мілостію господаръ землі молдавскои scriem domnia mea la slugile domniei mele, la Mihoci din Răduești și Giurgiu, dămu-vă ştire, că domniei mele s-a jeluit Apostol Cehan, zicînd că are el un sat Băileşti şi este şi răzaş pe o bucată de loc de acel sat, iar acei răzaşi îi împresoară pe Apostol, pentru aceea dacă veţi vedea cartea domniei mele, iar tu să mergi cu oamenii buni acolo să socotiţi pe unde vor fi semnele şi pe unde vor fi ţinut cei mai de mult pe acolo să ţie şi ei, pentru aceasta scriem domnia mea, într-alt fel să nu fie. ꙋ іас (în Iaşi) ват. зриѳ (7159) юл. ѳ (Iulie 9).

† сам господінъ реч. (însuşi domnul a zis).

Gavrilaş vel Logofăt
Moldovanu

(L.S.)

Nr. 3

Cărniceni 1659 septembrie 7.

† Iѡ гіоргіе Гіка воевода Божіею мілостію господаръ земли молдавскоі, scriem domnia mea la slugile noastre la părcălabii de Vaslui, dămu-vă ştire că domniei mele au jelui Apostolul Cehan pe popa Gheorghe de tîrg de Vaslui, zicînd înaintea domniei mele, că au cumpărat o moşie de la Dimici şi de la Cazacul şi de la Ionaşcu şi de la alţi răzaşi, care au fost pe acea moşie, unde se chiamă Băileşti cu tot hotarul şi cu tot venitul ce se va afla pe acea moşie, iar cînd este acum se scoală popa Gheorghe de-l opreşte pe Apostol din jumătate de loc dintr-acea moşie ci mai sus scrie, c-un uric ce zice că au aflat a lor şi într-acel uric zice popa că-i spune acea jumătate de loc, deci pentru aceea dacă veţi vedea cartea domniei mele, iar voi să socotiţi de se va afla cu adevărat cum au cumpărat Apostol acel loc dintr-acea moşie de la acei oameni ce mai sus scrie, iar voi să le faceţi lege să lase popa pe Apostol în pace să-şi ţie moşia cum au cumpărat-o şi să-şi întrebe popa cu vînzătorii lui care i-au vîndut-o lui, iar de nu-i veţi putea tocmi de acolo şi nu s-or ţine de lege, voi să le daţi zi să vie de faţă înaintea domniei mele şi să-şi aducă şi deresă cine va avea cine ce va avea de aceasta, тое пишем господствами (aceasta scriem domnia mea) † саамъ господинъ велѣл (însuşi domnul a poruncit) *8 Kărniceni* ват зрзи (7168) сеп з (sept. 7).

(L.S.)

Scanned with OKEN Scanner

Nr. 4

Iaşi, 1659, decembrie 16.

Iw Стефанъ воевода божіею милостію господаръ земли Молдавскои, a scris domnia mea la dregătorul şi vatamanul şi la toţi sătenii din sat din Cămileşti ce este în ţinutul Tecuciului, dăm ştire că domnia mea m-am milostivit şi am dat acel sat ce mai sus scrie Cămileşti rugătorilor noştri, călugărilor de la sfînta mînăstire de la Trisfetitele ca să fie sfîntei mînăstiri cu tot venitul, cu mori şi cu tot venitul ce se cuvine sfintei mînăstiri Trisfetitele, deci pentru aceea dacă veţi vedea cartea domniei mele, iar voi să ascultaţi pe rugătorii noştri de egumenul şi de tot soborul de la sfînta mînăstire de la Trisfetitele întru totul ce va da învăţătură după porunca domniei mele, iar care nu vor asculta, ca să aibă gloabă şi a se certa carele după dela sa ȣ іас (în Iaşi) зрзи (7168) дек зї (dec. 16)

† саамъ господинъ велѧлъ (însuş domnul a poruncit).

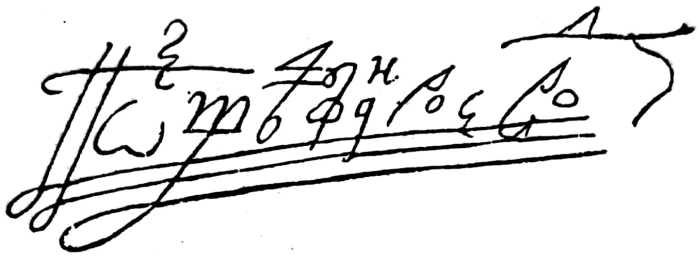

Nr. 5

Iaşi 1660, Iunie 7

† Iw Стефан Воевода божіею милосѹю господаръ земли молдавскоі, dat-am cartea domniei mele boiarinului nostru credincios şi cinstit Racoviţă Cehan Logofătul cel mare şi pe cine va trimite să fie tare şi puternic cu cartea domniei mele, a apăra tot hotarul satului Băileştilor, pe unde a fi fînaţ pe nimeni să nu lase să umble cu dobitoace sau să cosească, iar pe care-i vor prinde stricînd fînaţul cu dobitoc, să aibă a-l certa şi să-i scoată de acolo şi să le ia boii şi sumanul şi aşişderea să aibă a apăra şi din poeni hotarul pe unde va fi fînaţ şi nimeni să nu cuteze a ţine sau a opri peste cartea domniei mele. ȣ іас (în Iaşi) ваѣт. ѯзи (7168) юн ѯ. (7)

† господинъ реч (Domnul a zis)

L.S.

Nr. 6

Iaşi, 1660, octombrie 15.

Iw Стефанъ Воевода божіею мілостію господаръ земли Молдавскои, scriem domnia mea la toţi slujitorii cîţi veţi umbla cu slujbele domniei mele la ţinutul Tecuciului, la zlotaşi şi la loaşi şi la tălăraşi şi la gălbanaşi şi la

alţi slujitori la toţi, dămu-vă de ştire dacă veţi vedea cartea domniei mele, iar voi toţi să aveţi a lăsa în pace pe acest morar Ioan Andronic din Cămileşti, ce este la morile sfintei mînăstiri Trisfetiteli, nimeni întru nimic să nu învăluiască, că apoi cine-l va învălui va fi de mare certare de domnia mea, ȣ іас (7169) ват зрзд (în Iaşi) окт. еї (oct. 15)

† саамъ господинъ велѧлъ (însuşi domnul a poruncit)

(L.S.)

Nr. 7

Iaşi, 1667, noiembrie 12.

Noi Iliaş Alexandru voevod Божію мілостію господарь земли молоавскои adică domnia mea am dat şi am întărit slugii noastre Iorgăi medelniceriu feciorul lui Paladi nepotul lui Mafei Roşca din Bîrlad pe a lui dreaptă ocină şi moşie un sat anume Ursoi pe Jeravăţ, din ispisocul de întăritură de la răposatul părintele domniei mele Alexandru voevod, care sat a fost dreaptă ocină şi moşie moşu său Maftei Roşca din Bîrlad, din ispisocul ce au avut de la Alexandru vodă cel bătrîn, pentru aceea ca să fie şi slugii noastre ce mai sus scriem Iorga medelniceriu acest sat ce mai sus scrie Ursoi pe Jeravăţ dreaptă ocină şi moşie cu tot venitul şi uric şi întăritură nestrămutată în veci тое пишем (aceasta scriem) ȣ іас (în Iaşi) ват зроѕ (7176) ноем. вї (noembrie 12).

(L.S.)

Iacă dăm aci şi un inventar de hrisoavele în limba slavonă, română şi greacă ce se păstrează în arhivele mînăstirilor din muntele Athos, emanate de la domnii şi boierii noştri, care conţin comori nepreţuite pentru limba şi istoria ţării noastre.

§ I. DOCUMENTE ÎN LIMBA SLAVONĂ ŞI ROMÂNĂ[1]

1. În mînăstirea Lavra

7041 (1533), ian. 12. Hrisovul principelui Valahiei *Io Radu*, prin care se dăruieşte Lavrei suma de 10 000 aspri.

7087 (1579), febr. 20. Hrisovul princ. Moldovei *Petru Schiopul*, prin care se dăruieşte aceleeaşi Lavre 6 000 aspri.

---

[1] Vezi *Victor Langlois*, loc. cit., pag. 32 şi următ. În ce priveşte hrisoavele în limba slavonă, română şi greacă din mînăstirea Rusicu sau sf. Panteleimon, vezi asemenea şi cartea: *Acta, praesertim graeca, Rossici in monte Athos monasterii.* Акты русскаго на святомъ Адонѣ Монастыря св. велико мученика и цѣлителя Пантелемона. Кіевъ 1873. pag. 296—349 şi 436—553.

7106 (1598). Hrisovul princ. Moldovei *Irimia Movilă*, prin care se dăruieşte asemenea 6 000 aspri.
7125 (1617), sept. 3. Hrisovul princ. Ungro-Vlahiei *Gavril Movilă*, prin care asemenea se dăruieşte 6 000 aspri.
1756 noembrie 6. Hrisovul princ. *Constantin Racoviţă*, prin care se dăruieşte 700 aspri. (*româneşte*)

2. În mînăstirea Vatoped

7114 (1606). Actul de donaţie al principesei *Ana Golia*, prin care resemnează mînăstirii Vatoped biserica Înălţării din Iaşi.
7114 (1606). Mart. 30. Hrisovul princ. Moldovei, Jer. Movilă prin care se confirmă donaţiunea de mai sus.
7175 (1667). Testamentul doamnei *Rucsanda Melnitzky*, principesa Moldovei, prin care lasă mînăstirei Vatoped trei sate.

3. În mînăstirea Filoteu

— Hrisovul princ. U. Vlahiei *Vlad V.*, prin care dăruieşte acestei mînăstiri 4 000 aspri.

4. În mînăstirea Xeropotam

7221 (1713), ianuarie 28. Hrisovul princ. Moldovei *Nic. Alex. Mavrocordat*, prin care confirmă mînăstirii Xeropotam posesiunea mînăstirii *Dancu* din *Iaşi*. (*româneşte*)

5. În mînăstirea Xenof

7115 (1607), august 3. Copia hrisovului de la princ. *Radu Şerban*, prin care dăruieşte mînăstirei Xenof 9 000 aspri şi satele *Raşca* şi *Seliştea*.
7140 (1631), oct. 8. Copia hrisovului de la *Matei* princ. U. Vlahiei pentru moşiile schitului Zdrali, ce se ţin de mînăstirea Xenof.
7144 (1636). Copia altui hrisov tot de la princ. *Matei*, pentru proprietăţile *Raşca* şi *Seliştе* şi 10 000 aspri dăruiţi aceleiaşi mînăstiri. Acest document confirmă alte 9 hrisoave mai vechi, ce sînt pierdute, anume:

1. De la princ. *Jo. Basarab*	din a. 7028 (1520)
2. De la princ. *Vlad*	din a. 7034 (1526)
3. De la princ. *Radu*	din a. 7036 (1528)
4. De la princ. *Radu*	din a. 7040 (1532)
5. De la princ. *Vlad*	din a. 7043 (1535)
6. De la princ. *Alecsandru*	din a. 7085 (1577)
7. De la princ. *Mihnea*	din a. 7103 (1595)
8. De la princ. *Simeon*	din a. 7110 (1602)
9. De la princ. *I. Radu Basarab*	din a. 7120 (1612)

Scanned with OKEN Scanner

7146 (1637), oct. 4. Hrisovul princ. *Matei Basarab*, pentru moşiile schitului *Zdrali*.

7148 (1639), oct. 3. Cartea aceluiaşi principe prin care se concede monahilor de la schitul *Zdrali* a cumpăra şerbi (*româneşte*).

7150 (1642), mai 5. Cartea aceluiaşi principe, prin care schitului *Zdrali* i se iartă mai multe dări.

7150 (1642). Hrisovul de la acelaşi, pentru una moară a schitului Zdrali, de la Alopa.

7158 (1650), iunie 11. Sinetul aceluiaşi pentru una vie de la satul *Căciuleşti*, cumpărată de mînăstirea Xenof.

7162 (1654), mai 13. Cartea princ. *Const. Şerban*, prin care se concede schitului *Zdrali* a-şi cumpăra şerbi.

7166 (1658), mai 1. Hrisovul princ. *Mihail*, prin care dăruieşte mînăstirei Xenof 10 000 aspri şi-i confirmă posesiunea satelor *Raşca* şi *Seliştea*.

7182 (1674), aprilie 11. Hrisovul princ. *Io Raducanu* (?), prin care dăruieşte mînăstirei Xenof schitul *Robais* (?).

7212 (1703), oct. 2. Cartea princ. Valahiei *Io Constantin Brîncoveanu*, prin care confirmă schitului Robais posesiunea satelor *Zdrali* şi *Căciuleşti*.

7212 (1703), oct. 30. Hrisovul aceluiaşi, pentru mai multe impozite, iertate schitului *Robais*.

1763 Cartea princ. *Const. Mih. Racoviţă*, pentru proprietatea *Alopa*, ce se ţine de schitul *Robais*.

1766, noiembrie 16. Hrisovul princ. U. Vlahiei *Scarlat Grigore Ghica*, prin care dăruieşte mînăstirei Xenof 2 aspri de fiecare vadră de vin cules în trei moşii de-ale sale din judeţul *Budgescu* (? Langlois: a Kadalik-Budgéiskii).

1769, februarie 23. Hrisovul princ. *Grigore Ghica*, pentru acelaşi obiect.

1776, iulie 8. Hrisovul princ. *Alex. Ipsilanti*, pentru donul de 2 aspri la toată vadra de vin din moşiile sale.

1778, iunie 1. Hrisovul aceluiaşi, pentru proprietăţile schitului *Robais*.

1792 Hrisovul princ. *Alexandru Moruzi*, prin care dăruieşte sare mînăstirei Xenof.

1796 Hrisovul princ. *Io. Alexandru Calimachi*, al Moldovei, în acelaşi obiect.

1800 Hrisovul princ. *Alex. Ipsilanti* al Moldovei tot asemenea.

1800 ian. 11. Hrisovul princ. *Const. Alex. Moruzi*, prin care se confirmă hrisoavele de mai sus pentru dreptul de vinărit al mînăstirii Xenof.

1803 Hrisovul aceluiaşi principe, prin care dăruieşte sare acestei mînăstiri.

1803 Hrisovul princ. *Scarlat Alexandru Calimachi*, în acelaşi obiect.

1813, mai 14. Hrisovul principelui *Io Georgiu Caragea*, prin care confirmă donaţiunile în vin şi bani, făcute mînăstirei Xenof, şi-i dă pe de-asupra 200 lei a percepe de pe caravansaraoa din Bucureşti.

1819, mai 21. Hrisovul princ. *Alexandru Nic. Suţu*, prin care se confirmă iertarea impozitelor învoite schitului *Robais*.

1820 Hrisovul princ. *Mich. Gregorie*, prin care se dă sare mînăstirii Xenof.

Scanned with OKEN Scanner

6. În mînăstirea Castamanit

7001 (1493). Hrisovul princ. Moldovei *Petru*, prin care dăruieşte 5000 aspri acestei mînăstiri.

7. În mînăstirea Rusicu

6965 (1457) iunie 12. Hrisovul princ. *Io Vlad*, scris în Tîrgovişte.
6995 (1487) iunie 12. Hrisovul princ. *Vlad* fiul lui Radu-Dracul, al U. Vlachiei, prin care dăruieşte mînăstirii Rusicu 6000 aspri.
7004 (1496) . . . 30. Hrisovul princ. Radul fiul lui Io. Călugărul al U. Vlahiei, prin care dăruieşte 3000 aspri aceleiaşi mînăstiri.
7010 (1502) februarie. Indict. X. Hrisovul aceluiaşi, prin care dăruieşte 4000 aspri tot aceleiaşi mînăstiri.
7181 (1673) sept. 5. Cartea de danie a princ. Moldovei *Ştefan Petru.*
7217 (1709) noemv. 18. Hrisovul princ. *Mihail Racoviţă*, prin care întăreşte mînăstirea Rusicu mînăstirea Doamnei şi o apără de toate dările (*românește*).
1737, aug. Hrisovul princ. Moldovei *Gregorie Ghica*, prin care scuteşte mînăstirea Doamnei de toate dările.
1744, iulie. Altul de la princ. Moldovei. *Io. Nic. Mavrocordat*, pentru acelaşi obiect.
1747 Altul tot de la acelaşi.
1750, august. Altul de la princ. Moldovei *Const. Cehanu Racoviţă*, prin care scuteşte mînăstirea Doamnei de dări.
1753, oct. 20. Altul de la acelaşi, pentru un ajutor în bani mînăstirii Rusicu.
1754, april. Altul de la *Gregorie Ghica.*
1757 Hrisovul princ. Moldovei *Scarlat Ghica Voevod*, prin care scuteşte mînăstirea Doamnei de mai multe dări.
1758, octombrie. Hrisovul princ. *Teodor Io. Calimachi* (?), al Moldovei şi Valachiei, prin care dăruieşte aceleiaşi mînăstiri 150 (?) lei.
1760 Hrisovul aceluiaşi, prin care închina aceleiaşi mînăstiri, biserica St. Neculai din Constantinopole.
1762, ian. Hrisovul princ. *Io Grigore* al Moldovei şi Valachiei, prin care dăruieşte aceleiaşi mînăstiri 150 lei.
1762, ianuarie. Altul de la acelaşi, prin care întăreşte posesiunea bisericii St. Neculai.
1764, mai 20. Hrisovul princ. Valachiei *Stefan Mih. Racoviţă*, pentru un ajutor în bani mînăstirii Rusicu.
1764, septembrie. Hrisovul princ. Moldovei *Grigore Alex. Ghica*, prin care dăruieşte aceleiaşi mînăstiri 150 lei.
1765, aprilie. Altul de la acelaşi, pentru biserica St. Neculai din Constantinopol.
1778—1780, iulie. Hrisoave de la princ. *Constantin Dim. Moruzi*, prin care dăruieşte aceleiaşi mînăstiri 150 lei şi una cantitate de vin.
1780, iunie 5. Hrisovul aceluiaşi principe despre dările mînăstirii *Doamnei.*
1786, mai 20. Hrisovul princ. Moldovei *Alex. Mavrocordat*, prin care scuteşte mînăstirea Doamnei de mai multe dări.

Scanned with OKEN Scanner

1793 Hrisovul princ. Moldovei *Mih. Suțu*, prin care scutește mînăstirea de mai multe dări.
1795, iulie. Hrisovul princ. Moldovei *Io. Alex. Calimachi*, pentru biserica St. Neculai din Constantinopole.
1795, oct. Altul de la același, prin care dăruiește aceleiași mînăstiri 250 lei.
1806 Hrisovul princ. valahiei *Constantin*, fiul lui *Alex. Ipsilante*, prin care dăruiește sare aceleiași mînăstiri.
7318 (1810) febr. 25. Gramata mitropolitului *Gavril*, pentru pomenirea ieromonahului Teofan de egumen mînăstirei Doamnei.
1814, aug. 1. Hrisovul princ. *Scarlat Alex. Calimachi*, prin care întărește mînăstirii Rusicu închinarea bisericii sf. Neculai din Constantinopole, la Ciarsamba bazar în Bogdan serai.

Afară de cele patru hrisoave dintîi, toate celelalte sînt românești.

8. În mînăstirea Chilindar

7042 (1534), aprilie 27. Hrisovul princ. U. Vlahiei *Vintilă* (Vlad), prin care dăruiește acestei mînăstiri 10 000 și spitalului de acolo 800 aspri.
7097 (1589) februarie 8. Hrisovul princ. U. Vlahiei *Mihnea*, prin care îi dăruiește 15.000 aspri.

9. În mînăstirea Simopetra

7107 (1599) august 28. Hrisovul princ. u. Vlahiei *Mihail*, prin care dăruiește mai multe moșii acestei mînăstiri.

10. În mînăstirea Zograf

6974 (1466) iunie 10. Hrisovul princ. Moldovei *Ștefan* fiul lui Bogdan, prin care dăruiește acestei mînăstiri 100 galbeni.
6979 (1471) septembrie 13. Altul de la același, prin care dăruiește 500 aspri pentru ospiciul de acolo.
7008 (1500) iulie 23. Hrisovul princ. Valahiei *Radu* fiul lui Io. Călugăru, prin care dăruiește mînăstirii *Capriuleu* din muntele Athos 3000 aspri.
7083 (1575), iunie 1. Hrisovul princ. Valahiei *Petru*, prin care dăruiește mînăstirii Zograf 100 galbeni ungurești.
7106 (1598), mart. 14. Hrisovul princ. Moldovei *Ier. Movilă*, tot asemenea
7159 (1651), mart. 26. Hrisovul princ. Moldovei *Vasile Lupu*, prin care îi dăruiește mînăstirea *Dobrovățu* cu dependințele lui.
7206 (1698). Altul de la *Io Constantin*, pentru averile acelei mînăstiri în Moldova.
7207 (1699), ianuarie 30. Hrisovul princ. Moldovei *Antioh Cantemir*, prin care închină mînăstirii Zograf, mînăstirea *St. Chiprian* în *Basarabia*.
— Altul de la *Io. Vasilie*, pentru averile mînăstirei Zograf în Basarabia.

Scanned with OKEN Scanner

11. În mînăstirea Cotlomuş

695... (145...) Hrisovul princ. U. Vlachiei *Io Basarab.*
7000 (1492), aprilie 29. Hrisovul princ. U. Vlachiei *Vlad V.*, prin care dăruieşte 10.000 aspri chiliei S. Elia fundată de Cosma protatul sf. munte.
7127 (1618), decembrie 8. Hrisovul princ. U. Vlahiei *Gavril Movilă*, pentru mai multe moşii ale mînăstirii Cotlomuş.
7133 (1625). Hrisovul princ. U. Vlahiei *Alexandru* (fiul lui Radu), prin care închină acestei mînăstiri, mînăstirea *Clocociovul.*
7149 (1641) iun. 8. Hrisovul princ. *Matei Basarab*, prin care confirmă posesiunea tuturor bunurilor acestei mînăstiri.

12. În mînăstirea Dionisiu

7085 (1577), aprilie 28. Hrisovul princ. Moldovei *Petru Schiopul*, prin care dăruieşte 6000 aspri.
7148 (1640), febr. 20. Hrisovul princ. U. Vlachiei *Matei Basarab*, prin care dăruieşte 4000 aspri.
7204 (1696). Hrisovul princ. U. Vlachiei *Const. Brîncoveanu Basarab*, pentru un ajutor în bani.
7221 (1713), februarie 6. Altul de la acelaşi, prin care dăruieşte 120 aspri (*româneşte*).
7223 (1714), decembrie. Hrisovul U. Vlachiei *Ştefan Cantacuzin*, prin care dăruieşte 8000 aspri.
7224 (1716), mai. Altul de la princ. U. Vlachiei *Nic. Mavrocordat*, prin care dăruieşte 120 aspri (*româneşte*).
7225 (1717), mart. 20. Altul de la princ. Moldovei *Io.* (*Mich. Racoviţă?*), prin care dăruieşte 8000 aspri.
7225 (1717), mart. 20. Altul de la principele U. Vlachiei *Alex. Mavrocordat*, prin care dăruieşte 8000 aspri.

13. În mînăstirea S. Pavel

7009 (1501), ian. 28. Hrisovul de la *jupînii Barbul* banu, *Danciul* comis şi *Radu*, prin care dăruieşte 2000 aspri.

§ II. DOCUMENTE ÎN LIMBA GREACĂ

1. În mînăstirea Lavra

1682, oct. 15. Hrisovul principelui *Io. Cantacuzin Basarab* al U. Vlachiei, prin care închină mînăstirea *Cotrocenii*, edificată de dînsul, celor 20 mînăstiri din muntele Athos, pentru ca să se folosească împreună de veniturile acesteia.

Scanned with OKEN Scanner

2. În mînăstirea Filoteu

1634 Hrisovul princ. *Io. Grigore Ghica* al Moldovei pe pergament, cu bulă de aur.

3. În mînăstirea Esfigmen

1814, iunie 2. Sigiliul patriarhului *Cirilu*, pentru un metoc al mînăstirii Esfigmen de la *Floreşti* în Moldova, căruia i se acordă drepturile de stavropegie.

1819, mai 7. Sigiliul patriarhului *Gregorie*, prin care se confirmă autenticitatea şi vigoarea a 11 acte relative la metocul *Floreşti*.

— Febr. Indict. XI. Scrisoarea de învoire a lui *George Anatablas* cu mînăstirea Esfigmen, pentru un pămînt din satul *Portarea* (Poarta rea)?

4. În mînăstirea Xeropotam

1671, februarie. Sigiliul patriarhului *Methodiu*, pentru drepturile de stavropegie, acordate de dînsul mînăstirii St. Treimi fundate de *Sauli*, lîngă *Iaşi* şi legate prin acest patriarh mînăstirei Xeropotam.

1759, oct. 20. Actul boierilor *Constantin* şi *Răducanu Slătineanu*, asupra bunurilor dăruite de ei mînăstirii Xeropotam.

1759, decembrie 7. Actul prin care polcovnicul *Constantin Fălcoianu* dăruieşte una din proprietăţile sale mînăstirii Xeropotam.

1760, mart. 9. Alt act asemenea de la postelnicul *Ioan*.

1760, februarie. Hrisovul princ. *Io. Scarlat Grigore Ghica* al. U. Vlahiei, prin care dăruieşte mînăstirii Xeropotam 5000 lei.

1760, mai 30. Act prin care un *Filipescu* dă aceleiaşi mînăstiri 30 libre de ceară albă.

5. În mînăstirea Dochiariu

7078 (1570), august. Indict. XIII. Adresa de mulţumire a mînăstirii Dohiariu, către principesa *Rucsanda*, pentru răscumpărarea bunurilor şi plătirea datoriilor acestei mînăstiri.

6. În mînăstirea Caracal

1648, iunie. Indic. I. Copia unei circulări de la patriarhul *Ioaniciu* pentru drepturile acordate metocului St. Neculai, de la *Ismail*, ce se ţine de mînăstirea Caracal.

1778, august 11. Sigiliul patriarhului *Sofronie*, tot pentru acel metoc din Ismail.

Scanned with OKEN Scanner

7. În mînăstirea Rusicu

1744, iulie. Hrisovul princ. Moldo-Vlahiei *Io Ion Nicolai*, prin care dăruieşte acestei mînăstiri 100 aspri.

1750, august 3. Hrisovul princ. Moldo-Vlahiei *Io. Constantin Cehan Racoviţă*, prin care se dăruieşte acestei mînăstiri 150 lei.

1754, april. Hrisovul princ. Moldo-Vlahiei *Io Matatis (Matei) Grigorie Ghica*, prin care întăreşte darea îndărăt a 150 lei mînăstirii Rusicu.

1758, octombr. Hrisovul princ. *Io. Teodoru* princ. Moldo-Vlahiei, prin care întăreşte darea îndărăt a 150 lei aceleiaşi mînăstiri.

1760, iunie. Hrisovul aceluiaşi principe şi relativ la biserica Sf. Nicolai din Constantinopole.

1762, ian. Hrisovul princ. Moldo-Vlahiei *Io. Grigorie Ion*, prin care se dă îndărăt acestei mînăstiri 150 lei.

1764, sept. Hrisovul princ. *Io Grigorie Alecsandru Ghica* asupra aceluiaşi obiect.

1765, aprilie. Hrisovul aceluiaşi principe, relativ la biserica sf. Nicolai din Constantinopole.

1776, iulie. Hrisovul aceluiaşi principe în a doua sa domnie, prin care se dă îndărăt mînăstirii Rusicu 150 lei.

1778, iulie. Hrisovul princ. Moldo-Vlahiei *Io. Constantin Dimitrie Moruzi*, despre înapoierea a 150 lei acestei mînăstiri.

1795, iulie 27. Hrisovul princ. Moldo-Vlahiei *Io. Alecsandru Ion Calimahi*, relativ la biserica sf. Neculai din Constantinopole.

1795, octombr. Hrisovul aceluiaşi principe, prin care dăruieşte mînăstirii Rusicu 250 lei.

8. În mînăstirea Simopetra

7098 (1590), mart. Sigiliul patriarhului *Ieremia*, pentru bunurile din satele *Sfurceşti*, *Dragomireşti* etc. legate mînăstirii acesteia de o femeie anume *Caplia* şi confirmate prin bulele de aur ale principilor Valahiei: *Petru*, *Alexandru şi Mihail*.

7100 (1591), octombrie 5. Sigiliul patriarhului *Irimia*, prin care se acordă mitocului St. *Neculai* în Valahia care se ţine de mînăstirea Simopetra, drepturile de stavropegie.

9. În mînăstirea Zograf

6941 (1433), februarie 9. Hrisovul principelui *Io. Alexandru*, al U. Vlahiei, prin care dă 3000 aspri mînăstirii Zograf.

10. În mînăstirea Dionisiu

7078 (1570). Adresa de mulţumire a acestei mînăstiri către principesa Ruxanda, pentru răscumpărarea bunurilor şi plătirea datoriilor acestei mînăstiri.

Scanned with OKEN Scanner

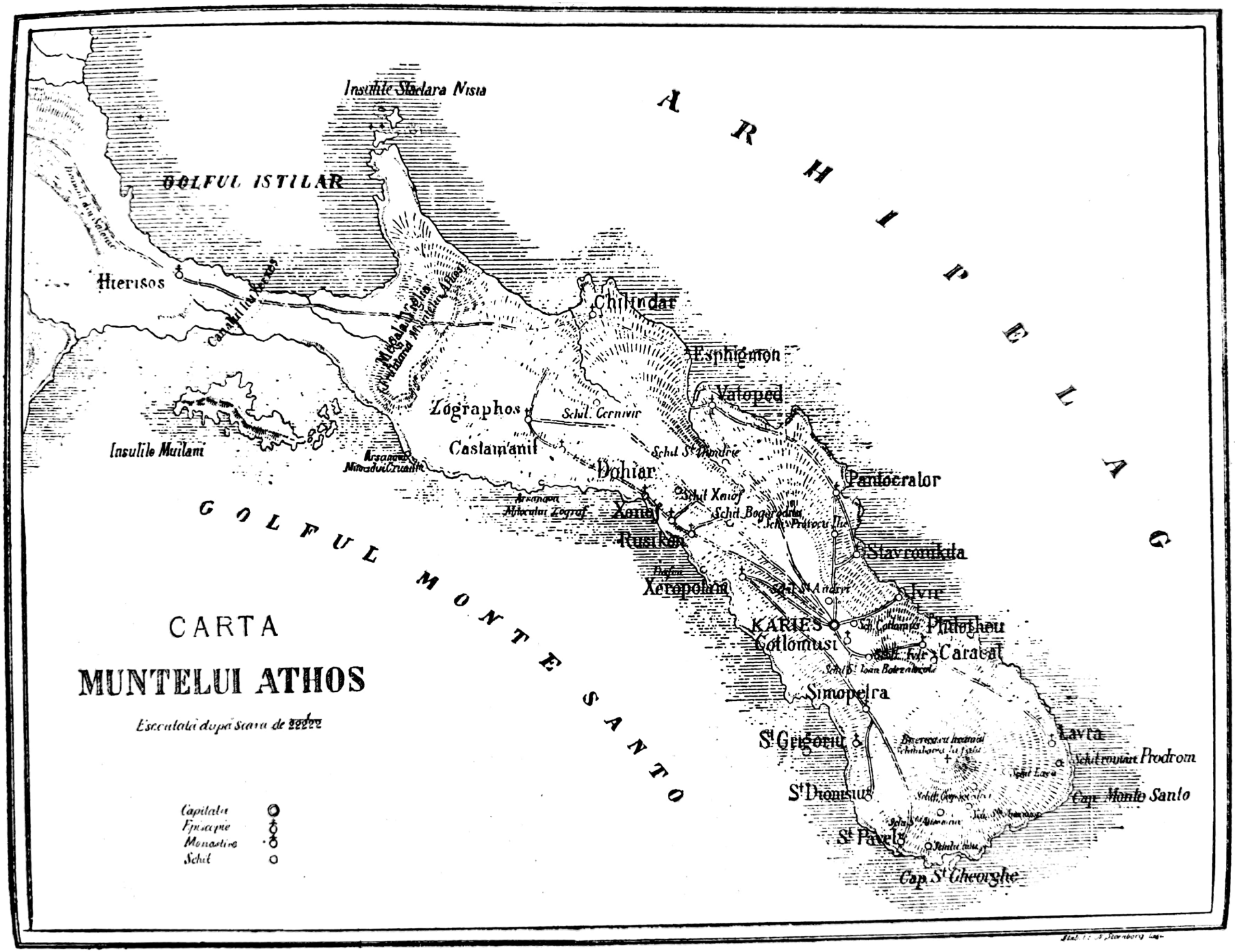
CARTA
MUNTELUI ATHOS
Esecutată după scara de 1/22222
Capitala
Episcopie
Monastire
Schit
ARHIPELAG
GOLFUL MONTE SANTO
GOLFUL ISTILAR
Insulile Staclara Nisia
Hierisos
Insulile Muilani
Zographos
Castamanit
Chilindar
Esphigmon
Vatoped
Dohiar
Xenof
Rusikon
Xeropotam
Pantocrator
Stavronikita
Ivir
KARIES
Cotlomusi
Philotheu
Caracal
Simopetra
St Grigoriu
St Dionisiu
St Pavel
Lavra
Cap Monte Santo
Cap St Gheorghe

11. În mînăstirea Gregoriu

1776, mai. Sigiliul mitropolitului U. Vlahiei, *Grigorie*, pentru transmiterea bisericii *St. Spiridon* la mînăstirea St. Grigore, împreună cu o vie ce se află în jurisdicţiunea mitropoliei sale.

1777, ian. 15. Hrisovul princ. Grigore Ghica, al Moldovei prin care se confirmă mînăstirii St. Grigore posesiunea mitocului numit *Byzantion*, cu clădirile lui.

Se observă că textul grec e numai o traducere după originalul în *limba română*, care încă se află tot în acea arhivă a mînăstirii St. Grigore.

1778 Hrisovul princ. *Io. Alexandru Ipsilante*, prin care se dăruieşte 500 lei acestei mînăstiri.

1778, 30 ian. Hrisovul aceluiaşi principe *Io. Alexandru Ipsilante*, al U. Vlahiei, pentru metocul numit Bizantion al mînăstirii St. Grigore.

12. În mînăstirea St. Pavel

6767 (1257). Hrisovul lui *Mihail*, împăratul şi autocratul ţării *Româneşti*, pentru mai multe posesiuni ale mînăstirii St. Pavel.

Se poate să fie de la un principe al României, un document aşa vechi? Cel puţin textul lui Langlois sună: *Hrysobulle de Michel, tzar et autocrate de Roumanie.*

Din expunerea făcută pînă aci, se vede că muntele Athos cuprinde în sine mai multe izvoare de mare preţ pentru istoria românilor, şi ar fi de dorit ca ele să fie studiate mai cu de-amănuntul de cum s-a putut face în călătoria mea cea repede şi fără mijloacele necesare pentru a culege tot ce se află în acel munte. Am fi de părere ca guvernul nostru să trimeată în muntele Athos o comisie istorică şi artistică care să cerceteze documentele şi zidirile ce se află acolo scoţînd planurile, luînd inscripţiunile în facsimile, cercetînd şi copiind hrisoavele şi pomelnicile care se află prin mînăstiri, fotografiind sau desenînd de pe pereţii bisericilor portretele domnilor şi ale boierilor noştri, mormintele şi odoarele dăruite de ei, ce se găsesc la acele mînăstiri.

Prin această lucrare nu rămîne nici o îndoială că s-ar înavuţi izvoarele istorice ale românilor, pe care singure se poate clădi o istorie adevărată a ţării noastre.

Scanned with OKEN Scanner

Despre crestăturile șalgăilor pe droburile de sare *

La marginea tîrgului Ocna se află minele de sare, numite odinioară *Sarniţile* sau *Ocnele Moldovei;* ele sînt însemnate atît în ţară, cît şi în străinătate, pentru cîtimea şi calitatea sării ce conţin.

Groapa din care se scoate sarea astăzi are o adîncime aproape de 100 metri, ea are două guri, ambele căptuşite cu scînduri de brad ca să nu se năruiască malul; pe una din aceste guri te scobori pe scări care sînt în număr de 450, iar pe alta, ca şi în timpurile vechi, *cu crivaciu*, care nu este altceva, decît un grindei la care se înhamă şase cai sau şi mai mulţi, după trebuinţă, şi împrejurul căruia se învîrteşte un odgon, care trecînd prin scripeţi, se scoboară pînă-n fundul gropii; la capătul odgonului se află un paner sau un burduf, în care se încarcă sarea sau se scobor oamenii.

Scoborîndu-mă în fundul groapei cu dl. inginer diriginte, Ştefan Stamatescu, care a avut amabilitatea de a mă întovărăşi, am admirat atît modul sistematic cum se fac săpăturile pentru a se forma hrubile, cît şi galeriile de lemn făcute la diferite înălţimi şi care înconjoară pereţii.

Pentru a avea o idee despre mărimea acestei gropi, dl. inginer a ordonat să se dea drumul pe gura unde se extrage sarea la nişte şomoioage aprinse, făcute din geluituri de lemn de brad, care căzînd, produceau o privelişte înfiorătoare, luminînd această imensă hrubă, unde nu se aude decît ciocanul şalgăilor[1] şi a osîndiţilor[2] şi nu se vede decît lumina cea slabă a lumînărilor de care se slujesc lucrătorii.

Din toate cercetările ce am făcut, nu am putut descoperi nimic despre începutul sarniţilor de la tîrgul Ocna; nici un uric, nici un document care să ne arate pe cel ce a descoperit aceste mine şi în ce an anume.

---

* Publicat în: ***Revista pentru istorie, arheologie şi filologie***, Bucureşti, 3, vol. 5, fasc. 1, 1885, p. 173—174.

[1] Lucrătorii ce sînt în serviciul salinelor se numesc ***rufetaşi***, iar şeful lor ***birău***. Din cea mai îndepărtată vechime, rufetaşii au fost clasaţi în: *Şalgăi* sau *Ciocănaşi*, care taie sarea cu ciocanele; *Lăturaşi*, care cară sarea pînă la locul de extragere; *Gurari* care încarcă sarea în carele cumpărătorilor şi în vechime formau măglile (movilele) de sare în bătătură; *Curtenii*, care fac toate serviciile de curte (ogradă) ale gospodăriei şi *Haimanale*, care se iau de cîte ori cere trebuinţă şi la ori ce fel de serviciu, avînd locuinţa lor în apropiere de ocne. Astăzi *Lăturaşii* şi *Haimanalele* sînt desfiinţaţi.

[2] Vezi volumul I al documentelor *Episcopiei de Roman*, pag. 227.

Atîta se ştie, din spusa bătrînilor, că în Moldova, sarea se transporta de la Ocniţa din Basarabia şi că descoperirea sarniţelor datează cam de vreo 200 de ani.

Noi credem că aceste sarniţe sînt cu mult mai vechi. Dintr-un zapis de danie cu data din 7191 (1683) sept. 9. (3) prin care Safta Diaconiţa dă o parte din moşia sa Poceşti, mînăstirii de la Ocna, de faţă fiind şi martorii: Rusu birău, vatamanul, grămăticul şi curteni, se constată îndestul că pe timpul acela, cu 200 de ani în urmă, de mult încă se scotea sarea din sarniţile de la tîrgul Ocna. Acest zapis este interesant şi prin pecetea tîrgului Ocna, care înfăţişează un şalgău cu cîte un ciocan în fiecare mînă, după cum se vede în facsimilul aci reprodus.

Şalgăii, pentru a recunoaşte droburile de sare ce le-au tăiat, spre a-şi lua plata, fac diferite crestături pe ele cu ciocanul, pe care nu le mai schimbă niciodată, trecînd din tată-n fiu, arătînd cu chipul acesta proprietatea muncii lor.

Dăm aici un număr de crestături ce am văzut pe droburile de sare.

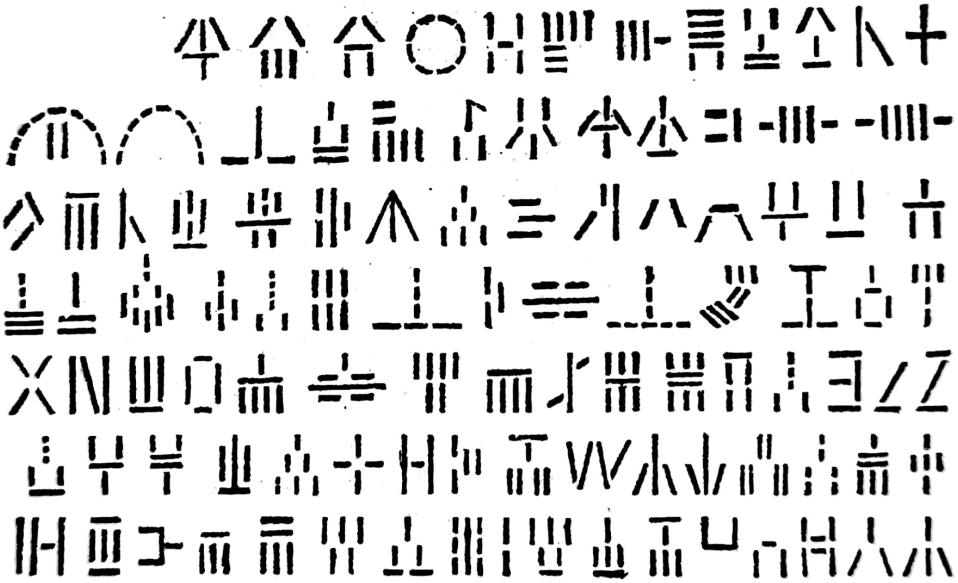

Aceste semne au o analogie evidentă cu acele făcute de plutaşi pe cherestele şi cîteva din ele se aseamănă chiar în destul de bine cu acele ale plutaşilor. Dacă aceste semne au un înţeles în afară de forma lor şi dacă ele au aceeaşi origine ca şi acelea ale plutaşilor[1] sau dacă ele sînt numai cît un mijloc mecanic pentru recunoaşterea muncii fiecărui, nu putem hotărî.

Întrebînd pe şalgăi ce însemnează aceste semne, ei mi-au răspuns că aşa le-au apucat din tată-n fiu şi aşa le fac şi ei.

---

[1] Vezi scrierea mea: *Despre crestăturile plutaşilor pe cherestele*, Iaşi, 1880, pag. 21.

Scanned with OKEN Scanner

O CĂLĂTORIE

IN

Satele Moldoveneşti

DIN GUBERNIA CHERSON (Rusia)

DE

Teodor T. Burada.

IAŞI
TIPOGRAFIA NAŢIONALĂ
1893.

Scanned with OKEN Scanner

O călătorie în satele moldovenești din gubernia Cherson (Rusia)

În vara anului 1882, în călătoria ce am făcut la Muntele Athos, oprindu-mă la mînăstirea rusească Sf. Panteleimon, însoțit fiind de părintele David, schimonah din schitul român Prodrom, am făcut cunoștință cu mai mulți călugări din acea mînăstire. Auzind aceștia că sînt român începură a vorbi cu mine românește, și întrebîndu-i cum se face de știu această limbă, ei mi-au răspuns că sînt din Rusia de dincolo de Nistru, din gubernia Cherson, unde se află multe sate locuite de moldoveni[1]; aceste spuse a călugărilor și cu cele ce cetisem prin cronicari despre moldovenii care se așezase peste Nistru, trezi în mine o vie dorință de a-i vedea și a-i cerceta; mai cu seamă că mulți cred că Nistru este marginea cea de pe urmă, pînă unde se întind românii, înspre răsărit.

Așa, în ziua de 16 iulie anul 1883, pe la 4 ore după amiază m-am pornit din Iași, și trecînd Prutul, după vreo cîteva ore de drum, am ajuns la Chișinău, unde m-am oprit vreo două zile. În acest oraș, printre zidirile mai însemnate, se observă biserica catedrală „Soborul", Seminarul, Sala clubului, în care se dau concertele Societății filarmonice, unde încap peste 1200 persoane, și altele.

Vrednic de văzut este și muzeul particular de antichități al conaționalului nostru D. I. C. Suruceanu; el cuprinde o colecție bogată de obiecte antice foarte rare, dintre care unele bucăți nu le posed decît puține muzee din Europa; mii de monezi de aur, argint și aramă, nenumărate vase de lut, urne, lacrimatorie, lampe, statuete, figuri grece și romane, și diferite alte obiecte ale altor națiuni, din timpurile cele mai vechi; un număr foarte însemnat le-a descoperit în săpăturile făcute în mormintele Achermanului, în părțile Crimului și în alte locuri din Rusia.

După ce am examinat acest muzeu de mult preț, dnul Suruceanu, neobositul arheolog, care și-a sacrificat toată viața și avutul său pentru a aduna această rară colecție, m-a rugat de-am subscris într-un registru, spre amintire, că am vizitat muzeul său.

Înainte de a mă duce în satele moldovenești din Gubernia Cherson, am mai cercetat obiceiurile și datina și credințele poporului din Basarabia. În acele cercetări de prin sate, am fost mai de multe ori arestat de jan-

---

* Publicat în volum: Iași, Tip. Națională, 1893, 36 p.

[1] Sub numire de „moldovan" înțeleg românii din acele părți pe românul în genere, care denumire nu o cunosc, sau nu o întrebuințează.

darmerie prin sate, adus apoi în Chişinău cercetîndu-mă politic şi văzînd scopul călătoriei mele mi-a dat drumul îndată din închisoare.

După aceea plecai spre Odessa, oprindu-mă puţin în Bender, numit în vremurile vechi de români şi Tighina, însemnat prin cetatea şi întăriturile sale. Este ştiut că acolo stătu adăpostit Carol XII, regele Suediei, după bătălia de la Pultava.

În ziua de 20 iulie, pe la 8 ore de dimineaţă, am ajuns în Odessa. Acest oraş la început nu era decît un sat tătărăsc şi pe locul unde astăzi se întinde bulevardul se afla o cetăţuie turcească, Hadgi-bei, care în 14 septembrie 1789 fu luată de ruşi, sub generalul de Ribas. În 1796, Ecaterina II, dădu acelui loc numele de Odessa, după vechea colonie greacă Odessos, care se afla în apropiere. În 1803, împăratul Alexandru I numi gubernator pe ducele Richelieu, care în timpul primei revoluţii franceze fugise în Rusia; acesta contribui aşa de mult la înflorirea şi înfrumuseţarea Odessei, încît, spre amintire, oraşul i-a ridicat o statuie pe malul mării, lîngă bulevard.

Din vechime, în acest oraş erau mulţi greci, turci şi moldoveni, ceea ce făcu că şi pînă astăzi o parte a Odessei să se numească „Mahalaoa Moldovancă".

Odessa este un oraş foarte industrial, posedînd nenumărate fabrici, dintre care una din cele mai însemnate este fabrica de pianuri a dlui Carl Haas. Vizitînd această fabrică, proprietarul ei mi-a spus că tatăl său, care şi el se numea tot Carl Haas, a fost cel dintîi fabricant de pianuri din Iaşi, lucrînd de la 1813—1821, cînd din cauza eteriei s-a retras la Chişinău unde a lucrat pînă în anul 1831 şi apoi la Odessa, unde a urmat fabricarea pianurilor. Instrumentele lucrate de el în Iaşi erau renumite, a vîndut multe în Chişinău şi Odessa. Însumi am văzut condica bătrînului Haas, încă de pe cînd avea fabrica sa de pianuri în Iaşi, asemenea am văzut şi pianuri din timpul acela; sînt lungi, au numai cinci octave şi jumătate, unul care e bine păstrat are şase octave şi jumătate, avînd tastele cele albe de fildeş, iar cele negre din baga.

Din Odessa m-am pornit în ziua de 5 august, cu drumul de fier pînă la staţia Văgoda, în apropiere de satul rusesc cu acelaşi nume; acolo am căutat să-mi găsesc o trăsură cu care să mă duc cît mai curînd, în satele moldoveneşti, care, după spusa călugărilor din muntele Athos, trebuia să se afle în apropiere.

După vreo trei ore şi jumătate de drum, înapoi spre Nistru, pe o căldură nespusă şi pe o colbărie nemaipomenită, ajunsei în satul *Iasca;* el are o întindere foarte mare, e aşezat pe şes şi numără peste 1200 de case. În mijlocul lui se află biserica, zidită după sistemul obişnuit rusesc, cu două turnuri, unul, care formează cupola, zugrăvit cu verde şi altul mai înalt şi mai îngust, care se află chiar deasupra intrării în biserică şi în care se găsesc clopotele fără toacă, căci aceasta lipseşte la ruşi.

Acolo am făcut cunoştinţă cu învăţătorul Gavril Harcuşenco, moldovan din Basarabia, care cu cea mai mare plăcere m-a luat la el în gazdă, ospătîndu-mă şi poftindu-mă să bem împreună ceai, băutură, care în satele moldoveneşti, în opunere cu obiceiurile ruseşti, se dă numai în casele celor mai de seamă din sat.

A doua zi am fost la diregătorie de mi-am vizat paşaportul de către starostele satului (locţiitor de primar), apoi ne-am dus împreună la Starşina

(primar), la Ureadnic (poliţaiul satului) şi la Popeciteliul şcoalei (epitrop şcolar), precum şi pe la mai mulţi locuitori fruntaşi din sat; toţi mă primiră foarte bine, auzind că şi eu sînt *„moldovan"* şi *hristian* ca şi ei. Mai mulţi însă, îndoindu-se despre ortodoxia mea, m-au pus de am făcut semnul crucii; după ce îndeplinii aceasta, toţi îmi arătară cea mai mare dragoste, intrînd eu pe deplin în inima lor.

Seara, după ce s-au întors oamenii de la munca cîmpului, aflînd că a venit în satul lor, un om din Moldova cu scripca, au tăbărît toţi pe mine, ridicîndu-mă pe sus, ca să vin cu ei la han, să le cînt, căci, Doamne de mult n-a mai venit prin satul nostru lăutari să ne cînte şi să ne mai înveselească, spuneau ei; eu atunci le-am făcut cheful, şi luînd scripca m-am dus cu ei la han, unde era şi crîşma satului; nu trecu mult şi începură a veni oameni din toate părţile încît se umplu crîşma, apoi am prins a le cînta doina şi alte cîntece de jale, ca de la noi, care foarte le-au plăcut, şi întorcînd-o după aceea pe cîntece vesele de joc, hori, de brîu, bătute şi altele, gloata s-a înveselit făcînd chef mare, şi se întemeie joc straşnic cu fetele şi flăcăii care se adunaseră acolo.

Intrat-au în joc apoi şi nevestele, şi jucau şi ele de se prăpădeau; în timpul acela oamenii tot năvăleau în han, încît dansul n-a mai încăput acolo, şi atunci gloata toată a ieşit afară în curtea hanului, unde a urmat înainte a juca de se prăbuşea pămîntul. Acolo zis-am eu din scripcă, pînă după cîntatul cocoşilor, mai se lumina de ziuă; după aceea gloata m-a cinstit şi pe mine cu rachiu, ospătîndu-mă cu îmbelşugare, şi m-a şi arvunit pentru a doua seară să vin să le cînt din nou, apoi mulţimea veselă s-a împrăştiat unii pe la casele lor, iar alţii au apucat de-a dreptul la munca cîmpului.

A doua zi seara, m-am dus iarăşi la acelaşi han, cu scripca, după vorba ce o avusesem, şi iarăşi s-a făcut joc straşnic, ca şi în noaptea trecută, şi drept mulţumită care de care se îngrămădea să-mi dea de băut şi de mîncat.

În tot timpul cît am petrecut în sat, am tot stat la vorbă cu bătrînii, întrebîndu-i despre datinile şi obiceiurile ce sînt la ei în diferite împrejurări ale vieţii lor.

Apoi în părerea de rău a tuturor locuitorilor, m-am despărţit de ei, şi luîndu-mi într-o mînă scripca pe care am avut-o în toată călătoria mea, şi în cealaltă o boccea, cu cele necesare de drum, m-am suit în căruţa poştei satului şi am pornit mai departe.

Nu mult după aceea am ajuns în satul *Troiţca*, care are de asemenea peste 1200 de case. Acolo am poposit la învăţătorul Feodor Emilianovici Efimov şi am făcut cunoştinţă şi cu polcovnicul în retragere, Stanislav Petrovici Bartaşevici, care se îndeletniceşte cu agricultura; cu el am vorbit mult despre românii de pe acolo, şi lămuririle ce mi-a dat mi-au fost de folos. În acest sat încă am fost bine primit şi găzduit, şi în două nopţi de-a rîndul am cîntat din scripcă la han, unde mulţimea s-a înveselit foarte, întemeindu-se şi acolo joc straşnic ca şi în *Iasca*, dîndu-mi gloata de băut şi de mîncat din belşug, drept mulţumită.

Apoi după ce şi acolo am stat la vorbă cu unii şi cu alţii, cercetîndu-i despre datinile şi obiceiurile locuitorilor, m-am pornit tot cu căruţa poştei satului mai departe şi am ajuns în satul *Grădiniţa*.

Scanned with OKEN Scanner

Acest sat este așezat pe malul lacului Cuciurgan; are peste 800 case, cu o poziție prea frumoasă; de cealaltă parte a lacului se vede satul Sevărtaica, locuit în cea mai mare parte de moldoveni.

De acolo apoi am plecat la satul Beleaoca, care are peste 100 case; în apropiere se afla „*Voda provod*", o zidire colosală, în care, prin puterea aburului se ridica apa din Nistru, și pe uluce de tuci merge în depărtare de 45 vărste, de alimentează Odessa. Apoi trecui în satul Caialîia, așezat pe malul Nistrului.

Cutreierînd și alte sate moldovenești, în care am fost bine primit și găzduit de locuitori, înveselindu-i cu scripca, m-am dus apoi în orășelul Ovidiopol, cunoscut în acele părți sub numele de Hadgi-dere și a cărui nume amintește, după unii, exilul poetului latin Ovidiu.

II

Toate aceste sate, pe care le-am văzut, au un caracter românesc destul de bine păstrat, fiind marea majoritate a populației de origine română. Afară de acele descrise, mai enumerăm: Mălăești, Floarea, Tei, Coșarca, Slobozia, Buturu, Perperița, Goiana, Siclia, Corotna, Cioburceni, Speia, Caragaci, Tașlic, Doroțcaia, Voznisensca pe rîul Bug, și alăturea Moldavca, Cantacuzinovca[1] și alte multe[2], care sînt mari și bogate, avînd după cum am văzut, unele din ele peste 1200 case. Pe lîngă Cherson mai sînt sate moldovenești și anume Tîrgu-Frumos, Raskova, Vizireni, Solona, Sirbuca, Troițca, Harbuzanca, Lizahora, Odessa nouă, Gasparenca, Teodorovka, Alecsandrovska, Constantinovca.

Pe lîngă orașul Cameniț-Podolsc sînt 7 sate românești numite roata I, II, III, IV, V, VI și VII.

Se mai află un număr foarte însemnat de români și în orașele de peste Nistru, ca element important al populației, astfel în: Tiraspol, Grigoriopol, Dubasari, Ocna, Pavlovka, Anania și altele.

Sate moldovenești se mai află încă foarte multe și în gubernia Podols, în care asemenea elementul predominant al populației este românesc; nu mai puțin se găsește și în orașele acelei gubernii o importantă populație românească.

Această populație română, așezată de cealaltă parte a malului stîng al Nistrului, în aceste două gubernii, trebuie deosebită de coloniile de români, care se află în alte părți ale Rusiei, și a căror origine este mai apropiată. Asemenea colonii se găsesc în vecinătate de Elisabetgrad, unde satele, pe lîngă numele lor se mai numesc încă și roata[3] I, roata II, roata III, și așa mai departe, pînă la roata XII; tot în apropiere de acest oraș găsim satul *Volosca*, cu 500 locuitori, din care jumătate sînt români și jumătate ruși. Locuitorii Matei Galaton[4],

---

[1] Se zice și Cantacuzenca.

[2] Plosca, Malavița, Murata, în apropiere de Dubasari. Mîndrova spre drumul la Tiraspol și Vasilievca.

[3] Numirea *roată* a rămas de la miliție. Regimentele eliberate, sau *roatele*, au întemeiat acele sate.

[4] Matei Galaton se află astăzi cu locuința în Constanța.

Matei Vartan şi Ioan Gâscă spuneau că se povestea din bătrîni că acei români au fost aduşi acolo din Moldova de către Ecaterina II-a a Rusiei prin anul 1793, ca să răsădească viţa de vie. Tot astfel se mai află români împrăştiaţi prin Crimea chiar pînă prin Caucaz.

S-ar părea că aşezările românilor în aceste părţi, şi cu deosebire acele din gubernia Podolsc, îşi au originea de pe timpul lui Duca Vodă în a treia sa domnie, la anul 7187 (1679); căci acest domn, după cum ne spune cronicarul Neculai Costin[1], primise de la împărăţia turcească „şi hatmania la Ucraina, dîndu-i şi buzdugan acei ţări". De unde apoi, el se intitulă: Господар землі Молдавскої і землі ѹкраінскої.

Mai adaugă cronicarul: „Şi tot într-acest an au mers Duca Vodă la *Nemirova* cu Doamna sa şi cu ginere-său, şi cu multe *gloate* şi mergînd, apoi întorcîndu-se pe la *Soroca* au făcut case domneşti, cu beciuri de piatră la Tiganauca, improtiva Sorocii peste Nistru, şi alte case la *Peştere* lîngă Buh, aproape de Nemirova; iară la Nemirova au început a-şi face stupi, vaci, oi, pluguri de boi pe la toate tîrgurile, pe de ceea parte de Nistru, dară velniţă de holircă, de bere şi de altele, cumpăra miere şi domnească ce era şi ducea la Ucraina de făcea mieduri de vindea, şi ori că avea în gînd să se mute acolo, cum şi era cuvînt între oamenii lui, cum să părăsească Moldova şi să se mute cu toată casa lui, la Ucraina, şi de acolo să tragă la Moscu".

Cronicarul Neculai Muste[2] dă altă versiune asupra acestei strămutări a românilor din Moldova, peste Nistru. În loc de-a o atribui unei colonizări a acelor părţi de către Duca-Vodă, după cum spune Neculai Costin, el dă ca pricină acelei strămutări, fuga românilor peste Nistru, din cauza jafurilor lui Duca-Vodă. El spune: „După ce au venit Duca-Vodă la Iaşi, îndată iară au început a sili pe boieri şi pe toată ţara, şi a asupri cu dăjdii; şi fugea oamenii la Ucraina peste Nistru, şi nici zlotaşii nu putea să-i oprească şi ziceau oamenii, atuncea, că Duca-Vodă avea gînd să lase Moldova, şi să meargă să se aşeze la Ucraina; şi acest lucru era de crezut, că făcuse şi curţi Duca-Vodă, în Tăcănăuca, peste Nistru, şi în satul Pecera, pe malul Buhului".

Noi credem totuşi, fără a afirma, că aşezarea românilor peste Nistru trebuie să fie mult mai veche, de vreme ce aflăm două nume ce se întîlnesc şi astăzi la două localităţi româneşti de dincolo de Nistru, anume satul numit de români Caialîia şi lacul numit de ei Cuciurgan, încă în harta Moldovei, făcută de Reicheirsdorf, la anul 1541[3].

Această întindere a populaţiei româneşti atît de departe spre răsărit, peste vechea margine a Moldovei, Nistrul, arată cît de spornică a fost lăţirea românilor, ce s-au coborît din munţii Transilvaniei către şesul oriental al Europei, şi cea mai vie dovadă despre unitatea neamului românilor din gubernia Cherson şi Podolsc, cu acei din Moldova şi din Maramureş ne-o dovedeşte identitatea aproape absolută a tuturor elementelor de căpetenie, care alcătuiesc pe un popor, limba, credinţa, obiceiuri, năravuri, cîntece şi altele, asupra cărora reproduc mai jos observaţiile ce le-am putut face în scurta mea călătorie.

---

[1] Kogălniceanu, *Letopisiţile*. Iaşi, 1852, tom. II, p. 24.

[2] Loc. cit., tom. III, pag. 23.

[3] Vezi Papiu Ilarian, *Tesaur de monumente istorice*, Bucureşti, 1862, tom. III, pag. 122.

III

Casele din aceste sate sînt făcute, cea mai mare parte, de ciamur şi acoperite cu stuh, ca şi a locuitorilor din Basarabia, au prispe de jur-împrejur, ferestrele lor sînt, cea mai mare parte, împodobite pe dinafară cu brîu de puchiţei, roşu, galben, negru şi alte culori.

Împărţirea lor dinlăuntru seamănă cu aceea a caselor sătenilor noştri, adică o tindă, avînd şi de-o parte şi de alta cîte o odaie, în cea din dreapta se află un cuptor vopsit cu humă şi împestriţat de jur-împrejur cu diferite culori, care la caz de trebuinţă, serveşte de pat; tot aici se mai află, cum intri în stînga, un pat, lat, pe căpătîiul căruia stă o ladă care cuprinde pînzării de-ale gospodăriei, iar pe dînsa mai multe lăicere şi perne; de jur-împrejurul odăii sînt laviţe înguste, acoperite cu scoarţe, ţoluri sau lăicere. Pe grindeiul odăii stau atîrnate mănunchiuri de flori, văzdoage şi busuioc, pe pereţii de la răsărit icoanele, împodobite cu flori. În odaia din stînga, la mulţi locuitori stau stativele de ţesut pînză.

În genere, aspectul caselor e frumos, pereţii văruiţi, ograda curată şi înconjurată cu gard, avînd, cele mai multe din ele, cîte un zemnic, pentru păstrarea vinului şi a verdeţurilor, şoproane pentru vite, coteţe poiete şi altele.

Locuitorii sînt buni gospodari şi foarte muncitori, îndeletnicirea lor de căpetenie este plugăria; în ceea ce priveşte starea lor materială, ei stau foarte bine; mai fiecare locuitor are împrejurul casei sale grădină cu pomi roditori şi semănături de tot soiul de verdeţuri, îndestule pentru hrana casei; o căruţă şi doi cai, şi alte vite; cei mai fruntaşi au cîte două, trei perechi de cai, mai multe perechi de boi, vaci, oi, păsări, pluguri şi alte multe unelte, pentru o gospodărie întreagă.

Femeile deşi bune gospodine, lucrează pămîntul ca şi bărbaţii.

Oamenii peste tot sînt frumoşi, trăsăturile feţei regulate, la trup nu prea mari, părul capului mai mult negru şi tufos, traiul cel aspru al vieţii i-au făcut chiloşi şi tari.

Portul naţional românesc putem zice că s-a pierdut cu totul, atît la bărbaţi cît şi la femei; locuitorii sînt îmbrăcaţi parte ca ruşii, parte ca bulgarii; din îmbrăcămintea naţională a rămas pălăria împodobită cu văzdoage, ce o poartă flăcăii ce au să se însoare.

La unele femei şi fete se vede cămaşa cusută cu desenuri de diferite culori, ea însă nu are caracterul altiţelor cămăşilor noastre, ci unul malorosian. Multe femei bătrîne poartă pe cap un fes alb[1] de pînză deasupra căruia se pune un colac de peteci, şi peste acesta un testemel, încît acoperă fesul de nu se mai vede. Duminicele şi sărbătorile, ele pun pe cap ştergar alb. Unele se leagă pe sub fălci cu *„bente"*, nişte bande înguste de pînză albă, pe care sînt cusuţi bumbi mici albi de cămaşă, sau nişte mărgele albe.

În genere, locuitorii sînt foarte evlavioşi. În toate satele, bisericile sînt mari, frumoase şi bine întreţinute, slujindu-se, bineînţeles, în limba rusească.

---

[1] În timpurile vechi, cucoanele noastre purtau fesuri albe şi deasupra lor testemeluri de Ţarigrad, împodobite cu bibiluri. Mulţi din bătrîni îşi aduc aminte încă despre aceasta. (Vezi şi Alecsandri. *Poezii populare*, Bucureşti, 1866, pag. 268).

Scanned with OKEN Scanner

Preoții îndeobște stau bine, avînd case îndemănatice și spațioase. Școlile sînt bine întreținute și populate, în ele se predau în limba rusească de la luna octombrie pînă la mai.

IV

Convorbind cu mai mulți bătrîni despre vechimea acestor sate, ei mi-au spus că nu știu de cînd s-or fi aflînd prin acele locuri, dar că ei au apucat povestindu-se, că din neam în neam, au fost locuite totdeauna de moldoveni; apoi cercetînd mai departe, credințele, datinile și năravurile lor, le-am găsit fără nici o deosebire de credința locuitorilor din Moldova; aceleași obiceiuri la nunți: pețitorii, vornicei, conacarii, ertăciunea, peteala pe capul miresii, cîntecul *Taci mireasă nu mai plînge*, masa mare, darea cu pușile și altele; la înmormîntări: ducerea mortului la groapă cu bocete, de către femei bocitoare, aruncarea cu țărînă peste mormînt, cînd se zice: „să-i fie țărîna ușoară" și altele; la anul nou: colinda cu plugușorul; la crăciun: colinda cu Florile dalbe, cu Ler-Doamne și altele. Credința în strigoi, în descîntece, în vrăji și farmece, și altele; povești cu balauri, cu smei, cu lei-paralei, cu feți-frumoși cu părul de aur etc.; cîntece, care încep cu „frunză verde", aceleași jocuri: hora pe care ei o numesc *„de danț"*[1], de brîu, corăbiasca etc.

Pînă și în sistemul măsurilor, ei și-au păstrat încă cuvîntul de *oca*.

Această asemănare între poporul român, din părțile de dincolo de Nistru și acel din Moldova, ei zic la Basarabia Moldova, de peste Nistru din Moldova, se mai vede și în limba pe care o vorbesc și care înfățișează toate caracterele felului de vorbire a moldovenilor, așa de exemplu: ei nu pronunță cuvintele cerc, cinci, cine, ci mai alene, ca și moldovenii, precum: șerc, șinci, șine; asemenea pe *v*, înainte de *i* și *e*, ei pronunță ca *ji*, așa: *viței, vita, vin, privește*, devine la ei jițel, jita, jin, prijește. *F* înainte de *e* sau *i*, devine *h* precum: her, hin, hiere, hiertură. La plural schimbă pe *p* înainte de *i*, în *chi*, precum luchi, pochi, cochii etc.; pe *n* inițial îl moaie, ca în sunetul italian *gn*, așa ei zic: gnitropolie, gniere, gnire, în loc de mitropolie, miere, mire etc.; iar pe *b* în *g*, așa: ghine, ghir, ghirește etc., de asemenea locuțiuni particulare moldovenilor, precum: m-oi duce-mă, vin încoa, măi Ghio (Gheorghe) etc.

Dăm aici mai multe cîntece populare, ce le-am adunat prin acele locuri; ele au o asemănare foarte mare cu ale noastre.

Multe din cîntecele și poveștile spuse de locuitorul Pușca și femeia lui Ion Pojar din satul Iasca aveau așa de mare potrivire cu cîntecele noastre, încît m-a pus în mirare și întrebîndu-i dacă nu cumva au fost vreodată pe la noi prin țară, mi-au răspuns că, ei, niciodată n-au trecut măcar Nistru în Basarabia, dar că așa le-au auzit și ei de la părinții lor, cîntîndu-se și povestindu-se.

A da la lumină toate cîntecele ce le-am adunat, credem că ar fi de prisos, fiindcă n-am face alta, decît să dăm acele ce sînt astăzi publicate; de aceea, vom mărgini colecția noastră la reproducerea cîtorva din cele mai caracteristice.

---

[1] Cuvîntul „danț" îl aflăm la Domnul Cantemir în *Descrierea Moldovei*.

Naţionalitatea curată a neamului românesc de-acolo, chiar dacă a pierdut ceva în părţile exterioare ale portului şi gătelii, n-a fost atacată întru nimica în esenţa ei. Această păstrare a elementului românesc răzleţit la o depărtare aşa de mare de corpul viu al naţiunii, şi în sînul unor neamuri atît de deosebite, în mijlocul cărora trăiesc, se explică numai prin greutatea cu care românii se încuscresc cu neamuri străine. Foarte rar îşi dă un român fata lui după unul de alt neam, fie chiar şi ortodox; se vede încă păstrată ca prin instinct acea mîndrie romană, care a fost scutul nostru de apărare, cel mai puternic, în contra influenţelor străine.

V

CÎNTECE POPULARE

Pluguşorul

Aho! Aho! Pluguşorul moşului
Cu doisprezece boi,
Boi bourei
La coadă codălbei,
La ii prinei;
La boii de la roate
Coarnele îmbelciugate.
La boii de la progon
Coarnele de odgon,
La boi dinainte
Coarnele măluite (boite).
Păziţi cu sămînţa
Că fărîmă boii brăzdiţa,
Păziţi cu colacul
Că fărîmă boii pragul,
Mai mînaţi băieţi, hăi! hăi!

Badea după ce s-a hodinit
Pluguşorul l-a pornit
Pe dealul Gararăului,
Pe valea Farafinului,
Pe pămînt la loc curat
Să fie fetelor drag de umblat,
Mai mînaţi băieţi, hăi! hăi!
Bădiţa tot ara,
Leliţa boronea,
Apoi badea semăna
Şi grîu mîndru răsărea
Badei bine că-i părea,
Mai mînaţi băieţi, hăi! hăi!

Cînd la lună, la săptămînă,
La vremea cea bună
S-a dus badea de-a privit
Grîul dacă-i răsărit,
L-a găsit copt
Şi răscopt.
Atunci tare s-a spăimîntat
Că grîul s-a scuturat.
Şi acasă a alergat,
Un cal graur a luat,
Pe dînsul s-a aruncat
La tîrg la Lisaveta a plecat,
Şi el a cumpărat
Mai multe secerele
Cu zimţii de agirele,
Ia mai mînaţi băieţi, hăi! hăi!

Şi o clacă a făcut
Cum nu s-a mai văzut.
Tot de fete şi neveste
De cele tinerele,
Cu drag priveai la ele;
Ele secera,
Dumnezeu le ajuta,
Mai mînaţi măi. hăi! hăi!
Ş-apoi badea s-a apucat
Grîu în clăi de l-a cărat,
Şi a scos douăsprezece epe
Tot sirepe,
Cu copitele treiera,
Cu urechile vînt trăgea

Scanned with OKEN Scanner

Și cînd strănuta
Griul se vintura,
Ia mai minați măi, hăi! hăi!
Și a încărcat badea douăsprezece cară
În pohoară,
Și s-a dus la Nistru la moară,
Da moara văzînd atîtea cară
Sta și se uita
Și se spăiminta,
S-o pus coada pe spinare
S-o rupt-o la fuga mare;
Da morarul dracului
Merticarul satului
Și el bun de cap,
În moară a intrat,
Și-a făcut cioc, boc,
Și-a dat moara la loc,
Și-a măcinat un sac
Și a făcut un colac,
Și a măcinat doi saci
Și a făcut doi colaci,
Ia mai minați măi, hăi! hăi!
Lelița a intrat în cămară
Și a luat o sită de năgară
Și i-a părut că e prea rară,
Și a intrat în casă
Și-a luat una de mătasă
Și a mai cernut un sac
Și a mai făcut un colac,
Și a mai cernut doi saci,
Și a mai făcut doi colaci
Ca pentru de noi,
Ia mai minați măi, hăi! hăi!
Noi tot v-am mai ura,
Dar ne temem c-om însera,
Decît la bordeele dumneavoastră,
Mai bine la curțile noastre
Cu stuh acoperite,
Cu lut lipite.
Dați-ne cîte-o capeică.
La mulți ani fericiți
Să dea Dumnezeu să trăiți![1]

Colindă

Sculați, sculați mari boieri
Florile dalbe,
Să-nfloriți ca meri, ca peri
Florile dalbe;
Noi umblăm și colindăm
Florile dalbe,
Pe Dumnezeu îl purtăm
Florile dalbe
Mititel și-nfășețel
Florile dalbe,
Cu fașă dalbă de mătasă
Florile dalbe,
Cusutură tot aleasă
Florile dalbe,
Cu scutic de ucenic
Florile dalbe,
Cu chitie de cutnie
Florile dalbe;
Că pe cer s-a arătat
Florile dalbe,
Un semn mare minunat
Florile dalbe,
Menindu-l de împărat
Florile dalbe;
Noi urăm ca să trăiți
Florile dalbe,
Întru mulți ani fericiți
Florile dalbe.
Ca pomii să-nfloriți
Florile dalbe,
S-ajungeți să-mbătriniți
Florile dalbe.

Colindă

Ling-aceste mîndre curți
Ler Doamne, mare Ler
Sînt doi meri mîndri-nfloriți,
De tulpină depărtați;

[1] Spus de Ioan Pușca din comuna Iasca.

Sus, mai sus la vîrfurele
Arde-mi două luminele;
Sus îmi arde, jos îmi pică
Lac de mir mi se ridică,
Lac de mir, păring (cadă) de vin,
Unde sfinții se duc și vin;
Dar în vin cine mi se scaldă,
Scaldă-se Domnul Dumnezeu
Căruia mă-nchin și eu,
El se scaldă, băinuiește
Și cu mir se miruește,
Mi se scaldă și Ion,
Și Ion Sfînt-Ion,
El se scaldă băinuiește
Și cu mir se miruiește,
Ist jupîn la ei privea
Și din gură le grăia:
Doamne mult mă gîndesc
Și mă nădăjduiesc,
Că de cînd trăiesc
Mult bine am făcut
Pe acest pămînt.
Flăminzii săturat-am,
Pe cei goi îmbrăcat-am,
Pe cei desculți încălțat-am,
Pe cei însetați adăpat-am;
Fîntîni bune am făcut
Cu apă bună de băut
Pe la gloduri
Făcut-am poduri.
Dumnezeu la el privea
Și din gură-i cuvînta:
Fericit ești, c-ai făcut bine
Pe această lume,
În rai vei intra.
La masă vei sta,
Pahar plin vei închina,
În veci te-i bucura.

Colindă

A cui îs aeste curți,
Domnule Doamne,
Cu oaspeți așa de mulți,
Așa înalte, minunate
Și de soare luminate,
Cu zebrele pe sub stele
De ți-i drag să cați la ele,
Cu vîrful pe sub cer,
Cu turnuri pînă la nori,
Pe dinăuntru poleite,
Pe dinafară zugrăvite;
De la mijlocul istor curți
Cu oaspeți așa de mulți
Întinsă-i masă frumoasă
Cu mîncare tot aleasă,
Sus mai sus la capul mesei
Sta un scaun daurel;
Da pe scaun daurel
Șade Dumnezeu cel sfînt,
Sfînt în cer și pe pămînt,
Dar mai jos la coada mesei
Șede și domnul istor curți
Înconjurat de oaspeți mulți,
De-a jurul împrejurul curților
Te-mbată mireazma florilor
Și cură și apa lui Iordan
Nu de-amu și nici de-un an.
Domnul istor curți se uita,
Lui Dumnezeu se jeluia:
Doare-mă Doamne mîinile,
Mîinile și spătele
De boi tineri juguind,
De cai tretini învățîndu-i,
Pe la fini dăruindu-i,
Pe la fini la cununie,
Mai la mari de botegiune.
Mult stau Doamne și mă gîndesc
Să te-ntreb să îndrăznesc,
Cînd a fi veacul de-apoi,
Cînd s-a mîntui lumea cu noi,
Sfîrșenia pămîntului,
Întunecimea soarelui.
Cu bun dreptul spune-voi
Cînd va fi veacul de-apoi,
Cînd a bate fiu pe taică,
Cînd a bate fiica pe maică,
Frate mai mic pe cel mai mare,
Soră mai mică pe cea mai mare,
Atuncea-i sfîrșenia pămîntului,
Potopul creștinului!
Plata nouă ni se știe
Că are să ne vie
Un pitac
Și un colac.

Scanned with OKEN Scanner

Colindă

Din jos despre răsărit
Voinicul împodobit
Cu veşminte strălucite,
La noi ne mai pomenite,
Călare încet venea
De la tîrg din Lisaveta[1],
Unde-s sate destulate
De la noi îndepărtate,
Cu flăcăi de însurat
Cu fete mari de măritat,
Cu flăcăi mici de holteit,
De holteit şi ostăşit.
— Ce stai voinice ne-nsurat
Ne-nsurat, ne cununat;
Ori fetele nu te iubesc,
Ori părinţii nu-nvoesc?
— Fetele mă iubesc,
Părinţii mă-nvoesc,
Da sta-oi pînă-n primăvară,
Cînd mi-a veni mîndra iară,
Că s-a dus în altă ţară
Plata nouă ni se ştie
Ca să ne vie
Un pitac
Şi un colac.

Bocet

Moarte, moarte ce-ai făcut
Pe la noi de ce-ai venit,
Amar ne-ai înşelat,
Gospodarul mi-ai mîncat.
Bună casă ţi-ai făcut,
Fără uşi fără fereşti,
În ea să mi te hodineşti;
Nici vîntul nu te-a bate
Nici soarele nu te-a arde.
De la cap pîn la picioare
Inimioara rău mă doare,
De trec pe un loc
Tot pară şi foc
Inima mea cea pîrlită
De străini dogorită
De nimeni miluită,
Plină de amar
Ca Nistrul din mal în mal;
Am rămas fără sprijin
În vai şi în chin[2].

Conăcăria

Bună vremea horă frumoasă
Bine-am găsit la astă casă
Poftim gazdă pîn-afară,
Nu zăbovim, ne ducem iară.
— Dar ce umblaţi şi ce căutaţi,
Samă nouă să ne daţi.
— Noi am purces pe cîngul cerului,
Pe semnele pămîntului,
Pe zarea movilelor,
Pe clipitul stelelor,
Şi-am ajuns la astă casă
Cinstiţi boieri dumneavoastră.
Am auzit c-aveţi în grădină
O floricică lină mălină,
Ea de înflorit înfloreşte,
Da de rodit nu rodeşte,
Da nici locul nu-i prieşte,
Ci mai mult se vesteşte.
Da noi dac-om lua-o
Om duce-o şi om da-o
Tînărului nostru împărat,
Care pe-aici s-a mai plimbat;

---

[1] Oraşul Elisabethgrad.
[2] Spus de Maria, femeia lui Gh. Pojar din comuna Iasca.

În grădina-mpărătească *Acolo a înflori*
Frumos să mi-o rodească *Acolo a și rodi.*

Ertăciune

Stați nuntași și ascultați,
Sama bine să luați,
La două, trei cuvinte a noastre
Ce le-om spune dumneavoastre.
Dumneavoastră cinstiți părinți,
De la Dumnezeu orînduiți,
Spre fii voștri căutați,
La pămînt îngenunchiați
Cu inima la ertăciune,
Să roagă să-i ertați
Și să-i bine-cuvîntați;
Căci nu sînt fii să trăiască
Și părinților să nu greșească.
Binecuvîntarea părinților
Întărește casa fiilor,
Blestemul părinților
Risipește casa fiilor:
De-ar fi pe temelie de piatră
O fărimă pînă-n talpă,
De-a fi pe temelie de lut
O fărimă pînă-n pămînt.
Dumneavoastră cinstiți părinți,
De la Dumnezeu orînduiți,
La aceste mlădițe priviți,
Toate la o parte lăsați
Greșelile lor să le uitați
Ca să fie de părinți ertați
Și de Dumnezeu bine-cuvîntați
În veci amin.
— Și mie un pahar de vin
Și o năframă de in,
Ca să-mi șterg gurița de vin.

Scanned with OKEN Scanner

O CĂLĂTORIE

ÎN

SATELE ROMÂNEȘTI

DIN

ISTRIA

DE

TEODOR T. BURADA

(Cu figuri în text și cu o chartă)

IAȘI
TIPOGRAFIA NATIONALA
1896.

Scanned with OKEN Scanner

O călătorie în satele românești din Istria*

Introducere

Pătruns de dorința de a cunoaște viața, moravurile și limba fraților români răspîndiți în diferite țări, sub deosebite dominațiuni străine, depărtați de noi, sau despărțiți prin alte popoare cu totul străine nouă, atît ca naționalitate cît și ca gintă, am călătorit atît prin provinciile despărțite de tulpina românească, ca Basarabia și Bucovina, cît și prin țările în care românii se află grupați și trăiesc în număr mare, ca a Ardealului, Banatului, Crișanei, Temișanei, Chersonului (Rusia), Macedoniei, Tesaliei, Epirului, Albaniei, Sîrbiei, Bulgariei etc.

Un însemnat număr de populație românească îndepărtată de România liberă, și mai puțin cunoscută decît toate celelalte, este negreșit cea aflătoare în Istria.

Acești români, așezați în o peninsulă din Marea Adriatică, sînt cei mai îndepărtați de țara noastră. Pînă în prezent foarte puține cunoștințe am avut noi atît despre originea, cît și chiar existența lor.

Cele dintîi cunoștințe despre românii istrieni le-am aflat dintr-un articol publicat în anul 1846, în foaia italiană *Istria* nr. 1—2, ce se tipărea în Triest sub redacția dr. Kandler[1]; prin acel articol semnat de Anton Covaci, se atrăgea atenția lumii întregi asupra unui popor de gintă latină, ce trăiește aproape necunoscut cu obiceiuri și limba deosebită, între slavii și italienii de pe malurile Mării Adriatice. Covaci scria în acel articol, că în Valdarsa (Valea Arsei), care se întindea de la poalele muntelui Maggiore, înălțimile Bogliune, orașul Pedena pînă la Cosliaco și Sumberg, locuiește un popor ce se numea odinioară *Rimgliani* (romani) și care acum în urmă au adoptat numele de *vlahi*, pe care i-l dă popoarele vecine.

Gheorghe Asaki în *Calendarul său pentru poporul românesc*, pe anul 1847, aducînd la cunoștința noastră articolul de mai sus, despre existența românilor istrieni, dă în același timp și o statistică a românilor din toate provinciile supuse dominațiilor străine și arată că în Istria s-ar afla un număr de 6 000 români. Tot acolo, Asaki dă și cîteva mostre de limba româno-istriană, între care un cîntec păstoresc, precum și o stampă reprezentînd *un păstor istro-român*.

Cel dintîi scriitor din părțile noastre care a călă-

---

* Publicat în volum: Iași, Tip. Națională, 1896, 144 p. +1 hartă și anexe. În foiletoane s-a tipărit în ziarul *Românul*, București, 4/16 iunie 1891 — 22 oct./nov. 1891.

[1] Mort la 18 ianuarie 1872.

torit în Istria a fost răposatul Ioan Maiorescu[1], care, în 1857, se duse într-adins spre a cerceta starea și limba acestor români, atît de necunoscuți încă nouă.

Cercetările sale au fost date la lumină în scrierea sa *Itinerar în Istria și vocabular istriano-român*, un volum în 8° de 122 pagini, tipărit la Iași în tipografia Goldner, anul 1874.

Pe acolo a mai fost, în anul 1868, Dl. V. A. Urechiă, fost ministru de culte și instrucțiune publică, care, într-un raport cetit în Academia română în anul 1878, face o descriere pe scurt a cercetărilor sale asupra românilor istrieni, pe care-l voi reproduce mai la vale la anexa III.

Schiță geografică și istorică

Înainte de a da seamă cititorilor de rezultatul călătoriei ce am făcut în Istria în toamna anului trecut 1890, în toate satele locuite de românii istrieni, timp de două luni, începînd de la 7 octombrie, nu cred de prisos a da o mai bună înțelegere cîteva notițe despre poziția geografică a Istriei cum și o schiță istorică.

Istria este o provincie actualmente sub dominația Austriei. Ea are o suprafață aproape de 8000 kilometri pătrați, cu o populație de 591.000 locuitori; e situată pe o peninsulă în Marea Adriatică, între golful de Triest și golful de Quarnero, sfîrșindu-se la sud prin un cap numit *Promontore*. Pe uscat ea se mărginește cu provinciile Friul, Carniola, Croația civilă și litoralul unguresc.

Limbile vorbite în Istria sînt: italiana, croata și istro-româna.

Orașe principale sînt: Parenzo (capitala provinciei), Pisino, Albona, Pola, Rovigno, Pirano, Capo d'Istria etc.

Mai toată întinderea Istriei se compune din munți stîncoși cu o vegetație foarte slabă; pe văi și în micile cîmpii, vegetația e mai mănoasă. În spre nord sînt păduri mari ce produc lemne de construcție, iar în spre sud păduri de măslini din care se face un untdelemn foarte bun. De asemenea, cresc smochine, grîne de tot soiul, păpușoi și vii care produc un vin renumit și în abundență.

Mai sînt cariere importante de marmură și mine de cărbuni de pămînt.

În mare se găsesc feluri de pești precum: calacari, bacala, folpo, barbuni, riboni, grongo, sfolie, angozigola, gata, precum și stacoși, scampi (raci), spongia etc

Istoria ne spune că această provincie a fost locuită în antichitate de pirați îndrăzneți, pînă cînd la anii 177—178 înainte de Hristos a fost cucerită de romani sub consulul Claudius. În secolul al VI-lea al erei noastre, a fost cucerită de goți și mai tîrziu reluată de împărații bizantini, care în 774 o cedară francilor sub Carol cel mare.

În evul de mijloc, Istria forma un margraviat particular. Pînă în 1170, depindea de ducatul Carinthia; trecu apoi sub dominația ducilor dalmații,

[1] Mort la 4 semptembrie 1864.

apoi, în fine, în 1204, sub cea a patriarhilor din Aquilea, care fură nevoiţi să cedeze veneţienilor o mare parte din provincie. În 1797, Austria fiind deja stăpînă pe partea nord-estică, prin stingerea familiei conţilor de Gorizia în urma tratatului din Campo-Formio, a ocupat însăşi Veneţia şi restul Istriei. În 1805, Istria făcu parte din provinciile iliriene, şi în 1809, fu declarată parte integrantă din imperiul francez. În anul 1815, congresul din Viena a înapoiat-o Austriei, căreia, îi aparţine şi astăzi.

PARTEA I

Călătoria prin sate

Trecînd prin Ardeal, Banat şi Ungaria, ajunsei la 7 octombrie an 1890, în portul Fiume, oraş în apropiere de fruntaria Istriei. Acolo am căutat mai întîi să fac cunoştinţă cu dl. Vincenţiu Nicoară, român din Transilvania şi profesor la gimnaziul unguresc al statului, către care aveam o scrisoare de recomandaţie de la dl. N. Densuşianu din Bucureşti, membru corespondent al Academiei Române.

D. Nicoară, care se ocupase mai de mult cu originea şi starea romanilor din Istria, îmi dădu mai multe lămuriri în această privinţă. Tot acolo am făcut cunoştinţă cu dl. Ermano Nasinovici, consilier al municipalităţii, cunoscut prin deosebite opere literare. În scrierea sa *Un Tantino di Rumeno*, vorbeşte mult despre români[1].

După ce mi-am luat toate lămuririle trebuitoare, am pornit cu drumul de fier înainte, şi în 10 octombrie de dimineaţă am fost în Pisino, oraş de centrul Istriei.

Odată ajuns aicea, m-am grăbit a găsi pe dl. Valeriano Pohusda, către care aveam o scrisoare de recomandaţie de la dl. Nicoară, şi făcîndu-i cunoştinţă, întrebai pe el dacă iubitorii neamului românesc Carol de Franceschi şi Anton Covaci mai trăiesc încă, şi unde i-aş putea afla. Aveam numai decît trebuinţă a-i întîlni şi consulta; tot ei dădură răposatului Ioan Maiorescu toate relaţiile despre starea românilor din Istria, cînd în anul 1857 acesta făcu o excursie în satele româneşti de acolo, după cum descrie în cartea sa intitulată *Itinerar în Istria*, despre care am vorbit mai sus.

Nu pot spune bucuria ce am avut, cînd dl. Pohusda mi-a spus că aceşti bărbaţi, care au arătat şi arată încă cel mai viu interes pentru românii istrieni, trăiesc încă. Dl. de Franceschi era însă dus din oraş la o proprietate a sa din comuna Gologoriţa[2].

---

[1] Vezi gazeta din Rovigno *La Penna*, 1887, nr. 6, 8, 9, 13, 15, 18 şi 20. A mai scris sub titlul de: *Il canto della gente Latina* (Cîntecul gintei latine) înserat în jurnalul literar *Pro Patria*, anul 1888, fasc. V. În acelaşi jurnal a mai publicat şi *Il giuramento di amor* (Jurămîntul de amor), anul 1889, fasc. XI, aprecieri literare asupra limbii şi poeziei populare române.

[2] Moncalvo în italieneşte, iar pe româneşte Munte gol, de unde chiar s-a format cuvîntul *Gol-gorița*, după cum ne-au spus românii locali.

Îndată m-am şi dus apoi acasă la dl. Covaci şi i-am spus scopul venirii mele în acele locuri, acela de a cerceta pe români, a-i cunoaşte mai de aproape şi a le descrie datinele, obiceiurile şi muzica lor. Auzind aceasta bătrînul Covaci s-a bucurat foarte mult căci de la 1857, de cînd a fost Ion Maiorescu pe acolo, vede pentru a doua oară că vine un român din Dacia, spre a cerceta la faţa locului această frîntură de români, care, adăugă el, sînt astăzi aproape în agonie.

Dl. Covaci, deşi de origine slavă, cu toate acestea mi-a arătat cel mai viu interes pentru cauza românilor istrieni. El este acela, care, pentru prima dată în timpurile noastre, făcu cercetări asupra originei şi dialectului romanilor istrieni, arătînd connaţionalilor din Dacia, precum şi lumii culte, acest popor răzleţit între neamuri străine din timpuri necunoscute, care îşi păstrează cu toate acestea limba şi credinţele originii sale[1].

Întrebînd pe dl. Covaci dacă în Pisino nu se află români spre a-i cerceta cît mai curînd, mi-a spus că atît acolo cît şi în alte oraşe ale Istriei, precum: *Pola, Albona, Fianona, Volosca, Pinguente* şi altele, au fost mai de mult o sumă de familii româneşti, dar cele mai multe astăzi sînt slavizate. În Pisino mi-a spus că familii neslavizate a mai rămas a fraţilor Valentin şi Martin Zovici, căruţaşi, a lui Martin Opaşic, negustor, şi a lui Lovrinovici, hotelier.

Mai vorbind încă cu dl. Covaci despre mijloacele cu care s-ar putea veni cît de curînd în ajutorul fraţilor noştri ce sînt pe cale a se deznaţionaliza, el m-a îndemnat să mă duc la *Gologoriţa* spre a vorbi despre aceasta şi cu dl de Franceschi, care-mi va putea da cele mai bune lămuriri, şi după ce mă voi întoarce, mă va însoţi el însuşi în călătoria ce voi face în satele româneşti de la poalele muntelui Maggiore.

Am mai făcut cunoştinţă apoi cu dnii Adamo Mrac, doctor în drept şi avocat, Fedele Camus, chimico-farmacist şi Vittorio Niederkorn, maestru la şcoala de muzică.

Nemaipierzînd timpul am rugat pe dl. Niederkorn ca să mă însoţească pînă la Gologoriţa spre a vedea pe dl. Franceschi. El a primit rugămintea ce i-am făcut cu cea mai mare plăcere, şi aşa suindu-ne în drumul de fier, am trecut pe la comuna *Novac,* apoi am ajuns în *Ceravlia,* unde ne-am dat jos, oprindu-ne puţin la ospătăria română a lui Martin Opaşic, frate cu Ioan Opaşic din Pisino. De acolo am mers apoi pe jos înainte, şi după o călătorie de o oră, am ajuns în Gologoriţa la domnul de Franceschi.

După ce am spus şi acestui bătrîn scopul călătoriei mele, el s-a bucurat foarte. Şi cu acesta am vorbit mult în privinţa celor ce sînt de făcut spre a pune o stavilă slavizării romanilor de acolo. Dl. Franceschi îmi dădu o mulţime de relaţii istorice despre originea şi starea românilor din Istria, şi spre amintire îmi oferi şi o scriere a sa, intitulată: *L'Istria, note storiche*[2].

Apoi însoţit de dl. Niederkorn, m-am dus pe jos la comuna românească *Grădine,* ce se numeşte şi *Gradigne* (literele *gn* ca în latineşte), unde am ajuns

---

[1] Vezi art. *Dei Rimglieni o Vlahi d'Istria* la anexa IV a acestei scrisori. Anton Covaci a mai scris *De romanici d'Istria,* în gazeta *La Penna, Rovigno,* 1887, nr. 10 şi 11.

[2] Un volum în 8° mare de 510 pagini, tipărit la 1879, în Parenzo, la tipografia Gaetano Coana.

după o oră de călătorie pe un drum foarte rău; nu sînt decît niște cărări printre bolovani și pe marginea rîpelor și a prăpăstiilor, care pun viața în pericol la cea mai mică nebăgare de seamă. Înainte de a ajunge în *Grădine*, te urci pe muntele *Santa-Croce*, de unde se desfășoară înaintea ochilor o priveliște încîntătoare. De aici te scobori drept în *Grădine*.

Acolo am poposit la casa lui Ioan Sulici; stăpînul casei era dus în sat, n-am aflat acolo decît pe o bătrînă stînd la foc cu furca-n brîu și torcînd lînă, căreia zisei în limba româno-istriană pe care o învățasem puțin mai înainte:

— *Bură zi.*

Bătrîna se uită lung la mine cu mirare și-mi răspunse îndată:

— *Bură zi.*

— *Iuve gospodarul?* adăugai.

— *Va viri mări demăreață*, îmi răspunse dînsa.

— *Betiră ai fețiori și fete?*

— *Am ur feților și ură fată*, zise dînsa.

— *Iuve fețioru și feta?*

— *Cu oile la păsciure.*

— *Ce faci colo?*

— *Torc ceastă lără oaba cu fusu.*

Îndată după aceea se umplu casa de oameni, care venise să mă vadă, și intrînd apoi în vorbă cu ei, mă întrebau:

— *De 'nde esci?*

— *Escu di larg*, zisei eu.

— *Cum se chiamă paesu de 'nde tu viri*, mă întrebară ei.

— *România*, le răspunsei.

— *Cîți omiri sînt în România acumu?*

— *Sînt cinci milioane*, răspunsei.

Ei atunci se mirară de ceea ce spun și-mi zise:

— *Romania e villagio prope di monte Maggiore, cît ce eșiți foară di Bogliuno, vedeti Romania.*

Aici am rămas și eu mirat, și întrebai din nou, dacă știu ei, că este în adevăr un sat numit *România* în părțile lor. Ei mă asigurară cu toții că da, într-adevăr mai tîrziu căutînd pe harta Istriei, am dat de un sat aproape de *Bogliune*, cu numele de *Romania*.

Mai stînd de vorbă cu femeile bătrîne și cu bătrînii de acolo, i-am întrebat despre obiceiurile și datinele lor, și luînd note despre tot ce-mi spuseră, pornii mai departe, zicîndu-le:

— *Domnul cu voi omiri buri.*

Iar ei îmi răspunseră:

— *Domnul cu tire.*

Și fiindcă printre românii de acolo se aflau din întîmplare și alți oameni care nu știau românește, aceștia îmi spuseră: *Boh*, (Dumnezeu, pe slavonește).

Citez aici numele cîtorva familii din Grădine:

Brancilă, Braiuha, Frunul, Muzul, Nițul, Livescu, Zălescu și altele.

Comuna Grădine are cătunele următoare: *Banovina, Crancichi, Gai, Muscalezi, Matulichi, Bunkovzi, Vranzovina.*

Scanned with OKEN Scanner

M-am grăbit să mă întorc în Pisino cît mai curînd, fiindcă dl. Covaci mă aştepta ca să mergem în satele de la poalele muntelui Maggiore, după cum vorbisem.

Întorcîndu-mă, ne-am pregătit de drum; luînd trăsura lui Valentin Zovici, român din Grădine, de la care am închiriat-o, pornirăm spre *Vlaşia*, căci aşa numesc locuitorii localitatea de la poalele muntelui Maggiore unde se află satele româneşti.

După o călătorie de vreo trei ore, am ajuns la *Pas*. De acolo se vede muntele Maggiore şi o mare parte din Vlasia; de pe vîrful muntelui se vede la o depărtare foarte mare; dimineaţa cînd răsare soarele se zice că se zăreşte cu un ochian bun *Veneţia*, insula *Veglia* şi altele.

Din *Pas* trecui pe la castelul *Belai*, şi apoi prin satul românesc *Letai*, care are vreo 9 case împrăştiate prin rîpi şi pietre; în apropiere se află pădurea *Pisulea* şi *Migoviţa*. Trecurăm înainte spre *Posert*, sat românesc, avînd în dreapta cum mergi pădurea *Bucoviţa*, şi după o oră de călătorie din Pas, am ajuns în comuna românească *Susnevizza*.

Drumul pînă acolo e foarte bun, nu-i decît şosea. În acele părţi pămîntul e foarte roditor, creşte păpuşoi, grîu, secară, cînepă, orz, cartofi, fasole, varză etc., vii sînt foarte multe, şi puţine sînt cultivate ca la noi cu haraci; acolo viţele viei sînt prinse de arbori care sînt mai toţi jugaştri, departe ca la trei paşi unul de altul, astfel că nu mai este nevoie de haraci.

În Susnevizza, sînt aproape 400 locuitori, ne-am dus în gazdă la consilierul comunal Francisc Scrob. El ne-a primit cu cea mai mare bucurie. Dl. Scrob e comerciantul cel mai avut dintre toţi locuitorii români din Vlaşia, e deştept şi cu ştiinţă de carte; şi acestuia i-am spus scopul călătoriei mele în acele locuri şi am vorbit mult despre starea de plîns a acestei nobile colonii romane, şi ce e de făcut pentru a deştepta pe aceşti locuitori.

După aceea am început a cerceta obiceiurile lor la nunţi, la înmormîntări, la naşteri şi la diferite împrejurări ale traiului lor, am pus pe note cîteva cîntece care se obişnuiesc pe la ei, pe care le cînta pe singurele instrumente de muzică ce au: *Foalele* şi *supelele*. Foalele le-am cumpărat şi le-am luat cu mine.

Am luat note şi despre dansurile lor pe care le voi descrie mai la vale.

Răposatul Ioan Maiorescu nu putu cu nici un chip să vadă pe aceşti oameni jucînd, din pricină că preotul lor slav şi catolic, care are mare autoritate asupră-le, nu vroia să le îngăduie de loc să joace, spunînd că dansul e un ce imoral.

Ioan Maiorescu, în cartea sa citată, la pag. 51, spune următoarele relativ la aceasta:

„Eu speram ca astăzi, ca în zi de duminecă, voi vedea jucurile acestor oameni, dar îmi spuseră că ei nu joc decît în *Poclade* (carnaval) şi cînd fac nuntă şi că preotul nu-i lasă să joace altă dată. Cu toate acestea aş fi dorit mult să văd pe tineri jucînd, şi mă întorsei la părintele Cancici, ca să-l rog să-i lase să joace. Însă bunul părinte avea alte idei despre joc. El zicea că jocul este periculos virtuţii, e un mijloc de coruperea moralităţii, mai vîrtos că acest popor e mai sîngios şi mai dedat la voluptăţi decît slavii. Aduse înainte pe St. Augustin, care după cum zicea părintele Cancici, a condamnat jocul etc. Eu mă strădui a-l face să înţeleagă că eu nu vreau decît o probă de joc, o petrecere de un pătrar de oră, la care să asiste şi sînţia sa, că nu se

poate face nici un scandal. Însă părintele sta întru ale sale şi se ţinea tare de St. Augustin, încît nu mă putui conteni a nu-i răspunde că şi eu am cetit ca teolog operile acestui părinte, anume opera lui cea mare *De civitate Dei*, apoi confesiunile, unele predici, epistole, şi din comentariile lor ca cartea facerii, şi nu-mi aduc aminte de locul unde să fie condamnat jocul; dar şi de va fi aşa, să nu uităm că acest părinte al bisericii, mai înainte de a scri despre moralul şi dogmele creştineşti, fusese sătul de bacanale şi de alte petreceri păgîneşti, la care luase binişor parte, precum însuşi scrie în confesiunile sale. Toate fură în deşert; totul ce făcu, fu, că începu a-mi descrie jocurile valachilor din Istria".

Eu ştiind despre toate acestea ce se întîmplase lui Maiorescu, şi informîndu-mă că şi actualul preot din Susnevizza are aceleaşi idei despre joc, mă înţelesei mai dinainte cu Anton Belulovici ce ţine ospătărie în sat, ca să dea de ştire la locuitorii de acolo, precum şi la acei din satele vecine să se adune seara la dînsul la ospătărie, căci am să cînt din violină (care se numeşte pe acolo *guzlă*) cîntece cum se cîntă în *paesu meu România*, totdeodată să aducă lăutarii români ce s-ar fi aflînd în acele părţi; Belulovici s-a bucurat foarte despre aceasta, şi îndată vesti în toate părţile ca să se adune oamenii la el la ospătărie.

Seara iată că s-a adunat gloată multă încît nu mai încăpea în ospătărie. Am venit şi eu apoi împreună cu dl. Covaci, şi după ce am zis oamenilor ce erau adunaţi: *Bură sara omiri buri*, am început a vorbi cu ei, spunîndu-le că am să le cînt îndată din *guzlă* (violină); ei mă rugară să încep cît mai curînd, fiindcă aşteptau cu nerăbdare să audă cîntece care nu se cîntă pe la ei; şi luînd violina care o aveam cu mine, am început a cînta mai întîi *doina* şi alte cîntece de jale, după aceea cîntece vesele de joc; *bătuta, hora, hangu, de brîu* şi altele. Aceste cîntece de joc i-au impresionat mult, încît mă rugau să le mai cînt. După aceea spusei lui Belulovici ca să aducă ceva de *merindat* (de mîncare), căci vreau să cinstesc oamenii. Îndată aduse caş, pîine şi vin.

După ce a ospătat mulţimea, am rugat pe flăcăi şi fete ca să joace ceva jocuri de la dînşii, dar ei nu voiau zicînd că le e ruşine. Am mai stat la vorbă cu ei, am rugat nevestele şi fetele să joace, dar tot nu vroiau; atunci am început a ospăta şi eu cu dînşii, am adus vin din belşug şi am început a cinsti cu ei, dar vedeam că nici cu chipul acesta nu izbutesc la nimica, nu vroiau în ruptul capului să se hotărască să înceapă să joace.

Atunci i-am lăsat, şi făcui semn lăutarilor să zică ceva din foale şi din supele, şi cînd aceştia au început a cînta am început şi eu a prinde muierile şi fetele la joc, încît vrînd-nevrînd săreau şi ele cu mine, şi văzînd atunci gloata toată că şi eu joc cu ei, au prins curaj şi chef, şi au început a se îndemna la joc, şi încetul cu încetul începură a se prinde cîte doi de brîu şi a juca diferite jocuri între care *Sub picioare* şi *Columbaro*, care nu e decît hora noastră şi despre care voi vorbi mai la vale. Mai cinstind apoi iar cu flăcăi, cu nevestele şi cu fetele, s-a întemeiat joc straşnic încît se prăbuşeau duşumelele casei.

Eu în timpul acela am pus pe note ariile de dans ce cîntau lăutarii descriind şi jocurile lor, şi cu chipul acesta izbutit-am să văd românii istrieni jucînd, ceea ce I. Maiorescu nu izbutise.

Este de notat că aceşti lăutari, în tot timpul cît cîntă, bat cu iuţeală pămîntul cu picioarele, şi fac o mulţime de schimonosituri, astfel strîmbă

gura, sucesc capul şi în dreapta şi în stînga, îl dau în jos şi în sus, închid ochii şi îi deschid şi alte multe.

Familii româneşti în Susnevizza sînt: *Francesco Scrobe, Andrei Scrobe, Ion Scalir, Matei Bartol, Bartolo Dianic, Bartolo Zvecic, Iosif Carciulic, Mihail Jurman, Matei Glavina, Anton Bercaric, Michail Luxic, Anton Estenta.*

Cătunele ce se ţin de Susnevizza sînt: *Bacheti, Bachetichi* şi *Brăncilă.*

Din Susnevizza, întovărăşit de Matei Glavina, care în 1857 umblase prin acele locuri cu Ioan Maiorescu şi-i dăduse multe lămuriri, m-am dus la comuna românească *Vila nova* (numită de slovaci *Novovas*), departe ca la o jumătate de oră pe jos, şi acolo am fost înconjurat de oameni care mă întrebară de unde viu şi ce vreau să fac pe la ei.

Am luat şi de acolo informaţiuni despre obiceiurile lor, care sînt aceleaşi ca şi în Susnevizza.

Familii româneşti în această comună sînt: *Anton Zădresco, Mihu Milecu, Gheorghe Miclăuş, Ion Zgolea, Anton Solomon, Gheorghe Basic, Ariton Basic, Francisc Strolig, Andrei Zgrablic, Iosif Polic, Anton Cartolic, Valentin Natinovici, Francisc Luxic.*

Vila nova are următoarele cătuni: *Rubasi* şi *San Spirito.*

Din Vila nova am mers în comuna românească *Jesenovic,* care e în apropiere şi acolo m-am interesat de aceleaşi lucruri ca şi în Vila nova.

Familii româneşti în Jesenovic sînt: *Anton Surian, Mihail Surian, Ion Jadreschi Ciuru, Ion Tărdoslavici Zidariu, Ion Scavre, Mihail Solomon, Pavel Beglian, Ion Dionic, Petru Bercaric, Petru Soldatic, Andrei Jurman, Martin Luxic, Matei Zveci, Anton Cărţulic, Toma Naţinovici, Martin Ladcovici, Simon Carlovici.*

De acolo m-am întors în Susnevizza. Vroiam să mă duc în satul Sîn-Martin, unde pe la 1857 cînd Ion Maiorescu călătorise, se mai vorbea românește, dar nu m-am mai dus, fiindcă mi s-a spus că acel sat este acum cu totul slavizat.

În comuna românească *Letai,* pe unde am trecut ca să viu în Susnevizza, am aflat aceleaşi obiceiuri ca şi la locuitorii de prin celelalte sate pe unde fusesem.

De comuna Letai se ţine următoarele cătuni: *Cigari, Faimani, Contussi, Maurovichi, Polichi, Salic* şi *Stoja.*

Familii româneşti sînt: *Anton Contăş, Iosif Răspăr, Anton Travulea, Ion Faimă, Ion Mavrovici, Ion Garzic, Laurenzo Tigar, Ion Dobrovici, Ion Stoja.*

În apropiere de Letai vine comuna românească *Posert* cu cătunele: *Belai, Barichievichi, Ghersichi, Polichi, Spelichi.* Şi acolo am aflat aceleaşi obiceiuri ca şi în celelalte comune.

Din Susnevizza am pornit pe jos tot cu bătrînul Matei Glavina, şi după o călătorie de o oră şi jumătate aproape, prin văi, rîpe, prăpăstii şi bolovani, am ajuns la comuna românească *Bîrdo,* pronunţată şi scrisă de străini cu cuvîntul *Berdo.*

Acolo înainte să intru în comună, drumul fiind îngust, venea un car cu boi în faţa mea. Ţăranul ce-l conducea, începu a striga la boii săi:

— Hăis bou! hăis!

Apoi îndată boii cîrmind prea tare, el începu a le zice iar:

— Cea bou! Cea!

Scanned with OKEN Scanner

Aceste cuvinte, atît de caracteristice ţăranului român de la noi, m-au umplut de mirare şi de bucurie, încît mi se părea că mă trezesc încă în Romînia liberă.

Ajuns în *Bîrdo*, am poposit la ospătăria românească a lui Iosif Peţulic, unde am mîncat ouă, caş şi mămăligă pe care locuitorii o numesc cu cuvîntul italian *polenta;* tot acolo am găsit pe preotul slovac Anton Nezic din comuna slavisată *Cepici*, situată pe malul lacului cu acest nume. Preotul sta la masă împreună cu mai mulţi locuitori din aceeaşi comună. Făcui cunoştinţă cu el şi-apoi s-a încins o discuţie animată, în privinţa originii românilor din Istria, cum şi asupra tendinţelor preoţilor slavi de a deznaţionaliza atît pe românii istrieni, cît şi chiar pe italieni. Acest preot îmi susţinea că acea regiune întreagă este şi trebuie să fie o provincie curat slavă şi că nici o naţiune alta, fie română, fie italiană ori chiar germană, n-are dreptul de a pretinde să se afirme acolo, ci trebuie să cedeze tendinţelor slavizatoare ale croaţilor-slovaci.

I-am răspuns că dorinţele sfinţiei sale nu se vor împlini niciodată, deoarece toate naţiunile au dreptul de a trăi, cu limba, datinele şi moravurile lor, şi că cei ce încearcă a deznaţionaliza un popor nu pot decît să-şi atragă ura lui; cu atît mai mult cu cît am constatat în inimile românilor istrieni o dorinţă puternică de a rămîne ceea ce sînt.

După aceea ieşind din ospătărie, am pornit-o prin comună pe la casele locuitorilor, şi am mai adunat ceva obiceiuri şi datini ce sînt în uz pe la ei, cumpărînd de la Iosif Peţulic instrumentele lor de muzică, *supelele mari şi supelele mici.*

În apropiere de această comună sînt pădurile: *Boborava, Costiţa, Covăceviţa* şi *Brigura.*

Pîrîuri sînt: *Elenoviţa* şi *Valea-Lugu.*

Familiile româneşti din Bîrdo sînt: *Martin Ciobanţ, Ioan Braiuha, Ion Clanet, Ion Ierala, Iosif Bacu, Antonie Stancu, Ştefan Fărlicu, Iosif Campester, Grigore Greţ, Gheorghe Balacic, Frana Bobaschicu, Ioje Peţalic, Ion Lubicic.*

Această comună are următoarele cătune: *Drazina, Dolestina, Cosărţana, Lanisce, Draga, Zancofci, Latcofci, Scabichi.*

Ieşind din Bîrdo şi trecînd prin nişte locuri rele şi greu de mers, ajungi la comuna românească Gropnic (scris pe harta austriacă Grobnico), în împrejurimile ei se află pădurile *Căscaria* şi *Topolovătz*, precum şi muntele Sfînta-Nastasia.

Cătunele acestei comune sînt: *Carnelich, Micheli, Lenzovich, Marovich, Runco, Tranquilische.*

Locuitorii din această comună au aceleaşi obiceiuri ca şi acei ce locuiesc în celelalte comune.

Numele familiilor româneşti din comuna Gropnic sînt: *Francisc Runco, Gheorghe Cruzilă, Anton Cicerano, Bartolo Hil, Jacomo Bozic, Ion Ursici, Iosif Podrugovatz, Ion Marovici.*

După aceasta m-am întors iarăşi în Susnevizza şi de acolo m-am dus în Pisino, unde mai punînd în ordine notele ce adunasem, m-am pregătit de drum pentru comuna Schitazza, numită şi Santa-Lucia.

În ziua de 25 noiembrie, am plecat din Pisino, cu trăsura, pe la orele 11 şi jumătate dimineaţa, pe un drum foarte bun pe şosea, şi am ajuns la comuna *Gagliana*, unde acum nu se mai află nici un român, apoi am ajuns la *Pedena*,

Scanned with OKEN Scanner

unde de asemenea nu mai sînt români. În vechime însă fusese mulţi români în aceste două comuni, după cum mă încredinţară mai mulţi bătrîni.

Trecînd apoi pîrîul *Arsa*, am urcat un deal foarte mare şi am ajuns la comuna *Sumberg;* de acolo scoborînd valea m-am suit drept la oraşul *Albona*, situat pe un vîrf de deal, cu o poziţie din cele mai frumoase, fiind în apropiere şi de mare.

Aici am căutat să mă întîlnesc cu dl. Anton Scampicchio — fost conşcolar cu dnii Papiu Ilarian şi Hodoş la Padova în Italia — şi cu dl. Iuliu Depangher Manzzini, ambii avocaţi. Către aceştia aveam scrisori de recomandaţie de la Anton Covaci. Spunîndu-le şi lor scopul călătoriei mele în acele locuri, s-au bucurat foarte mult, văzîndu-mă că am venit să cercetez pe românii din Istria; în acelaşi timp ei şi-au exprimat mirarea, cum de la 1857, de cînd răposatul Ion Maiorescu a fost pe acolo, şi cu care făcuse cunoştinţă, nu mai venise nimeni să se informeze despre starea acestor români, numiţi pe teritoriul Albaniei şi rimleni, care, din zi în zi, văzînd cu ochii se slavizează.

Scampicchio adause: „Iată comuna *Schitazza*, nu departe de aici, care era o comună românească, acuma e mai toată slavizată! Iată *Corte Alba* (Curtea Albă) ce era din vechime o cetate, precum şi un loc ce se numeşte şi pînă astăzi *Vlahi*, ambele în apropiere de Albona, erau odinioară locuite de români, după cum ne spun bătrînii, astăzi însă, nici o urmă nu se mai găseşte despre aceasta".

Mi-a arătat apoi şi o localitate care se află pe o proprietate a sa, între oraşul *Fianona* şi *Albona*, numită *Ladinu*, locuită odinioară de români, astăzi însă nu mai întîlneşti pe acolo decît ruine de locuinţe omeneşti.

Despre antichitatea cuvîntului *Vlah*, Scampicchio mi-a arătat un capitol dintr-un manuscris vechi din secolul al XIV-lea în limba latină ce se află în posesia sa, şi unde se citeşte cuvîntul *Vlahi*[1].

Luîndu-mi cu mine toate notiţele ce adunasem, dl Dapangher Manzzini mi-a recomandat un locuitor din comuna Schitazza, pe care îl cunoştea şi care venise din întîmplare la *Albona*, spre a mă duce cu el în Schitazza.

Acel locuitor român slavizat, anume Anton Dobrici, a fost soldat în marina austriacă, care călătorise în America, Brazilia, India, China etc., mi-a

---

[1] Iată cuprinsul acelui capitol pe care l-am copiat întocmai după original cu ortografia sa. Capitolul I, primi libri, *Statutorum Albone:*

In nomine Patris et filii et spiritus sancti amen. Ah honorem omni potentis Dei et gloriose Virginis Marie matris eius ac beatorum martirum sanctorum Sergii et Bachi Justi atque Theodori patronorum terre Albone Haec sunt statuta comunis dicte terre Albone facta et ordinata tempore Nobilis et sapientis viri domini Stephani condam domini Virgilii de civitate Austriae honorabilis vicarri prephate terre Albona, cuius coadiutores fuerunt in componendo et ordinando predicta statuta serbastianus condam *Vlahi* iudex supradicte terre ser bracogna condam iedrevac socius eius ser drusac condam quirini ser iustus condam malci de Sith, ser arnust lastigna dominici dicti bastiani et alii de consilio dicti terre de mandato reverendissimi in Christo patris et domini Bertrandi Dei gratia sancte sedis Aquiligensis Dignissimi Patriarche. Sub annis Domini nostre Iesu Christi MCCCXLI indicatione VIII die XVII Augusti.

Scanned with OKEN Scanner

fost de mare ajutor, căci era om deştept şi ştia limba italiană în care ne înţelegeam.

În ziua de 27 noiembrie pe la orele 11 din zi, am pornit cu el pe jos, şi după o călătorie de 4 ore şi jumătate am ajuns în cotuna *Schitazza*, comuna *Cerovizza*.

În Albona şi în împrejurimile ei am avut prilejul de a vedea cum locuitorii români istrieni au obiceiul de a purta apa pe umere, în nişte ciubăraşe ce le numesc *brenta*, pe cînd slavii o poartă pe cap, precum şi modul cum mîna boii, nu cu biciul, ci cu *pungula*, care nu e altceva decît un harag în vîrful căruia se află un bold de fier, cu acel harag nu bate boii ci-i împunge ca să meargă. Mînatul boilor cu pungula se obişnuia la vechii romani.

Şi la noi încă a fost obiceiul de a se mîna boii în timpurile vechi, nu numai cu biciu, ci să se împungă cu *strămurarea*, care nu era alta decît *pungula*.

Iată ce ne spune cronicarul Ioan Neculcea în scrierea sa *O samă de cuvinte*[1]:

„Ştefan Vodă cel bun şi cu fiul său Bogdan vodă, de multe ori au avut războaie cu leşii, şi multe robii au făcut în ţara leşească, cît au pus pe leşi în plug de au arat cu dînşii, de au semănat ghindă, de au făcut dumbrăvi, pentru pomenire ca să nu se mai acolisească de Moldova, Dumbrava Roşie la Botoşani şi Dumbrava roşie la Cotnar şi Dumbrava roşie mai jos de Roman, şi leşii încă nu tăgăduiesc că scrie şi în cronica lor. Numai mă mir de Miron Costin cum a acoperit acest lucru de nu l-au scris; şi aşa vorbesc oamenii că, cînd au fost arînd cu dînşii, cu leşii, i-au fost împungînd cu *strămurările* ca pe boi să tragă; iar ei se ruga să nu-i împungă, ci să-i bată cu biciuşcele; iar cînd îi bătea cu biciuşcele ei se rugau să-i împungă".

Pornind din Albona drumul e bun o bucată de loc; apoi cînd începi a sui muntele *Berdo*, calea se face rea cu totul; nu sînt decît cărări cu pietre şi bolovani, care te face să întîmpini cea mai mare greutate la mers, căci nu ştii unde să pui piciorul spre a păşi înainte. Eu, pe lîngă că trebuiam să fiu cu cea mai mare băgare de seamă, ca nu cumva să-mi frîng vreun picior, aveam a mă lupta şi cu vîntul (bora) care sufla cu putere în acea zi, şi care e obişnuit pe-acolo, mai ales în lunile de iarnă.

Prin acele locuri cu mare greu poţi urca muntele chiar cu catîri sau măgari.

Suind muntele se dezveleşte înaintea ochilor o privelişte din cele mai frumoase, în stînga pe ţărmul *Quarnerului* se vede în depărtare insula şi oraşul *Cherso*, şi o vale numită *Oschiţa*, de la care apoi se desfăşoară *Vale curatta* (Valea Curată). În capătul acestei văi, pe malul mării, se află *Ponte Negra* (Puntea Neagră), unde e aşezat şi un far.

Schitazza se află pe vîrful muntelui *Berdo;* nu departe de acolo se află muntele Urlici, numit aşa, după cum spun bătrînii, din cauză că acolo erau mulţi lupi în vremurile vechi şi urlau de se auzeau pînă în sat.

---

[1] Vezi Kogălniceanu, *Letopiseţul ţării Moldovii*, tom. II, pag. 200, Iaşi, 1845.

Scanned with OKEN Scanner

În *Schitazza* am poposit la ospătăria lui Ion Dobrici, acolo am şi mas. Satul are o poziţie frumoasă, e aşezat pe un tapşan pe vîrful muntelui. În total sînt 21 de case.

Întrînd în vorbă cu stăpînul ospătăriei despre românii din sat, el mi-a spus că odinioară toţi locuitorii erau români şi nu se vorbea decît *vlaşchi* (româneşte) după cum spun bătrînii. Astăzi nu se mai află decît dînsul, care mai ştie ceva, dar şi el acuma a uitat neavînd cu cine grăi, şi încă doi bătrîni care ştiu cuvînta (vorbi cum s-a exprimat dînsul) româneşte: Ion Maria Fonovici de optzeci de ani, şi fratele acestuia Matei Fonovici de 78 ani.

Întîlnindu-mă cu acei bătrîni, am început a-i cerceta şi a-i întreba să-mi spună de cine era locuit satul şi ce limbă se vorbea.

Bătrînii mi-au spus, ca şi Ion Dobrici, că părinţii lor le spuneau că tot satul era românesc şi nu se vorbea decît *vlaşchi*, dar apoi venind *hroaţii* (croaţii) în satul lor, unul cîte unul au început pe încetul a introduce limba lor, şi înmulţindu-se la număr apoi, căci, veneau necontenit, şi românii nu mai veneau, s-au slavizat cu toţii; aceasta mai ales că nu aveau preoţi români, nici italieni, ci numai slavi, care prin influenţa ce au asupra locuitorilor au izbutit de a slaviza mai tot satul.

Cu aceşti bătrîni mă înţelegeam uşor, căci ei vorbeau şi italieneşte.

Mai întrebîndu-i despre obiceiuri şi cele ce se mai petrec pe la dînşii prin sat, m-am dus de la ei căci înnoptase, zicîndu-le:

— *Bură nopte, Domnul cu voi!*

— *Domnul cu tire*, îmi răspunseră ei.

Înturnîndu-mă la ospătărie am cinat şi m-am culcat, căci eram ostenit foarte. Drept aşternut aveam o saltea umplută cu pănuşu de păpuşoi, o pernă de paie şi o cergă de acoperit. În vatră ardea puţin foc, făcut cu lemne de *iuniper*, căci era cam rece în acea seară, şi o lampă de metal cu fitil cu oleu, de o formă antică romană, ca opaiţă, lumina casa.

A doua zi de dimineaţă m-am dus la preotul din sat ca să-i fac cunoştinţă şi să mai vorbesc cu el despre starea locuitorilor din sat; şi găsindu-l acasă, l-am salutat în limba germană, şi el îndată mi-a răspuns tot în limba germană, şi a început a mă întreba de unde viu şi ce întîmplare m-a adus prin acele locuri atît de izolate.

Eu mai vorbind cîte ceva cu el despre greutăţile ce am întîmpinat pînă ce am ajuns acolo, i-am spus apoi că vin din România să văd şi eu pe fraţii noştri din acel sat; el atunci s-a schimbat cu totul, şi de unde vorbea cu mine limba germană, n-a mai vrut să vorbească, spunîndu-mi că în sat nu voieşte a grăi decît limba croată; m-am adresat apoi la el şi în italieneşte, crezînd că poate va vorbi acea limbă, dar a fost totul în zadar; nemaivoind a grăi nici nemţeşte nici italieneşte cu nici un preţ, am fost silit să mă retrag, eu neştiind limba croată.

În 1857, cînd răposatul Ion Maiorescu a fost pe acolo, se mai vorbea româneşte în casa lui *Giovanu Maria Tomalin*, *Maria Crozzu*, *Anton Zamu*, *Giovanu Maria Urcu* şi *Carbuntini*[1].

Astăzi nici unul din aceştia nu mai sînt în viaţă. Acum cinci ani se mai afla femeia lui *Simion Dobrici* care vorbea româneşte, dar şi aceasta astăzi nu mai trăieşte.

---

[1] Vezi *Itinerar în Istria*, pag. 60, Iaşi, 1874.

Iată dar și un alt sat în care nu erau decît români, și unde nu se vorbea decît limba românească, astăzi mai tot slavizat.

Rămaseră numai acei doi bătrîni și cu Ion Dobrici trei.

Această uitare cu desăvîrșire a fraților noștri e neiertată, ea strigă la cer! Cîțiva ani va trece și în acest sat nu se va mai auzi limba fraților noștri pe care soarta i-a aruncat sub o dominație străină!

Familiile românilor care se află astăzi în Schitzza, slavizate însă, sînt: *Dobrici Grigore Naniu, Anton Dobrici, Fonovici Anton, Piscolo, Fonovici Matei Tomalin, frații Matei și Anton Carbuntini, Ion Zancu, Dobrici Zancu Biagio, Ion Crozzu, Ion Urecu.*

După aceea am pornit tot pe jos la Albona, spre a mă duce la Fiume și apoi la romanii din munții *Cici*, numiți de nemți *Tschitscherboden*, de poporul roman *Ciceria* și de geografii istrieni *Vena*.

N-am apucat aceeași cale pe unde venisem, ci scoborînd muntele m-am întors tot pe malul mării. După o oră de călătorie, am poposit puțin la o casă a dlui Depangher pe malul mării, în o localitate numită *Ravine*, și după ce am ospătat acolo, am mers înainte spre Albona, întîmpinînd aceleași greutăți la întors ca și la dus.

În Albona, mai punînd în ordine notițele mele, m-am pregătit de drum mai departe, la românii din munții Cici.

Mai cercetînd pe dl Scampiccio, dacă în orașele *Fianona*, *Volosca*, *Castua* (zis de români Castău) aș putea să mai întîlnesc români, el m-a încredințat, că toți locuitorii de prin acele locuri au fost români, dar astăzi n-a mai rămas nici o urmă, toți s-au slavizat. Auzind acestea mi s-a umplut sufletul de întristare, și m-am hotărît a nu mai trece pe acolo, ci a mă duce la portul *Rabaz*, și de acolo cu vaporul drept la Fiume, apoi în munții Cici.

Așa, în 2 decembrie, sculîndu-mă de dimineață tare, am luat un om cu mine să-mi ducă bagajele pînă la portul Rabaz, departe de orașul Albona ca la trei pătrare de oră pe jos.

În aceeași zi începuse de cu noapte a bate un vînt puternic (bora) și scoborîndu-mă spre port se întărea din ce în ce mai tare, încît trebuia o adevărată luptă spre a putea înainta, căci bătea în față.

Deodată venind din munți un vînt și mai puternic m-a trîntit la pămînt atît pe mine cît și pe omul care-mi ducea bagajele, și puțin a trebuit să nu ne asvîrle într-o prăpastie din acelea ce în asemenea locuri nu lipsesc la fiecare pas[1]. În fine cu mare greu am ajuns la port.

Din cauza uraganului ce era de vreo două zile pe mare, vaporul *Hebé* ce venea din Triest și care trebuia să sosească la 7 ore dimineața n-a sosit decît la 12 ore.

---

[1] Pe coastele mării Adriatice sînt vînturi înfricoșate (bora) care încep toamna din *Buccari* și *Zengg* (Segna) porturi în Croația. Sînt zile unde oamenii nu pot trece pe malul mării decît ținîndu-se unul de altul spre a nu fi trîntiți în mare. Carul cu boi îl răstoarnă; în anul 1873, aproape de Fiume a răsturnat vagoanele de la drumul de fier. Aceste vînturi merg pînă dincolo de Triest. În Triest încă sînt vînturi înfricoșate, sînt străzi pe unde trecătorii sînt trîntiți la pămînt, așa pe strada *Via mulino a vento* sînt întinse frînghii de care se țin oamenii spre a putea merge.

Scanned with OKEN Scanner

Cu toată furtuna înspăimîntătoare ce era, am trebuit să mă sui pe vapor, şi pe la 7 ore seara am ajuns în Fiume, ceea ce dacă n-ar fi fost furtună, am fi putut ajunge în trei ore. Cu mare anevoie m-am putut scoborî din vapor, căci suferisem foarte de boală de mare tot timpul.

În Fiume am stat o zi, apoi în 4 decembrie pe la 5 ore şi jumătate, m-am suit în drumul de fier şi după o oră am ajuns în comuna slavizată *Sapiane* unde m-am şi oprit. De acolo am mers apoi pe jos un pătrat de oră, şi m-am suit la comuna *Pasec*, în care nu am aflat decît slavi şi unde am şi poposit puţin la ospătăria lui Ivan Prebelici şi apoi am pornit cu trăsura lui Toni Jurisovici.

După două ore şi jumătate, trecînd prin comuna românească *Mune*, acum însă slavizată cu desăvîrşire, am ajuns în cotuna *Jeiane* ce se ţine de această comună.

Acolo m-am dus în gazdă la locuitorul *Anton Stambulici*, jupan (dregător satului) unde erau adunaţi mai mulţi oameni.

Le-am zis:

— *Bură zi omiri buri.*

Ei atunci se uitară lung la mine şi se mirară că le vorbesc în limba lor. Unii din ei îmi răspunseră:

— *Bură zi.*

Alţii tăcură.

Apoi i-am întrebat:

— *Cire şti cuvînta vlaşchi aoţe?*

Ei îmi răspunseră:

— *Aoaţe toţi cuvîntă vlaşchi.*

Apoi ei mă întrebară:

— *Dende esci?*

Eu le răspunsei:

— *Din un paes di larg, din Romania.*

Atunci jupan Stambulici mi-a arătat un locuitor, *Josif Marmelici*, ce fusese în România, în oraşele Bucureşti, Galaţi, Brăila şi altele.

Acesta fiind un om deştept mi-a fost de mare ajutor căci vorbea româneşte ca la noi, şi-mi dădu toate relaţiile de care aveam nevoie. Şi acolo am cercetat pe români şi am adunat multe obiceiuri ce au la diferite împrejurări ale vieţii lor.

Înainte de a porni de la ei, am adunat tot satul şi am făcut mare petrecere, cîntîndu-le din violină multe cîntece de la noi, care le-au plăcut foarte.

Am adus apoi şi pe lăutarii satului, pe *Pelosa Martin* cu *foalele* (cimpoiu), şi pe *Martin Marmelici* cu *surlele* (fluier gemanat), şi au zis şi ei multe cîntări obişnuite la dînşii.

Apoi cumpărînd *surlele* de la Martin Marmelici, m-am suit în trăsură şi mi-am luat rămas bun de la sătenii care mă înconjurau, zicîndu-le:

— *Domnul cu voi.*

Ei mă întrebară:

— *Cînd veţi mai viri pe la noi?*

— *Voi viri, voi viri,* le răspunsei eu, ei se bucurară foarte şi strigară cu toţii:

— *Bire, bire!* Apoi pornind dintre ei, îmi ziseră:

— *Coale bură. Domnul cu tire!*

Scanned with OKEN Scanner

Şi aşa m-am despărţit de aceşti buni locuitori care nu ştiau ce să mai facă de bucurie că a venit un frate de-al lor din România liberă să mai întrebe de ei şi de traiul lor.

Cotuna Jeiane are o poziţie foarte pitorească, numără 86 case, cu o biserică frumoasă, clădită de locuitori în anul 1889.

Călătoria prin oraşe

Pe lîngă cercetările ce am făcut asupra fraţilor noştri pe la vetrele lor în sate, n-am încetat un singur moment a întreba de ei şi prin oraşe, pentru a da de urmele celor răzleţiţi pe acolo.

În *Pola*, portul cel mai mare de război al Austriei, am aflat mulţi români, unii ocupîndu-se cu negoţul, alţii lucrînd la arsenalul marinei militare, alţii muncind cu ziua la port.

Acolo am făcut cunoştinţă cu domnul Matteo Beriot, rudenie cu renumitul violonist, Charles de Beriot, el mi-a fost de mare folos căci mi-a dat cele mai multe deslușiri despre românii care locuiesc acolo.

În *Rovigno*, oraş italienesc, făcînd cunoştinţă cu dnii Rismondo, podesta (primar) al oraşului, Basilico, consul al Italiei, Gregorio Sponza, doctor în medicină, şi cu doctor Marcu Constantini, avocat, am vorbit mult cu ei, despre starea acestei colonii române, precum şi a italienilor din Istria, care par ameninţaţi de acelaşi pericol al slavizării.

În *Parenzo*, asemenea am făcut cunoştinţă cu podesta al oraşului, Giovani Canciani şi cu preşedintele muzeului de antichităţi Andrea Amoroso, care mi-a dat multe lămuriri despre colonia română din *Vlaşia*, punîndu-mi la dispoziţie biblioteca din *Giunta Provinciale*, din care am copiat multe lucruri interesante relativ la românii istrieni. Apoi acolo am mai făcut cunoştinţă cu contele Guido Becich (Becici), Francesco Constantini, deputat în dietă istriană, Michaele Gazina, Giuseppe Bradamante, Marco Tomara, doctor în drept, redactor al gazetei *L'Istria*, şi cu Antonio Beltramini, secretar comunal, care în 1852 a fost prin Bucureşti unde a stat aproape un an. Acesta mi-a fost de mare interes, căci avusese ocazia de copil a merge pe la satele din Vlaşia, situate în parte pe la poalele muntelui Maggiore, şi la acele de prin prejurul lacului *Cepici*, precum şi la acelea de pe o parte şi de alta a rîului *Arsa*. Dsa m-a încredinţat că în satele *Cătun*, *Cozliaco*, *Cărbune*, ce vine în apropiere de lunca numită *Răchita*, *Cepici*, *Bolesco*, *Chersano*, *Liţul*, *Porgana*, *Barbana*, *Cărnizza*, se vorbea romaneşte de mult, acuma însă toate aceste comune sînt slavizate.

În *Pirano*, locul natal al celebrului violonist Giuseppe Tartini[1], am făcut cunoştinţă cu doctorul în drept Domenico Fragiacomo, avocat şi podesta al oraşului, cu consilierul comunal Lorenzo Zerotti, cu contele Stefan Rotta, cu căpitanul în retragere Giovano Buba, avocat, şi cu Domenico Vatta, rudenie după femee cu celebrul Tartini. Acesta mi-a spus că sînt o mulţime de familii în împrejurimea oraşului ca: *Buzadan*, *Floredan* şi altele care desigur au fost odinioară româneşti.

[1] Născut în 12 aprilie 1692, mort la 16 februarie 1770.

Scanned with OKEN Scanner

Toți acești cetățeni mi s-au părut din discuția ce am avut cu ei că sînt binevoitori pentru soarta românilor din acele părți.

În *Capodistria*, am făcut cunoștință cu podesta Giorgio Cobol și cu doctorul în drept Pietro Mandonizza, avocat, om avut și cu mare influență în părțile acelea, aceștia sînt asemenea animați de bune sentimente pentru români.

În satele locuite de românii de acolo, singurul mijloc pentru menținerea încă a naționalității române nu este altul decît înființarea de școli românești. Despre necesitatea ce au locuitorii români de a avea în satele lor școli românești, și despre discuțiile urmate în dietă asupra acestei chestiuni vom vorbi mai la vale.

Afară de locurile citate mai sus pe unde am fost, Ion Maiorescu spune în scrierea sa *Itinerar în Istria*, pag. 74, despre care am vorbit, că: cu 70 sau 80 de ani înainte se mai vorbea *vlașchi* (românește) și în insula *Veglia* (Velia) mai ales în comuna *Poglizza* (Polizza) înainte de călătoria sa ce o făcuse pe acolo în 1857.

Dar precum atît el, cît și alte persoane de la care m-am putut încredința, spun că, în timpul de față nu se mai află nimeni acolo care să știe această limbă, de aceea nu m-am mai dus pe acolo.

Cu ocazia aflării mele în Fiume, făcînd cunoștință cu dl. M. Polonio Balbi, librar, care cunoștea insula Veglia, unde locuise mai mult timp, întrebîndu-l dacă s-ar mai fi aflînd români pe acolo, el m-a asigurat că erau și se vorbea *vlașchi* (românește) în mai multe locuri, mai cu seamă în orășelul *Poglizza*, și că chiar bunul său știa această limbă, arătîndu-mi și o carte veche fără dată, în care se aflau două rugăciuni în limba româno-istriană, de pe care se închina dînsul și care se și ceteau în biserică.

Din această carte reproducem aci cele două rugăciuni: Tatăl nostru și rugăciunea către Maica Domnului, precum și mai multe notițe, mai la vale la anexa nr. VI.

PARTEA a II-a

Impresii generale

Nimeni și nici una din scrierile relative la acest popor nu spune ceva pozitiv despre venirea sa în acele locuri, așa de răzlețite de țările în care se află popoarele ce vorbesc o limbă mai apropiată cu a lui. Tot de asemenea nu se cunoaște epoca, locul precum și mijlocul prin care acest popor s-a strecurat în acele părți.

Numele ce românii istrieni își dau între dînșii e acela de *vlahi;* locuitorii croați și italieni de pe teritoriul Albonei numesc pe acei vlahi *rimleni;* în timpurile mai de mult, acești *vlahi* se numeau și *morlachi*, după cum se numesc astăzi rămășițele de români ce se găsesc în Croația, adică *mauro-vlahi*, de unde poate s-a format cuvîntul *morlachi*, români de la mare (*morje-vlachi= morlachi*). Slavii și nemții îi numesc *cici, ciribiri*, italienii îi numesc *rumeri.*

Unii le mai zic și *cicirieni, ciciliani* și *ciceroni*, dar eu însumi nu am auzit la fața locului decît denumirile de *cici, ciribiri, rimleni* și *rumeri.*

Scanned with OKEN Scanner

Numele de *cici* se crede că li s-a dat din cauza desei pronunţări în cuvintele lor a consoanei *ce*.

Din cele ce am putut vedea în genere la toţi locuitorii români istrieni, cu părere de rău trebuie să constat că starea lor atît materială cît şi morală este foarte decăzută. Ei trăiesc într-un fel de izolare continuă de celelalte neamuri ce-i înconjoară, ca nişte familii rătăcite fără sprijin din partea nimănui, asupriţi mai ales de slovacii ce au năvălit în peninsula istriană, care caută cu orice preţ a-i face să dispară cu totul, printr-o slavizare continuă.

Ei nu au biserică proprie a lor în care preoţii să le zică în limba lor rugăciuni; cu toţii aparţin ritului catolic[1], şi au fost nevoiţi să primească preoţi catolici croaţi de la care nu au nici un sprijin, nici un cuvînt de încurajare sau susţinere a neamului lor.

Un singur preot de origine română de loc din comuna Bîrdo, anume Miceti, mai există în Istria.

Dar şi acesta, sub influenţa puternică a croaţilor, a uitat şi originea şi credinţele fraţilor săi, trecînd în rîndurile slavilor şi făcînd astăzi propagandă pentru aceştia din urmă.

El se afla acum în comuna *Rozzo* lîngă *Pinguente*.

Limba română se vorbeşte numai de locuitorii de origine română şi în sate în sînul familiei lor.

Faţă cu străinii însă, românii istrieni se sfiesc a vorbi această limbă, şi chiar dacă le vorbeşti româneşte, stau la îndoială să-ţi răspundă oare tot aşa, ori slavoneşte. Aceasta o fac pentru că cred că nu pot fi înţeleşi de ei, fiind un popor mic la număr în raport cu alte popoare de acolo, şi a cărui limbă nu o învaţă străinii, şi fiindcă se tem chiar de a nu fi ispitiţi cumva, de cineva cu intenţii rele în contră-le, căci ştiu că sînt prigoniţi de toţi cei ce nu sînt de un neam cu dînşii.

Copiii pînă la 12 ani şi pînă ce nu ies din satele lor, nu vorbesc şi nici nu ştiu altă limbă decît cea românească.

La vederea oricărui străin necunoscut lor, ce le intră în sat sau în case, ei parcă au o temere de a vorbi limba lor între dînşii, cu încetul însă, convingîndu-se că-ţi place limba lor şi că eşti român din ţară depărtată, vorbesc atunci bucuros dialectul româno-istrian.

Intrînd în satele lor se vede mizeria mai pe la toţi. Simplicitatea cea mai mare predomină în toate.

Casele lor sînt făcute de piatră, unele cu un rînd, altele cu două, acoperite cu rogoz sau cu olane.

Intrarea se face printr-o tindă în genere destul de spaţioasă şi în fundul căreia se vede o vatră mare de piatră ridicată de la pămînt ca de două palme. Deasupra vetrei este o boltă mare prin care trece fumul în horn. Toate aceste tinzi sînt afumate şi zgurite din pricină că fumul iese mai mult în casă decît pe horn, astfel că un om neobişnuit, cu mare nevoie stă mai mult timp într-un asemenea local.

În mijlocul boltei, deasupra vetrei, atîrnă un mare lanţ de fier numit de ei *catena*, de care e aninată *cadera* (căldarea), în care se fierbe apă pentru bucate şi în ea se face şi *polenta* (mămăliga).

---

[1] In toată Istria, predomneşte religia catolică, într-o singură comună numai, *Peroi*, locuită de montenegreni şi sîrbi, e religie ortodoxă creştină.

Lîngă vatră găseşti totdeauna *paleta*, care se mai numeşte şi *lopăriţa*, ce este un vătrar lung de tras focul.

Pe prichiciul vetrei stau aşezate vasele de bucătărie şi de masă, *oale*, *piate* (blide), *piatele* (farfurii), *lingure*, linguriţe şi altele.

De bagdadiile tinzii stau aninate o mulţime de lucruri de-ale mîncării, precum: slănină, pastramă de oaie, picioare de porc afumate, caş etc.

Drept aşternut ei au un sac umplut cu paie sau pănuşi de păpuşoi, tot asemenea le sînt şi pernele. La unii care sînt mai cuprinşi se găsesc şi perne umplute cu pene.

Toate acestea stau acoperite cu deosebite *lanţoane* (ţoale) sau *scoarţe*.

În tindă se învîrtesc tot felul de animale domestice, ca oi, capre, porci, păsări, încît la fiecare pas te-mpiedici de dînsele.

Alături de tindă este o *stanţă* (cameră) mai curată, în care nu se află vatră, dar şi aceasta este afumată, căci uşa e mai totdeauna deschisă pentru ca să treacă şi acolo căldura din tindă.

În această stanţă se află *stative* (laiţe), vreo cîteva *scanie* (scaune), o *misă* (masă) mare şi un *scriniu* (dulap).

Pe pereţi se văd *feguri* (figuri) vechi şi rău zugrăvite.

Femeile se ocupă cu gospodăria casei, iar băieţii şi fetele pasc oile la păşune.

Bărbaţii se ocupă cu cultura frunzei de salvie, mai ales în comuna Susnevizza, cu care întreprind un mare negoţ, fac şi puţină agricultură, şi mare parte din ei lucrează cu ziua prin alte locuri şi-şi agonisesc hrana vieţii cu mare greutate. Cei din munţii *Cici*, din comuna *Jeiane*, se ocupă mai mult cu facerea cărbunilor de lemn sau mangal, pe care-l vînd în Fiume.

Nici o femeie de pe acolo nu ţese pînză sau altă stofă pentru gospodăria casei, ci *furlani*, care sînt un fel de ţesători ambulanţi.

Ion Maiorescu în cartea sa *Itinerar în Istria*, despre care am vorbit, la pag. 41, ne spune că:

„Ţesătorul se chiamă *furlanu*, cărui zic şi *frulanu*, de unde se crede că cei ce au început a umbla din sat în sat deprinzînd meseria de ţesători şi introducînd astfel datina de a ţese bărbaţii şi nu femeile, au fost *furlanii* din *Friaul*. La toată întîmplarea datina aceasta e străină introdusă prin slavi."

Totuşi femeile se ocupă mai toate cu torsul lînei şi ori unde se duc, la cîmp sau pe drum, nu lasă furca din brîu. Lîna toarsă de dînsele o dau apoi furlanilor de o ţesă după cum le cere trebuinţa pentru vestminte sau pînzeturi de-ale casei.

Tipul şi portul lor

Bărbaţii în genere umblă cu părul tuns şi barba, precum şi mustăţile, rase; rareori întîlneşti vreunul care să poarte barbă sau mustăţile nerase.

Înfăţişarea fiecărui român istrian are caracterul cel mai viu al rasei latine şi în special al românilor din România liberă. Ochii lor sînt mai mult negrii, ageri şi mari. Părul şi sprîncenele mai totdeauna de culoare neagră, nasul drept, faţa le e bine conformată, frumoasă, cu un aer inteligent. Sînt sprinteni, voioşi şi repede pricepători.

Scanned with OKEN Scanner

Mulţi dintre bărbaţi poartă cîte un cercel la o ureche.

Femeile sînt hazlii şi le place să spună cuvinte glumeţe. Oameni drepţi, neînşelători şi care-şi ţin cuvîntul faţă de oricine.

Bărbaţii poartă pe cap de obicei pălărie neagră de stofă, numită *coromac* sau *comanac*. Flăcăii le împodobesc cu pene de păun şi cordele roşii, precum şi cu flori naturale.

Atît bărbaţii cît şi femeile poartă *opinci*. Cămaşa le e albă fără înfloriturі.

Peste cămaşă bărbaţii poartă o jiletcă numită *crujat* şi un mintan pe care-l numesc *coretu*, făcut de stofă de suman, tot fără înfloriturі.

Pantalonii lor sînt lungi şi strîmţi de suman alb.

Pentru vremi rele ei poartă o manta numită *halea*, în forma chebei ciobanilor de la noi, iar la gît pun o eşarfă de lînă pe care o numesc *faşă*.

Femeile poartă pe cap un tulpan, numit *faţola*.

Părul fetelor e împletit în cosiţe.

În vremurile vechi, după cum spun bătrînii, femeile purtau fes alb pe cap.

În comuna Jeiane, femeile poartă cămaşa scurtă, abia trece de genunchi, restul piciorului este acoperit cu cioareci ce-i numesc *bicivele* şi legate cu calţavete numite *podvezi*. Peste cămaşă au rochie numită *barhan*, de materie colorată. În spate poartă un suman de color ca şi la noi, însă fără mîneci, peste care se leagă cu brîu roşu.

La finele acestei scrieri alăturez mai multe gravuri reproduse întocmai după nişte fotografii ce mi-am procurat din Triest şi care reprezintă costumele cele mai obişnuite ale românilor istrieni.

E de notat însă că cu greu se pot face fotografiile lor, deoarece există credinţa în aceşti locuitori că nu e bine să se lase a li se lua chipul, căci mor îndată sau li se întîmplă mari nenorociri.

Datini

La anul nou. În ziua de anul nou mai mulţi băieţi merg în sat în cete pe la casele locuitorilor cu *coledva* (colinda), pocnind din bice, sunînd din clopoţei şi zicînd către gospodarul casei *se miravai* (să trăieşti), cînd tot atunci îl seamănă aruncînd peste el grîu, precum se obişnuieşte şi pe la noi în ziua de Anul Nou. Aceste datini se păstrează mai mult în comuna Jeiane.

La naşteri. Cînd se naşte vreun copil i se pune în gură o bucăţică de măr muiat în vin ca să fie voinic şi vesel. Se împlîntă în pragul uşei un cuţit şi se pune în leagăn două ace pentru ca, după credinţa lor, să se împiedice strigoii să nu se apropie să ia copilul.

Cînd se scoate copilul din casă spre a-l duce la biserică să se boteze, se umple un paner cu de-al mîncării şi se duce cu copilul ca viaţa pruncului să fie îmbelşugată.

Scanned with OKEN Scanner

La nunți. Părintele băiatului ce e hotărît a se căsători, însoțit de un neam de aproape, merge în zi de duminecă la părinții fetei de o cere în căsătorie, după ce mai întîi se înțelesese între ei.

Înainte de a intra pețitorii în casă, este obiceiul ca ei să zică cu vocea tare următoarele: *Noi verit-am întrebă vostra postena fată după nostru fețior, se ve-ți o dă acum bire, se ne, mergem rentie.*

Cei din casă răspund:

Veriți în casă.

După ce pețitorii intră în casă, vine mama cu fata și cu două flori și le pune pe *comanacul* (pălăria) unui din cei doi pețitori, apoi le pune *misa* (masa) și *merindează* (mănîncă) de obicei caș, ove (ouă) și carne. Pe urmă închină pahare cu *vir roișiu* (vin roșu) și *oab* (alb).

De la pețire pînă la nuntă trebuie să treacă cel puțin o lună.

Zestrea fetei constă din lucruri de-ale gospodăriei pusă într-o ladă, fără de așternut. Lada cu zestrea miresei este dusă de mire cu carul cu doi boi, cu o seară înainte de nuntă. Pe ladă se pune un colac, o batistă și o pereche de colțuni pe care le ia *comparele* sau *diverul* (nănașul) ce întovărășește pe mireasă la biserică, atunci diverul dăruiește miresei doi sau trei bani de argint care mai de ordinar sînt fiorini.

În ziua cununiei, care de obicei e dumineca, mireasa rămîne neîncălțată și așteaptă pe nănaș care-i aduce ca dar o pereche de colțuni înăuntru cărora pune un fiorin de argint. Mireasa apoi se încalță îndată cu acei colțuni după ce scoate fiorinul și se gătește de nuntă.

Ea pune pe cap flori albe de cîmp sau artificiale; se îmbracă cu rochie albă și pune un văl alb pe cap. La ieșirea din casă, lăutarii o așteaptă în ogradă și încep îndată a cînta următoarea arie:

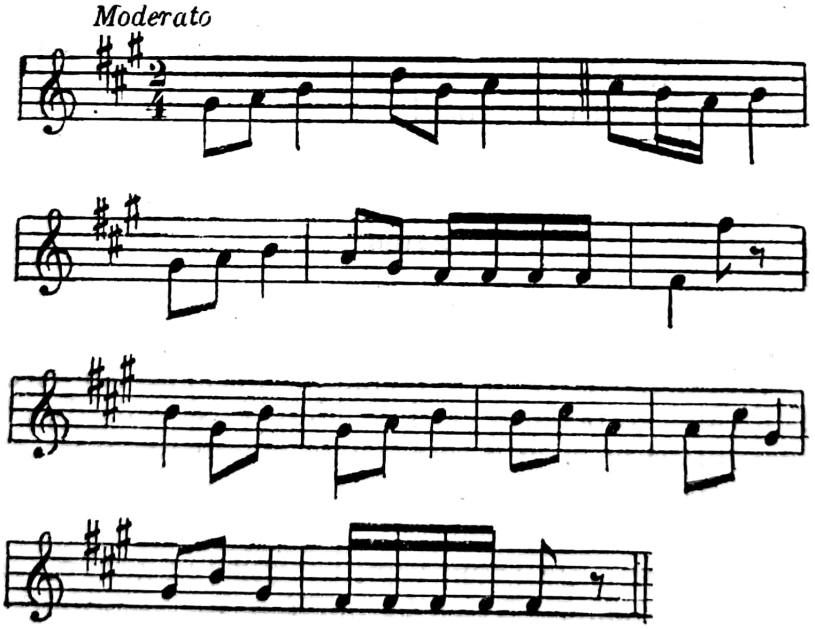

Cînd pornește nunta la biserică, pe mireasă o însoțește *comparele* sau *diverul*, iar pe mire îl duce *comare* sau *diverița di anelo* (nunul și nuna).

Flăcăii pocnesc din pistoale pe tot drumul nunții spre biserică, iar lăutarii cîntă din foale și supele cîntecul următor:

Scanned with OKEN Scanner

Moderato

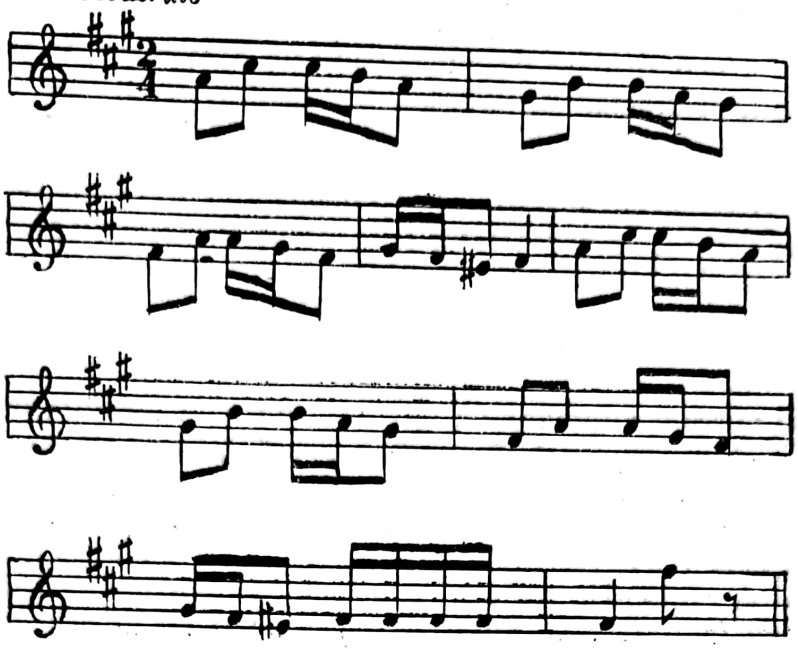

Tot atunci se duc trei colaci, din care unul se dă la *prevt* (preot), altul la cel ce trage clopotele şi al treilea se aruncă în sus peste cap, cînd atunci feciorii şi fetele ce merg cu nunta, se aţin care de care să-l prindă, şi cine-l prinde, rămîne al lui. Aceasta se face pentru ca mirele şi mireasa să fie fericiţi în traiul lor.

În biserică, cînd mirii stau îngenunchiaţi înaintea altarului, mirele ia o parte din rochia miresei şi o pune sub genunchi; asta în credinţă că el va stăpîni întotdeauna pe femeia lui.

După cetirea cununiei se dă preotului *doe galire* (două găini). Cînd iese nunta din biserică şi porneşte la casa miresei, lăutarii intonează un alt cîntec numit *mantignada*[1] pe care-l dăm aici:

Moderato

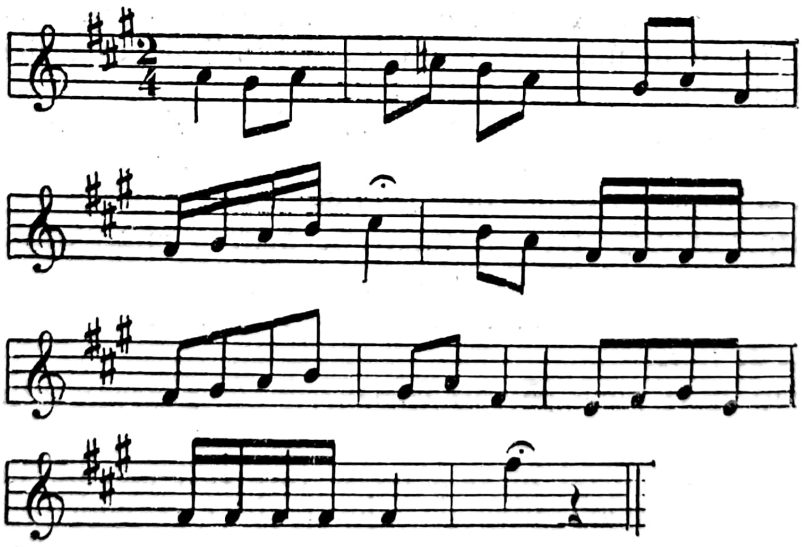

[1] *gn* ca italieneşte.

Scanned with OKEN Scanner

Ajungînd la casa miresei, se pun toţi la masă. În timpul mesei se face o colectă pe la meseni *pentru faşa şi cămaşa pruncului ce se va naşte*, după cum spun ei. Cei mai cu dare de mînă, dau cîte o monedă de argint, iar ceilalţi bani mărunţi de aramă.

Seara se face *ciră* (cină), *doe ure* (ore) după ce *cade* (apune) soarele.

Înainte de a se mîntui cina, se aduce pe o farfurie două bucăţi de pîine muiată în vin şi o pînză albă. Această pînză o ţin dinaintea feţei lor mirele şi mireasa, spre a nu li se vedea faţa, şi în dosul ei mănîncă pîinea muiată în vin fără să-i vadă nimeni.

Seara cînd mireasa merge de la casa părinţilor la casa mirelui întovărăşită de nuntaşi, un om mai bătrîn duce cu dînsul un bucal cu vin şi pe drum dă de băut la toţi.

Ajungînd mireasa împreună cu mirele la noua sa locuinţă, găseşte poarta închisă. Atunci cel mai bătrîn dintre nuntaşi bate la poartă şi zice: *Noi verit-am la vostra casă postenă (cinstită) văzut-am sfitlost (lumina), iesmo putniţi (sîntem drumeţi), vă rugăm lasaţi-ne în casă nu putem merge rentie (înainte) că-i mare nevreme (timp rău).*

Cei din casă răspund:

— *N-arem loc, arem uă muliere în pat de rejenghe (gata să nască) nu vă primi în casă.*

Acei din afară răspund:

— *Nu putem merge rentie că i oscuro (întuneric), ce aoaţi la voi văzut-am sfitlost, vă portam un muşat regal (dar), că veţi fi contenţi docle (pănă) fuseraţi vii, (veţi trăi).*

Îndată apoi se deschide poarta şi cînd intră mirele şi mireasa în casă, mama unuia din ei aruncă o batistă după gîtul miresei şi a mirelui, şi prinşi aşa de gît îi trage în casă şi îi sărută, atunci *comara* dă un colac miresei pe care aceasta îl aruncă în cuptor, unde se pregătise foc de mai înainte.

Obiceiul acesta înseamnă că mireasa are să fie gospodină bună.

După aceea mireasa îşi ia florile ce le avea pe cap şi se pun cu toţii la masă.

La înmormîntări. Cînd omul este în agonie şi aproape a-şi da sufletul, i se pune în mînă o lumînare de ceară; iar părinţii şi neamurile cele mai de aproape îi închid ochii.

După aceea se găteşte spre îngropare, i se taie părul şi se rade, se îmbracă cu straiele cele mai bune, şi se pune întins pe masă cu picioarele spre uşă, care după ei înseamnă că mortul e gata de plecare.

Peste corpul întreg, afară de faţă, i se pune o pînză albă.

Pe fetele moarte le îmbracă cu straie albe şi pe cap li se pune o cunună de chite (flori) artificiale sau de cîmp şi *cordele roşie*, în mînă asemenea li se pune un buchet de flori.

La bărbaţi li se pune pe cap comanacul, în picioare colţuni albi fără opinci.

În timp cît stă mortul în casă nu se face foc, nici bucate, nici nu se lucrează. Prietenii şi vecinii aduc de mîncare în casa unde se află mortul.

Cînd este a se duce mortul la groapă, copii şi neamurile îl sărută pe buze sau pe obraz.

Scanned with OKEN Scanner

În tot timpul cît se duce mortul la cimitir, neamurile lui şi femeile merg după el plîngînd şi bocindu-se, spunînd cu glas tare faptele cele bune a răposatului.

Mortul în satele din Vlasia se îngroapă adeseori fără sicriu, se învăleşte numai cu pînză cu care a fost acoperit şi aşa se pune în groapă.

Nu este iertat a se îngropa mortul avînd pe el obiecte de aur, precum inele, cercei, brăţări; numai acel care a fost însurat se îngroapă cîte odată cu inelul de logodnă, dacă neamurile cer asta.

Cînd se pune mortul în groapă, toţi cei de faţă iau pămînt cu mîna şi aruncă asupra lui zicînd: *cole bură, Domnul cu tire.*

Toţi cei ce au fost de faţă la înmormîntare, întorcîndu-se acasă se spală pe mîini.

După îngropăciune se face masă pentru sufletul mortului, de obicei mesenilor li se dă de merindat *ove, caş, carne şi păre.*

La ciocli şi la cei ce au dus mortul la groapă li se dă *păre* şi *penezi* (parale).

În timp de trei zile de la îngroparea mortului, se pune în locul unde a murit mortul un taler cu două bucăţele de pîine, un pahar cu apă şi o candelă aprinsă; aceasta pentru ca să aibă mortul ce mînca, fiindcă se crede că sufletul lui rătăceşte timp de trei zile prin toate părţile, pînă ce se duce de pe lumea aceasta.

La 8 şi la 40 de zile, se dă de pomană pîine şi bani pentru sufletul răposatului.

Un an de zile se poartă doliu, femeile îmbracă straie negre, iar bărbaţii pun la gît o batistă neagră.

Dăm aici şi două bocete care le spun femeile cînd se duce mortul la groapă.

Cu mare greutate am putut să fac să mi se spună, căci se crede că nu-i a bine, cînd se repetă asemenea cuvinte, fiindcă se poate pricinui moartea cuiva. Iată-le:

Mama me, ce va fi de mire,
Cire va mie de păre,
Cotro voi mere?
Vechi[1] *n-am nici ur*[2] *în lume,*
Cire va mire acmoce[3] *cavta?*
Cotro vo io cu mire obărni[4]*?*
Io săm finită ca n-am tire,
Nigder[5] *nu te voi vede,*
Sirotiţa[6] *io, ce va fi de mire,*
Cire me-ar pute juta!

Brizna[7] *me filia,*
Că aşa tireră[8] *murit,*
Tujna[9] *sirota io după tire,*
Betără[10] *ce voi face,*

[1] Mai mult; [2] unul; [3] acum; [4] îndrepta; [5] de acum înainte; [6] sărmana; [7] întristată; [8] tînără; [9] uvilită; [10] bătrînă.

Că nu te voi vechi vede
Io săm sirota
N-am nici ur in lume
Neco Domnul.
Nu va ma cire purta apă
Ce voi acmu face.
Cire me-ar ajuta!

Dansurile

Dansurile românilor din Istria sînt următoarele: *Columbaro* care e ca şi hora noastră. Se prind de mînă atît bărbaţii, cît şi femeile şi fac un cerc închis; pasurile sînt fără ordine, săriturile fără nici o simetrie şi cadenţă.

Muzica acestui dans e următoarea:

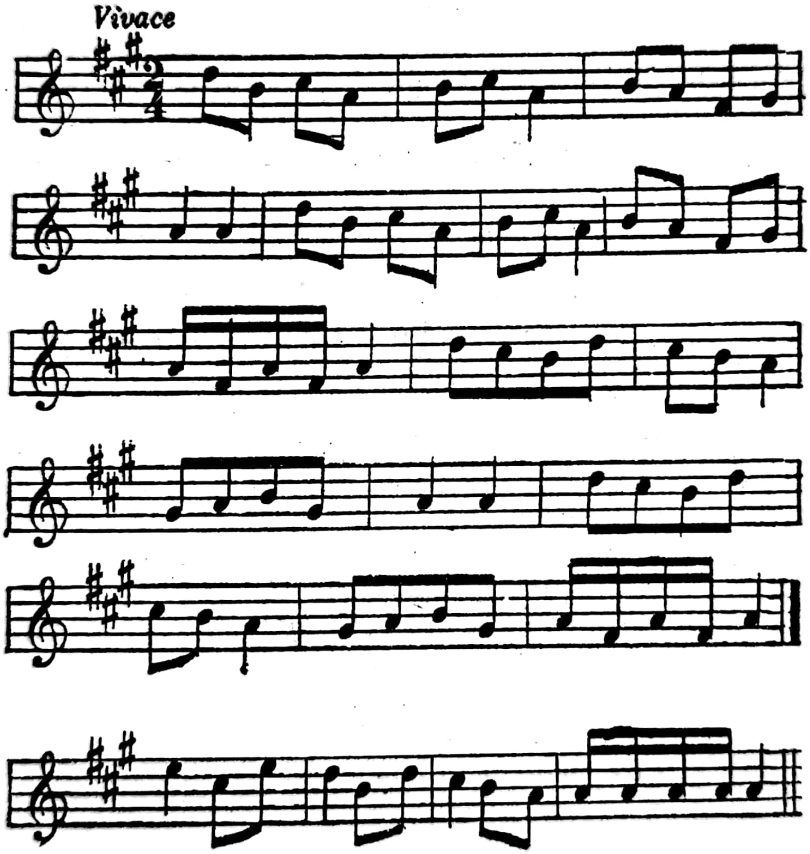

Sub picioare. Se joacă cîte doi, un bărbat şi o femeie sau doi bărbaţi, sau două femei la un loc care se ţin de brîu.

Şi în acest joc pasurile sînt fără simetrie şi fără cadenţă, trupul de ordinar e ţapăn şi numai picioarele se mişcă bătînd în pămînt cu putere.

Iată şi muzica acestui joc:

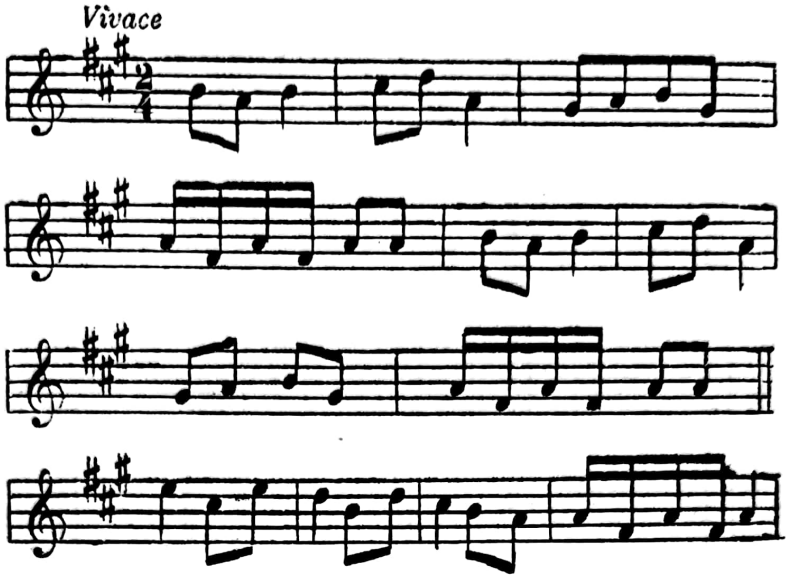

Uitîndu-te la aceste jocuri, vezi că sînt într-o stare cu totul primitivă şi barbară.

Instrumentele de muzică

Instrumentele de muzică din care se cîntă la dansurile şi petrecerile românilor istrieni sînt:

Foalele, care nu este decît cimpoiul nostru pe care-l cunoaştem cu toţii; fluierul cimpoiului pe unde se cîntă e dublu (gemanat) şi are şase borţi la partea dreaptă şi trei la partea stîngă. Acest fluier gemanat făcut dintr-o singură bucată se numeşte *mişniţele*. Ţeava pe unde se suflă ca să se umfle foalele se numeşte *gărliciul* şi la unele e făcut din os.

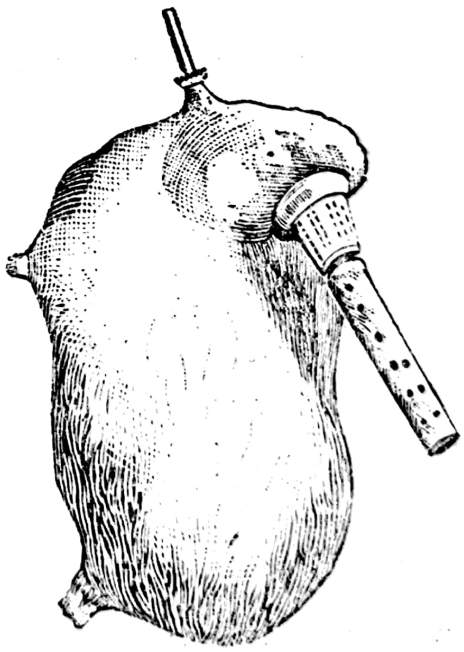

Supelele, care au forma unui oboi, sînt de două feluri, mari şi mici, după cum se vede în figurile alăturate. (pag. 182).

Cele mari au o lungime de 70 centimetri, unele sînt şi mai lungi chiar, ele au mai totdeauna şase borte pe unde se cîntă.

Cele mici, au o lungime de 50 centimetri, pe lîngă cele şase borte ce au ca şi supelele mari, mai sînt încă alte două mici în josul acelora.

Îmbucătura (embouchure) e aceeaşi ca şi la oboi, e făcută din papură şi se numeşte *pisca*.

Scanned with OKEN Scanner

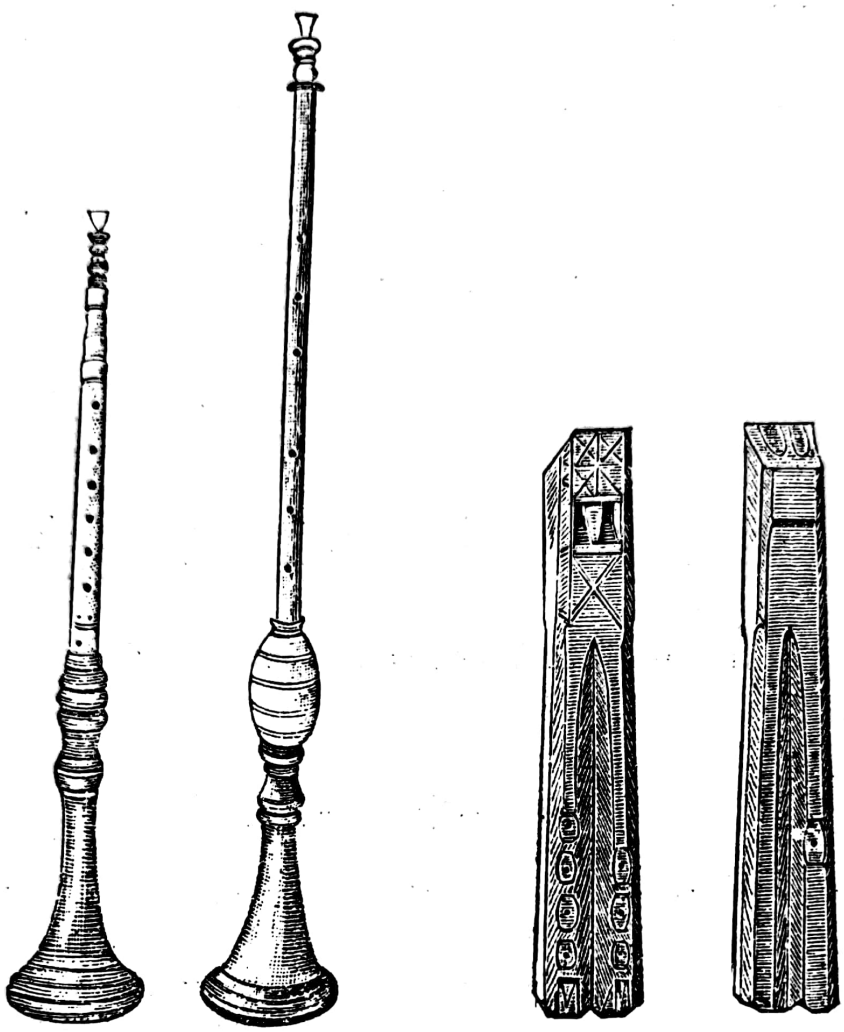

La locuitorii din munţii Cici, în comuna Jeiane, nu se află supelele, ele sînt înlocuite prin un alt instrument numit *surle*, care nu e altceva decît *fluierul gemănat* (geminae tibiae), numit aşa de locuitorii noştri din Vrancea, unde se şi cîntă cu el.

Lungimea surlei e de 33 centimetri sau şi mai mult. Pe ţeava dreaptă sînt patru borte, iar pe cea stîngă numai trei. În dosul ţevii drepte se mai află o bortă care vine în dreptul bortei a patra. Forma surlei se vede în figurile ce se văd aici.

Alte instrumente de muzică afară de acestea, nu am văzut la locuitorii români din Istria[1].

---

[1] Toate aceste instrumente de muzică, cumpărate de mine de la înşişi muzicanţii români din satele istriene pe unde am călătorit, le-am dăruit muzeului de antichităţi din Bucureşti, spre a se completa colecţia mea de instrumente muzicale adunate din alte ţări locuite de români şi dăruite mai înainte muzeului.

Scanned with OKEN Scanner

Numărul românilor istrieni

Toată osteneala ce mi-am dat de a cunoaşte exact numărul acestor locuitori răspîndiţi în satele româneşti şi în oraşele din peninsula Istriană a rămas aproape zadarnică. Datele culese atît de la persoanele cunoscătoare de prin acele locuri, cît şi din diferite scrieri ce am putut consulta în această privinţă, se contrazic unele pe altele, încît nu mai ştii pe care să le iei de bune şi pe care nu.

Cred că cel mai competent studiu asupra acestei materii e cel ce l-am găsit făcut de dl Vincenţiu Nicoară, român transilvănean, actualmente profesor la gimnaziul unguresc al statului în Fiume, despre care am mai vorbit în cursul acestei scrieri. Acest studiu, dl Nicoară l-a publicat în revista *Transilvania* din Sibiu, anul XXI nr. 1 din 15 ian. 1890, pag. 5.

Din acel studiu reproducem următoarele:

„În timpurile mai vechi număru sufletelor (români istrieni) a fost calculat pînă la 10.000. (Dr. Kandler, apendice la istoria cronografică a Triestului de Scussa). Că odinioară a fost cu mult mai mare ca acum, aceasta e sigur, căci prin al 17-lea secol existau încă o mulţime de alte sate locuite de români, care acum sînt slavizaţi. Numărul cel mai mic ni-l arată statistica oficioasă a popoarelor din Austria, compilată în 1846, şi nume cifra de 1555. Cifra cea mai mică, adică nulă, o aflăm în statistica oficioasă din 31 dec. 1880, care nici nu-i aminteşte. Dar despre aceasta vom vorbi mai în jos.

Pe la anul 1850, Miklosich (*Rumunische Untersuchungen, Wien*, 1881, pag. 1) constată din izvoare oficioase un număr total de 2953 sau 2955; exclude din calculul său pe cel de pe teritoriul Albonez, pentru că n-ar mai fi fără numai doi inşi şi aceea ar vorbi rău româneşte precum nu consideră nici pe cei risipiţi prin toată Istria, căci ar fi deja slavizaţi.

La anul 1859 (Combi, *Porta Orientale*, Trieste, 1859, p. 101) aflăm, pe lîngă 160 mii de italieni şi 112 mii de slavi, 3000 de români, ca locuitori ai Istriei naturale, cum zice Combi (mărginită de fluviul Arsa, de munţii Caldiera cu Montemaggiore şi Vena, şi iar de un fluviu zis Timavul, căci Istria politică de azi cuprinde toată peninsula pînă peste acei munţi şi se mărgineşte cu Fiume, Carniola şi Triestul). Combi deci de asemenea lasă afară din calcul pe cei de la Albona şi pe cei de la Vena, dar consideră pe cei risipiţi prin provincie.

Tot din anul 1859, ne comunica Ascoli (*Studii critici*. Goriza, 1861, pag. 51) datele preotului Micetici din Bîrdo (Vlasia)), din care rezultă un număr aproximativ de 2200 numai pentru Vlasia.

La anul 1869 (Ficker, *Völkerstäme der Oest-Ung.Mon.* Wien, 1869) aflăm 3000 de români.

O cifră de mijloc aflăm în *Dizionnario cronografico d'Italia* (Milano, 1879 vol. IV p. 424) şi anume 5000 de români.

Rămîne să vorbim de conscripţiunea etnografică din 31 dec. 1880. Aceasta, precum am zis, nici nu aminteşte de romanii istrieni. Lucrul era bătător la ochi, cu atît mai mult că în statistica aceea s-au făcut multe nedreptăţi tuturor naţionalităţilor din Austria, precum se fac şi în Ungaria şi peste tot locul, unde se urmează sistemul de „*Umgangssprache*“, care, mai cu seamă în afaceri oficioase şi cu persoane care nu cunosc limba noastră, e cea

oficioasă. În locul acesta însă nu ne poate fi scopul să discutăm principiile ştiinţifice ale statisticei în general şi nici nu vom critica baza specială (*Umgangssprache*) a conscripţiunei din 1880, dar atîta tot observăm, că dacă românii istrieni nu vorbesc cu popoarele cu care vin în contact decît croaţeşte sau italieneşte, căci în 1880 unii numărau ca croaţii, alţii ca italienii . . . numărătorii din 1880, cel puţin sub asteric puteau nota că limba în cutare şi cutare loc e românească şi locuitorii de acolo sînt români.

Dar de nu au făcut comisiunea însăşi, s-au aflat alţi oameni, prevăzuţi cu erudiţie şi neparţialitate, care, din curat sentiment de dreptate, n-au putut suferi erorile incurse în conspectele oficioase, şi în cît priveşte pe românii istrieni au regulat afacerea. *Die ethnographischen Verhältnisse des öster. Künstenlandes nach dem richtiggestellten Ergebnisse der Volkszählung vom 31 Dezember 1880. Mit einer ethnographischen Karte in 2 Blättern, von Carl Freiherr von Czörnig, K. K. Oberfinanzrath, Triest, 1885,* şi *Die Rumunen in Istrien* (Petermann, *Geogr. Mittheilungen*, 1883, p. 294) de Dr. C. Lehner, profesor în Pisino, sînt două lucrări care au reclamat dreptate pentru românii istrieni. După Czörnig în 1880, Vlaşia a avut 2121, şi după Lechner în 1884, 2300 de suflete, la care se mai adaugă 531 de pe Vena, şi aşa ar fi cu toţii cam 2600, fără cei de pe la Albona şi cei risipiţi în provincie.

Ultima (1888) cifră şi cea mai proaspătă de 2999, numai pentru Vlaşia o avem din gura dlui Constantini, deputat la dieta istriană şi consilier al comitetului provincial din Parenzo. (Vezi gazeta *L'Istria* din Parenzo, 6 octombrie 1888)".

Şi cu toate acestea, din cele ce am putut vedea eu, care am cutreierat aproape toate oraşele din Istria, pe unde sînt răspîndiţi românii, precum şi toate satele locuite de ei, sînt convins că numărul lor este cu mult mai mare decît toate cifrele date de diferitele statistici făcute asupra lor pînă astăzi şi decît acel chiar de 6000, pe care ni l-a arătat Anton Covaci în scrisoarea sa: *Dei Rimgliani o Vlahi d'Istria,* înserată în gazeta *L'Istria* din Triest, nr. 1 2 din 1846.

Aceasta provine, cred eu, din aceea că autorităţile ce au alcătuit statisticele despre care vorbim, negreşit că, sau nu şi-au dat deplină seamă de adevăratul număr al românilor istrieni, sau că s-au înşelat din arătările interesate ale preoţilor slavi, aceşti apostoli ai slavismului, ce s-au răspîndit într-un număr foarte mare în satele din peninsula istriană.

Numirea a o mare parte din sate care odinioară erau locuite de români şi în care se vorbea limba româno-istriană, afară de acele despre care am vorbit

Arbori	Bani	Bîrzan	Breza
Armani	Bercani	Bolesco	Bura
Babani	Bolobani	Brăncila	Busa
Bădica	Berhai	Bresnizza	Caich

Căne
Castagna[1]
Castua (Căstău)
Cărnizza
Cătun
Cernika
Cernizza
Chersano
Chiubani
Colmo
Colombar
Corona
Cosari
Cosizza
Crai Draga
Cremegne
Crivizza
Cugu
Dobrovizza
Dolina
Draga
Drazina
Dragosich
Draguch
Dubas
Dusmani
Farini
Fero
Floricichi
Foja
Fîntîna
Faraguni
Geme
Gogli (Goli)
Golzana
Ghergani
Ghersina
Grivino
Grozana
Giuba
Grabrova
Gradina
Gradische
Grebli
Groppa
Gropizza
Gusterina
Hlombari
Hrib
Jazzi
Kîrbune
Kermezi
Kozliaco
Lizul
Lopatari
Macini
Malini
Mediano
Melnizza
Mendizza
Mohori
Mohorina
Monti
Morari
Novac
Perina
Pescheria
Plisco
Puhari
Putini
Punte
Rai
Romania
Rudani
Rumini
Runco
Rupa
Rușinea
Scopliaco
Selce
Serbani
Sermani
Sfîrchi
Skîrbani
Slatina
Sorich
Sparagna
Strana
Tibule
Tîrli
Topit
Tulpiaco
Tupolizza
Valle
Valiani
Vardizza
Vlahi
Vlasca
Volosca
Volpia
Zabavia
Zavori
Zidarich
Zubani

Dialectul româno-istrian

În cea mai mare parte, limba ce o vorbesc românii istrieni se vede a fi de origină latină și se aseamănă limbii noastre, cu aplicarea spre dialectul moților din Transilvania[2], care dialect nu-mi era tocmai necunoscut, deoarece în timpul călătoriei mele în Abrud și în Țara Moților și mai ales în comuna Roșia, unde făcusem cunoștință cu părintele Mestecanu, avusesem prilejul de a cerceta mai de aproape acest dialect.

În dialectul româno-istrian se mai găsesc multe cuvinte ce sînt în limba macedono-română, așa: *acmoace* (acum), *iuve* (unde), *muşat* (frumos) și altele.

---

[1] *gn* ca italienește

[2] Vezi: *Rotacismul la moți și istrieni* de Teofil Frîncu și Gheorghe Candrea, București, 1886.

Scanned with OKEN Scanner

O sumă de cuvinte străine ce se află între vorbele românești ale lor par a fi introduse mai încoace și pentru aceste cuvinte, dacă caut să-și reamintească cum se zicea din bătrîni, ei găsesc cuvîntul potrivit de origine românească.

Astfel, prin unele locuri se zice *brec* (slav) în loc de *cîre* (cîine) *vezda* (slav) în loc de *ste; medved* (slav) în loc de *urs; iezer* (slav) în loc de *lac; iarăm* în loc de *jug; iezig* în loc de *frasir* (frasin); *iecimic* în loc de *orz; mielovăt* în loc de *stejar*, etc.

Caracteristica dialectului istrian constă mai ales în aceea de a schimba consoana *n* în *r*, cînd se află între două vocale, ca de pildă *bire* în loc de bine, *mire* în loc de mine, *mără* în loc de mînă, *păre* în loc de pîine, *bur*, bun, *vir*, vin, *lără*, lînă, etc.

Această schimbare de altmintrelea se observă în multe cuvinte și în limba română de la noi ca în *pără*, *păr* în loc de pînă, *marunt* în loc de manunt, *nimire* în loc de nimeni, *amerintare* în loc de amenințare, *rărunchi* în loc de rănunchi și altele.

Nu cred că e nevoie a reveni asupra gramaticii dialectului româno-istrian, căci a fost descris în destul de Ion Maiorescu în cartea sa *Itinerar în Istria*, pag. 31 și următoare.

Înainte de alte specimene ale dialectului româno-istrian pe care le voi arăta la anexa V, reproduc aici două rugăciuni: *Tatăl nostru* și *Rugăciunea către sfînta Maria*, pe care le-am cules din gura poporului:

Tatăl nostru

„Ciacia[1] nostru carile eşti în cer,
Neca se sfete numele tău
Fie volia ta cum e în cer,
Aşa şi pre pămînt.
Părea nostra de saca zi
Da ne astăzi
Şi las nostre pacata
Ca şi noi lesam a nostora dujnici,
Şi nu ne duce în napastă
Şi ne zbăveşt di rev. Aşa să fi.“

Rugăciunea Sfintei Marii

„Sora Maria, plină de milosti, Domnul cu tire. Blagoslovit est tu întru murierli și bragoslovitu-i ploda de la utroba[2] ta Isus.

Sora Maria, Maia Domnu, roga Domnu za noi acmoace și în vreme de mortea nostru. Așa se fi.“

---

[1] Se zice și *tiatia* și *tata* în unele locuri din Valdarsa.

[2] Pîntece.

Scanned with OKEN Scanner

Iată și alte mostre de fraze ale românilor istrieni pe care, de asemenea, le-am auzit însumi în vorbirile lor curente: Mări demareață viri feţioru cu plugul cu patru boi. Ceasta feata e muşata, are peri şi ochi negri. Prevtu nostru nu cuvîntă în baserică vlaşchi. Baserica nostra e muşată. Feţioru mes-a la ur cătun prope di Bîrdo. Io săm mai betăr di tine. Io săm mai tirer de tine. Za ce ai dat părea a lui, pututa-i da mie. Io voi veri după tire acmoace. Ai cusut te cameşe. Camisola are do măreci. Sorerle lu nostru Podesta, escu moarte. Rataţi-mi calea cătră vostra casa. Cărele latră. Ceasta lume făcut e cu scalele, urii merg în jos urii în sus. Bate flieru pără-i coad. Astă zi mie, măre tire. Carle cere află. Carle crede în Domnu, Domnu-i juta. Carle e bur terăr e bur şi bătăr. Ce ai făcut eri după ciră. Vînturescoperit-a casa. Daţi firu şi ovesu la cali. Cît vinzi ceastă vacă. Dă-mi ceva de merindat.

Mă opresc cu astfel de citări neavînd intenţia şi nici putinţa de a reproduce întreg dialectul, ţin însă a arăta tot aicea că unele descrieri făcute de străini, precum sînt italienii şi nemţii ce s-au interesat de aceşti fraţi ai noştri înstrăinaţi, sînt departe de a fi oglinda exactă a limbii ce ei vorbesc, deoarece nici în limba italiană şi nici în cea germană nu se află în alfabetele lor vocalele *ă* şi *î*, şi de asemenea se dă o altfel de pronunţare consoanelor *c, j, z*.

Astfel, de pildă, găsesc într-un articol din gazeta *L'Istria*[1] din Triest, scris de d. Anton Covaci, ce-l voi reproduce la anexa IV, următoarele două naraţiuni ca mostre de limba româno-istriană:

1. „Doi omiri (n) amnata en ra (la) se calle, ur (un) de jegli afflata o secura, e cgliama: Oh vedi, ça am jo aflat. Nam aflat moresti sice cella ato; ma aremo aflat. Salec pocle verite cegli cargli secura a pglierdut, e vesuta secura en mera lu celu car le vo aflat, poçnita maltrateit sa tata. O morz esmo cgliamata jegli tunce. Compagnu a lui. Nu smo, moresti sice, ma jessam. Saz ca, tu secura afflat cgliamatai jon vo e, no noi amo vo aflat".

Doi oameni mergeau în calea lor. Unul din ei aflat-a o secure şi strigă: Oh, vezi ce am aflat eu; n-am aflat eu, trebuie să zici, zice celălalt, ci, noi am aflat. Puţin după aceea, venit-a cel care a pierdut securea şi văzut-a securea în mîna celui care a aflat-o şi a început a-l maltrata ca pe un tîlhar. O morţi sîntem, strigat-a el atunci. Companionul lui zise: Nu „sîntem" trebuie să zici, ci, „sînt". Pentru că tu cînd ai aflat securea, zisa-i: eu am aflat-o, ci nu, noi am aflat-o.

2. „Iarna fosta cruta race. Fruniga care avut neberito en „vera çuda hrană, stata smirom en ră să casa. Cercecu sebodit su „permint patita de home e de race. Rogata donche fruniga necaegl duje salec munca sa xivi. E fruniga sice, juva ai tu fost en jirima (inima) de vera. Saç che nai tu tunce a te xivglenge prepravit. En vera sissa cercecu cantatam mi divertitam cargli trecut. E furnica ersuch: Sai tu en vera cantat, acmoace chei jarna e tu xoca".

Iarna fost-a foarte rece. Furnica, care avea adunată multă hrană de cu vara, stătea liniştită în casa sa. Greierul vîrît sub pămînt a suferit de foame şi de frig. Rugat-a deci pe furnică ca să-i dea puţin ce mînca ca să trăiască.

[1] An 1846, nr. 1—2.

Scanned with OKEN Scanner

Furnica zice: unde ai fost în mijlocul verii. Pentru ce tu atunci nu ai pregătit al tău trai. În vară, zis-a greierul, cîntat-am și desfătat-am pe cei care treceau. Și furnica rîzînd: dacă tu ai cîntat vara, acum că-i iarnă, tu joacă.

După controlul ce însumi am făcut asupra acestor două specimene, am văzut că pronunțarea dreaptă a românilor istrieni e altfel — lucru ce și dl. Covaci mi-a mărturisit — mi-a spus însă că nu putea să scrie altfel sunetele ce le auzea în dialectul româno-istrian, din cauză că nu cunoștea literile corespunzătoare.

Deci mostrele de mai sus trebuiesc transcrise astfel:

— Doui omiri ămnata în ra sea cale, ur de ieli aflat-a o secură, e cliamă: Oh vezi ce am io aflat. N-am aflat moresti zice, zice cela ato; ma aremu aflat. Zalec pocle verit-a celi carli secura a pierdut, vezut-a secura în măra lu celu carle vo aflat, pocinita maltratc-il za tata. Oh morți esmo cliamata eli tunce. Compagna a lui. Nu smo moresti zice, ma iessam. Zaț ca-i tu secura aflat cliamat-ai: Jo-n vo e, no noi amo vo aflat.

Iarna fost-a cruda race. Fruniga care avut neberito in veară ciuda hrană, stat-a smirom in ră să casa. Cercecu sebodit su pamînt, patita di home e di race. Rogat-a donche fruniga neca ieli duie zalec munca za jivi. E fruniga zice: Juva ai tu fost in irimă di veră. Zaci che n-ai tu tunce a te jivlene prepravit, in veră, dis-a cercecu, cantat-am mi divertit-am carli trecut. E furniga erzuci: S-ai tu in veară cantat, acmoce că-i iarna, e tu joacă.

Lupta de conservare

Sentimentul de conservare națională nu le lipsește deloc acestor români răzleți prin Istria. Ei văd pericolul în care se află de a fi cu totul slavizați de slovaci, ce au năpădit în peninsula istriană; românii au căutat în diferite timpuri mijloace prin care să se poată opune curentului slavizator.

Astfel în anul 1887, un număr însemnat, văzînd pericolul ce-i amenința, avură recurs la Dieta provincială din Parenzo (capitala Istriei), printr-un apel scris în limba italiană, prin care cereau să li se deschidă școli, în care să se poată instrui și ei în limba maternă, ca și alte popoare din imperiul Austriei.

Acest apel are următoarea cuprindere:

Către prea înaltă Dietă a Istriei

„O gravă și seculară uitare așteaptă în ultima oră a necesității, dreptate și îngrijire, întrucît legile în vigoare permit de la patriotismul și înțelepciunea acelora, cărora voința alegătorilor istrieni a încredințat cel mai sfînt mandat.

Atît pe coastele pietroase a Carstului, cît și la poalele mai ierboase ale muntelui Maggiore, trăiește de sute de ani strîmtorată de calamitățile elementelor și de ignoranța intelectuală, dar totdeauna onestă, totdeauna pașnică și răbdătoare, o populație care din zi în zi mai mult își pierde cel mai sfînt caracter, limba și naționalitatea.

Scanned with OKEN Scanner

O astfel de existență nenorocită nu poate, și chiar nu trebuie să fie tolerată mai mult de reprezentanții Istriei. A ajuns acuma momentul suprem, ca pe baza echității și a garanțiilor constituționale să fie ascultați și bunii și pașnicii contribuabili a locurilor sus-numite.

Nici locuitorilor din Jeiane, nici acelor din Susnevizza, Bîrdo, Letai, Grobnico, Vilanova, Gradine și Jesenovie nu le este iertat a asculta în biserică cuvîntul Domnului în limba lor proprie, și nici în o alta înrudită cu a lor, instrucțiunea scumpilor lor copii nu este iertată decît în o limbă străină.

În satul Jeiane, mai mulți de 60 băieți români sînt siliți de a frecventa școala din Mune, străină și îndepărtată. Nu este de mirat că un lucru așa de anormal poate exista acolo, cînd vedem că la ultimul recensămînt făcut de autoritățile comunale respective nu se constată că există un singur român!

În ce privește comunele mai mici de la poalele muntelui Maggiore, statistica arată că se află peste una mie de români, dar nici acolo nu se află urmă de școală română și de preot român; singură femeia păstrează scumpele relicvii, pe care trebuie să le apere contra uitării.

Noi ne rugăm deci cu respect, ca prin mijlocirea acestei înalte Diete istriene, să se îndure a ne veni întru ajutor, conform legilor statului, nu numai în afacerile scolastice, dar și în cele bisericești. În privința celor bisericești, binevoiască consiliul permanent din Parenzo a se referi la ordinul episcopesc relativ, care la rîndul său va putea ușor să obțină instrucțiuni și dispozițiuni de la venerabila Curie romană, care deja de mult timp s-a îngrijit de necesitățile religioase a catolicilor români din alte țări.

Binecuvîntarea cerului să ajute lucrarea care se așteaptă de la Înalta Dietă Istriană, spre mulțămirea generală."

Susnevizza, 20 oct. 1887

(Mai mulți români istrieni)[1]

Afară de acest apel, românii istrieni făcură un altul către italienii din Istria, care s-a publicat în gazeta italiană *Il giovine pensiero* nr. 17 din 26 noiembrie 1887, pe care îl dăm în traducere, el sună astfel:

Către italienii din Istria

„Precum știți prea bine, locuiesc între voi de secole un popor latin, care nu v-a făcut și nici nu vă face nici un neajuns. Poporul acesta e bîntuit neîncetat de tot felul de nenorociri și nu se plînge, plătește tributul ce i se cere și tot nu se plînge.

Toți l-au uitat, numai voi din cînd în cînd în scrierile voastre vă mai aduceți aminte de el, fără însă a vă hotărî pînă acum, a ne întinde o mînă frățească pentru a obține această reînviere, pe care umanitatea și progresul o reclamă și în favoarea noastră, sărmanii de noi părăsiți.

Numele de român, care reînvie și în noi și în voi, atîtea memorii de glorie comună, nu are el oare destulă putere ca să vă hotărască a ne veni într-ajutor, în extremul moment a necesității?

Fraților istrieni, în numele cel sfînt al mamei și al patriei care ne sînt comune și nouă și vouă, vă rugăm, nu ne refuzați acest ajutor pe care și dreptatea și echitatea îl cere.

[1] Vezi gazeta italiană din Pola *Il giovine pensiero*, nr. 8 din 26 octombrie 1887.

Scanned with OKEN Scanner

Noi de cînd sîntem, şcoală n-am avut, şi de s-a arătat cîte odată vreun învăţător între noi, acela ne vorbea o limbă care nu e a noastră. Numărul copiilor noştri cu toate acestea, e cu mult mai mare ca cel indispensabil prescris de legea provincială. Apoi art. 19 al constituţiei dispune ca naţionalitatea noastră să fie respectată!

De ani şi ani sîntem siliţi să ne rugăm lui Dumnezeu într-o limbă străină, tot în limba aceea ni se ţin predicile, în aceeaşi limbă ni se împărtăşesc sfintele taine, cu toate că noi ne împotrivim, iubitele noastre soţii preferă mai bine a rămîne în propriul lor cămin, păstrînd cel mai sublim cult în inima lor cu propria lor limbă, cu toate că § 19 din constituţie ne garantează naţionalitatea!

Poate cineva a crezut că părăsirea limbii şi uitarea a oricărei tradiţii despre originea noastră vor merge cu aşa mare repeziciune, încît peste puţin timp va dispare chiar şi urma acestor locuri nenorocite!

Sperăm însă că cel puţin voi iubiţi fraţi, onești întotdeauna şi în deplina stăpînire a acestei culturi care nouă ne este acordată, veţi ridica vocea voastră acolo unde se cuvine, pentru ca respectivii fraţi legali să se intereseze şi să îndrepteze mizeriile noastre intelectuale şi morale; ca uitarea nedreaptă de pînă acum să fie răsplătită conform ideilor unei bune administraţii sociale.

Dee Dumnezeu ca puternicul vostru patronaj să împartă acestei sărmane naţiuni darul cel mai scump după care suspină inima fiecărui om: instrucţiunea în propria sa limbă! Şi noi vom fi recunoscători, vom fi şi de aici înainte credincioşi acelor principii de afinitate, care poate nu este cea de pe urmă bază pe care întemeiem speranţele noastre de faţă.

Fraţi istrieni, nu este momentul acuma, căci ne lipsesc înlesnirile de a vă arăta mijloacele prin care s-ar putea mai uşor întîmpina satisfacerea acestor nevoi ce simţim, şi care din cauza înjositoarei noastre poziţii, nu putem să le expunem.

Vouă generoşilor vi se cuvine iniţiativa energică, vouă înţelepţilor şi prudenţilor vi se cuvine această întreprindere care este cea mai bună. Să dea Dumnezeu ca binecuvîntarea tuturor acestor familii să fie cea dintîi recompensă".

Susnevizza, 19 noiembrie 1887

(Un român în numele tuturor)

Nici acest apel n-a avut un rezultat mai practic decît cel dintîi.

Aproape un an după aceasta, în august 1888, românii istrieni continuară cu stăruinţele lor şi înjghebară o altă petiţie către Dieta istriană, iscălită de 47 capi de familie, care o dădură în mîinile deputatului dietal şi avocat dr. Antonio Scampicchio, cu rugăminte de a înainta şi susţine înaintea Dietei chiar în sesiunea acelui an. Dl. Scampicchio dădu petiţia despre care e vorba, în ziua de 30 oct. acelaşi an, în mîinile comisiei şcolastice a Dietei, care a studiat-o cu îngrijire.

Iată cuprinsul petiţiei despre care e vorba:

Înaltă Dietă

„Conform cu art. 19 al legii fundamentale de stat din 21 dec. 1867, despre drepturile generale ale cetăţenilor regatelor şi ţărilor reprezentate în

Scanned with OKEN Scanner

consiliul imperiului, fiecare naţiune în deosebi are dreptul inviolabil de a-şi păstra şi cultiva naţionalitatea şi limba sa proprie.

Această dispoziţiune a legii însă a rămas literă moartă pentru românii din Istria, căci pentru dînşii, pînă în ziua de astăzi, nici o şcoală măcar nu s-a făcut; cu toate că după datele statistice din 31 dec. 1880, ei în aparenţă sînt în număr de 1562, în realitate ei sînt cu mult mai numeroşi şi cu toate că art. 1 al legii provinciale din 30 martie 1870, despre instituirea, susţinerea şi frecventarea şcoalelor publice populare dispune, ca în fiecare ţinut de o întindere de o oră, să se înfiinţeze o şcoală populară publică, dacă se vor afla 40 băieţi obligaţi a frecventa şcoala, fie ca ţinutul să cuprindă unul sau mai multe localităţi, fie chiar case împrăştiate ori unite la un loc în grupuri.

Populaţia română din Istria locuieşte în satele: Susnevizza, Bîrdo, Villanova, Iesenovic, Letai, Gropnic şi Poseri. Centrul acestor localităţi e Susnevizza, nu numai prin mai marele număr de locuitori, dar şi pentru că nici una din localităţile sus-numite nu se află în depărtare mai mare de o oră. În Susnevizza, ar trebui deci să se deschidă şcoala, unde limba română să fie limba de învăţămînt.

Subscrişii prevăd că pentru deschiderea acestei şcoli se vor ivi multe piedici, dintre care, cea dintîi, lipsa de învăţători, şi după aceea lipsa unui local şcolastic potrivit. Însă dacă nu se găsesc în Istria învăţători buni pentru învăţămîntul în limba română, se află atari învăţători în Bucovina şi n-ar fi un lucru greu a aduce unul sau mai mulţi din acea provincie, pe de altă parte în ceea ce priveşte un edificiu şcolastic potrivit, comunele sus-numite fiind interesate, ar fi gata la orice sacrificiu, pentru a preface o casă din Susnevizza, ca să poată servi de local, sau chiar construi una din nou, cu speranţa că această înaltă Dietă, convinsă despre cuviinţa şi necesitatea de a nu lăsa să dispară cu desăvîrşire această urmă a naţiunii, care de secole şi secole locuieşte aici, şi-şi păstrează în mijlocul altor popoare propria sa limbă animată de cele mai liberale principii de echitate şi dreptate şi iubitoare de tot progresul cultural — se va îndura a-i ajuta cu un ajutor din fondul provincial.

Şi în adevăr în ce triste condiţiuni morale şi economice se află populaţia română, numai din lipsa unei şcoli proprii. Cu toate acestea ea trebuie să contribuie ca orice alte naţionalităţi la cheltuielile însemnate ce le are provincia pentru menţinerea şcolilor publice, fără să aibă însă cel mai mic folos. Dar dacă o sumă de ani românii din Istria, în mare parte nepătrunşi de propriile lor drepturi n-au făcut nici un pas, pentru a obţine o şcoală populară în limba lor maternă, a sosit momentul acuma, ca osteniţi de a mai trăi în ignoranţă şi părăsiţi, şi nemaivoind să fie consideraţi mai prejos decît celelalte naţionalităţi ce sînt în provincie şi care au cu îndestulare şcoli publice, trebuie să-şi ridice vocea spre a apăra acele sfinte drepturi, care le sînt garantate lor, ca şi la toţi cetăţenii, prin legile fundamentale de stat.

Convinşi, deci, că nu ne putem încredinţa nimănui mai bine apărarea acestor drepturi, subscrişii îndrăznesc a se adresa acestei Înalte Diete, ca chiar în decursul acestei sesiuni a sale, să binevoiască a dispune:

1. De a-şi da votul său cît mai curînd, să se deschidă în Susnevizza, şi la nevoie şi în alt loc, o şcoală publică populară cu limba română de învăţămînt, şi cu limba germană ca materie obligatorie.

Scanned with OKEN Scanner

2. De a însărcina comitetul permanent ca să facă paşii necesari pe lîngă înalte autoritate i.r. scolastică provincială, ca votul Dietei, cît mai curînd să fie realizat.

3. De a destina din fondul provincial — considerînd sărăcia oamenilor — un ajutor potrivit, pentru prevederea, adaptarea şi mobilarea unui local pentru şcoală.

Susnevizza, 31 aug. 1889

(urmează 47 de subscrieri)

Dieta istriană, în urma acestei petiţii, a intrat în dezbaterea chestiunii. Dl. dr. Constantini însărcinat de comisia şcolastică a dat cetire acestei petiţii. După aceea ca referent continua:

Comisiunea scolastică căreia i-a fost transmis acest memoriu spre studiere şi refacere are onoare a vă supune cele ce urmează:

În părţile Vlad'Arsei, şi anume comunele censuare Susnevizza, Bîrdo, Villanova, Jesenovic, Letai, Possert, Gropnic şi Gradine, populaţia e română, şi după ultimele sale statistice, numără 2299 de suflete.

Nu există însemnări istorice de la care să se poată şti cu exactitate originea acestui neam în Istria, pe cînd despre venirea populaţiilor slave, avem mai multe date. Prin urmare, cu tot dreptul preponderează opinia că, românii noştri sînt descendenţii acelor colonii, pe care le-au aşezat romanii de la Quarnero pînă la Marnero (Marea Neagră), şi care ici colea pînă în ziua de astăzi se susţin.

Românii din Istria şi-au păstrat limba lor, cu toate că sînt înconjuraţi de o populaţie slavă, şi primesc de la preoţi slavi instrucţiunea religioasă, din care cauză încă de copii sînt siliţi a învăţa dialectul lor.

Cu toate acestea, ei nu numai îşi păstrează limba lor, dar nu-şi reneagă nici neamul lor, şi aceasta pentru că tipul poporului vecin li se manifestă străin, atît în privinţa neamului, cît şi în privinţa limbei, apoi şi pentru că ei ocupă un teritoriu destul de întins şi populat, pentru a le permite de a se căsători între ei, şi în fine pentru că poporul cu care sînt în contact nu exercită asupra lor nici o superioritate prin calităţi morale ca să se simtă îndemnaţi de a-i imita.

Drept aceea, cu toate că au fost daţi uitării sute de ani, românii din Vlad Arsa au conştiinţa deplină de sine, şi ştiu că ei sînt alţi oameni, şi mai deştepţi decît vecinii lor străini; drept dovadă, ori de cîte ori trecea pe la ei vreun călător român cu o cultură mai înaltă şi se întreţinea cu ei ca să facă studii, bieţii oameni se adunau extaziaţi pe lîngă el, numai ca să audă cuvinte şi sonuri mai frumoase ca cele întrebuinţate de ei, în nevoile lor zilnice.

Nu e deci nici o mirare, dacă acest poopor arată, în aceste timpuri de deşteptare generală, dorinţa de a se bucura şi el de un atare învăţămînt, în limba sa.

După ce a făcut aceste consideraţiuni, comisiunea scolastică a recunoscut în principiu dreptul acelei populaţii, de a avea oarecare instrucţiune în limba sa proprie, pentru raţiunea că poporul acela într-adevăr există şi prin urmare are drepturi egale cu celelalte; şi pentru că şi el este supus ca şi celelalte popoare la greutăţile impuse de provincie, şi îşi sacrifică sîngele şi averea pentru stat ca şi ceilalţi.

Scanned with OKEN Scanner

De exista sau nu condiţiile extreme recerute de lege pentru înfăţişarea unei şcoli în părţile acelea, de e preferabil satul Susnevizza, sau un altul, despre aceasta, comisia n-a putut să se pronunţe fiind necesare nişte relaţii mai exacte.

Dînsa e însă din începutul locului de părere, că începînd primele cercetări, nu trebuie lăsat la o parte greutăţile ce s-ar putea întîmpina la realizarea practică a şcoalei dorite, pentru că dificultăţile nu vor fi niciodată atît de mari ca să nu se poată înlătura, fiindcă dificultăţile întîmplătoare atîrnate de întemeierea unei instituţii folositoare nu numai justificate dar chiar cerute în drept, n-ar trebui chiar din capul locului să oprească pe autorităţile competente de a face demersul necesar pentru realizarea scopului dorit.

Din consideraţiunile acestea, comisia scolastică are onoarea a propune ca înalta Dietă să binevoiască a decide:

Memorialul românilor din Vald Arsa pentru instituirea unei şcoli populare în Susnevizza cu limba română de instrucţiune să fie trimis cu o recomandaţie la înaltul comitet provincial, iar pentru cercetările necesare, propunerile care pot urma să se înainteze autorităţii scolastice provinciale.

După aceasta începînd discuţia, cere cuvîntul *Onor. Jenco.* — Vorbeşte mult timp, în limba slavă, provocînd rîsete din cauza cuvîntului *Ciribiri,* care adeseori îl repetă.

Onor. Laginjia. — Chestiunea de faţă n-are decît o importanţă istorică. Să admitem că se află în Istria rămăşiţe de popoare romane, dar să vorbească cineva de o naţionalitate romană, aceasta e curios. Acele fracţiuni de popor, pe care noi le numim *Ciribiri,* nu sînt români. El cunoaşte şi a studiat d.e. locuitori din Jeiane, n-a aflat însă în ei rămăşiţe romane. Fie cum va fi acele populaţii, ele s-au croatizat. Toate elementele culturale la oamenii aceia sînt slave. Înţelege prin aceasta despre religia care e croată. (Oho! din dreapta) şi numirile uneltelor de economie rurală, care de asemenea sînt croate.

Tot tezaurul rămăşiţelor romane se reduce poate la 7—8 sute cuvinte. E sigur că aici chiar cei subscrişi din petiţia în chestiune nu au înţeles cuprinsul ei. Ar fi mai bine ca în locul limbei române să se propună limba clasică latină. Oamenii aceia, cel mult simt lipsa unei şcoale. Am putea discuta întrebarea: ce fel de şcoală să se conceadă susnevizzienilor, croată sau italiană, dar şcoală română nici nu-i de vorbit.

Nemailuînd nimenea cuvîntul vorbeşte d. raportor Constantini:

Nu-şi putea închipui ca din partea minorităţii să se facă opoziţie petiţiei pentru o scoală românească.

Acei domni care sînt atît de simţitori cînd e vorba de naţionalitatea lor, n-ar trebui să denege puţină dreptate nici celorlalţi, adoptînd astfel sistemul de două ponduri şi două măsuri. Că suplicanţii sînt români, este de fapt necontestat, recunoscut de filologi şi etnografi chiar străini. Nu neagă ca fiind înconjuraţi de croaţi, sînt constrînşi să vorbească limba croată; şi e adevărat că preoţii din locurile acelea încearcă toate modurile de a-i croatiza. E adevărat însă, şi aceea, că băieţii, pînă nu umblă la biserică, nu vorbesc între ei altă limbă decît cea română. Desigur, Onor. Laginjia nu cunoaşte acele populaţii — din Susnevizza şi de prinprejuri — dar îl pot asigura că nu numai limba, dar chiar şi datinile şi tipul sînt de tot diferite de ale croaţilor. El îi poate asigura despre aceasta căci cunoaşte bine pe acei oameni.

Scanned with OKEN Scanner

Dacă pînă acuma au fost lăsaţi la o parte, nu e just ca să li se ia chiar şi dreptul de a cere ceva. Deci recomandă Dietei, ca să primească propunerea comisiei.

Care pusă la vot fu primită cu mare majoritate[1].

Încheiere

Din cele repede expuse pînă acum, am arătat atît afinitatea neamului, cît şi a sentimentelor de care sînt însufleţiţi aceşti români de viţă veche, răzleţiţi în părţi aşa de îndepărtate de noi.

Pe cît ei se află de înstrăinaţi, lipsiţi de comunicare directă cu cei de un neam cu dînşii, care au ajuns la o civilizaţie cu mult mai însemnată decît ei, pe cît dorinţa lor se dezvoltă zi cu zi de a se cultiva şi lumina, pe atît datoria noastră, a românilor din România liberă, este de a nu uita existenţa acestor fraţi de sînge, a ne interesa în fiecare moment de dînşii şi a căuta orice mijloace permise, de a-i face să iasă din ignoranţa şi întunericul în care se află, alinîndu-le povara grea a străinismului, care caută să-i deznaţionalizeze.

Apelul care a fost adresat, atît dietei istriene cît şi compatrioţilor italieni, precum şi hotărîrea luată de Dietă, de a se înfiinţa şcoli româneşti, a rămas fără nici un rezultat vădit pînă acum.

Cu prilejul călătoriei mele în satele româneşti din Istria, românii de acolo m-au însărcinat a comunica fraţilor lor din România acel apel şi a stărui atît din datoria sîngelui, cît şi din sentiment de iubire şi înfrăţire naţională, să fac să li se întindă o mînă de ajutor măcar de aici, pentru a-i putea scăpa din cruda încercare în care se găsesc acum.

Ei nu cer decît înfiinţarea de şcoală română în părţile lor, pentru ca fii lor să se poată instrui în limba maternă, pe care altmintrelea o vor uita-o şi mai mult decît este aproape uitată în acele părţi, ştergîndu-se astfel ultimele urme ale romantismului din peninsula istriană.

Este deci de datoria noastră să nu stăm la gînduri un singur moment măcar şi să facem tot ce ne-ar sta în putinţă, ca să ajutăm pe aceşti fraţi ai noştri înstrăinaţi şi răzleţi de noi, contribuind la înfiinţarea de şcoli româneşti în satele lor.

---

[1] Aceste dezbateri, urmate în Dietă, se află înserate în gazeta italiană *L'Istria*, Parenzo, nr. 356 din 6 oct. 1888. Vezi asemenea şi *Tribuna*, Sibiu, 1888, nr. 18, 19 şi 20.

Scanned with OKEN Scanner

ANEXE

Documente privitoare la starea actuală a românilor istrieni

Cred că e bine ca înainte de a încheia această scriere, să adaug o sumă de articole ce le-am cules în deosebite prilejuri, şi care se referă direct la românii istrieni.

Ele vor fi ca un complement necesar al lucrării mele, şi vor servi acelor ce ar căuta izvoare mai bogate pentru cunoaşterea acestui neam al nostru.

I

În *Calendarul pentru poporul român*, de Gh. Asaki, pe anul 1847, tipărit la Iaşi la tipografia Institutului Albinei, pag. 24, se găseşte următorul articol:

Istro-românii

Istro-românii, care din nou s-au adaos către numărul românilor, sînt un mic popor păstoresc ce trăieşte în ruinele măreţe a monumentelor romane în partea cea mai spre nord-est a Italiei, şi anume în Istria. Între toate naţiunile de uric roman, ei mai mult se apropie de români, prin dialectul, fizionomia şi deprinderea lor, precum în foaia *Istria* au descris dnii Kandler şi Covaci.

Un june călător moldo-român, vizitînd în vara trecută ruinele maestuoase a Istriei, auzi de o dată acolo, pe lîngă arcul lui Traian, răsunînd în fluier un viers melancolic în asemănare cu doinele noastre şi după asta un cîntec ce-l împărtăşim în original, cu încredinţarea că spre a fi înţeles de un român nu are nevoie de a fi tradus.

Cîntecul păstorului român

Pasci mandra, mea torma,
Pasci erba, frundze, fior,
Care cresc la noi pe orma
De roman imperador.

Avmoce polvere-i cea arma
Al anticului roman,
Tempu-l marmora disfarma
Ma nu nome di Traian.

Pecoraro pascînd oae
De la Tebro la Trojan
Tot resuna pe zampoe
Dulce cînticul roman.

Pasci mandra me torma,
Pasci erba, frundze, fior,
Care cresc la noi pe ormă
De roman imperador.

Scanned with OKEN Scanner

Paşte mîndra[1] mea turmă,
Paşte iarbă, frunze, flori,
Care cresc la noi pe ormă
De roman imperator.

Amuşi pulbere-i cea armă
Al anticului roman,
Timpul marmora disfarmă
Dar nu nume de Traian.

Pecurarul păscînd oaie
De la Tebro[2] la Trioan[3]
Tot răsună în cimpoaie
Dulce cîntecul roman.

Paşte mîndra mea turmă,
Paşte iarbă, frunze, flori,
Care cresc la noi pe ormă,
De roman imperator.

Plin de mirare şi de bucurie de a auzi a sa limbă în depărtare de 300 mile (ceasuri) de patrie, călătorul nostru recunoscu în acel păstor mare asemănare cu tiparul fizionomiei cu îmbrăcămintea românilor de la munţii Carpaţi, drept

Păstorul istro-român

[1] Mîndra, turmă şi frumoasă.
[2] Tibru, rîu în Roma.
[3] Troian, calea sau valul lui Traian în Moldova.

Scanned with OKEN Scanner

care deschisă următoarea convorbire ce fu înţeleasă şi chiar răspunse:
Călătorul: De unde ai venit frate în astă parte?
Păstorul: De la Val-Arsa vecin de costa muntelui Pedena.
Călătorul: Unde ai învăţat astă limbă?
Păstorul: La noi toţi omirii (oamenii) o cunosco.
Călătorul: Apoi cum o chiamă?
Păstorul: O chiamă romana e vlaha.
Călătorul: Numărul vostru e mult?
Păstorul: Numărul de omiri eu nu am aflat, ma torme amu (avem) multe. Tot poporul de la Trieste e de la Fiume, munca vera (vara) niegli (miei) noştri iarna se copra cu lana nostra. Ma tu de unde veni?
Călătorul: Foarte departe de la Pont, cum ai cîntat.
Păstorul: Ah! Bene venit la noi, rogu cane torni en tua casa, sarută de irimă (inimă) pe vostri pastori e torme[1]

(Vezi stampa)

II

O scrisoare a lui Ioan Maiorescu publicată în limba italiană, în Foaia din Capodistria „La Provincia" în 1872, nr. 5, pag. 934—935. Redactor Nicolo de Mandonizza.

. . . . . .

Acum am să vă spun rezultatele de la 1857. Am stat douăsprezece zile în Valdarsa, am umblat din sat în sat, în unele locuri chiar din casă în casă, am luat note despre cuvinte, despre modul de a vorbi, despre costume, despre obiceiuri, condiţiuni casnice şi ceremonii etc. Patru zile am fost în Albona, o zi întreagă cu dl. L. în Schitazza, unde numai cei bătrîni peste cincizeci de ani vorbesc romaneşte, iar cei tineri nu. Cu dl. L. m-am dus la Castua, sau după cum romanii dinJeiane (J pronunţat franţuzeşte, iar nu Sejane) îi zic *Casteu* sau *Castua*, care desigur este *Castellum*. Părăsind pe dl. L. şi convins că în Jeiune s-a păstrat mai curat şi mai regulat limba română, m-am dus şi am rămas o zi în Jeiune; în Schitazza din Vale d'Arsa, aceşti sărmani români mă considerau ca unul de ai lor, ca un apostol, m-au găzduit şi m-au tratat mai bine decît le permite poziţia lor. Se îngrămădeau împrejurul meu şi-mi puseră mulţime de întrebări despre ţara mea, între care: dacă regele nostru este un neamţ, dacă avem împiegaţi şi preoţi naţionali, indigeni şi dacă ei ne vorbesc româneşte etc.

În Villanuova, mai la vale de Susneviţa, neputînd suferi căldura, pe cînd se făcea predica în biserică, eu ieşind afară m-am pus sub umbra unui copac, şi atunci mai toţi părăsiră biserica şi adunîndu-se în jurul meu, mă

[1] Din cîte se vede în articolul acesta, Asaki a avut oarecare cunoştinţă despre românii istrieni, dar — poate că el în entuziasmul ce a avut de a ne înfăţişa pe aceşti fraţi răzleţiţi, cu mult mai superiori decît se aflau în realitate — a căutat a aduce mai multă apropiere a dialectului lor de limba noastră decît este într-adevăr, şi cred chiar că însuşi a improvizat versurile ce le dă ca auzite din gura unui păstor istro-român. (Nota autorului.)

invitară ca să-i privesc cum spun rugăciunile lor în limba românească. Aflaseră că în ziua de Sf. Petru, în comuna Bîrdo, după liturghie, le explicasem în româneşte sf. evanghelie. În zadar spusei la acei din Villanuova că preotul s-ar supăra; ei mi-au răspuns: pe acela îl putem auzi întotdeauna, dar pe dumneata nu ştim dacă va fi voia lui Dumnezeu să te mai vedem încă. Pentru a înlătura dezordinea, am intrat iarăşi în biserică. Cînd m-am despărţit de cei din Jeiune, cu lacrămile în ochi se rugară ca să le obţin din Viena preoţi care să le explice cuvîntul lui Dumnezeu în limba românească.

Am cutreierat pe jos insula *Veglia*. Am petrecut o noapte în *Poglizza*, unde de cincizeci de ani a încetat de a se mai vorbi limba română; cu toate acestea un bătrîn de 80 ani ştia mai multe expresii din vechia limbă română. În Poglizza şi în împrejurime ţăranii mărturisesc că strămoşii lor au fost *vlahi*. În oraşul Veglia, am vizitat pe canonicul V. şi dr. C. Acesta se arăta gelos de o lucrare a sa şi arătîndu-mi manuscrisul mi-a premis de a arunca o privire, dîndu-mi voie numai de a compara rugăciunile: *Tatăl nostru*, şi *Ave Maria*, a vechilor locuitori din Veglia, cu acele a istrienilor. Afară de două expresii, este aceeaşi limbă cuvînt cu cuvînt vorbită în Valle d'Arsa şi Jeiane. Dr. C. mi-a recitat ceva din altă limbă românească întrebuinţată în Veglia şi în împrejurime, însă nu i-a părut bine că eu am notat cu creionul cîteva cuvinte. Sînt aceleaşi fraze care sînt şi la istrieni. Dintre toate dialectele romanice pe care le cunosc, acesta seamănă mai mult cu cel românesc. Ortografia aleasă de dl. C., sau e arbitrară, sau persoanele de la care a cules frazele, vorbesc rău şi stricat, ca şi cum ar fi fost o limbă pe jumătate moartă, sau dr. C. a semnat cu *a*, variaţiunile ce sufăr vocalele în limba românească, de exemplu la *a* cînd este accentuat; la *e* cînd e diftong; la *a* la *e* şi la *i*, cînd au sunetul foarte nazal. De ar fi scris corect, cea mai mare parte din cuvinte ar fi româneşti; despre aceasta mă rezerv de a reveni mai pe larg .....

Mai lipseşte dlui dr. C., cît de sîrguitor să fie, adîncimea studiilor limbistice şi filosofia limbilor necesare pentru a se putea pronunţa cu siguranţă asupra originii şi afinităţii unor asemenea limbi mai mult moarte.

În ceea ce priveşte localitatea Moraviţei, pe cînd la 1857 mă aflam în Fiume, dumneavoastră prin mijlocirea dlui D. mi-aţi fost scris că trecînd vreo lună mai înainte prin Moraviţa a avut ocazia de a auzi nişte cuvinte, nici croate, nici italiene, dar judecate de dumneavoastră potrivite cu acelea care sînt întrebuinţate de către vlahii istrieni. În aceeaşi zi, împins de sete, ducîndu-mă într-o ospătărie din Fiume şi intrînd în vorbă cu antreprenorul, despre vlahii istrieni, deodată îmi spuse cum că în Moraviţa mai trăiau familii vechi valahe, care vorbeau o limbă a lor, deosebită de aceea a croaţilor. Această minunată concordanţă între arătările lui şi acelea improvizate de un hotelier m-au convins că se mai află în Moraviţa rămăşiţe de limba română, şi mă hotărîsem după ce voi fi terminat călătoria prin insula Veglia de a mă duce în Moraviţa, însă aflînd că un preot grec din Fiume era de loc din Moraviţa, am voit să mă întîlnesc cu el, dar dînsul a declarat că nu cunoaşte nimic despre aceasta. Mă întorsei la hotelier şi el tăgădui toate cele ce-mi spusese cu patru zile mai înainte. Ce zice dl. C. de aceste contraziceri? ...

Am fost nevoit să renunţ de a mă mai duce la Moraviţa, precum şi pe coastele mării pînă la canalul Morlaca şi al Dalmaţiei, despre care dl L., pe cînd eram la Fiume, mă asigurase, pe cuvîntul dat de un amic, că nu departe

Scanned with OKEN Scanner

de Segna înspre Morlaca, în unele locuri, se vorbeşte o limbă care nu este nici croată, nici italiană.

Întorcîndu-mă în aceste locuri, îmi propusesem de a mai face cercetări, însă timpul fiindu-mi măsurat, nu-mi era de ajuns . . .

Şi pentru aceasta m-am adresat la domnia-voastră prin mijlocirea amicului Kandler şi a dlui D., pentru a afla dacă are vreo cunoştinţă . . . . . .

Voi vizita pe dl Pirona în Udine, pentru a avea mijloace a cunoaşte mai bine limba friulană, apoi mă voi duce la Viena, unde mă aşteaptă fiul meu ce vine din Paris, pentru a ne întoarce împreună în patrie.

Iată rezumatul cercetărilor mele:

a) Atunci cînd Traian a colonizat ţările dacice, toate regiunile de la Adriatice pînă la Dunăre şi de-a lungul acesteia pînă la Bulgaria de astăzi erau locuite de colonii romane.

b) După colonizarea ţărilor dacice de la Adriatica, pe de o parte, cu cea mai mare parte a aşa-numitului triunghi iliric, pe de altă parte, pînă la marginea septentrională şi orientală a Daciei Traiane, s-a format una şi aceeaşi limbă română, cu atît mai apropiată în materie şi în formă de limba latină, şi pentru aceasta cu atîta mai curată, încît astfel de regiuni au fost colonizate de romani pe cînd limba romană vulgară era scutită de influenţa străinilor, care, sau pentru servicii militare sau din alte cauze, au avut în Italia proprietăţi şi drept de cetăţenie.

c) Emigrările popoarelor au pricinuit neapărat şi la românii din aceste părţi felurite imigraţiuni şi emigraţiuni; în fine, populaţia însă a rămas pe terenul primitiv, deoarece aceia care au fost mai mult expuşi la furia barbarilor au căutat adăpost în munţi.

d) Domolindu-se furia barbarilor, populaţiile române s-au ridicat din nou în secolul al VII-lea şi al VIII-lea şi au format mici state sub nume de *Banate*, *Ducate*, *Woivodate*, care este tot aceea; astfel numite după capul statului; *Banu* pe care latinii îl numesc *Dux*, slavii *Woivozi*, nemţii *Herzog; Banus* este conducător; nu vine de la limba slavă, *Pan* căci slavii nu schimbă pe *P*, de la cuvîntul lor *Pană* în *B*. Acest cuvînt pare a fi celtic, să se consulte glosariul lui *Du-Fresne*, despre latinitatea medie şi vulgară la cuvîntul *Banus*. S-au mai format şi state mai mici numite *căpităniі*, după capul lor *Căpitan*.

e) Astfel de *Banate* româneşti au existat pînă în secolele al IX-lea şi X-lea în Zagrabia, în Zara, în Temeş, în Bihar din Ungaria, în părţile occidentale din Transilvania; Banatul sau Ducatul românesc Făgăraş în Transilvania; Banatele Severin şi Craiova în aşa-numita Mica-Valahie au durat chiar pînă în secolele din urmă.

Afară de cuvîntul *Banu* (după chipul căruia numim şi astăzi monezile *ban*) s-a mai păstrat pentru Principe, vechi titlu de Domn; cuvîntul Domn înseamnă propriu-zis Suveran. Regentul Principatelor poartă astăzi titlul de Domn şi nici un alt titlu, altă dată se numeau şi voivozi, dar numai în sens de căpitanul cel mai mare al armatei. Această deosebire rezultă din diplome moldoveneşti.

Scanned with OKEN Scanner

f) Vlăhiiseu Morlachii Maurovlahi (negri) de astăzi, care după mărturia competentă și deplină a morlacului Dalmatin *Diocleate*, vorbeau în timpul său aceeași limbă a vlahilor din Moldova sau din Valahia, în Macedonia și în Tesalia și care părăsind propria lor limbă s-au deosebit de croații din Croația și Dalmația, numai prin ritul grec, ca și valahii sau morlachii care astăzi, alături cu croații, păstrează limba românească în Istria numai în opt sate, la poalele Muntelui Maggiore în Valdarsa (Valea Arsei) și în ungiul Schitazza sau Santa Lucia, și dincolo de Monte Maggiore numai în Jeiane, și care acum 170 ani, după mărturia lui Irineo della Croce, trăiau în Opcina, Trebichiano Gropada, pe teritoriul de Triest și în multe alte sate, dependente de Castelnovo del Carso, care se ziceau *rumeni*, sînt sărmane rămășițe din acei romani sau vlahi care în secolele VII, VIII și IX au format statele sau Banatele de Croația și Dalmația și Căpitanatele mai mult sau mai puțin independente de Istria etc. — sînt urmași acelor volohi, amintiți de cel mai vechi cronicar rus Nestor, care au respins victorioși întîiul asalt al străbunilor modernilor slavi meridionali și care în cea dintîi jumătate a secolului al IX-lea, după niște încercări eroice, lungi și nefolositoare, a trebuit să se supună însă nu fără a salva niște drepturi speciale și niște privilegii care li s-au ridicat în timpul lui Leopold I.

După ce a încetat lupta materială în armată a început lupta contopitoare de rasă între slavi și români, luptă care n-a încetat nici astăzi.

Se înțelege cît de vătămătoare a fost această luptă pentru români, deoarece elementul slav învingător putea să dispună de alte mijloace puternice, și chiar a dispus de ele.

Însă cu toate că elementul românesc a rămas învins afară de rămășițele arătate mai sus, totuși a aruncat niște rădăcini adînci și neșterse în elementul slav învingător. Tipul slavilor meridionali e românesc, și radicalmente și esențialmente deosebit de tipul altor slavi. O mulțime de cuvinte care exprimă vorbe și obiecte din viața zilnică sînt și acuma românești; nenumărate nume de localități sînt identice cu acele a Daciei Traiane. Într-un mod surprinzător se recunoaște românismul în femeia slavă de sud, și în special în portul, obiceiurile casnice și în toată gospodăria casei. La 1849, călătorind prin Croația, am rămas surprins de asemănarea și chiar de identitatea tuturor acestor lucruri între țărance croate și țărance române din Banat, din Transilvania etc., și în casele țăranilor croați am crezut că mă aflu în casa unui țăran din Transilvania.

Așa numiții illirieni pașnici de la care croații ar fi cucerit Croația și Dalmația sînt niște închipuiri. Cum? Dacia Traiană așa departe de centrul românismului și colonizată așa de tîrziu a devenit tot română, și în țările între Dunărea de mijloc și Adriatica, unde colonizarea romană este anterioară lui Traian, cel puțin cu două secole, se vede că s-ar fi conservat o națiune ilirică specială cu o limbă proprie cu totul deosebită de cea română, la hotarele Italiei pînă în secolul al IX-lea.

. . . . . .

Notă — Aici în Istria se dă numele de vlahi atît la românii din Valdarsa, cît și la slavii de viță sîrbo-dalmată din districtul Parenzo, Rovigno, Pola, Dignaro, Pisino și Montona.

Scanned with OKEN Scanner

Iată scumpul meu domn o prescurtare din studiile făcute despre românii oprimați de slavii meridionali; sînt convins de adevărul tezelor expuse, însă rectificarea istoriei coruptă în această privință mai cere niște studii lungi și grele și nu știu dacă voi izbuti a le îndeplini, fiindcă meditez un dicționar istorico-etimologic al limbii române și alte lucrări istorice. Dumeavoastră vă veți putea folosi din schițele mele cum veți crede mai bine în folosul științei.

III

Încercare bibliografică pentru Istria și Dalmația de V. A. Urechie, raport cetit în Academia română în 1878, extras din analele societății academice, înserat și în *opere complete, 1878*, seria B.t. II. pag. 149 și următ. Acest raport a fost rostit și în palatul Trocadero din Paris la 1878 iulie 17; s-a tipărit în *Congrès international des sciences ethnographiques*. pag. 259 și următ.

Domnilor membri,

Dacă românilor din Dacia Traiană s-a găsit cine să le conteste originile, cu cît mai lesne a trebuit să se afle cine să nege pe ale romlenilor din Istria și ale Maurovlachilor din Istria și din Dalmația?

Nu-mi propun astăzi să desfășor înaintea dumneavoastră istoria luptei dintre cei care pînă acuma au susținut latinitatea romlenilor ori românilor și a maurovlachilor, și dintre acei care au negat-o. Vreau numai să fac cunoscute numele cîtorva din bărbații care au scris într-o direcție ori în alta, și să atrag atenția dumneavoastră asupra lucrărilor, din acest respect, a doi-trei bărbați din Istria, și în particular ale răposatului dr. P. Kandler, cunoscutul conservator al antichităților litoralului austriac din Adriatica.

Numele acestui bărbat a putut să străbată pînă la noi, încă din 1857, căci îl aflăm citat de răposatul I. Maiorescu în „Itinerariul" său din Istria. Neuitatul profesor a cunoscut pe drul Kandler și pare a se fi folosit de prețioasa lui cunoștință.

Unsprezece ani mai tîrziu — în 1868 — avui și eu fericiriea să întîlnesc, la Triest, pe drul Kandler. L-am cunoscut și cultivat, atît pentru rarele calități ale amicului, cît și pentru ceea ce presimțea, credea ori știa despre românii din peninsula Istriană. Era acum bătrîn și în cele din urmă zile confinat între pereții camerei, ba apoi în patul său, de infirmități corporale. Nu voi uita niciodată impresia ce am resimțit cînd, într-o zi, scriind în pat, pe o scîndurică, pe genunchi, îmi vorbi de chestiunile ale căror dezlegări venisem să le cer Istriei, la fața locului. Așa am mai aflat altă dată, mai tîrziu, pe un alt apostol al românismului, pe Pumnul, în Cernăuți... Amîndoi nu mai sînt, vai! spre a încălzi răcitele membre naționale din Adriatica și de la nordul Moldovei! dar operele lor le-au înnemurit gloria!

•

Dr. Petru Kandler făcu în Istria o adevărată școală de amici și de apărători ai românilor din acele părți. Alăturea cu el, vom cita, cu iubire, mai

cu seamă pe *Antonio Covaci* pe *Carol de Franceschi*. Toţi aceşti bărbaţi luptară ca să probeze *latinitatea* nedubia a poporului care în Istria se numea altă dată — şi pe alocurea şi pînă astăzi — se numeşte pe sineşi: *ramleni, rumari*, care şi-a uitat în cele din urmă numele şi continua a fi numit de străini cînd *vlachi* cînd cici (*Tschichen*), ciciliani, ciceroni, ciribiri, maurovlachi . . .

Aceşti bărbaţi mai susţinură, pe lîngă aceasta, şi teza că romlenii sînt stabiliţi în Istria cu mult înainte de colonizarea Daciei de către Traian, şi deci că nu sînt românii istrieni veniţi acolo din Dacia Traiană, între secolele IV pînă IX, ori şi în secolul al VII-lea, cum scriseră unii slavişti şi germani.

Antonio Covaci scrie la 1846 în *Istria*, în chiar primul număr al Istriei doctorului Kandler, că pentru a proba că nu se cade o foaie a se numi *Istria* fără a aduce închinăciunea sa vechilor locuitori şi domni ai peninsulei. Covaci, zicem, scrie: „Această limbă (romanica) încă vie este aceea care o vorbea poporul carele sînt acum 2000 ani cuceri Istria, aceea care dură 2000 de ani . . ."[1]

Şi îndată apoi după asemenea afirmaţie categorică, Covaci se grăbeşte a răspunde la obiecţiunea ce presimte că i se va face, cum că românii din Istria sînt veniţi acolo mai tîrziu, din Dacia traiană; el zice dară: „Să nu se creadă că această adunare de gente a trecut în Istria din alte regiuni şi în timpi apropiaţi de noi, prea multe dovezi neîndoioase despre contrariu avîndu-se; imigraţia se urcă la timpi mai depărtaţi şi colonia romlianilor din Istria are aceeaşi origine ce au acele care le vedem conservînd aceeaşi limbă în Dacia, în Epir, în insulele Dalmate, şi poate în mai multe ţări.[2]

D. Carol Franceschi, în lucrarea sa *sulle varie popolazzione dell'Istria* combate:

1. Aserţiunea unor scriitori care au susţinut părerea că *cicii* nu sînt români de aceeaşi origine cu *romlianii*.

2. Că de faptul că numele localităţilor sînt slave, caută să indice concluzia cum că cicii locuitorii acelor localităţi sînt slavi[3] „Nu cred, zice d. Fran-

---

[1] Questa lingua tuttor viva, e quella che parlava il popolo che 2000 anni or sonno conquistava l'Istria, quella che per 2000 anni ha durato.

[2] „Non credasi già che questa schiatta di gente da altre regioni in tempi a noi vicini nell'Istria passase: troppe argomenti indubbi aven doti in contrario; l'immigrazione rimonta a tempi piu lontani e la colonia de rimliani d'Istria ha la stessa origine di quelli che vediamo conservare la stessa lingua nella Dacia, nell'Epiro; nelle isole Dalmate e forse în piu altri paesi."

[3] „Non credo di poter acordare che nessuna traccia di lingua romanica scorgasi nei nomi dei luoghi o de monti occupati da'cici Mune, Dane, Sejane, Polane, Sapiane, Ielsane, Rupa, Clana, Slum, on mi sembrano nè di desinenza slava, como nemenoi monti Sia, Sapne, Calafat, Burizana, Oscale, Maigrisan; e persino nel paese tenuto dai Berchini i luoghi di Materia, Cosiane, Pusane, Mersane m'a hanno suono diversod'allto slavo, almeno nella desinenza e rammentano i tanti uoghi in Istria colla terminazione in ano e ana e di radice romana. Ma in ogni caso è certo che i nomi dei luoghi subironp collandar de'secoli grande modificazione la ove popoli di lingua diversi vennero a ocuparli. In carta del 1418 Lanischie vien detta Lanista, Preparia chiamasi ora Praporchie; eccovi nomi

ceschi, se pot încuviința că nici o urmă de limbă românească să nu fi rămas în numirile de localități și de munți ocupați de către *cicci*. Mune, Dane, Sejane, Polane, Sopiane, *Ieslane, Rupa, Clana, Slum* nu-mi par nici de rădăcină nici de desinență slavă, precum nu mai puțin munții *Sia, Sapne, Calafat, Burizana, Oscale, Maigrisan*; și pînă și în țara ocupată de Berchini, localitățile: *Materia, Cosiane, Pusane, Mersane* au sunet divers de cel slav, cel puțin în desinență și amintesc atîtea localități din Istria cu terminațiunea *ano* și *ana* și de rădăcină română. Dar în orice caz, este sigur că numele localităților suferiră, cu trecerea seculilor mari modificații, acolo unde popoare de limbi diverse veniră să le ocupe. În cartea de la 1418 *Lanische* este zisă *Lanista, Preparia* se chiamă acuma *Praprochie;* iacă nume române. *Ielsane*, să fi fost chemat în evul mediu *Elsaco*. Cine ar crede că *Bogliene* sub Muntele Maggiore este o coruptiune din *Bagnoli*, și că pînă la 1600 s-a mai chemat și *Finale?* Cîți știu că ceea ce acum se chiamă *Breg di Camus* lîngă *Pisino*, se chema în 1500 *Monte Chersano?* Că *Caschierga* în secolul XII și mai tîrziu, se numi *Valta? Pisin* vechiul îl cheamă slavii *Stari-Parin*, dar îl mai numesc uneori și *Goregni-Grad*, care e traducerea vorbei *Oderburg*, cum îl botezaseră germanii în evul mediu".

Oprim aci citațiunea, căci e de ajuns spre a ne face să apreciem importanța articolului dlui *Franceschi*, noi mai cu seamă, care avem în Dacia același fenomen al localităților cu nume slave.

Un al treilea mod de argumentare al dlui Franceschi în favoarea latinității cicilor este, domnilor membri, pe de o parte, după tip și, pe de alta, etnologic. Ura veche dintre *slavi* și *cici* încă o explică dl Franceschi din deosebire etnică.

Mai deună-zi, de pe cîmpul de bătaie din Serbia s-a ridicat o ciudată acuzare contra ostașilor români din oastea sîrbească. Nu e dar o pură satisfacție a amorului propriu național de-a aminti aici ceea ce scrie despre deosebirea de caracter dintre români și slavi însăși comisia etnografică — cu totul dezinteresată în chestiune, a guvernului austriac, din 1851 sau 1852.

Această comisie zicea, între altele, că: „ambele rase din districtul Castelnuovo sînt distincte între ele prin caracteristice marcate. *Cicii întrecu* pre verchini (slavi) prin *dispoziținni naturale, prin capacitate intelectuală;* sînt mlădioși și respectuoși către împiegat și persoanele de condiție civile, sînt ageri, de corporatură forte, ușori la umblet, mai iubitori de păstorie... *Verchinii sînt de un spirit mai puțin deștept*, mai greoi și fudui[1].

---

romanici. Ielsane sarebbe appellatta nel medio evo Elsaco. Chi crederebbe che Bogliuno sotto il monte Maggiore è corruzione di Bagnoli, e che sino al 1600 si chiamase anoh Finale? Quanti sanno che l'or cosi dette Breg di Camus presso Pisino si appellasse nel 1500 Monte Chersano? Che Caschierga nel XII secolo, e piu tardi, si rominahe Valta? Pisin vechio chiamano gli slavi Stari-Parin, ma la dicono tolvolta anche Goregni-Grad, che è traduzione di Oderburg come l'ave ano battezzato nei tempi di mezzo i Tedeschi."

[1] „Le due razze del distretto di Castelnuovo sono distinte tra loro permacate caracter stiche cicci superano i verchini (slavi) per disposizioni naturali, per capacita intelectuali; sono pieghevoli e rispetosi verso i proprii impiegati e le persone di Condizione Civile, sono agili, di forte corporatura, lest i pedoni, piu amante della pastorizia... I Verchini sono d'indigegno meno svegliato, piu pesarti e superbi". (Istria 1852, p. 132).

Asemenea citate face pe Franceschi să conchidă:

„Este neîndoios că *cicii* sînt priviți de toți slavii vecinii lor, fie slavoni, croați ori ilirieni, ca un popor deosebit de al lor, un popor pe care-l disprețuiesc și, aș zice chiar, îl urăsc; ceea ce desigur nu s-ar fi întîmplat dacă *cicii* ar aparține la una din cele trei stirpe arătate slavice.

Aceștia locuiesc compacți asupra unei porțiuni de țară bine determinată și marcată, și aceasta ar putea demonstra că vecinele popoare slavice evitaseră în vechime mai mult încă decît acum de a se întovărăși cu ele din cauza diversității de sînge.

Aceștia se deosebesc de cetele vecine slave prin tip, coloritul mai negru, prin temperamentul focos, prin vitejia, spiritul deștept și pătrunzător, poziții și mișcări animate, calități particularmente proprii neamurilor de sînge romanic"[1].

Să curmăm însă cu citațiunile din opera lui Franceschi. Încăodată, nu avem a ne pronunța noi astăzi, aproposit de o bibliografie între cele două direcțiuni, romanica și slava, ci ne mărginim a aminti concluziile cîtorva bărbați și a numi cărțile și hărțile ce ar putea servi unui studiu mai aprofundat asupra Istriei și Maurovlachiei.

Dintre bărbații care, cu deosebire luptară în curentul romanic, va rămîne tot neuitatul dr. P. Kandler. Acesta simți că oricît de putinte argumentarea în favoarea latinității cicilor, a românilor, ea nu va fi tare deplină decît dacă s-ar fi putut proba prioritatea colonizării Istriei cu colonii romane asupra colonizării Daciei Traiane. Aceasta făcu deci în opera sa: *Fasti Istriani.* Aci drul Kandler urmărește, an după an, evenimentele din Istria, începînd de la timpi necunoscuți. Să cităm cîteva exemple:

Anni avanti G. C.	*Anni ante I. Ch.*
La penisola è abitata da tribu celtiche, estese par tutto il paese montano a settentrione e levante dell' estremo seno dell' Adriatico.	Peninsula este locuită de triburi celtice, întinse prin toată țara muntoasă la nordul și răsăritul Adriaticei.
612. Una tribu Tracica abborda la penisolo d'Istria alle foci dell' Istro nel mar Nero, naviga il Danubio, la Sava e la Lubiana,	*612.* Un trib tracic abunda în peninsula Istriei la gurile Istrului în Marea Neagră, navigația pe Dunăre, pe Sava și pe Lubiana, trece

[1] „Egli e indubitato che i cicci vengono riguardati da tutti gli slavi loro contermini siano slavoni, croati o illirici, come un popolo da essi diverso, un popolo che disprezzano e, direi quasi, abborrano; locchè certamente non avverreble se i cicci fossero di una delle tre indicate stirpi slave.

Essi vivono compatti sopra un determinato e ben marcato tratto di paese, e cio potrebbe dimonstrare che la finitime popolazzioni slave evitassero in antico più ancora che presentemente di accomunarsi seco loro apunto per diversità di sangue.

Essi si distinguono dalle limitrofe schiatti slave per tipo co orito piuhere, per temporamente focoso, coraggio, ingegno svegliato e pronto attegiamenti e movimenti animati, qualità peculiarmente proprie delle genti di sangue romanico".

Scanned with OKEN Scanner

passa le Alpi e fissa sede alla spiaggia dell' Adriatico ir il Timavo e l'Arsa; transporta il nome d'Istria a questa penisola, e le tradizioni dell' antica patria, dell' Argonave, di Medea, di Giasone; fonda le città di Trieste, d'Egida, di Emonia, di Parenzo, di Pola e di Nesazio.

La penisola è ténuta da due popoli di stirpe diversa, traci grecanici alle spraggie del mare, celti nell interno.

229. I. Romani dilatano il loro dominio oltre l'Adriatico nell' Illirio.

222. Sono pradsoni di tutta Ittalia meno le Alpi, hanno conoscenza degl' istriani.

221. Gli istriani predano navi romane, vengono puniti e domati...

180. Fondazione dela Colonia di Aquileja per contenere i Carni, i Giapidi gli istraini . . .

179. Il consolo Manlio da Aquileja muove guerra contro l'Istria . . .

178. La guerra contro gli istriani continua, Claudio Consolo vi pone termine in Nesazio, ove Epulo e gli ultimi istriani uccidano se medesimi sulle flame. *L'Istria passa indedizione e viene presidiata militarmente da soci latini . . .*

128. L'Istria ad instigazione dei Giapidi si ribella a Roma; Sempronio Tuditano muove contro, batte i giapidi, ed ottiene il triomfo; repiglia l'Istria che vienne ridotta in privincia. *In Trieste et in Pola si conducono Colonie di diritto latino . . .* etc.

Alpii şi se stabilesc pe spaţiul Adriaticei între Timavo şi Arsa; transporta numele de Istria peninsulei acesteia şi tradiţiile vechiei patrii, de expediţii Argonaute, de Medea, de Giasone; fundă oraşul Trieste, Egida, Emonia, Parenzo, Pola şi Nesazio.

Peninsula e ţinută de către două popoare de stirpe deosebită, tracii grecanici pe ţărmurile mării, celţii în interiorul ei.

229. Romanii întind domeniul lor dincolo de Adriatica în Iliria.

222. Sînt stăpîni peste toată Italia afară de Alpi, au cunoştinţă despre istrieni.

221. Istrianii prăda năvi romane, sînt pedepsiţi şi răpuşi . . .

180. Fundaţiunea Coloniei Aquileja pentru a ţine în respect pe carni, pe giapizi şi pe istrieni . . .

179. Consulul Manliu de Aquileja mişcă război contra Istriei . . .

178. Războiul contra istrienilor continuă. Claudio Consulul îi pune fine în Nesazio, unde Epulo şi ultimii istrieni se ucid înşişi pe flăcări. *Istria* trece sub stăpînirea romanilor şi e guvernată militarmente de socii latini . . .

128. Istria la instigaţiunea giapizilor de revoltă contra Romei; Sempreniu Tuditano se scoală bate pe gepizi şi obţine triumf; reia Istria pe care o preface în provincia. *În Trieste şi în Pola se conduc colonii* de drept latin . . . etc.

Scanned with OKEN Scanner

Aşadar, de cînd Dacia e colonizată numai la începutul secolului al 2-lea d.Ch. Istria avea coloniile romane de 234 de ani. *Fasti Istriani* sînt concluziuni întemeiate pe monumente; cele mai multe nume de colonii romane le-au citit dr. Kandler pe stele, pietre votice etc., culese în muzeele Austriei litorale şi în Italia. Articolele lui Kandler despre *lapide* diverse sînt numeroase în jurnalul său *Istria* de la 1846—1852. Recomandăm, între toate, articolul cu titlul: *Colonisazzions romana militara nell' Istria alta.* Din aceasta apare lămurit că *cicii* locuiesc tocmai acele locuri unde au fost fundate colonii romane.

D. Kandler zice: „Regiunea prin care trece calea de la Triest la Lipa este districtul de *Castelnuovo*, vecin din partea dinspre Istria cu districtul fostului căpităuat de *Rapso*, astăzi numit, *Carso de Pinguente*, acea regiune care de 30 de ani încoace este intitulată pe cartele geografice, în Germania *Tschitschen Boden* ţara *cicilor*, nume care fu scos din acea vorbă de ocară care vulgul o da acelor munteni, vorba care în vulg dura de secole şi care se născu din vorbirea sonoră a acelei ginte care întrebuinţa atît de adesea litera *ci;* pe cînd în alte regiuni ale Istriei aceluiaşi popor se dase şi se dă încă şi azi epitetul injurios de ciceri, ciciliani, ciceroni. Acel popor vorbea acum 150 de ani, *romana rustica* sau *valaca*, şi încă în oarecari localităţi se mai vorbeşte şi acum, schimbată apoi în cea mai mare parte în limba *slavă*. Aceste lucruri le arătam pentru prezenţa romanicilor în această parte şi în cealaltă a Istriei muntene nu e însoţită de date suficiente spre a se recunoaşte proveniența lor şi nici aserţiunea că la unele părţi să fi fost strămutate contra 1630 nu e facile de împact cu prezenţa lor cu mult mai veche în alte părţi cu tăcerea acelora ce-i cunoşteau şi care trăiau atît de aproape de 1630, încît nu putea să nu ştie nimic de strămutarea lor dacă s-ar fi întîmplat în acele vremi. Ajunge astăzi de a aminti că ţara lapidei de la *Materia* e ţara romanicilor.[1]

Pămîntul despre care d. P. Kandler a aflat dovezi, monumente, probînd că fusese ocupat de colonii romane este situat între muntele *Albu*

---

[1] „La regione attavenso la quale corre la strada de Trieste a Lippa e il distretto di Castelnuovo, conter ine dal lato verso d'Istria col distretto del gia capitanato di Raspa, oggidi detto il Carso di Pinquente, quel a regione che da trent'anni aquesta parte nelle charte geografiche si intitola în tedesco „Tschitschen Boden" terra de cicci, nome questo che fu desunto da quella parola d'ingiuria che il volgo da a quei montanari; parola che nel volgo dura da secoli, e che fu occasionata dal parlare sonoro di quella gente che usava si frequente la lettera Ci; mentre in altre regioni dell Istria a questo stesso popolo si dava e si da tuttora l'epitete ingiurioso di Cici, Ciciliani, Ciceronie. Ques popolo parlava 150 anii Sone, il romano rustico od il valacco; ed ancor in qualache villa il si parle, cangiato poi dal maggior numero nello Slavo. Lo quali cose acceiniamo perchè le comparsa dei romanici in questa come in altrparti de l'Istria montana non è acompagnata d'a indagini sufficienti a rioc, noscere la loro provenienza, ne l'asserzione che in qualche parte vi fasseroi transportati intorno il 1630 è facile a conciliarsi co la presenza ben piu antics in altre parti, con silenzio di quelli che li riconotbero, e che vivevano si vicin al 1630 danon poter ignorare il loro transporto se fosse stato in tempi prossimi. Basti in oggi risordare che il terreno de la lapida di „Materia", è terreno di romanicii."

Scanned with OKEN Scanner

(Nevoso), munţii *Venei* şi *Valea Arsei* între *Pingunete* şi *Padena*. Am oferit în anul acesta societăţii noastre geografice, în urma unei conferinţe ce făcui în sînul ei despre chestiuni etnografice identice cu acestea, — i-am oferit originala hartă a Istriei pe care dr. Kandler mi-a marcat în culoarea roşie locurile în care a aflat colonii române şi unde persistă pînă astăzi *romanicii*; „Acele care — scrie pe hartă dr. Kandler — sînt însemnate cu culoarea roşie sînt tabelele militarilor comitatensi. În aceste limba romanică dură şi durează".[1]

Doctorului Kandler îi succese ceva mai mult decît a fi constatat din lapide votive, din stele, prezenţă în Istria de colonii romane anterioare colonizării Daciei de Traian. Acest ilustru istrian avu gloria a descoperi planul întreg al unui agru coloniale. Cu ocazia ridicării geodetice a Istriei de depozitul militar din Viena — lucrare ce luă de mastab un palmac drept 400 stînjeni vienezi — dr. Kandler dădu de planul tras pe suprafaţa pămîntului, a agrului coloniale din *Patavia*, cum şi de acela din jurul *Polei*.

IV

Un articol al dlui Anton Covaci scris în gazeta italiană din Triest „L'Istria", nr. 1—2 din an. 1846, intitulat: „Dei Rimgliani o Vlahi d'Istria". (Despre Rimleni sau Vlahii din Istria).

În Valdarsa, care de la poalele muntelui Maggiore şi de la înălţimile *Bogliuno* şi a oraşului *Pedena* se întinde pînă la *Cosliaco* şi *Sumberg*, locuieşte un popor care se numea odinioară rîmleani (romani) şi care astăzi, adoptînd numele ce-i dau străinii, se chiamă *vlahi*. Limba ce vorbeau şi vorbesc şi acuma între ei nu e acea slavă, nu e acea italiană, dar o limbă latină rustică, puţin amestecată cu cuvinte slave.

Această limbă pe care am numit-o *romanică* nu se vorbea numai în Valdarsa, ci şi în Carsu di Pinguente după cum zice Flego, reprodus din Tomasini, în împrejurimile Triestului, în Opchiena, Trebiciano, Padriciano acum în districtul Castelnovo, după cum zice Ireneo della Croce (pag. 335), chiar de către acei care au fost denumiţi *cicci*, din cauza uzului sonor şi des a literei *c* în limbajul lor şi care se ziceau *rumeri* (români). Limba slavă a îndreptat cu desăvîrşire pe cea romanică din districtul Triestului şi din acel Castelnovo, afară de satele Mune şi Sejane şi în curînd o va îndrepta cu desăvîrşire şi din Valdarsa din cauze care sînt de prisos a le mai arăta. Se poate ca limba romanică nu se mărginea la aceste singure regiuni, însă dacă a fost proprie altor comune precum s-ar putea deduce din tipul rasei şi din unele obiceiuri, lipseşte orice notiţă istorică, deoarece scriitorii slavi care consideră acea provincie ca dependentă din Carnio au păstrat tăcere asupra limbei romanice, sau poate nici nu au avut cunoştinţă de ea nici n-a băgat-o în seamă.

Cu toate acestea, această limbă se vorbeşte în familie de 6000 persoane ca o limbă secretă, căci n-ar îndrăzni s-o vorbească în biserici nici în circumstanţele civile a vieţii.

---

[1] „Quae rutilo colore depicto, sunt tabellae militum comitatensium. In hia Romanica lingua din duravit et dura." Vezi carta anexată în facsimile.

Scanned with OKEN Scanner

Ei nu mai ştiu rugăciunile în limba romanică cu toate că biserica latină o întrebuinţează ca limbă mai aleasă în serviciul liturghiei; ei în limba romanică nu cunosc decît cele dintîi 10 numere şi chiar două dintre acestea sînt exprimate prin cuvinte slave. Cu toate acestea această limbă vie şi acum este aceea ce o vorbea poporul cu care două mii de ani în urmă a cucerit Istria şi care a durat două mii de ani.

Oricît de săracă e limba istriană, ea se păstrează în aceste ultime zile ale existenţei sale, oricît de decăzut să fie poporul, pînă chiar a lua singur acel nume ce-l consideră ruşinos pentru trecut, inferior în această privinţă confraţilor lor *cici*, care resping insultătorul nume străin, păstrarea memoriei nu e numai lucru de demnitate ci şi de folos în cercetările istorice.

Ea e cu totul romanică şi nu deosebită de aceea care în alte ţări se păstrează vie la urmaşii acelor colonii ce romanii au transportat de exemplu în Dacia; identice cu acele ale Daciei sînt construcţiunile, flesiunile, identice cuvintele şi puţin diferite desinenţele, numai că în Istria este o mare aplecare a schimba în *r* literele *n* sau *l;* încă în Triest numele de *Silvola, Calvola, Scolcola* s-au prefăcut în Servola, Ciarbola, Scorcula.

Se termină adeseori în *u,* substantivele masculine care în limba latină ar avea desinenţa în *us,* cele femenine în *a* şi în *ece,* care ar avea-o în *x,* au articolele *ru* (lu) *ra* (la) *ur* (un) şi formează genetivul cu prepoziţiunea *de;* au pronumele personale *io, tu, je, noi, voi, jegli,* pronumele demonstrativ *cesta, cella, ceschi, cegli, ciasta, ciaste, cia, celle;* verbele în *a* (are) în *e* (ere) lungi sau scurte în *i* (ire), auxiliare *ave* (avere) şi *fi* (essere); prezentul, imperfectul, compun viitorul cu verbul *vole* (volere), au optativul, şi au de asemenea verbele neregulate, au în fine gramatica daco-romană, şi de asemenea cuvintele care obişnuiesc a le amesteca cu acele slave adoptate de dînşii.

Ei declină de exemplu *ciace* (tata latin) *de ciace, lu ciace, di lu ciace,* plural *ciaci, de ciaci tu ciaci, di tu ciaci; carle* (care), *de cire, tu cui, tu carle, di tu carle, je* (*agli*) *de je, a lui.* Ei conjugă de pildă *jo am* (eu am), *tu ari, je, are, noi aremo, voi aret, egli aru. Jam avut* (am avut) *jo voi ave* (eu voi avea) *jo vas ave* (eu aşi avea) *jo vas fost ave* (aş fi avut), *jo lucru, noi lucramo, voi lucrat, jegli lucra, jam lucrat, je voi lucra, jo rest fost lucrat.*

Iată două naraţiuni mici a acestor români în limba lor, împreună cu traducerea latină vulgară.

Doi omiri (n) amnata en ra (la) se alle; ur (un) di jegli afflata o secura, e cgläma: Oh, vedi, cia am jo aflat. N-am aflat moresti şice şice cella ato; ma aremo aflat. Salec pocle, verita cegli cargli secura a pglierdut, a vesuta secura en mera lu celu car le vo aflat, pocinita maltrateit sa tata. O morzesmus eglamata iegli tunce. Compagnu ce lui. Nu smo moresti sice ma jessam. Saz cai tu secura afflat cglamatai, jon vo e, no noi amo vo aflat.

Duo homines, ambulant in illa sua calle, unus de illis . . . unam securium, et clamat: Oh vide quid ego habeo . . . Non habeo dicere dixit ille alter; magis, habemus . . . Pauculum post venerunt illi qui securium perdiderant, et visa secure in manu illius qui habebat . . . O morti summus clamavit ille tunc, Compagnus illi. Non summus . . . discere, magis ego sum . . . quando habes, tu securim . . . clamasti ego habeo eam, non nos habemus eam.

Scanned with OKEN Scanner

Doi călători mergeau fiecare drumul lor, unul dintr-înşii găseşte o secure şi strigă, oh, vezi ce am aflat. Nu am aflat eu, zise celălalt, ci am aflat noi. Puţin după aceea au venit cei ce pierduse securea şi văzînd securea în mîna celui ce a aflat-o, a început să-l bată ca pe un tîlhar. Vai de mine sîntem morţi, strigă atunci acela. Şi companionul său se întoarce către dînsul, nu „sîntem" pierduţi trebuie să zici, ci, „sînt"; mai odinioară cînd ai aflat securea ai strigat *eu*, ci nu *noi* am găsit-o.

Iarna fosta cruta e race. Fruniga care avut neberito en vera çuda hrană, stata smirem en rä, să casa. Cercecu sebodit su pament patita de home e de race. Rogata donche fruniga necajegl daje salec munca sa xivi. E fruniga sice, juva ai tu fost en jrima (inima) de vera. Saç che n-ai tu tunce ate xivglenge prepravit. En vera sissa cercecu cantatam mi divertitam cargli trecut. E fruniga ersuch. Sai tu en vera cantat, acmoce, chei jarna e to xoca.

Vernus fuerat et multa glacies. Formica quae habuit... in vere multa grana stabat... in illa sua casa, Cicada sedebat subtus pavimentum, patita de fame et glacie. Rogavit de hinc formicam ut ei det solum manducare ut vivat. Et formica dixit, ubi fuisti tu in anima de vere. Sed ad quid non habes tu tunc praeparata victuaria. — In vere dixit cicada cantabam... et illosqui... Et formica... si habes tu in vere cantatum, mox quod est vernus et tu joca.

Era iarnă şi rece. Furnica care adunase deja multă hrană în vară, stătea liniştită în casa sa. Greierul băgat sub pămînt murea de foame şi de frig. Se ruga deci la furnică să-i dea ceva hrană, ca să nu moară. Furnica îi zice: Unde ai fost tu în timpul verii? De ce tu atunci nu ţi-ai adunat hrană? Vara, zise greierul, cîntam şi desfătam pe călători. Atunci furnica rîzînd îi zise: Dacă tu vara cîntai, acuma că-i iarnă joacă.

Acei care sînt de părere că dialectele italiene şi chiar limba italiană cultă s-au născut din amestecarea limbii latine cu limbile popoarelor latine nordice, şi între acestea rimlenii din Istria, au experienţa cît de înşelătoare este această opinie, şi precum mai degrabă din limbile vii vulgare s-a format în vechime limba cultă italiană, care limbă nu s-a vorbit de către popor, însă de învăţaţi a fost numai scrisă şi întrebuinţată în ocaziile publice solemne. Deoarece acest trib de rimleni, ascuns într-un loc aşa de depărtat, afară de orice comunicaţie şi mai puţin decît incult, în mijlocul unui popor care nu vorbeşte o altă limbă decît acea italiană, a putut păstra în limba sa ce o vorbeşte în familie, acele cuvinte care fac parte din limba cultă latină, şi acele expresii care s-au adoptat apoi în limba cultă italiană.

Să nu se creadă că acest neam să fie venit în Istria din alte ţări în timpuri mai recente, prea multe argumente se opun la aceasta. Imigrarea datează din timpuri mai îndepărtate, şi colonia rimlenilor din Istria are aceeaşi origine ca şi acele care le vedem păstrîndu-şi aceeaşi limbă în Dacia, în Epir, în Insulele Dalmate, şi poate în mai multe alte ţări.

Aceşti rimleni din Istria au menire de a-şi schimba limba, precum şi alţii din fraţii lor au făcut în această provincie. Aceşti rimleni n-au alterat-o ca şi alte popoare adoptînd expresiile limbilor moderne, a culege rămăşiţele

Scanned with OKEN Scanner

vechii limbi romanice vulgare, n-ar fi o lucrare de prisos şi nici pierdută, şi chiar este de mirat cum nu s-a studiat o limbă care este mult mai bogată în codice scrise, deoarece nu este alterată.

Se poate ca mai tîrziu să se revină asupra acestor argumente şi se va da o încercare mai bună de gramatică, şi o culegere de cuvinte mai întrebuinţate.

V

O poveste din Rovigno, oraş în Istria, intitulată „Trei fraţi" (vezi Miklosich: *Rumunische Untersuhungen* vol. I, p. 78).

O vota[1] fosta trei fraţi, doi orb şi ur n-a văzut, şi ceşti trei fraţi mers-a in lou[2], vut-a trei pucse dou sparte şi ura făr de canale[3], tiapeit-a[4] trei liepur, doi li-a scapat şi ur n-a putut caţà, tornu nazad[5], vedu o mare uşe şi batu c-un cuş[6] de slama[7], cela ce n-a fost le zice: cire mere[8] colo? ieli zic, smo[9] trei fraţi, doi orb şi ur nu vede, aren[10] trei pucşe, do sparte şi ur făr de canale, mes-a in lou, tiapeit-au trei liepur, doi a scăpat şi ur n-a putut caţà, cela, ce n-a fost le zice: io-m trei ole, do sparte şi ura făr de fund, donche[11] zice taliaţ-me[12] muncaţi-me, beeţi-me scupa[13], talie marenche, vovic[14] folele prazin[15], şi eu carle am fost colo, nu mi-a vrut da ni un cuş, şi cu un peh[16] în cap m-a făcut sede.

Mostre de limba română, cum se vorbeşte de românii din Istria. Extras din gazeta italiană *L'Istria*, an. IV, 1851, nr. 59, pag. 236.

NB. A fost tradus din dialogul ce poartă titlul de „Carolus et Fredericus" şi e conţinut în gramatica germano-latină care este în uz în cei întîi doi ani de gimnaziu. Acel dialog începe aşa: Heus! heus! Carole, expergiscere tempus est surgendi. Audisne? *Car.* Non audio, *Fred.* Ubi ergo habes aures? *C.* In leto. *F.* Hoc video etc.

Pe limba româno-istriană sună aşa:

F. He! he! Carlo, Sbude[17] (slav) te, vreme (slav) e vel je za[18] (sl.) seculà. Avzi? *C.* Nu avdu. *F.* Iuva arri donche ureclile? În pat. *F.* Ciasta ved. Ma ce lucri tu pir acmoce în pat? *C.* Ce lucru? Dormu. *F.* Dormi şi (*et* latino) pur cuvinţi cu mire (*cuvinţi* de la *cuvînta*). *C.* Ma-ncă voi dormi. *F.* Acmoce nu-i vreme za durmi, ma za scula (vel sculà se). *C.* Cara (*vel* ce) ura[19] ie. *F.* Septe. *C.* Cînd ai tu d-in pat ieşit? *F.* Entru do ure. *C.* Asse e mele sorer sculat. *F.* A cîta vreme[20]. (De cît timp). *C.* Ma fratele mev sincro zace încă în pat. *F.* Fullesti[21], că l-am sbudit subito lasat-o cuibu sev (*Vel* lasat-o sev cuib). *C.* Subito voi me donche sculà.

. . . . . .

Cărele carle carna a portat, mes-a preste apă. Vezut li-se su apă că-i oat căre carle carna portă. E lasat-a a sa, vrut-a cia oată carne caţa. Aşa pier-

---

[1] O dată; [2] vînat; [3] ţevi; [4] prins-a; [5] înapoi; [6] bucată; [7] pai; [8] merge; [9] sîntem; [10] avem; [11] deci; [12] să tăiem; [13] împreună; [14] tot; [15] rămîne deşert; [16] lovitură. [17] şcoală; [18] pentru; [19] oră; [20] de cîtă vreme; [21] te înşeli.

Scanned with OKEN Scanner

dut-a ura şi oata; cia ce ie a avut, lat-a apa, e cia oată che n-a fost n-avo caţat.

. . . . . .

Dialog între doi amici. Vezi Fr. Miklosich, *Wanderungen der Rumunen,* pag. 9, Wien, 1879.

Toni: Bura séra Frane!

Frane: Domnu daia saca séra, e sa cum ie mev Tone?

Toni: E aşa, aşa, şi smo toţi, samo maia are vrovata febra şi foc.

Frane: E cum pote ciacia?

Toni: E batîr ie, ma li bire porta ani, lucra ce pote roga Domnu, a casă în dumireca mere în biserică la sveta misă, pupa po de zi, la vecernie, vire casa, mărîncă şi bee ceea ce are, mere in pat durmi, dorme pără patru ure după po de nopte, se scoală prinde focu, roga zalec, cliamă noi alie şi morem scula, la boi şi lu oilor, lu porci şi lu calu daie muca şi mere în saki sev lucru.

Frane: E cum a teli a casă?

Toni: Nu-i rev, Domnu nă juta, en renche aşa sa Domnu cu tire Frane, meg a casă pozdravai toti.

Frane: Si cu tire Tone, făţi şi tu aşa casă.

VI

Două rugăciuni din Insula Veglia, ce se află în cartea intitulată: *Brevi cenni stirici etnografici sull'isola di Veglia,* fără dată şi fără arătat locul unde a fost tipărită, în totul are 14 pagini în 8^{VD}.

Pater noster

Ciacia nostru kirle iesti în cer,
Nekase sveta numele tev,
Neka venire kraliestvo to,
Neka fie voglia ta, kassi este în cer,
Aşa şi pre pămînt.
Pîre nostre de saka zi da ne astăz
Si las ne delgule nostre, ka şi şi no
Lesăm al delsnica nostri.
Si nun lesai in ne napasta,
Nego ne sloboda de rev. Aşa si fi.

Salutazione Angelica

Sora Maria, pliena de milosti, Domnu cu tire.

Blagloslovit est tu intra mulierle, şi blagoslovitu-i ploda de la utroba ta Isus.

Sora Maria Maiula Domnu, roga Domnu za noi akmoce.
Si în vreme de moartea nostru. Aşa se fi.

Din acea cărticică mai extragem relativ la insula *Veglia* (Velia) următoarele: Doue lucruri principale erau în această insulă: Fulfinium (*Castelmuschio*) şi *Curiccum* (Veglia). În Veglia se aflau *decurioni*, o specie de magistraţi care reprezentau senatul din Roma. Legile şi constituţia, precum şi ritul primitiv al bisericii au fost romane. Romanii se pare că s-au stabilit mai mult de-a lungul coastei occidentale, fiindcă la *Poglizza* (Polizza) se găsesc rămăşiţele unui dialect care seamănă cu acel daco-român sau valac de astăzi (dacoromano valacco).

VII

Un articol în limba italiană a dlui Anton Covaci intitulat: *„De 'Romanici d'Istria"* (Despre românii din Istria) şi publicat în Foaia din Rovigno, *La Penna*, în 1887, nr. 10—11, pag. 120—121.

„Citesc cu plăcere în jurnale acele articole ce tratează despre afacerile noastre care nu sînt încă bine deslușite. N-am avut ocazia să fac studii de istorie şi filologie; dar tocmai pentru aceasta doresc să mi se facă nişte expuneri precise pentru a le reţine cît se poate mai bine în minte, spre a face comparaţie, şi aşa, a afla ceva adevărat. Prin acest exerciţiu m-am convins că toate articolele şi studiile despre Istria conţin mai multe sau mai puţine erori. Lucrul cel pun mai cu seamă pe socoteala amorului propriu cel fals al autorilor, şi anume de a voi să facă lucrarea prin sine însuşi, temîndu-se ca nu cumva alţii să se laude că ar fi cooperat, ca şi cum adevăratul merit al unei concepţii dezvoltate cu metod ar putea să fie micşorat de cîteva notiţe pentru care trebuie să aibă cineva recurs la acel ce posedă cunoştinţe speciale, sau pur şi simplu locale. Prin urmare, o lucrare făcută în camera de lucru poate să nu fie de multe ori conform cu realitatea, şi neînlănţuirile rezultate din asemenea cercetări pot să fie cu două înţelesuri şi fără încheiere. Pe lîngă aceasta, mai este apoi şi prejudiciul că cineva vroind a se convinge şi a face cercetări la faţa locului, socoate mai nimerit de a se adresa la ţăran, crezînd că el este o sorginte mai pură şi mai simplă, pentru a căpăta informaţii exacte; în timp ce pentru a face nişte întrebări la un ţăran, trebuie mai întîi ca să cunoască cineva chipul de a-i vorbi pentru a fi înţeles, precum şi aceea ce el este în stare a înţelege şi a răspunde; trebuie a şti că el foarte uşor răspunde *da* la toate ce-l întrebi, şi că chiar neavînd ştiinţă despre lucrurile ce nu le înţelege, chibzuieşte nişte poveşti care se răspîndesc, şi pe care străinul le primeşte în bună credinţă, ca o tradiţie populară, în care, cu toate acestea, nu este cea mai mică umbră de adevăr. În ceea ce priveşte cercetările în ramul limbistic şi filologic, trebuie ca cineva să cunoască dialectele ţării şi să aibă urechi foarte delicate pentru accentul şi pronunţarea proprie a poporului.

Aşa în privinţa românilor noştri, de care s-au ocupat mai mulţi învăţaţi în anii de pe urmă, au rezultat nişte adnotări foarte înşelătoare. Unul, de

Scanned with OKEN Scanner

exemplu, nota cuvîntul *domani-damarața*, pe cînd un altul cu mai mare exactitate nota *demăreața*. În frazele propuse pentru traducere a pus *guadagni*, *okasionu*, și cuvinte asemenea, pe care această mînă de oameni nu cunoaște și la nevoie le exprimă în alt fel. Și cuvîntul *provasa*, latrina, uluc l-a derivat din *provosite* (slav), pe cînd se vede că cuvîntul era necunoscut atît de porul slav, cît și de cel roman, nefiind întrebuințat, dar care fără îndoială a fost în uz la mînăstiri, pentru a arăta localul destinat *pro-vasa*, adică pentru a deșerta și a strînge vasele care de obicei nu se țin în chilii, și de la mînăstiri trecînd în sat l-a învățat și țăranii. Un altul zice că a rămas foarte mulțumit cu omul din sat care-l însoțea; el arată cuvîntul *mikdvorits* pentru grajd de oi; mik, mic românește și dvorits, grajd mic, în slavonește, indicațiunea făcută de om se raporta mai mult la mărime decît la întrebuințare, căci în asemenea caz ar fi trebuit să zică mai degrabă *dvoru de oile*, cu toate că *dvor* are sensul în general de grajd, de mai mulți ani fără nici o deosebire. Astfel dat cuvîntul *oste*, sensul de *gospodar*, care înseamnă în limba slavonă *stăpîn*, se vede că acesta va fi fost stăpînul casei unde era ospătăria; astfel și *sofit*, pentru podul casei unde se pune fîn, *soffito* în dialectul italian arată locul de sub acoperămîntul în care poate țăranul va fi văzut punînd fîn. Multe sînt cuvintele introduse în graiul acestui popor nu de mult timp, asemenea lucruri nu poate să le cunoască decît acela care s-a îngrijit să le observe.

De multe ori trebuie să-și chibzuiască un dialog și să-l susție pînă cînd țăranul să rostească cutare cuvînt, fie pentru a-i cunoaște terminația sau plurarul său, dacă nu cumva are o altă însemnare; astfel, cineva a notat cuvîntul *avzi* în loc de a *învăța* sau *auzi;* și cuvîntul *mahu* (mah, slavonește) îndoindu-se dacă înseamnă *lovitura* sau *odată;* apoi a crezut că prea multe cuvinte derivă de la limba slavă, iar nu din limba sîrbo-croată pe cînd fusese în contact cu aceasta de pe urmă.

Un alt învățat nu putu să înțeleagă cum un român de-ai noștri destul de deștept, în conjugarea verbelor traduce totdeauna persoana a treia a singularului prin persoana a treia a pluralului. Acesta se întîmplă, pentru că i se vorbea limba cea cultă, și omul credea că *egli*, este pluralul, pe cînd fiind înștiințat că în dialect este *lu*, îndată s-au înțeles împreună. Acest domn a observat însă că din cauza sintaxei lăsate în părăsire, limba românilor noștri merge spre pieire.

După toate acestea trebuie să vorbesc despre eminentul doctor Nacinovici, care ne-a comunicat un studiu despre românii din Istria, n-am cunoștință pentru a începe o discuție dacă aceștia sînt rămășițe de ginte sau colonie antică, sau de vreo imigrație posterioară (cu toate că sînt mai mult pentru ipoteza a doua). Fiind apoi că din singurele denumiri se pot deriva mai multe conjecturi, mi-ar plăcea ca în asemenea întîlniri de idei, aserțiunile să fie scrupulos exacte, așa de exemplu, ca să fie mai bine precizate *seria cătunelor*, care par a însemna adunătură de case, și interpretarea cuvintelor trebuie primită cu mare precauție, precum, de pildă, *Catunari* (Pisino) arată pur și simplu locuitorii din *Catun*, și niciodată păstorii.

Nu cunosc Cătunari afară de districtul judecătoresc din Pisino, n-am auzit niciodată vorbindu-se despre cătunele din St. Pietro in Selve, nici n-am cunoștință de acelea de la Belai și de la Cosliaco, însă cunosc pe acelea care nu sînt arătate, de la Bogliuno, de la Gallignana, de la Lindaro.

Scanned with OKEN Scanner

Poate la începutul epocii, numit evul mediu în partea interioară a Istriei împărţită în mici comuni, populaţia locuia numai în locurile din centru, care erau încă înconjurate cu ziduri, pe cînd teritoriul era lipsit de cătuni; se poate ca imigranţilor români (dedaţi la creşterea vitelor) le fusese destinate nişte localităţi din care s-au făcut acum diferitele cătuni. În Antignana nu sînt cătuni, dar se află un grup de case *Jesein* (Jasein în limba română) care ar putea fi luat ca cătun. Cătunurile sînt acuma toate slavizate, cu toate acestea în grupul format de cele 6 sau 7 mici comune, între Montemaggiore şi Vallarsa, românii îşi menţinură foarte bine tipul şi limba, fie pentru că s-au stabilit acolo în mai mare număr şi mai compacţi, fie pentru alte împrejurări, pentru care slavii, care au ajuns acolo, şi care au găsit un loc liber între celelalte comune, unde se aşezară pe rînd încet cîte încet, n-au găsit de cuvinţă a se amesteca.

În orice caz, cercetarea făcută asupra numelor de către eminentul Nacinovici e un studiu foarte însemnat şi, deşi unele asemănări sînt foarte seducătoare, pentru a scoate într-un mod sau în altul deducţii etimologice, cu toate acestea pot să servească de criteriu de o mare însemnătate, chiar pentru istoria noastră, şi sîntem datori să arătăm mulţumirile noastre acelui care voieşte a se ocupa de ele cu o aşa de mare bunăvoinţă.

VIII

Conţinutul unei scrisori cu data din 1846, febr. 8, scrisă în limba italiană de Gheorghe Asaki, şi trimeasă în Pisino (Istria) dlui Anton Covaci[1]

„Citind articolul d-voastră din gazeta *L'Istria*, nr. 1 şi 2, din 1 ian. 1846, mi s-a umplut sufletul de bucurie văzînd că sînteţi cel dintîi care aţi cercetat şi dat la lumină existenţa acestei nobile colonii române, ce trăieşte necunoscută de noi de secole, la poalele muntelui Maggiore în Valdarsa; mergeţi înainte cu cercetările ce aţi început a face, nu le întrerupeţi; ceea ce aţi scris este foarte important pentru noi românii, căci ne-aţi arătat acuma că pe lîngă alţi fraţi ai noştri rătăciţi în deosebite ţări, mai sînt şi alţii în părţile acelea pe care noi nu i-am cunoscut. Fiul meu care se află la Roma, şi care se va întoarce în curînd în patria sa, va trece prin acele locuri spre a cunoaşte şi cerceta pe aceşti fraţi ai noştri rătăciţi. Orice veţi scrie relativ la această frîntură de români, vă rog să-mi comunicaţi.“

IX

Încercarea de a aduce copii la învăţătură în România.

Românii din Istria ce locuiesc acolo de sute de ani, în număr însă mai compact, în localitatea numită de ei Vlasia[2], au avut mult a lupta în contra

[1] Această scrisoare se află în păstrarea dlui Anton Covaci.

[2] Vezi la finele acestei scrieri: *Charta Istriei*, conţinînd şi *Vlasia*.

Scanned with OKEN Scanner

croaţilor, care neîncetat au căutat prin toate mijloacele ce le-au stat în putinţă, ca să-i deznaţionalizeze.

Aceşti români, care în timpuri vechi, după cum ne spune dr. Kandler, se urcau la cifra de 10.000, astăzi n-a mai rămas din ei decît vreo 6.000, căci s-au slavizat şi se slavizează neîncetat.

Această descreştere a populaţiei române prin slavizare a atras atenţia mai multor iubitori de neamul românesc, spre a căuta un mijloc cu care s-ar putea pune o stavilă acestui rău, ce pe nesimţite ameninţă a distruge cu desăvîrşire această populaţie.

Înfiinţarea de şcoli româneşti, prin care să se dezvolte sentimentele de naţionalitate, şi cu modul acesta să se reînvie această frîntură de români, ce e aproape în agonie, a fost strigătul acestui popor urgisit şi părăsit de toţi!

În acest scop, un număr de 47 capi de familie, români din *Vlasia*, au cerut în anul 1888, la Înalta Dietă provincială din Istria, înfiinţarea de şcoli româneşti, ce niciodată n-au fost pe la ei. Dieta, în sesiunea anului 1889, a admis cererea lor, dar de atunci şi pînă astăzi, din cauza mai multor piedici şi împrejurări, aceste şcoli nu s-au deschis încă.

Eu, în dorinţa mea cea mare, de a nu lăsa să se piardă aceşti români, care de atîta timp rezistă cu putere contra elementului slav, ce n-are altceva în vedere decît cotropirea lor, am căutat pe cît mi-a stat în putinţă să le întind o mînă de ajutor.

În călătoriile ce le-am făcut în mai multe rînduri la ei, cea dintîi grijă a mea a fost ca, în convorbirea ce aveam cu dînşii, să le menţin şi să le dezvolt sentimentele lor de naţionalitate, care astăzi par aproape stinse. Pentru a ajunge la acest scop, mă duceam din casă în casă şi le vorbeam despre vechimea neamului lor, arătîndu-le că ei sînt fraţii noştri şi au aceeaşi origine ca şi noi. Ospătăria lui Anton Belulovici din Susnevizza era mai ales locul de întîlnire, acolo veneam eu cu scripca şi cîntam şi cu modul acesta se aduna gloată multă de prin sate, ca să mă audă cîntînd, cîntece ca de la noi, eu profitînd atunci de această ocazie, le vorbeam în dialectul lor, pe care-l deprinsesem puţin, arătînd şi acolo în ospătărie, însemnătatea ce au avut ei în trecut, trăind de sute de ani neamestecaţi cu croaţii, atrăgîndu-le în acelaşi timp atenţia asupra cauzelor care au contribuit şi contribuie la descreşterea neamului lor, şi la datoria ce au de a lucra cu toate puterile spre a-şi păstra limba strămoşilor lor, neamestecată cu aceea a croaţilor, căci numai aşa vor putea merge înainte, şi atunci croaţii nu vor mai avea nici o influenţă asupra lor, fiind românii mai deşteptţi şi mai superiori din toate privinţele neamului slav din Istria, însuşiri date de la Dumnezeu, pentru ca ei să poată progresa, atît pe calea intelectuală, cît şi pe aceea materială, şi că la aceasta nu vor ajunge decît atunci cînd se vor înfiinţa şcoli româneşti în satele lor, pentru ca prin ele ei să se lumineze, şi fiindcă acuma, de îndată, asemenea şcoli nu se pot înfiinţa, le spuneam că aş putea lua eu însumi băieţi să-i duc la învăţătură în ţara mea, şi apoi i-aş trimite iarăşi în satele lor, ca să înveţe şi ei pe alţii carte, şi aşa pe încetul acest popor s-ar trezi din întunericul în care zace de atîta amar de ani.

Cuvintele şi îndemnurile mele n-au fost zadarnice, ele au prins rădăcini, căci s-a aflat locuitorul Matei Glavina din Susnevizza, care s-a înduplecat să-şi dea pe fiul său Andrei, ca să-l iau cu mine în România şi să-l învăţ carte românească, şi apoi să-l trimet iară în satul lui, să înveţe şi el pe alţii tot carte românească.

Scanned with OKEN Scanner

Aşadar, în anul 1891, pornit-am din Susnevizza cu băiatul Andrei Glavina, pe care l-am adus în Iaşi şi l-am dat la şcoală, la învăţătură.

După un an şi mai bine, m-am pornit iarăşi în Vlasia, ca să mai aduc şi alţi copii la învăţătură. Ajungînd în Susnevizza, unii din locuitori vroiau cu bucurie să-şi dea copii lor, alţii din Vilanova, din Bîrdo şi de prin alte comuni nu se înduplecau să se despartă de fii lor. Făcînd apoi cislă între ei, că ce e de făcut în această afacere, se hotărîră a trimite pe Matei Glavina, ca ales din partea lor, să vadă oraşul de unde vin eu, Iaşul şi oamenii din acel oraş, şcoala unde învaţă băiatul, precum şi dacă acolo e biserică de legea lor, şi după ce se va întoarce Glavina şi le va spune şi lor ceea ce a văzut cu ochii, şi dacă cele ce le spusesem eu sînt aidoma, atunci vor da cu toată inima pe fii lor la învăţătură.

În urma acestei hotărîri a lor, pornit-am din Susnevizza spre România, împreună cu Matei Glavina, ducîndu-l mai întîi prin Bucureşti, apoi ajungînd în Iaşi şi încredinţîndu-se că tot ceea ce le spusesem eu locuitorilor sînt aevea, şi văzînd şi cartea ce o învăţase fiul său Andrei, în timpul cît a fost la şcoală, am rugat eu pe Glavina, ca la întoarcerea sa în Susnevizza, să ia şi pe băiatul său pentru cîteva zile, ca să-l vadă locuitorii şi să spuie el singur cu gura lui cît de bine era îngrijit la şcoală, nelipsindu-i nimica, şi să-l ţie pînă ce voi veni eu acolo, ca să iau şi pe alţi copii la învăţătură, cînd atunci întorcîndu-mă, îl voi lua şi pe dînsul. Ceea ce Glavina a şi făcut.

Întorcîndu-se în Susnevizza cu fiul său Andrei, Glavina a fost înconjurat de toţi locuitorii, care erau cu nerăbdare să-l vadă, şi să-l întrebe despre ceea ce el văzuse în România. După ce Glavina i-a încredinţat că tot ceea ce eu le spusesem erau adevărate, se hotărîră cu toţii ca să-şi dea pe fii lor la învăţătură în România.

Pe la finele lunii aprilie 1893, ducîndu-mă în Susnevizza, pentru ca să iau copii la învăţătură, am fost primit cu cea mai mare bucurie de locuitori, căci toţi ştiau scopul cu care vin la ei.

În timp de patru zile cît am stat la ei în Susnevizza, pentru ca părinţii să-şi pregătească copiii de drum şi să le scoată paşapoartele trebuitoare, preotul slovac Flegar din comuna Susnevizza, văzînd hotărîrea nestrămutată a locuitorilor de a-şi da copiii lor la învăţătură, a început să facă predici în biserică în contra mea, spunînd locuitorilor că el niciodată nu va putea crede că ei se vor înduplecа la spusele unui om venit din toată lumea, să se despartă de copiii lor, trimeţîndu-i într-o ţară aşa de îndepărtată, unde se vor înstrăina cu totul de biserica lor, şi că cu ce scop să înveţe ei o limbă cu care nu se vor putea servi niciodată în viaţa lor, ca să-şi poată agonisi hrana lor zilnică, şi alte multe de felul acesta.

Pe cînd sfinţia sa făcea asemenea predici în biserică, eu de altă parte nu încetam de a mă duce prin casele locuitorilor şi a le arăta că numai prin carte-şi vor menţine naţionalitatea lor, şi limba strămoşească, care nu aşa de mult se auzea chiar în biserica lor din Susnevizza, cînd preotul Ierula le făcea predici *„vlaschi“* (româneşte). Entuziasmul lor era la culme, atunci au schimbat ei tabela de la ospătărie punînd o alta, pe care era scris *Osteria rumena*, ospătăria română.

Văzînd atunci preotul slovac că Matei Glavina este totul în această afacere şi că pe el se reazimă toţi locuitorii de acolo, pe el a căutat să-l întoarcă mai întîi, de la ideea ce o avea, de a lăsa pe fiul său să se întoarcă iarăşi

la şcoală în România şi, de unde Matei Glavina, care era cel mai înfocat pentru cultura neamului său, într-o secundă s-a schimbat ca prin farmec, hotărîndu-se a nu-şi mai da copilul la învăţătură şi lucrînd pe sub mînă, ca să nu-mi pot pune planul în aplicare, acel de a lua copii cu mine în România.

Pentru ca să izbutească în acest scop, Matei Glavina, cu cîteva ore înainte de a mă porni eu, aleargă în fuga cea mare la Fiume, trecînd muntele Maggiore pe calea cea mai scurtă, denunţîndu-mă autorităţilor, că fără voia locuitorilor, prin uneltiri viclene, am izbutit să iau cu mine un număr de copii, sub cuvînt de a-i pune în şcoli la învăţătură. Iată cum acel om pe care mă rezemam şi în care aveam cea mai mare încredere, mă părăsi cu desăvîrşire, atras fiind de ademenirile duşmanilor culturii neamului românesc.

Eu neştiind nimica despre ceea ce se petrece în urma mea, am tocmit două căruţe ca să ne ducă la Fiume, de unde apoi trebuia să pornim cu drumul de fier. Pe la ora două şi jumătate din zi, am pornit din Susnevizza cu băieţii *Bercarici*, *Petru Bacco*, zis şi *Fusco* din Susnevizza şi *Ioan Nasinovici* din Vilanova, precum şi cu fetele *Tonca Ielusici* şi *Ana Miclăuş*.

La pornirea mea, s-a adunat gloată multă, poate să fi fost ca la 200 de oameni, bărbaţi şi femei şi luîndu-mi rămas bun de la ei, le-am zis Domnul cu voi, omiri buri! Atunci apropiatu-s-a de mine cel mai bătrîn dintre locuitori şi în numele lor, după obiceiul locului, mi-a sărutat mîna, petrecîndu-mă cu toţii cu mare alai, pînă afară de sat, zicîndu-mi *coale bură, Domnu cu tire!*

A doua zi, prin zori de ziuă, am sosit cu toţii în Fiume, unde am poposit spre a ne pregăti de drum mai departe. Ducîndu-mă prin oraş spre a cumpăra ceva merinde, la întoarcerea mea la gazdă, n-am mai găsit nici băieţii nici fetele ce le adusesem, ei erau chemaţi la poliţie spre a spune înaintea autorităţilor cine e omul acela care i-au luat de la părinţi şi încotro merg? Nu mult apoi după aceea, am fost şi eu ridicat la poliţie şi arestat. În urma cercetărilor făcute şi a corespondenţei urmate cu primarii mai multor comune din Vlasia, s-a văzut că acei copii nu erau luaţi de mine fără ştirea părinţilor, ci cu consimţămîntul lor, în urma îndemnului ce le-am fost făcut eu, să-şi dea pe fii lor să înveţe carte românească, după care apoi să se întoarcă iarăşi în satele lor, spre a deschide acolo şcoli româneşti, în conformitate cu hotărîrea Înaltei Diete provinciale din anul 1889. După care apoi, nemaigăsind alte puncte de acuzare în contra mea, am fost pus în libertate; căutînd şi eu după aceea mica mea colonie, nu am aflat pe ea.

Îndată pus în libertate, fără să mai pierd timp, am pornit înapoi în Susnevizza, spre a lua din nou pe acei copii şi a-i aduce în România la învăţătură.

Ajungînd în Susnevizza, am fost întîmpinat de o mulţime mare de oameni, care se bucurară foarte, văzînd că eu nu părăsisem aceea ce începusem. Toţi locuitorii, dar mai ales cei din Susnevizza, erau porniţi foarte în contra lui Glavina, căci se ştia acum că el a fost acela care a zădărnicit totul, aducînd atîta confuzie în locuitori; unii vroiau să-l omoare chiar, şi din această cauză el a pribegit mai multe zile prin munte, pînă ce s-a mai domolit furia locuitorilor.

De astă dată însă n-am putut izbuti nimic, toate mijloacele întrebuinţate de mine au fost zadarnice, acei copii care au fost trimişi din poliţie de către autorităţi înapoi la părinţii lor erau înspăimîntaţi şi le era frică să mai vie cu mine la Fiume. Am încercat atunci să iau pe alţii, ceea ce uşor se putea

Scanned with OKEN Scanner

face, căci se găsiră mulţi dintre ei care mă rugau să iau cu mine copiii lor, însă de astă dată primarul a refuzat a le mai da paşapoarte şi eu am fost apoi izgonit din comună de jandarmi.

Deşi această încercare a mea n-a izbutit de astă dată, deşi mica mea colonie, menită a răspîndi lumina în satele româneşti din Istria, a fost risipită pentru moment, totuşi o voce ne cheamă, şi o datorie sfîntă ne impune ca să ne aruncăm privirile noastre asupra fraţilor noştri din Istria, părăsiţi de toţi şi bîntuiţi de toate nenorocirile, purtînd povara grea a străinismului de sute de ani, să nu-i lăsăm să fie cotropiţi de slavi, silindu-ne prin toate mijloacele ca să se înfiinţeze şi la ei şcoli, în care instrucţiunea să se predea în limba lor maternă, căci numai prin şcoli se vor putea menţine în veci ca români.

Scanned with OKEN Scanner

Andrei Glavina din Susnevizza, păscînd oile, cel întîi băiat pe care l-am adus la învățătură în România.

Scanned with OKEN Scanner

Port femeiesc din cotuna Jeiane.

Doi tineri căsătoriţi de curînd, din cotuna Jeiane.

Scanned with OKEN Scanner

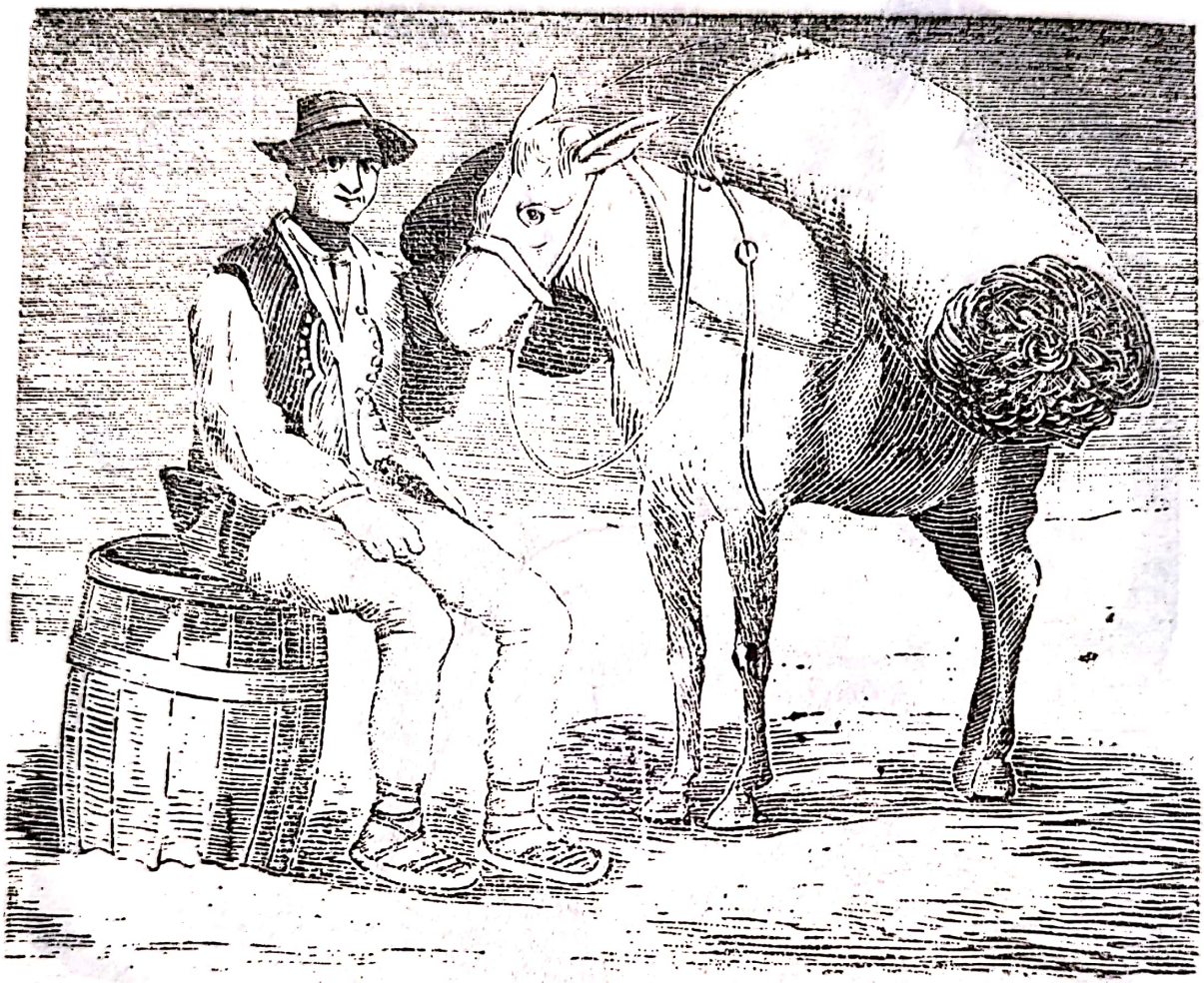

Cărbunar din cotuna Jeiane, cu calul încărcat cu saci de cărbuni, ducîndu-i spre vînzare în Fiume.

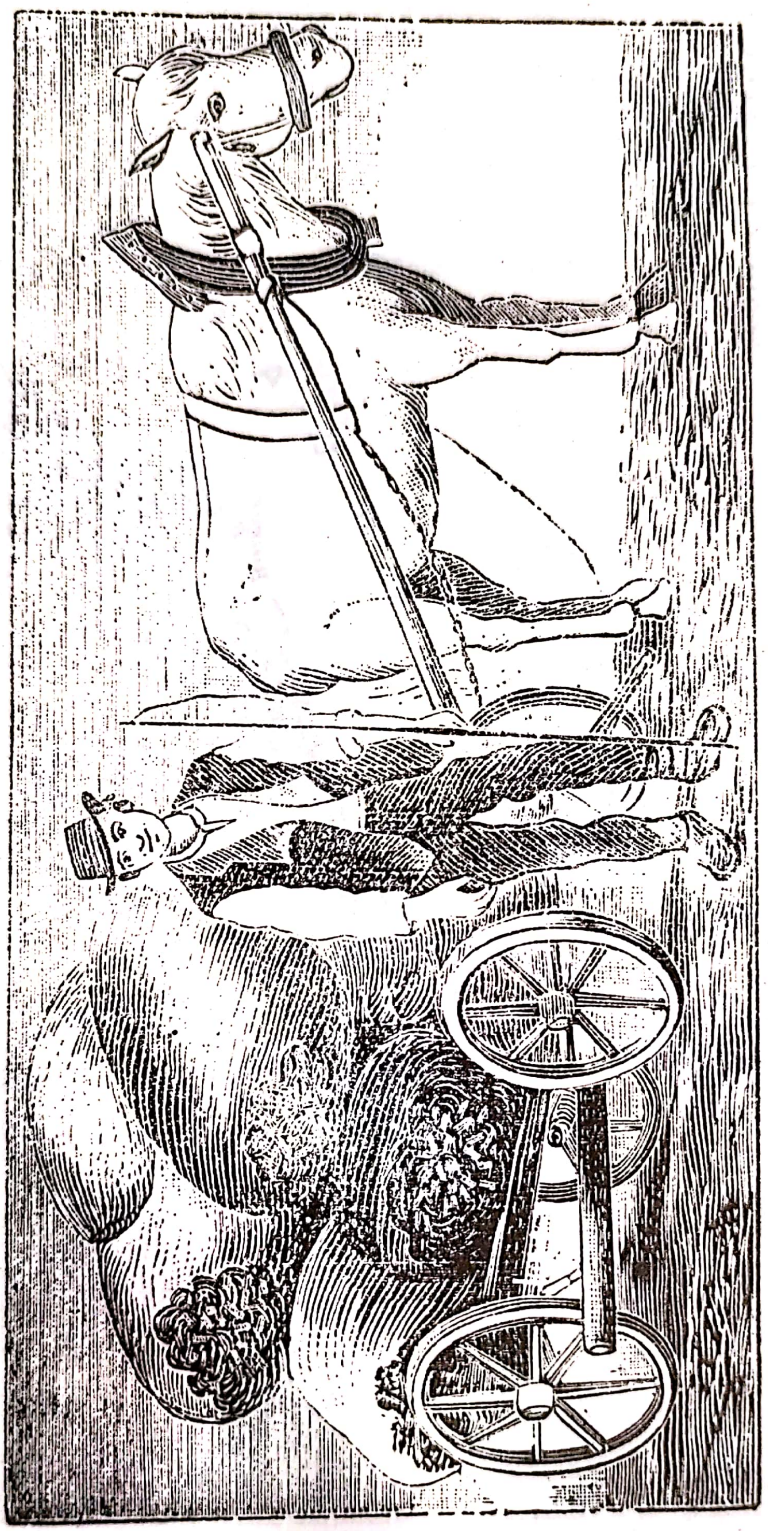

Cărbunar din cotuna Jeiane, cu căruța încărcată cu saci de cărbuni, ducîndu-i spre vînzare în Fiume.

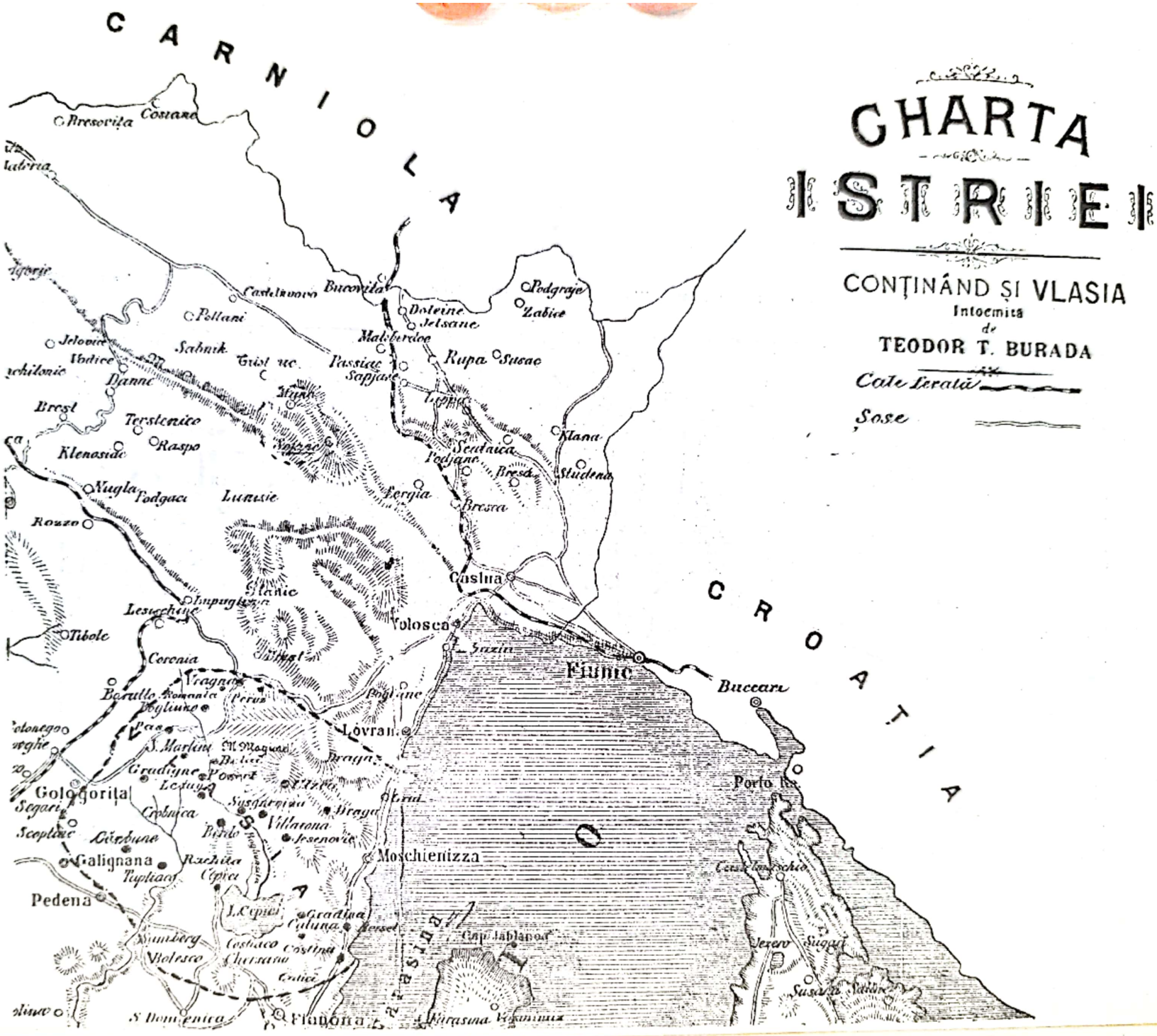

Scanned with OKEN Scanner

Tabla de materii

Introducere 157
Schița geografică și istorică 158
Călătoria prin sate 159
Călătoria prin orașe 171
Impresii generale 172
Tipul și portul lor 174
Datini 175
Dansurile 180
Instrumente de muzică 181
Numărul românilor istrieni 183
Dialectul româno-istrian 185
Lupta de conservare 188

Anexe

Istro-românii de Gh. Asaki 195
O scrisoare a lui Ioan Maiorescu 197
Încercare bibliografică pentru Istria de V. A. Urechia 201
Despre vlahii din Istria de Anton Covaci 207
O poveste din Rovigno (Istria) 210
Două rugăciuni din insula Veglia 211
Despre românii din Istria de Anton Covaci 212
O scrisoare a lui Gh. Asaki din 1846 214
Încercare de a aduce copii la învățătură în România 214

Scanned with OKEN Scanner

Cuprinsul

Introducere de Viorel Cosma 5

Notă asupra ediției de Viorel Cosma 12

O călătorie în Dobrogea 15

Despre crestăturile plutașilor pe cherestele și alte semne doveditoare de proprietate la români 83

O călătorie la Muntele Athos 99

Despre crestăturile șalgăilor pe droburile de sare 139

O călătorie în satele moldovenești din gubernia Kerson (Rusia) . 143

O călătorie în satele românești din Istria 157

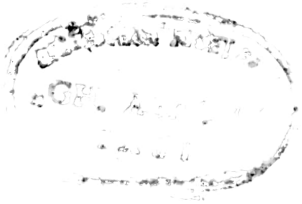

Scanned with OKEN Scanner

Redactor
CORNELIU BUESCU

Tehnoredactor
CARMINA CIZER

Bun de tipar: 10. 10. 1980 Coli tipar: 14,25

Tiparul executat sub c-da nr. 170 la Întreprinderea poligrafică SIBIU, șoseaua Alba Iulia nr. 40, Sibiu, Republica Socialistă România

Scanned with OKEN Scanner

„Sub apăsarea unei dominațiuni străine se vestejește pînă și floarea cea mai aleasă a sufletului omenesc".

(Teodor T. Burada:

O călătorie în Dobrogea, 1880)

Lei 21,50

EDITURA MUZICALĂ

Scanned with OKEN Scanner